

ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
SIGILLUM
ET
VE RI TAS

BERNHARD ELIS MALMSTRÖMS

SAMLADE SKRIFTER.

SJUNDE BANDET.

ÖREBRO,
ABR. BOHLIN, 1868.

TAL

OCH

ESTHETISKA AFHANDLINGAR

AF

BERNHARD ELIS MALMSTRÖM.

ÖREBRO,
ABR. BOHLIN, 1868.

INNEHÅLL.

Tal.

Vid Carl XIV Johans tjugufemåriga regeringsjubileum. 1843 Sid. 1.
Till minne af konung Oscar den förste. 1859 . . . . « 35.
På femtionde årsdagen af Sveriges och Norges förening. 1864 . . . . « 63.
Öfver Erik Gustaf Geijer. 1848 . . . . « 89.
Öfver Frans Michaël Franzén. 1850. (Förf:s inträdestal i Svenska Akademien) . . . . « 131.
Öfver P. D. A. Atterbom. 1856 . . . . « 187.
Tal i Svenska Akademien:
Vid öppnandet af Svenska Akademiens årshögtid 1857 « 221.
Svar på friherre De Geers inträdestal 1862 . . . . « 226.
Vid öppnandet af Svenska Akademiens årshögtid 1864 « 229.

Esthetiska afhandlingar.

Om konstens väsende och betydelse . . . . « 235.
Om den esthetiska vetenskapens studium. Fragment af akademiska föreläsningar . . . . « 253.
Om det natursköna . . . . « 289.
Några drag till bestämmande af den moderna romanens karakter . . . . « 333.
Är vår tid poetisk? . . . . « 353.
Huruledes poesien flytt ur lifvet . . . . « 379.

Frågan om magisterpromotionen . . . . « 385.
Pöbel och Pöbel. I, II . . . . « 395.

TAL.

TAL

VID

CARL XIV JOHANS

TJUGUFEMÅRIGA REGERINGSJUBILEUM.

HÅLLET I UPSALA PÅ DEN STUDERANDE UNGDOMENS VÄGNAR
DEN 13 MAJ 1843.

Det gifves ingenting, som på en gång så eldar och oroar ett ungdomligt sinne, som skyldigheten att på eget ansvar utföra vigtiga värf, på egna skuldror bära dyrbara pligters börda. Med ifver för allt stort och heligt, som i detta ögonblick åt mig anförtros, men icke utan misstroende för de krafter, som skola utveckla det, med stolthet, men ej utan förvirring, skrider jag till utförandet af det kall, som vördade förmäns förtroende lagt i mina händer. Vältaliga röster hafva förut tolkat de ämnen, som nu läggas under min behandling, — innehållet, högt och vigtigt, har redan förut utpreglat sig i betydelsefulla tankegestalter: hvad återstår mig? Att utbedja mig det öfverseende, som man ej gerna nekar den ungdomlige försökaren, det deltagande, som man är skyldig — icke mig — men den generation, i hvars namn jag talar. Med tanken på denna ungdomskrets, som jag med hela min själs kärlek tillhör, träder jag utan bäfvan inför den talrika församling, som jag ser framför mig, för att på ungdomens fria och konstlösa språk föra ordet vid en af fäderneslandets skönaste fester, fira minnet af ett bland dess lyckligaste tidehvarf och hylla hågkomsterna af en bland dess ärorikaste konungar. Detta lyckliga tidehvarf har sett vår generation födas och uppväxa, — denne ärorike konung har sträckt sin spiras frid öfver de fjell, der våra vaggor stodo, de boningar, der vårt första vetande uppgrodde, — hans milda kraft har hägnat vår tidigare uppfostrans tysta värf, har befordrat vår senare utvecklings mera bemärkta framsteg. Hans namn har sammanväxt med våra första minnen, med våra hjertans första vördnad, våra läppars första böner. Barndomens pietet utplånas

icke: vi skåda upp till thronen, der den åldrige ännu sitter, med samma hängifvenhet, samma heliga förtroende, som följt oss från våra spädare år. Vi tillhöra honom. Vi hafva uppväxt under hans ögon. Det tillhör ingen närmare än oss att fira hans sköna fest. Vi minnas icke den tid, då Sveriges folk hyllade en annan än honom: de blodiga tidehvarf, då fäderneslandet hotades med undergång, då nationer uppstodo mot nationer och verldsdelar darrade under oräkneliga eröfringslystna härskaror — dessa tidehvarf lefva för oss endast på historiens blad och i de gamles berättelser. Friden har oss födt och ammat, till fridens idrotter hafva vi uppfostrats, och vi hafva svårt att tro att tider, sådana som de nyssnämnda, legat våra dagar så nära. Och likväl är det ur just detta tidehvarf, som den hjelte utgått, under hvars spiras skydd vi spisat fridens rika frukter och läskat oss med odlingens ymniga drycker; — den hjelte, som nu för ett fjerdedels sekel sedan omflyttade sin ungdoms lagrar till en fredlig mark, sin ungdoms ära till ett nytt fädernesland, hvars lugn han upprätthållit, hvars anseende han befästat, hvars näringar han skyddat, hvars odling han befordrat. Hvad har det att gifva honom tillbaka? — En graf — och ett blad i sina häfder. Det är ej mycket, kan man tycka; — dock är det oändligt mycket. Hvad häfden inristar på sina taflor är för evigheten, och de handlingar, dem häfden erkänner såsom sina, fortlefva i sina följder genom sekler. Ett blad i häfden är ett moment i utvecklingen af nationens medvetande: och sådana momenter — mer eller mindre vigtiga — utgöra de cykler af verksamhet, som sluta sig omkring folkslagens och mensklighetens hjeltar. Vår hjelte skall finna sin belöning deruti, att i framtidens bok tecknas såsom medelpunkt i en sådan cykel. Till dess, måtte han finna den i samtidens kärlek, i sitt eget hjertas vittnesbörd, och i den frid, som gjuter sitt sol-

sken öfver hans folk och återkastar en gloria kring hans silfverlockar.

Den akademiska ungdomen, sysselsatt med sin egen bildning och ställd utom omkretsen af det vanliga lifvets bestyr, befinner sig i den lyckliga belägenhet, att mindre än andra samhällsklasser beröras af tidens yttre händelser och indragas i hvirfveln af dagens vexlande opinioner. Mellan monumenterna af framfarna tidehvarf nalkas den på minnets stigar blott småningom den tid, i hvars öden den är bestämd att ingripa, dess vetande är hufvudsakligen historiskt, och den vänjer sig så småningom att bedömma händelserna efter utvecklingen af en inre, enahanda, ehuru i allt högre och fullkomligare former sig manifesterande lag. Att följa denna lag tillbaka, så långt som menniskominnet kan uppdaga dess spår, att forska efter den i alla dess yttringar, att upptäcka den äfven i dess mest tvetydiga gestalter, att uppvisa konseqvensen i dess utveckling, slutligen att undersöka dess väsende och dess rörelseprinciper samt tilllämpa dessa på de tider som stunda och dymedelst bestämma dess karakter, — är ändamålet med de mångåriga studier, hvarigenom vi invigas i samhällets tjenst. Jag kallade denna period lycklig, och den är det i mera än ett afseende. Ej nog att staten skyddar vårt lugn utan att tills vidare göra anspråk på våra krafter — detta är vår yttre fördel —: våra dagliga sysselsättningar röra sig på ett fält, der vi blott undantagsvis påminnas om det timliga och tillfälliga i den menskliga tillvaron, och våra tankar arbeta sig in uti de föremål, som äro för menniskan de högsta, nemligen det förnuftiga, det gudomliga. Vi emottaga det såsom resultat af långliga tidehvarfs bästa bemödanden, vi bearbeta det och öfverflytta det väl en gång såsom ett heligt arf på kommande generationer. De högre makter, hvilka bestämma gången af de menskliga händelserna och, en efter annan, frigjorda från denna timliga omklädnad,

intaga sin plats i kulturhistoriens beundransvärda organism, dessa makter — icke sådana som de skymta och försvinna i den orediga massan af det närvarandes tilldragelser, utan sådana som de, renade och åskådliga, svåfva öfver ruinerna af de sekler, hvilkas storhet efterverlden beundrar och först den begriper — dessa högre makter, dessa oförgängliga, ännu i verldshändelsernas djup arbetande makter äro vårt dagliga umgänge. Vi ledas genom forntiden till det närvarande, uppfostras af det framfarna till inträde i samtidens förhållanden. Deruti ligger vår inre lycka. Men denna lycka är icke hvilans, detta lugn är icke lättjans: man säger visserligen, att umgänget med de döda icke uppfostrar för lifvet, och regeln är sann, men tillämpningen är så ofta origtig. Häfderna minnas inga döda. Historien är ingen grafplats — den är tvärtom vädjobanan för menskligbetens lif. Vetandet är högsta yttringen af andens lif, och den handling, som ej vetandet bestämmer, är dödfödd.

Sådan är vår ställning, sådana våra sträfvanden. Från denna vår ståndpunkt utgå, kring dessa våra mödors föremål koncentrera sig våra betraktelser på denna betydelsefulla fest, våra fröjder under dessa fäderneslandets glädjedagar.

Odling, civilisation äro ord som lefva på allas läppar, utan att man gör sig så noga reda för deras innehåll. Man gör dem stundom liktydiga med subjektiv bildning, enskild lärdom, enskild klokskap, och erkänner dem på sin höjd såsom en de så kallade bildade, bättre klassernas tillhörighet. Man anser dem vidare vara af den godtyckliga natur, att deras art och tendens låta sig af subjektets eget fria val bestämmas, så att den ene kan bilda sig till exempel efter ett antikt, den andre efter ett modernt mönster, den ene ansluta sig till en, den andre till en annan så kallad skola. Ja stundom har äfven lagstiftningen i mer eller mindre mån

sökt att begränsa odlingens område och utstaka dess bana. Att dessa åsigter icke äro rentaf falska, kunna vi visserligen medgifva; dock äro de det på samma sätt, som allt ensidigt måste vara, och leda i följd häraf nödvändigt till falska resultater. Den menskliga odlingens väsende bestämmes visserligen till en hufvudsaklig del af den enskilda bildningens beskaffenhet, och uttalar sig åtminstone för ögonblicket tydligast i de så kallade bildade klassernas åsigter, men hela dess innehåll är dermed icke uttömdt. Likaså låter det sig visserligen sägas, att ungdomen med mera fördel bildas efter mönstret af ett visst tidehvarf, i andan af en viss skola än en annan; dock är det säkert, att denna ungdom mindre medtager detta tidehvarf eller denna skola in uti sin tid, än den medtager sin tid in i detta tidehvarf eller denna skola. Kulturen växer med djupa rötter: den omfattar hela menskligheten och behöfver verksamheten hos alla dess särskilda klasser för sin utveckling. Plöjaren på sin åker är henne lika nödvändig, som vetenskapsmannen i sin katheder, ty hon framgår och utväxer såsom ett lefvande helt, i hvilket hvarje sida, hvarje lem betingar det helas bestånd. Hon tillhör samhället; är den lefvande, lifvande, sig sjelf utvecklande principen deri, och gjuter sin anda genom alla dess särskilda institutioner. Hon är själen i statens organism och återfinnes således, ehuru på ett negatift sätt, äfven i de missbildningar och utväxter, för hvilka nämnda organism, i likhet med de naturliga, ofta är blottställd. Dessa missbildningar och utväxter skyllas ofta på kulturen sjelf (ty kulturen, så vida den är det närvarandes, kallas äfven tidsanda), på samma goda grund som man skrifver de naturliga organismernas sjukdomar på lifvets räkning; och sannt är visserligen, att de grundligen skulle botas om lifvet qväfdes. — Vi nämnde tidsandan, ett begrepp, som kommit i ett särdeles vanrykte, och hvarpå vi derföre anse oss, i sammanhang med det

öfriga, böra kasta en hastig blick. Med tidsanda lärer ej kunna förstås något annat än kulturanden, så vida den befinner sig i görningen, hvarföre detta ord företrädesvis begagnas med afseende på det närvarande och dess företeelser. Nämnda tidsanda är ofta föremålet för de bittraste anfall, likasom för det ifrigaste försvar och kan med rätta sägas förtjena så väl de förra som det senare. Kulturanden, betraktad i det ögonblick då den är inbegripen i sin yttre utveckling, i slitningen mellan den yttre verklighetens alla motsatser, är ofta svår att igenfinna, ännu oftare svår att fatta, och erbjuder ingalunda den angenäma anblick, som den företer, när den, löst ur det yttres alla tillfälliga band, samkad i sina resultater, intagit sin plats i historiens pantheon. Man skådar der klart hvad gestalt den eftersträfvat, hvad mål den åsyftat och vunnit, icke huru den på sin tid bekämpade och genombröt ändlighetens inskränkningar. Häraf kommer, att man så ofta med ovilja vänder sig ifrån det historiskt gifna, det förflutnas lugn och fulländning, till det närvarandes oro och sträfvanden, i hvilka anden blott fragmentariskt framträder, och i hvilka man derföre upptäcker antingen ingen, eller rentaf en ond ande. Men tiden försonar allt, och den tid, som är, skall också en gång blifva en förfluten, till hvilken de gamle då skola vädja, vid hvilken de skola värma sina minnen och lindra sina bekymmer, när en annan, en ännu yngre tid börjar sina bemödanden och strider och åter hotar det bestående med en undergång, hvarmed det sedan årtusenden varit hotadt. Men ännu en gång, hvad historien upptager har icke gått under, hvad som ligger bakom oss är icke dödt i annan mening, än att det är färdigt och i döden uppblomstrat till det högsta, renaste lif.

Utur denna synpunkt torde det i synnerhet tillhöra en samtidens skildrare att betrakta de föremål, som han vill taga under ett fördomsfritt skärskådande. Han får

ej låta sig förleda att fatta parti för den ena eller andra af de tidsmakter, som bekämpa hvarandra, ej uteslutande fördömma den ena och uteslutande lofsjunga den andra, då i sjelfva verket hvardera för sig är en ensidighet, och först i resultaterna af bådas kamp vinsten för menskligheten innehålles. Strid emellan motsatser är lifvets vilkor, och just i denna strid ligger den rörelse, som är karakteren af all utveckling; i detta ömsesidiga upphäfvande den inre organiska process, som betingar allt framåtskridande. Först genom detta betraktelsesätt är man i stånd att kombinera samtiden med det förflutna, att med sann vördnad bedömma det framfarna, med sann kärlek det närvarande. Denna vördnad för det förflutnas storhet, för fädrens minnen, för det heliga i uppenbarelsen af en gudomlig verldsregering, vinna vi genom den uppfostran, som samhället oss bereder; ty vördnaden, menar en stor författare, är ibland de dygder, som ej äro menniskan medfödda, utan först genom tidig disciplin och förnuftsenlig upptuktelse förvärfvas. Kärleken åter är i viss mening oberoende af all uppfostran; dock är det först genom denna och genom vördnaden, som den ikläder sig en högre, en renare form och upphör att endast vara en blind enthusiasm, som besinningslöst kastar sina armar kring ögonblickets falska skepnader, städse färdig att omfamna töckenbilden i stället för gudinnan. Under sin renare gestalt visar den sig i den lugna fördragsamheten med allt menskligt för det gudomligas skull, som deri uppenbarar sig, och i den lefvande tron på en försyn, som förmedlar alla motsatser, rättar alla förvillelser och håller sin hand öfver mensklighetens alla bemödanden.

Den fosterländska kulturen leder sina anor tillbaka långt in i hädanflydda tidehvarf, och förlorar sig i ålderdomens gråa minnen. Det är i den menskliga kulturen mycket, som är gemensamt för alla folkslag; mycket är dock af den beskaffenhet, att det uteslutande tillhör den

enskildta folkstammen, karakteriserar den enskildta samhällsandans fortgång genom seklerna, och utgör den rent nationella sidan i dess utveckling. Enhvar som känner vårt fäderneslands häfder vet huru ursprunglig, huru egendomlig och dyrbar denna sida bör och måste vara för det svenska folket, hvilket heligt och oförytterligt arf det deruti äger att vårda, upprätthålla och förkofra. Detta nationella kulturlynne har det förmått att ända till oss fortplanta, och fäderneslandet har utan tvifvel visat sig mäktigast i de tidehvarf, då detta lynne legat på bottnen utaf och gifvit färgen åt den odling, som det med hela tidehvarfvet haft gemensam; hvaremot visserligen tider gifvits — icke de lyckligaste för fäderneslandet — då denna ursprunglighet varit nära att qväfvas under inflytelsen af främmande bildningsformer, ofta blott falska omklädnader för fiendtliga intressen. Det är naturligt, att den allmänna odlingen, för att blifva lefvande för den enskildta nationen, måste sammansmälta med och ingå uti den nationella kulturen, icke tvinga sig på och lägga sig öfver densamma. Den skall nedsättas till ett moment deruti, icke utgöra en sjelfständig del deraf; så vida den icke skall blifva en tillhörighet för vissa kaster och klasser, utan annan inflytelse på det hela än den beklaganSvärda, som åtföljer all splittring af samhällets beståndsdelar. Sådan torde utan allt för mycken stränghet den bildning kunna sägas hafva varit, hvilken karakteriserade det tidehvarf, som ligger närmast bakom den tid vi tillhöra. Den tredje Gustafs i många afseenden minnesvärda och minnesrika tid, detta glädjens och snillets, vettets och smakens mångbesjungna tidehvarf är — tack vare Försynen! — för oss ett förflutet. Det är förbi med sina lusteldar och sina töcken, sin prakt och sitt elände, sin älskvärdhet och sitt lättsinne; dock må vi gerna glömma de dystra skuggorna i bakgrunden på denna retande tafla, glömma att denna lysande bildning uppförde sina segerdansar på den foster-

ländska odlingens graf, — och endast ihågkomma, att det var våra fäder, som derunder hyllade sin konungs dygder, blundade för hans förvillelser, delade hans ära och hans nöjen, och att den nationalitet, som de graflagt, åter har uppstått till ett nytt och, som vi hoppas, mäktigare lif. Den fosterländska andan gick icke utan vinst, ehuru dyrköpt, ur denna hårda pröfning; först då vi erkänna detta, göra vi oss berättigade att granska de irringar, som gjorde detta tidehvarf till ett pröfningens.

Inom omfånget af den tidstafla, som vi i dag upprulla för våra ögon, varsna vi skuggorna af tvenne tragiska gestalter, hvilka icke egentligen tillhöra densamma, men hvilka dock till hufvudsaklig del bestämt grupperingen och koloriten af de bilder den innehåller. Den ena af dessa gestalter är mera aflägsen från vår tid, men står oss genom frändskapen närmare, den andra, tillhörande ett främmande folk, vidrör gränslinien af vårt tidskifte. Båda hafva haft en oberäknelig inflytelse på tidens kultur. Den förre, den snillrike furste, om hvars tidehvarf vi nyss talade, inympade på nationen en kultur, hvilken i många hänseenden bestämt rigtningen af vår tids bemödanden. Han var en filosofisk konung, i den tidens mening, och han fortplantade sina åsigter på sin omgifning och genom den på den bildade delen af sitt folk. Sjelf såg han icke de följder, till hvilka denna verldsvishet förde, anade icke den blodiga Nemesis, som rörde sig på djupet af hans tidehvarfs anda. Derföre kunde han med dessa åsigter förena en djup veneration för det traditionellt heliga i sitt eget och hvarje konungaskap. Icke förutsåg han, de franska Bourbonernas varmaste beundrare och trognaste bundsförvandt, att de läror, till hvilka han bekände sig, dem han kallade upplysning, dem han ansåg såsom vilkor för mensklighetens framåtskridande, att dessa läror skulle — utan att en hårsmån fela i konseqvens — slutligen resa sina blodbefläckade segertecken på ruinerna af denna monarki,

hvilken var förebilden för hans ärelystnads drömmar, — att dessa lärors anhängare en gång skulle predika frihet och jemnlikhet för nationerna från höjden af den schavott, der den bourbonske konungamartyrens hufvud fallit. Minst förutsåg han väl att han sjelf skulle falla ett blodigt offer för den tidsanda, som han så mäktigt bidragit att göra gällande — sedan den omsider iklädt sig gestalten af ett hämnande öde, en ny Saturnus, som uppslukar sin egen afföda. — Det hörer till karakteren af en tragisk personlighet, att den sjelf uppoffras till försoning för sina förvillelser, men att det ädla i dess sträfvande räddas åt menskligheten. I denna mening erbjuder den tredje Gustafs öde en tragisk bild. Han älskade sitt fädernesland; men han missförstod dess nationella kraf: han älskade kulturen; men han uppfattade dess begrepp blott ensidigt, och den bildning, hvarmed han gjorde sin omgifning så glänsande, låg länge såsom ett besvärande, främmadartadt band på nationallifvets utveckling, innan den småningom afstod från sina uteslutande anspråk, lät sig upptaga uti, sammansmälte med och dymedelst med sannt humaniserande kraft kunde inverka på den fosterländska civilisationen.

Den andra tragiska gestalten, hvars storartade skugga faller inom vår tids horizont, är Napoleons. En sådan tragedi, som hans, är endast historien i sina rikaste epoker i stånd att uppföra; är endast verldsanden i sina djerfvaste fantasier i stånd att uppfinna. Europas alla nationer hafva deri haft sin roll att spela; den har blifvit uppförd så godt som under våra ögon; vårt sekel har bevittnat händelser, sådana som ett förflutet århundrade väl skulle hafva förlagt på sagornas område: anläggningen och motiverna i detta skådespel skola utgöra en gränslös vädjobana för framtida häfdatecknares snillen. Oss ligga de för nära, och angå oss åtminstone icke här. — Den tid vi lefva uti är en reaktionernas; likasom den nästförflutna en revolutionernas. De hvälf-

ningar, som utmärka slutet af nästförflutna århundrade, hvilka i politiken mot despoternas godtycke uppställde massornas, i religionen mot bigotteriets gudaförnekelse uppställde förståndsreflexionens, förstörande för förstörelsens skull, förnekande för förnekelsens, framkallade inom kort verkningar, som tillkännagåfvo att tidsandan från sin ena ytterlighet, såsom vanligt, slagit öfver i sin andra. På det gränslösaste sjelfsvåld följde det gränslösaste tyranni: menskligheten, lagen gällde ej längre, menniskan, passionen desto mera. Det enskildta godtycket hade firat sin seger, såväl massornas som envåldsherrens; hvem skulle skörda segrens frukter? Samhällena och lagarne. Derhän syftade den reaktion, som småningom började sin verksamhet, och som, efter stora ansträngningar, jemförelsevis snart inom den politiska verlden vann sitt mål och återställde jemnvigten, men som ännu intill våra dagar fortsätter sina arbeten på andens område. Ty nationerna tröttna förr i sina yttre mödor än i sina inre ansträngningar; ja behöfva ofta det yttre lugnet för att med desto mera samkad kraft kunna föra sina inre strider.

1809 års revolution började en ny och vigtig epok i våra häfder. De grundsatser, hvilka hos nationen gått i arf från Gustaf den III:s tidehvarf, stodo i nära samband med dem, som åstadkommit Europas stora hvälfningar. Den yttre politik åter, som Sveriges styrelse då följde, var ihärdigt riktad mot tillämpningen af nämnda grundsatser, hvaraf blef en följd, att vårt fäderneslarid — hvilket en gång tvingats in i den moderna europeiska bildningens former — måste befinna sig i strid med tidsandan och i strid med sig sjelft. Från detta onaturliga tillstånd af inre och yttre spänning befriade det sig genom nämnda statshvälfning. De kämpande krafterna, nu lösgifna, förlorade småningom sin intensitet och togo en riktning till försoning mellan det gamla, traditionella, och det nya, förvärfvade. Just i begynnelsen af denna

kris, i det oafgjorda, men afgörande momentet, anförtrodde fäderneslandet sitt öde åt ett snille, som — uppammadt i tidehvarfvets anda, utgånget från sjelfva brännpunkten af dess stora händelser — icke borde misstaga sig om den bana, som det länge vilseförda, mångfaldigt pröfvade folket nu hade att följa. Detta skedde på en tid, då Europas alla länder summo i sina ädlaste söners blod —: nu har detta-snille redan ett fjerdedels sekel med fridens välsignelser lyckliggjort sina egna fria folk, och sett det öfriga Europa — nu för andra gången — njuta frukterna af ett lugn och en frihet, för hvilka det har att tacka en hjelte på vår, på Sverges, på den store Gustaf Adolfs thron.

Det svenska statsskicket, hvilket under mera än ett århundrade vacklat emellan en ståndsfrihet, som närmade sig republik, och en konungastyrelse, som närmade sig envälde, tillegnade sig genom 1809 års händelser en författning, hvilken innehåller ett försök att åstadkomma en jemnvigt mellan statsmakterna och dymedelst en fri utveckling af nationens alla krafter. Hvad mått af fullkomlighet kan tillerkännas denna konstitution, må den politiske häfdatecknaren afgöra; att den emellertid redan varit fruktbringande i mera än ett afseende, visar sig nogsamt i de nya rörelser af politiskt, industriellt och vetenskapligt lif, hvilka utmärka de senaste decennierna, och hvilka åtminstone vittna att nationen nu mera äger och erkänner ett allmännare gemensamt intresse, att folket nu betraktar sig företrädesvis såsom stat, och ej längre såsom en massa af individer, hvar och en med sin lilla, fristående egennytta. Denna fria författning vann den nye thronföljarens erkännande. Den ärorike konungen har städse hållit den i helgd, och det fosterländska samhället har under hans ledning allt ytterligare fortskridit i dess anda. — Föreningen med brödralandet under en och samma spira är helt och hållet hans verk, och om också denna förening ännu endast

visar sig såsom en yttre, skola utan tvifvel dess följder under kommande tider bevittna, att de skandinaviska folken, genom frändskap, kultur och geografiskt läge ursprungligen sammanhörande, äfven i följd af en inre nödvändighet åter slutit sig tillsammans till vinnande af gemensamma ändamål, och att det snille, som verkställt denna förening, handlat i en sann historisk anda, och derigenom vindicerat sin rätt att evigt fortlefva i dessa samhällens häfder. Det var nödvändigt, sade vi, att så skulle ske; och detta minskar icke hans ära: ty det är ej allt nödvändigt som sker; men det är en snillets egendomlighet att i allt göra det nödvändiga gällande, d. v. s. det evigt sanna och giltiga. Händelserna, omständigheterna, passionerna, med ett ord allt det tillfälliga och förnuftslösa i den menskliga existensen förmår att splittra mycket, som ursprungligen är ett, förmår att sammanfoga mycket, som icke sammanhör; — men det är derföre ej sagdt, hvarken att detta splittrade måste vara söndradt, ej heller att detta sammanfogade måste sammanhålla: och med rätta böra de helsas såsom mensklighetens välgörare, hvilka förstå att upphäfva slika missförhållanden och återföra samhällena i de banor, som äro deras naturliga. Att de skandinaviska folken genom nyssnämnda förening inträdt på en sådan bana, är tydligt för en och hvar, som studerat deras häfder, känner deras lynnen och derigenom lärt sig erkänna den gemensamma ursprungligheten af deras odling. Vi räkna icke sämre anor än Europas öfriga folkslag: den tidiga kultur, som utmärkte våra förfäder, vittnar om en ursprunglig benägenhet för humanitet, som i många afseenden öfverträffar allt det likartade, som andra nationer hafva att uppvisa. Odalmannafriheten, förbundsförfattningen, sjelfständig besittningsrätt till jorden, en utbildad lagstiftning å ena sidan; vidare å den andra blodiga inbördes strider, till utseendet blotta yttringar af ett inrotadt barbari, till väsendet måhända

snarare yttringar af den ömtåliga känsla af frihet, som är roten till all verklig civilisation, samma känsla af menniskorätt, som gjorde våra träldomslagar till de mildaste, dem historien känner, — detta allt hafva vi gemensamt med våra bröder, och med inga andra än dem. Uppväxt ur samma rot, måste vår odling i hufvudsaken blifva enahanda, likasom våra lynnen äro beslägtade, och våra språk endast hårdare och vekare dialekter af samma modersmål. Våra kommande öden måste nu mera blifva gemensamma: den fara, som hotar den ena, måste äfven hota den andra, den lycka, som den ena eftersträfvar, måste äfven lofva att bära frukter för den andra. — I sammanhang härmed måste man anse för ett betydelsefullt tidens tecken den förtroligare beröring, som nu mera äger rum icke allenast mellan de båda unierade rikena, utan äfven mellan dessa och deras tredje, beslägtade granne. Detta tecken är så mycket betydelsefullare, som det mindre är politiska än vetenskapliga och litterära intressen — följaktligen sådana som grunda sig på den ömsesidiga kulturens gemensamhet — hvilka grundlagt och underhålla denna med hvarje år lifligare beröring. Dertill kommer, att det är ungdomen, som tagit första steget till detta vänskapliga förhållande, att det är ungdomen, som med outtröttlig enthusiasm år ifrån år allt vidare bygger på ett gemensamt tempel åt den skandinaviska vetenskapen och konsten: ett nytt Panionium, der stamförvandterna samlas att offra på den gemensamma odlingens altare. Men hvad ungdomen bygger, bygges för framtiden, och de band, som den knyter, knyta hjertan tillsamman. Och, när en gång i det dunkla tillkommande dessa nationer, hvilka fordom med onaturlig hätskhet lefde af hvarandras blod, när dessa nationer en gång långt bakom sig ifrån en aflägsen forntid återkalla de många stridernas minnen, och framför sig skåda en oändlig bana af gemensamma sträfvanden och gemensam lycka

— då skola de med välsignelser fira hågkomsten af den hjeltekonung, som först satte den dubbla kronan på sitt hufvud.

Den svenska nationens utveckling inom andens område under denna tidrymd erbjuder en i många afseenden glädjande anblick. Det religiösa lifvet, grunden och vilkoret för all andelig förkofran, hade, genom inflytelsen af den franska revolutionens propaganda, aftynat och för en tid urartat till en temligen allmän indifferentism. Äfven de strängaste och varmaste vännerna af religionen och kyrkan lära dock ej undgå att medgifva, att detta apathiska tillstånd numera är på god väg att upphöra, och att missbelåtenheten med det närvarande — der den finnes — mindre yttrar sig i köld och liknöjdhet för det gudomliga, än i ett oroligt, ofta feberartadt gripande efter nya tillbedjansformer. Detta gifver tydligen tillkänna att vår tid är en öfvergångsperiod. Det gudomliga har återtagit sin rätt, religiositeten återvunnit sin helgd äfven hos de bildade klasserna, hvilka för ej länge sedan voro färdiga att afstå ifrån denna sin dyraste och heligaste arfvedel. Vår tid äger monumenter af religiöst nit, af sann kristlig anda, som visserligen kunna uthärda jemförelse med framfarna dagars, och den mängd af religiösa uppbyggelseskrifter, som dagligen utkomma och vinna afsättning, vittna tillräckligt att nationen icke allenast erkänner sina andliga behof, utan äfven griper efter alla medel att tillfredsställa dem.

I nära sammanhang med det religiösa lifvet befinner sig det offentliga uppfostringsväsendet, så vida religionen måste utgöra all sann uppfostrans väsendtliga innehåll. Det uppväxande slägtets upptuktelse har i vårt fädernesland af ålder varit uteslutande anförtrodd åt familjen; hvilket onekligen medfört den vinst, att ungdomen tillegnat sig fädernes enkla seder med deras

enkla föreställningar, utan högre anspråk än att trampa i de gamles spår, bibehålla deras vanor, deras lefnadsyrken, deras egendomlighet; men den allmänna civilisationen hade småningom äfven till hyddan medfört sina verkningar, och tyvärr endast dem, som karakterisera dess ytlighet: sedeförderf och sjelfförtroende. På den unga generationen fortplantades ej allenast de traditionella sanningarne, utan äfven de traditionella fördomarne, ej allenast fädernehusets dygder, utan äfven dess laster, — och styrelsen måste blifva betänkt på att låta den allmänna odlingen i dess sanna gestalt blifva fruktbringande för denna ungdom, som så länge lidit af dess afarter och oarter. Följden blef inrättandet af de folkskolor, hvilka i våra dagar äro föremål för så mycken uppmärksamhet och så många ansträngningar. Dessa uppfostringsanstalter — äfven ett oförgätligt monument i vår konungs häfder — sträcka sina resultater in i framtiden, hvars utslag vi icke skola gå i förväg; ty alla menskliga rådslag — äfven de till utseendet visaste — kunna förfela sitt ändamål: dock böra vi hoppas, att följderna skola rättfärdiga den anda af sann mensklighet, af storsinnad humanitet, som uttalat sig i dessa inrättningar, hvilkas hufvudsyfte icke kan vara något annat, än en, på sann upplysning grundad, allmän sedlighet inom samhällets alla kretsar, en sedlighet, som är ämnad att göra sig gällande äfven hos nationens ringaste och mest obemärkta medlemmar.

Vetenskapen, höjden och blomman af all kultur, det renaste uttrycket af andens verksamhet, utvisar i sina resultater säkrast icke allenast den bildningsgrad, hvarpå en nation i en gifven tidpunkt befinner sig, utan äfven den rigtning, i hvilken dess andliga krafter i allmänhet äro mest benägna att utveckla sig. Att på detta fält följa den nationella intelligensens fortgång, skulle således erbjuda särdeles intressanta utsigter öfver folkets både forntid och framtid, dess lynne och dess kraf-

ter, och de förhoppningar, som derpå kunna byggas. Vetenskapen står icke fri för sig, utan i ett nödvändigt och nära sammanhang med nationens politiska och ekonomiska inrättningar, dess ärfda seder och föreställningar, dess religion och sedlighet, och är, med ett ord, högsta yttringen af hela dess samhälleliga lif. En naturlig följd af detta förhållande visar sig deruti, att en samhällskropp svårligen på längd kan sammanhållas enligt andra grundsatser, än dem, som stödja sig på nationens högsta vetande, och att samhällsinrättningarna antingen måste jemka sig i enlighet med denna högsta odlingsform, eller ock denna genom yttre medel undertryckas. Ett sådant undertryckande låter sig endast försvara i den händelsen, att vetenskapen icke är vetenskap, utan endast dess vördnadsvärda namn missbrukadt till att bemantla godtyckliga hugskott, förnuftsstridiga hypotheser eller förnuftslösa drömmerier. Vetenskapen deremot, såsom verklig vetenskap, har de största anspråk, likasom den på sätt och vis har det största ansvar, emedan den alltid handlar med fullt medvetande; och dessa anspråk, denna öfvertygelse om vetandets gränslösa rättigheter lära väl icke nog högt och öppet kunna uttalas inför ett akademiskt auditorium. Universitetets medlemmar kunna med rätta vara stolta öfver den heliga skatt, som samhället åt dem anförtrott att vårda och förkofra, med rätta ej tänka nog högt om det kall, som staten lagt i deras händer. Den heliga eld dem åligger att underhålla: upplysningens, odlingens, är den dyraste helgedom nationen äger; och inom samhället gifves i sjelfva verket ingen, som innehar en ärofullare plats och bär ett drygare ansvar än den, som tjenar vid detta altare.

Dessa anspråk har vetenskapen gjort gällande, dessa rättigheter har den i våra dagar begagnat på ett sätt, som gör heder åt det samhälle, som erkänt och tillegnat sig, den styrelse, som beskyddat och frilåtit, den

konung, som uppmuntrat och understödt dess sträfvanden. Den svenska nationen har ett hufvudsakligen praktiskt lynne, och de praktiska vetenskaperna äro äfven de, som i vårt fäderneslund varit målet för den mesta forskning, och som skänkt sina idkare de flesta lagrar. De framsteg, naturvetenskaperna gjort under de sista decennierna, den ära, som många bland våra landsmän inom detta vetandets område skördat äfven hos utländningen, känna vi alla, dels på grund af egna likartade studier, dels genom de sakkunnigas vittnesbörd, och vi grunda härpå glada förhoppningar om nya framtida segrar för det älskade fäderneslandet, segrar af ädlare art än dem, som vapen förvärfva. Det gifves inom detta den menskliga odlingens fält hela vetenskaper, som leda sina anor från Svenska snillen, och vi hafva i våra dagar upplefvat den äran, att en svensk fört ordet bland Europas lärde: en man af den storhet i sin sfer, att hans graf en gång jemte Linné's torde blifva den andra heliga valfartsorten, till hvilken vetenskapens bekännare från fjerran länder skola samlas, med vördnadsfullt begär att skåda den aflägsna bygd, öfver hvilken sådane andar sväfva.

Men naturvetenskaperna hafva dock icke uteslutande varit föremål för snillets och lärdomens forskningar och mödor. Fäderneslandet, rikt på monumenter af en tidig civilisation, af en utbildad samhällsförfattning, af ärorika bragder, af ett mäktigt ingripande i mensklighetens öden, har just i våra dagar erhållit en historia af den storartade anda, som Europas flesta öfriga samhällen ännu sakna. Vi unge kunna skatta oss lyckliga, att i våra studier af fäderneslandets öden äga en sådan handledning, hvilken i hvarje ögonblick väcker, lifvar och underhåller fosterlandskärleken, i och med detsamma som den med äkta fosterländsk anda frammanar och i betydelsefulla skepnader uppenbarar de dolda makter, som röra sig på djupet af nationens sträf-

vanden genom seklerna. Vår historia är för oss icke längre ett dödt register öfver längesedan timade händelser: den är utvecklingen af en hel organism, i hvilken hvarje moment ingriper uti och betingar det följande. De framfarna dagarne ligga ej bakom oss såsom ett landskap, öfver hvilket nattens skymning hvilar, utan såsom en fjerrbelägen minnesrik nejd, öfver hvars blåa kullar vetandets sol börjat kasta sitt rika morgonskimmer. De flydda århundradenas väldiga skuggor sväfva icke mera för oss såsom titaniska spöken ur hedendomens och vidskepelsens hemska midnattsmörker: deras töckenmantlar hafva affallit, deras anleten hafva klarnat, vi hafva upptäckt slägttycket i deras drag, och igenkänt våra fäder.

Vitterheten och konsten må sluta de tidsteckningar, som jag i dag uppdragit. Det folk, som äger en sång och älskar den, det folket arbetar icke i stoftet allena, lefver icke för stunden allena, utan mot himlen rigtar sig dess hopp, mot evigheten dess öga. Man prisar de skalder lyckliga, som erkännas af sitt folk: med rätta kan man äfven lyckönska det folk, som förstår att erkänna sina skalder. Också är det högst sällsynt, att denna ömsesidiga lyckönskan icke kan äga rum. Ty skalden — eller konstnären i allmänhet — hörer också till det hela, och ju större han är, desto mera visar han sig vara en verklig organ för det allmänna, ett hela nationens, hela tidens «lefvande strängaspel», hvars toner icke kunna förfela att väcka gensvar i alla hjertan. Den äkta sången är ingen bjellra, som hvarje okynnigt finger får sätta i rörelse: den är en tempelklocka, hvars mäktiga ljud tillkännagifva högtidsdagar och kalla till det evigas tjenst. Den evighetens anda, som innebor ett folk, äger intet skönare uttryck, och hos det folk, som saknar detta uttryck, har anden icke vaknat. Men det folk, som så länge uttalat sin anda i sånger af oförgänglig skönhet, det har länge inom sig burit kulturens

heliga låga; det folk, som i vårt minne varit färdigt att bära på sina händer, att med gränslös enthusiasm trycka till sitt hjerta en skald — visserligen en konung i sin konst, men dock alltid endast en konstnär —, ett sådant folk är mäktigt af den högsta odling. Behöfver jag inför denna allmänhet närmare utveckla detta ämne? Inför denna ungdom, som insugit tidehvarfvets skönaste poesi med de första sånger, hvarunder den vaggats på sina mödrars knän? Behöfver jag här nämna honom, hvars ärorika namn ryktet redan burit kring Europa, eller honom, vid hvars graf för icke längesedan hela fäderneslandet stod sörjande, eller dem, som ännu i sin lefnads afton då och då från sina harpor framlocka ålderdomens fridhelsningar, hvilka i välbekanta toner klinga öfver land och rike? Nej! vi bära dem i våra hjertan; och deras sånger skola år från år ånyo uppblomstra på ungdomsfriska läppar, förtjusa efterkommande, såsom de förtjusat oss, och föreviga ett tidehvarf, då konsten frossade af en lefnadslust, som kanhända ej lätt skall finna sin like.

Den svenska litteraturen, förut nästan okänd i det öfriga Europa, har utländningen nu börjat att genom öfversättningar tillegna sig, och de stora kulturnationernas blickar hafva mer och mer fästat sig på de skandinaviska folken, i afvaktan af de nya och vigtiga bidrag i den gemensamma europeiska bildningens fullständiga utveckling, som af dessa ädla stammars upplifvade verksamhet kunna vara att förvänta. Härvid bör ej lemnas oanmärkt, att senare tiders lättare kommunikationsmedel lockat utländningarne att flitigare än förr besöka vårt fädernesland, för att närmare lära känna ett folk, om hvilket historien för dem har så litet — men detta lilla så betydelsefullt — att förmäla, och från hvars fjerrbelägna bygder de börjat förnimma yttringar af en civilisation, som är så mycket mera egendomlig, som den hufvudsakligen hvilar på nationell grund.

I sådan gestalt ungefärligen visar sig den fosterländska kulturen vid en öfverblick af dess utveckling under de senaste tiotalen af år. Att vid detta tillfälle företaga ett närmare skärskådande af alla dess oräkneliga detaljer, skulle icke vara på sitt ställe: vi hafva åtnöjt oss med att postulera vissa slutsatser, lemnande hvar och en fritt, att sjelf öfvertyga sig om de underförstådda premissernas riktighet. Vi hafva icke haft för afsigt att uppställa en litteraturhistoria, utan endast att söka förhöja betydelsen af den fest, vårt lärosäte nu firar, genom en summarisk framställning af de resultater, som odlingen vunnit eller är på god väg att vinna, till följe af det skydd och de uppmuntringar den åtnjutit af en styrelse, som hemtar sin anda från ett af tidehvarfvets största snillen. Det kan i många fall redan anses såsom en stor förtjenst hos hvar och en regering, att den åt vetenskapen och konsten förunnar den frihet, som är deras egentliga lifsluft: åtnöjer den sig icke dermed allena, utan äfven positivt inverkar på och befordrar deras framsteg, så har den derigenom förvärfvat sig rätt till ett varaktigt hedersrum i deras häfder. Men om derjemte inträffar, att en regent genom sin personliga inflytelse söker att utbreda den allmänna bildningen bland sitt folk, egnar sin särskilda uppmärksamhet åt dess vetenskapliga institutioner, understödjer och uppmuntrar vetandets förtjenstfulla idkare i alla riktningar, så har han derigenom ådagalagt, att han icke underkännt den mest grannlaga bland sina pligter: den, att taga i sin synnerliga vård nationalkulturens sköna, men ömtåliga blomma. Inför denna åhörarekrets kan jag spara mig bevisen för det påståendet, att vår åldrige konung under sin långvariga regering städse djupt uppfattat denna dyra regentpligt: Upsala universitet har mer än en gång emottagit intygen om det intresse, hvarmed han följer, det frikostiga nit, hvarmed han understödjer dess bemödanden; dess lärare hafva mer än en gång hört försäkringarne

om hans bifall och välvilja; dess studerande ungdom har mer än en gång haft att glädja sig åt uttrycken af hans faderliga kärlek. Vi hafva icke glömt den dag, då han, omjublad af våra sånger, stod midt i vår krets, vördnadsvärd och hög i sin ålderdom, lik Pylos' sekelgamle drott bland Acheernas unga slägte, då han, lik denne, återkallade framfarna dagars idrotter, med kraftfulla ord för oss tolkade vishetens läror, frammanade fädrens minnen och lyste välsignelser öfver fädrens söner. Vi motse med längtan att ännu en gång få upplefva en sådan högtidsdag, ännu en gång skåda den vördnadsväckande hjeltegestalten, som åldern blott förherrligar, ännu en gång förnimma den kära stämman, som ofta var så fruktansvärd, och nu endast uttalar fridshelsningar, ännu en gång, såsom förr, hylla vårt lands och våra hjertans konung, hvars skönaste herradöme faller inom andans rike, hvars ärofullaste segrar firas i älskande själars förböner. Hans storhet är icke den, som furstekronorna förläna, icke den, som yttre företräden tillfälligt meddela; utan den sannt högättade, som hvilar på själens egen adel, på det rika måttet af menskliga krafter och deras rätta användande. Hvilka händelser har han icke upplefvat! I hvilka oerhörda bragder har han icke deltagit! Från hvilken ringa begynnelse utgången, till hvilken höjd af ära har han ej hunnit! Hela hans lefnad är en tillämpning af den sanningen, att snillet mindre behöfver den yttre värdigheten, än den yttre värdigheten behöfver snillet; att detta äger en bördsrätt, långt öfver all annan, och att snillet är en makt, för hvars oemotståndliga herrskarebud jordens mäktige måste böja sina hjessor. — Det hör till egenheterna, de vackraste egenheterna, för vårt fäderneslând, att äfven för hyddans söner vägen står öppen till statens högsta värdigheter: vi kunna nu lägga en egen ära deri, att en hyddans son till och med grundlagt en ny dynasti i vårt konungarike. Denna

åsigt af den personliga förtjenstens rätt har länge i tysthet gjort sig gällande i den frisinnade svenska författningen: de gamla fördomarne hafva småningom upphört att utgöra en makt, och skola väl äfven småningom förlora modet att ens uttala sina förlegade läror, sedan dessa i våra dagar genom så lysande fakta blifvit vederlagda. Det kan emellertid vara trösterikt för en och hvar, som äger medvetandet af högre syften än de hvardagliga och af en på öfverlägsna insigter grundad duglighet för den bana, som han för sig utstakat, trösterikt, säger jag, att veta sig trampa just i hans fotspår, hvilken det ytterst tillkommer att bedömma, erkänna och uppmuntra all förtjenst. För en ungdom, sysselsatt med sin egen bildning, gifves icke en mera hugnande utsigt än denna, — och den unge man, som ej hyser detta förtroende till sina krafter, ej vågar uttala detta anspråk på erkännandet af framtida förtjenster, är icke värdig det samhälle, som äger en sådan konung, och minst bland allt är han värdig att deltaga i firandet af en sådan konungs minne. Bland oss finnes säkerligen ingen sådan: och jag talar i allas namn, då jag beder den Högste, att han måtte välsigna den ärorike furstens återstående dagar, likasom han så underbart beskyddat honom i de framfarna, att hans ålderdom måtte blifva lik aftonen af en lång sommardag, mild, vänlig, molnfri, full af frid och minnen!

Från sagans natt, från flydda seklers dimma,
Der förr du dvalts bland hednaharpors slag
Och dunkla minnen ifrån fordomtimma,
Vänd åter, fosterländska sång, i dag:
Din sagojord, i tider mera nära,
För sången hemtat har en ny, en yngre ära.

Hon vunnit ära och hon lycka vunnit,
Till häfdens Nemesis betalt sin skuld.

Se! Nornan, blidkad, åter sammanspunnit
Dess äras purpurtråd med fridens guld!
Ej krigets andar sina åskor samla
Kring Sveas hjessa mer, den heliga, den gamla.

Se in i seklets öga! Menskoanden
Förgäfves icke genom tiden går.
Ej vinden lik, som hvirflar öckensanden
En stund och se'n försvinner utan spår;
Men floden lik, som vattnar många länder
Med samma klara våg vid evigt rika stränder,

Han framgår trygg. Hans bana intet hämmar:
Ej dammar byggas mot hans bölja vred;
Ty när han brusar, när han öfversvämmar,
Han störtar throner uti djupet ned.
Han hela slägter i förderfvet rycker,
Ty när förtryckt han är han fruktansvärdt förtrycker.

Men när han se'n sin vrede falla låter,
Och kallar kämparne ur stundens strid,
Han vill försonas, och han söker åter
Sin bädd emellan sina stränders frid.
I herrligt lugn hans bölja åter rullar
Och ser hur skördar gro på nyss fördränkta kullar.

Ha vi ej hört hur dessa vågor svalla?
Ej vi förnummit dessa striders gny?
Ej hört ett härskri öfver verlden skalla?
Ej hela slägter sett med bäfvan fly,
Att frälsning söka från den bittra nöden,
Och, utan hopp till slut, sin frälsning få — i döden?

Det var en tid, då verldens grundmur skälfde,
Då vredens lava flöt från strand till strand;
Då hopplöst mörk en blodröd himmel hvälfde

Utöfver riken, stuckna uti brand;
Då stater ramlade och tempel glödde,
Och menskan drack det blod dess eget slägte blödde.

Ett vanvett, djerft, gigantiskt, utan like,
Med spår af snille i förvridna drag,
Slår jättearmen kring ett kungarike,
Till döds det trycker i ett andetag,
Och lägger sekler på en dag till rygga
Och krossar i en blink, hvad evigheter bygga.

Hvad monumenter, ack! för hjertat dyra,
Han trampar ned i spillror och i grus!
Likväl han är sublim uti sin yra,
Den djerfve anden, — väldig i sitt rus.
Hvad är hans afsigt? J förgäfves frågen:
Han vet det icke sjelf, den dystre demagogen.

En afgrundslåga bränner i hans panna
Och sprutar gnistor ur hans ögon ut.
Han svindlar, vacklar — tröttnar att förbanna,
Se'n han förbannat har sig sjelf till slut.
Likväl att tända än ett bål han hastar,
Och med förtviflans mod sig sjelf i lågan kastar.

«Förbrinn, Titan, men höj dig se'n ur flamman,
En Phoenix lik, i renare gestalt!
Kom åter än en gång, att foga samman
Med lika kraft, hvarmed du splittrat allt!»
Han återkom — men nu med tankar höga
Och hjeltesnillets eld uti sitt djerfva öga.

Han återkom ifrån sin långa irring,
Att så en säd i askan af sitt bål,
Och bringa reda i sin verldsförvirring,
Och sätta för sin vilda kraft ett mål.

Han gick att kronor meja af med svärden,
Och ge en hjelteätt, en ny, åt gamla verlden.

O hvilken syn! En ny Olymp af gudar!
En hjeltevakt åt tidens störste son!
Kring verlden redan deras rykte ljudar,
Fast ingen känner hvar de kommit från.
Ty drott och bonde faran gör till bröder,
Palatset slafvar bär och hyddan kungar föder.

O hvilka bragder! Hvilken hjeltesaga
I blodskrift ristas af de djerfves svärd!
En kufvad verld, berättigad att klaga,
Förmår beundra blott. Beundransvärd
Från bragd till bragd den segersälle ilar,
Och hvilar blott när han på friska lagrar hvilar.

Från Bältens kust till Nilens undervågor,
Från Pyramiderna till Ebros strand,
En verld, omfladdrad af hans snilles lågor,
Tillbeder spiran i den starkes hand.
Med tvekan hafvets kung sin flagga höjer
Och öknens son sitt knä för «Eldens Fader» böjer.

Så flög han, omhvärfd af sin hjelteskara,
På segrens vingar ifrån kust till kust.
Sitt byte gitte ej den stolte spara,
Men delte kungakronor ut med lust.
För konungar han konung vara ville
Och styra snillens flygt med blixten af sitt snille.

Men ve! han ämnar icke sluta striden,
Förr'n jord och himmel i sin makt han har.
Eröfrarn, blott en tjenare åt tiden,
Dock trodde sjelf att han dess herre var.

Men tidens hand, som segerspannet leder,
Från sin triumfvagn snart vrok triumfatorn neder.

Men hur han föll ifrån sin äras branter,
Derom förmäla så min sagas ord:
Från urtid fri bland sina anförvandter,
En sköldmö satt i fjerrbelägen nord.
Hon stridens gny förnam, men djerfdes dröja
Att för eröfrarns vink sin krönta hjessa böja.

Sin vredes blixt mot hennes barm han slungar:
«Ve den förmätna, i sin blindhet djerf!
Han, som har kufvat Europas kungar,
Han skulle henne skona från förderf!»
Hon stred — och stridde som i fordna dagar:
Dock! — Häfden sörjer än och minnet evigt klagar.

Hon stred — och stridde som i fordna tider,
Och blödde ymnigt, ack! tills hon förblödt.
Det hjelper icke hur den ädla strider:
Dess hopp har vikit och dess arm är trött.
Det är förbi — ej mera återvänder
Den systerliga tro, som bor vid Auras stränder.

Då stod en hjelte verldseröfrarn nära,
En hög gestalt, och vägde lugnt sitt svärd;
Han tänkte: «Modet är dock värdt sin ära:
Den sköldmön vore väl ett envig värd.
Hon kallar mig. Välan, jag vill ej bida,
Att fri, som förr jag stred, för frid och frihet strida.»

Han kom — och sköldmön, svigtande, sig stödde
Med ljuf förtröstan uppå hjeltens arm.
Och åter lif i hennes öga glödde,
Och åter växte mod i hennes barm.

Hon åter började sin lek med svärden,
Men nu af hjelten ledd och följd af hela verlden.

Ånyo krigets bistra örnar ropa,
Och åter skenar tidens vilda spann.
En enda valplats stor är Europa:
Men hjelten kom och såg och segrar vann.
En jättestrid — och alla fjettrar falla,
Och alla hjertans drott är han, som frälsat alla.

Och åter fridens väna palmer susa,
Och nya vårar sina blomster strö,
Och allt är lugnt; — men vilda vågor brusa
Kring verldseröfrarn, fjettrad på sin ö.
Dock blef han fri också: till tiders tider
Han flyttat hem att bo hos sina invalider.

Men vill du veta hur den sköldmön kallas,
Som i sin fejd så stolt sitt hufvud bar,
Och hennes hjelte, han, som ock var allas,
Han — mensklighetens kämpe — hvem han var.
Välan — vi kalla henne fosterjorden.
Och hennes hjelte bär sin spira än i norden.

Och Svea fruktar inga fler förluster,
Ty nya vapen skydda hennes tjell,
Och nya lejon värja hennes kuster,
Och nya örnar bo på hennes fjell.
Och åter fridens gyllne skördar mogna
På hennes odalgrund, den åldriga, den trogna.

Till nordens bygder drogo nya Asar
Med nya anor ifrån söderns land,
Att efterträda de förgångna Vasar
I kungaborgen uppå Lögarns strand.

Och åter sjöngo nya tiders skalder
Om Oden och hans ätt, om Vanadis och Balder.

Men Svea åter nya guldax plockar
Uppå en jord, af lyckans håfvor full.
Dermed hon sira vill de silfverlockar,
Som grånat under hennes kronas gull.
Ty Frey, hin gamle, råder öfver tiden,
Och norden än en gång har smakat frodefriden.

Och forntidsrunan, missförstådd af mången,
Blef åter uppå skaldens läppar klar.
Och i triumf den fosterländska sången
Till fjerrbelägna land ett budskap bar
Om fädrens hjeltevärf, om fädrens dygder,
Och om det hopp, som gror ännu i fädrens bygder.

Men verlden känner konungen på fjellen,
Och i hans skugga folken trygga bo;
Ty hög och vördnadsvärd i lefnadsqvällen
Den gamle sitter i olympisk ro,
Och väger blixten än i sina händer,
Den blixt, som tända kan, fastän ej mer den tänder.

O konung! Tidehvarfvets äldsta ära!
Med anor höga från Heroers tid!
Se! andra tiders barn du låter skära
Den säd, du sått i våra dalars frid.
Dock var det du, som dina krafter mätte
En gång, af seger krönt, med tidehvarfvets jätte.

Din ungdomsäras lysande bedrifter
Besjöngo åskorna vid Austerlitz.
Hvad segrar sedan! hvilka hjeltegrifter!
Gross-Beeren, Lübeck, Leipzig, Dennewitz!

Och herrligast bland allt — du lagerkröner
På Gustaf Adolfs fält ännu en gång hans söner!

Likväl ej länge stridens yra störde
Med ärans lockelser din andes ro.
Men nordens tvenne folk du sammanförde
Till evig-enhet, till evärdlig tro.
I gult och rödt ett enda norrsken flammar,
En krona sammanböjs från tvenne skiljda stammar.

Hell silfverbrudgum! Se med ögon blida
Och till ditt hjerta tryck din silfverbrud!
I ljuf förbidan står hon vid din sida,
Som fordom klädd i vårens bröllopsskrud.
Ungdomlig än, men pröfvad nu och mogen,
Och kärleksfull som förr och evigt, evigt trogen.

Fast många vintrars nordanvind har dansat
Med köld och hvirfvelsnö i hennes spår,
Har Maj likväl ännu en gång bekransat
Med nya blommor hennes gyllne hår;
Ty blida makter hennes hemgift hägnat,
Och himlens håfvor rikt i bröllopskronan regnat.

Omkring dig samlad står en barnaskara,
Som gälda vill i dag sin kärleksskuld.
O må den sluten till ditt hjerta vara!
O blif de evigt trogna evigt huld!
Se, vår och ungdom räckt hvarandra handen
Att kärleksfullt begå din fest i nordanlanden!

De gamla löften denna dag förnyar:
Att troget hålla fast vid fädrens sed.
Se! deras andar ifrån vårens skyar,
Der tyst de rida, skåda åter ned!

Och glädjedruckna deras blickar dröja
Vid fädernes banér, som vi ånyo höja.

De höga andar våra själar lifva
Till forntidstrohet och fornmannamod.
För fosterlandet vi med glädje gifva
Det varmaste af våra hjertans blod.
Vid fädrens helga skuggor dyrt vi svärja,
Att land och kung, likt dem, och rätt och sanning värja.

Lef länge, konung! Döden dig ej hinner:
Ett namn, så konungsligt som ditt, ej dör.
Att grafvens makt dig icke öfvervinner,
Det sörjer minnet i sin kärlek för.
Låt nya solar nya dagar båda:
Din ande hos ditt folk skall dock i sekler råda.

Välsigna, Gud! välsigna stat och kyrka!
Beskär de unga slägter i vår bygd
För statens välfärd deras fäders styrka,
För hemmets trefnad deras mödrars dygd.
Låt i ditt skydd, för split och irring trygga,
Nytt vett och gammal sed i endrägt sammanbygga!

Vårt fosterland, det heliga, det kära,
En fristad blifve för allt sannt och rätt!
Bevara, Gud! dess prydnad och dess ära,
Dess dyre konung och dess kungaätt,
Hvars telningar, i ungdomshoppet rika,
I visdom växe till att blifva fädren lika.

Gif goda år, o Gud! gif gods och gröda,
Gif ax och åring åt hvar andes flit!
Välsigna dagakarlen och hans möda!

Den sanning söker, visa vägen dit!
Hvar helig drift, hvar ädel idrott skydda,
Och gjut din andes frid utöfver slott och hydda!

TAL

TILL MINNE AF

KONUNG

OSCAR DEN FÖRSTE.

HÅLLET VID DEN AF UPSALA UNIVERSITET FIRADE SORGEFEST,
DEN 1 DECEMBER 1859.

Samhällets lif, liksom den enskilda menniskans, fortgår genom olika, från hvarandra skiljda, men likväl sins emellan sammanhängande utvecklingsskiften. Liksom hos individen, leda äfven hos samhällena dessa skiften till slutlig död och upplösning. Lyckligtvis gäller denna tröstlösa lag icke menskligheten i dess helhet, hvilken, liksom naturen, genom de enskilda fenomenernas undergång, evigt föryngrar sig i nya former, som vittna om den allmänna odlingens fortgång i det oändliga, om andens evigt verksamma lif i de förgängliga yttre företeelserna.

I hvilket skifte af sin samhälleliga utveckling befinner sig i närvarande stund vårt fädernesland? Jag tviflar ej på att mången, med blicken fästad på en förgången ära, på fordna yttringar af en fast otrolig kraft, skall utan tvekan svara: i ålderdomens. Jag kan ej dela denna mjeltsjuka åsigt. Den tid, då vårt fädernesland, under ständiga strider med sina grannar, oupphörligt rigtade sin verksamhet utåt för att skapa sig ett välde, ofta med en ansträngning som väcker efterverldens förundran, liknar nog mycket ynglingens äflan att skapa åt sig en egen verld, eller rättare att bereda sig ett eget rum inom verlden med en styrka och en ihärdighet, som ofta förefaller den lugnare och mognare åldern nästan oförklarlig. Men om det är ynglingens karakter att trotsigt vända sig mot den yttre omgifningen för att trygga sitt sjelfbestånd och visa sin rätt till sjelfständig tillvarelse, så är det mannens kännetecken att, på den plats han såsom yngling tillkämpat sig, med större likgiltighet för allt yttre, samla sina krafter inom sig till sjelfbesinning, sjelfutveckling och sjelfverksamhet jemte och i förening med sin omgifning.

Om jag ej bedrager mig, utgör vårt tidehvarf begynnelsen till ett sådant mannaålderns tidskifte för vårt fäderneslaud. Frukterna af dess ungdoms djerfva företagsamhet hafva gått förlorade, qvarlemnande en erfarenhet, som bör göra detsamma visare än tillförne. Återförvisadt till sig sjelft, har det redan lärt sig inse att dess krafter, rigtade på inre förkofran, skola bereda det inom dess eget sköte eröfringar, långt mera varaktiga och välsignelserika, än dem det fordom med blod och smärtor, under nöd och sorg, gick att dyrköpt vinna på andra sidan hafven.

Omständigheternas oemotståndliga makt påtvang oss denna lärdom. Så påkostande det än var för vår nationalstolthet att underkasta oss dess lag, har dock vår erfarenhet till slut nödgats godkänna den. Vår politik måste blifva en helt annan än tillförne, en fredens politik, åsyftande i första rummet att stadga och förkofra våra inre krafter, att trygga och föröka välmakten inom landet, att befordra allmänna kunskapers spridande, så vidt möjligt är, till alla klasser af befolkningen, och derigenom, i andra rummet, åt fäderneslandet befästa en plats i staternas system, der det, utan att längre vara hotande, kan genom sin koncentrerade kraft, sin allmänna bildning och sin trygga moraliska hållning vara aktningsbjudande äfven för den starkaste. Snart femtioårs oafbruten fred har intygat visheten af denna politik.

Denna fredens politik gjorde sig först såsom princip afgjordt gällande genom den dynasti, som år 1810 kallades till svenska thronen. Då en af Europas mest berömde fältherrar, sina egna bragders son, hyllades såsom kronprins af Sverige, värmde sig mången fosterlandsvän, bedöfvad af det hårda slag, som nyss drabbat fäderneslandet, vid den förhoppning att den tappra svenska krigshären, som ännu aldrig svikit sina anförare, så ofta den än af dem blifvit sviken, skulle, under led-

ning af en sådan krigshöfding som den nye kronprinsen, snart återtaga allt hvad vi förlorat. Men Carl Johans statskonst var icke illusionernas. Redan från början var hans beslut fattadt att under fredens lugn låta sitt nya fädernesland återhemta sina uttömda krafter, en gång för alla inskränkt inom sina naturliga gränser. Långt ifrån att af österns mäktige monark återfordra hans nya eröfring, ville han ej en gång oroa honom med att påyrka en noggrannare gränsreglering, som dock synes hafva varit nog önskvärd. Genom Pommerns afträdande befriades Sverige från nödvändigheten att oupphörligt deltaga i de stora europeiska tvistefrågorna, och genom föreningen med Norge vann Sverige den väsendtliga fördelen att se sin så ofta oroade vestra gräns tryggad från alla anfall af en granne, hvilken nu genom förlusten af sistnämnda land var tillräckligt afväpnad och försvagad för att ej längre kunna anses farlig. Hela Carl Johans utrikes politik utvisar tydligen hans afsigt att trygga Sveriges ständiga fred genom dess afslutenhet inom sig sjelft och dess goda förhållande till sina grannar.

Frukterna af denna visa politik hunno sin mognad först under den milde konungs spira, hvars minnesfest vi i dag begå. Den krigiska ärans gloria flammar icke omkring hans minne, de blodiga bragdernas lagrar kröna ej hans hjessa såsom hans faders; men de fredliga idrotternas milda sken skola omgifva det blad i våra häfder, der hans namn är tecknadt, och de konungsliga dygdernas evighetsblommor skola äfven för den senaste efterverld oförvissneliga bekransa hans herrliga bild, vittnande, att det finnes en annan ära än den, som köpes med blod och tårar, en annan odödlighet än den, som vinnes genom slagfältens fasor, en annan dygd än den, som ej förfäras af vapnens dån: en ära, som vinnes i rättvisans och sanningens trogna tjenst, en odödlighet, som rödjer vildmarker och bryter vägar, en dygd, som utan att störas af klandret och illviljan belönar den

rättrådige och betraktar äfven den orättfärdige såsom en medmenniska. Ingen af Sveriges konungar — och det har egt stora konungar — har till den grad varit en fredsfurste som konung Oscar, ingen har i fredens värf ådagalagt sådana insigter, sådant nit, sådan menniskokärlek som han. «Fredens segrar», har han sjelf en gång yttrat, «mindre bländande än krigets, äro mera varaktiga, men fordra ej mindre mod och sjelfuppoffring.» Likväl synes det som skulle menniskorna vara mindre benägna till tacksamhet för fredens välgerningar, än för krigets pröfningar. Det bländande, det beundransväckande i en hjeltekonungs lif verkar starkare på deras inbillning, än den lugna sällheten, den ostörda tryggheten, det tillväxande välståndet under en fredlig furstes regering — en fördom som står qvar från de barbariska tider, hvilka, tyvärr, ännu icke upphört, då folken i första rummet af sina furstar väntade och behöfde skydd emot våldsamma och rofgiriga grannar, då den första bland manliga dygder följaktligen måste vara tapperheten, och den högsta bland furstliga egenskaper, fältherrens. Äfven denna regentpligt — den att vara sitt folks härförare, förbiság konung Oscar icke, men Försynen skonade honom från att utöfva den. Han kunde derigenom samla alla sina krafter åt det håll, der han sökte och vann sin storhet, landets inre styrelse.

För det höga och ansvarsfulla kall, som i framtiden väntade honom, hade konung Oscar i sin ungdom under insigtsfulla och samvetsgranna mäns ledning erhållit den mest lämpliga uppfostran, hvilken han vid mognare år egde tillfälle att genom egna allvarliga bemödanden fullända, innan han i sitt fyrationdefemte år emottog sin faders spira. Han var, såsom bekant är, en af Europas kunskapsrikaste monarker. Den kärlek för de sköna konsterna, som han under hela sin lefnad bibehöll, synes under en period af hans ungdom hufvudsakligen hafva bestämt rigtningen af hans studier. Det var under

denna period, som den unge fursten såsom lärjunge vistades vid detta universitet. Dikten och tonkonsten hafva säkerligen aldrig här i Upsala skördat sådana triumfer som under denna, för en äldre generation oförgätliga, period af vårt universitets historia. Det var då som Hæffner diktade sina herrliga toner till de sånger, som tid efter annan frambröto från de unga skaldernas — Atterboms, Nicanders, v. Zeipels — lyror, vid fester, till hvilka kronprinsens vistelse härstädes gaf anledning eller af hans närvaro hedrades.

Kronprinsen Oscar hade efter sin höge faders uppstigande på thronen öfvertagit kancellariatet för detta universitet. Det samvetsgranna och humana sätt, hvarpå han, med råd och dåd dervid biträdd af sin fordne lärare kanslirådet Tannström, utöfvade detta grannlaga embete, bevaras ännu i tacksamt minne. Denna kronprinsens ställning såsom styresman för akademiens angelägenheter och högste chef för dess embetsmannacorps gaf honom tillfälle att fästa sin uppmärksamhet på åtskilliga lofvande anlag bland de studerande, af hvilkas framtida verksamhet en vinst vore att hoppas för den fosterländska vetenskapen eller sköna litteraturen. Sådana hoppgifvande unge män kunde alltid påräkna hans uppmuntran och deltagande, och hugnades ofta, såsom fallet var med Nicander och Sjöberg, af hans enskilda understöd för vinnande af de ändamål, som deras studier åsyftade.

Efter slutade ungdomsstudier här i Upsala inträdde för d. v. kronprinsen ett lefnadsskifte af idel allvar och ansträngning. Han fick nu sjelf taga sin ytterligare uppfostran om hand och en mera sträng och samvetsgrann tillsyningsman hade för honom ej kunnat utses. De sköna konsternas anspråk fingo efter hand vika för de politiska och militäriska vetenskapernas. Han egnade nu all sin tid och alla sina bemödanden att göra sig förtrolig med alla de mångsidiga pligter, som konunga-

dömet omfattar, och alla de olikartade insigter, som det af sin innehafvare kräfver. Då den enskilde får odeladt egna sin uppmärksamhet åt en art af mensklig idrott eller vetande, fordrar man af den blifvande regenten en öfversigt af det hela i dess omfattning och insigt af dess inre sammanhang, som måste grunda sig på allmän kännedom om hvarje särskild del, för att icke blifva ytlig, skef, otillräcklig och derigenom ofta för samhället vådlig. Kronprinsen insåg rättmätigheten af denna fordran och gjorde hvad möjligt var för att gå den till mötes. Lagstiftningen i allmänhet och kriminal-lagstiftningen i synnerhet hade påkallat hans särskilda uppmärksamhet. Frukten af hans forskningar i detta ämne blef hans från trycket utgifna skrift «Om Straff och Straffanstalter», som vittnade lika fördelaktigt om den höge författarens kunskaper i det ämne, som han behandlar, som om de grundsatser af humanitet och menniskokärlek, som här bekännas af den furste, hvilken en gång skulle blifva lagens högste verkställare i vårt fädernesland. Det är bekant att denna skrift väckte stort uppseende äfven utom fäderneslandet.

Då konung Oscar den 8 Mars 1844 uppsteg på Sveriges thron, torde man icke utan skäl kunna säga att det nya tidehvarf för vårt fädernesland, hvars morgon grydde under Carl Johans spira, uppnådde sin fulla dag. Den frihet och det framåtskridande i inre utveckling af landets krafter, som af Carl Johan theoretiskt erkändes, blef först under hans sons styrelse en uppenbar, lefvande verklighet. Den nye konungen inträdde straxt från början med beslutsamhet på den bana af inre reformer, som han under sin långa lärotid, om jag så får kalla hans thronföljarskap, i tysthet inom sig sjelf förberedt. Redan under sin första riksdag uttalar han öppet sina afsigter att låta fäderneslandet genom behöfliga förbättringar pånyttföda sig sjelft: redan då upphäfdes den förhatliga indragningsmakten, och den lika

arfsrätten infördes — åtgärder, som, af ständerna föreslagna, af den nya regeringen godkändes och stadfästades. — Den beryktade representationsreformfrågan, som så länge varit agiterad, så länge väckt oro i sinnena och gjort regeringen bekymmer, hade äfven nu uppnått det stadium af sin utveckling, att förslag i denna syftning, af 1840 års ständer utarbetadt, nu kunde föreläggas den samlade riksdagen för att första gången stranda emot de olika meningarnes oförenlighet. Regeringen fann sig föranlåten att af en särskild komité låta denna vigtiga fråga behandlas, hvarefter hon sjelf inkom med ett nytt förslag, som slutligen på 1850 års riksdag rönte samma öde som det föregående. Konungen, förtviflande om möjligheten för honom och hans rådgifvare att komma till en tillfredsställande lösning af denna fråga, gaf nu ständerna tillkänna, att dess vidare utveckling hädanefter måste komma att bero på dem sjelfva.

Öppet och oförbehållsamt som konungen gick till väga med styrelsen af sitt rikes inre angelägenheter, uppträdde han äfven i förhållande till utrikes makter. En bland hans första regeringshandlingar var upphäfvandet af förbudet mot all gemenskap med den afsatta dynastien. Han hade redan lärt känna sitt folk tillräckligt för att kunna lita på dess trohet: han hade mer än en gång haft tillfälle att se de obehagliga verkningarne af detta förbud, när en öfverdrifven misstänksamhet ville upptäcka öfverträdelser deremot, och upphäfvandet deraf blef det mest högsinta svar på den vanmäktiga protest, som af den landsflyktige kronpretendenten gjordes mot hans uppstigande på svenska thronen. För att en gång för alla undanrödja all anledning till obehag, som ofta nog kunde återkomma, beslöt han sig till denna sannt konungsliga handling, såsom han sjelf säger, «stödd på öfvertygelsen om folkets oskrymtade tillgifvenhet för honom och hans ätt, samt på medvetandet om sina afsigters renhet».

Att steg för steg redogöra för alla de vigtiga regeringsåtgärder, som antingen utgingo från konungen sjelf eller vunno hans bifall och stadfästelse, kan ej ingå i planen för denna minnesteckning, och skulle äfven vara öfverflödigt sedan de redan blifvit med fullständighet tecknade på sin vederbörliga plats och vid sitt vederbörliga tillfälle. Så genomgripande förbättringar som, jemte de nyss nämnda, näringsfriheten, som medgaf åt hvar och en den naturliga rättigheten att försörja sig genom utöfningen af ett yrke, som han inlärt och förstår, cellsystemets införande till fångars förvar och förbättring, en frukt af konungens tidiga bemödanden att vinna erkännande åt den menniskovänliga grundsatsen att äfven den felande bör med menskliget behandlas, de förnedrande kroppsstraffens afskaffande, slutligen erkännandet af qvinnans rätt att med den myndiges frihet sköta sina egna angelägenheter — sådana förbättringar, inom en kort följd af år efterträdande hvarandra, vittna om en anda hos styrelsen och dess högste chef, som endast plägar utmärka tidehvarf af nationernas politiska och moraliska föryngring, sådana perioder då ett folk beslutat att bereda sig en framtid, som är bättre än det närvarande är eller kunnat vara. Lyckliga de konungar, som under sådana perioder sjelfve kunnat ställa sig i spetsen för och leda nationernas rörelser, och derigenom visa sig dela deras intressen, deras önskningar och förhoppningar! En bland dessa lyckliga furstar var konung Oscar, lycklig företrädesvis genom den dom, som fäderneslandets historia en gång öfver honom skall fälla.

Näst lagstiftningen i alla dess grenar ansåg framlidne konungen ingenting i högre grad påfordra hans uppmärksamhet än landets hufvudnäringar, jordbruket och bergshandteringen, till hvilkas förkofran och upphjelpande han utfärdade flera förordningar och vidtog nya åtgärder. Men under det att hans verksamhet måste rigtas åt flera olika håll på rikets mera materiella ange-

lägenheter, lemnade han icke ur sigte dess andeliga förkofran, och fäste i detta afseende oaflåtligt sitt ögonmärke på elementarundervisningens reorganisation, dels genom införande af flera läroämnen i skolorna, dels af en större frihet för lärjungarne i valet mellan dessa, dels genom inrättandet af flera nya läroverk eller utvidgning af de redan förhandvarande samt anskaffandet af tillräckliga löner åt lärarne.

Men denna fredliga verksamhet skulle på det plötsligaste sätt störas. Våldsamma politiska skakningar, som hotade några af Europas äldsta välden med en hastig undergång och sträckte sina verkningar till nästan alla Europas stater, hade samtidigt på flera, från hvarandra vidt skilda orter utbrutit under det minnesvärda året 1848. Sannolikt voro dessa revolutionära rörelser, ehuru måhända gemensamt förberedda af sina anstiftare i olika länder, en fullkomlig öfverraskning för de regeringar, som af dem drabbades. Det hör ej hit att utreda de orsaker, som länge i hemlighet föranledt dessa fruktansvärda utbrott. Att vissa regeringars tröghet att hålla förut gifna löften till sina folk, likasom å andra sidan de i vissa länder efterhand mer och mer kringgripande republikanska lärorna hufvudsakligen legat till grund för den allmänna oro i sinnena, som gjorde ett utbrott i så stor skala möjligt, kan man taga för gifvet. Dessa båda omständigheter hade emellertid så åskfyllt den politiska atmosferen, att ovädret ej kunde uteblifva och ingen afledare längre var möjlig. Oss gingo dessa stormar förbi: vi, liksom Storbritanniens folk, trygga genom vår fria författning, som bereder oss tillfällen att alltid på laglig väg få vårt samhälles brister botade och våra besvär afhjelpta, hade af de pågående omstörtningarne inga andra känningar än ett svagt återljud, som yttrade sig genom de visserligen beklagliga, men i och för sig betydelselösa uppträdena på Stockholms gator, hvilka endast bidrogo att bevisa att den konungamakt, mot

hvilken de skulle vara rigtade, likväl just är den slags styrelsemakt, som på samma gång kan vara kraftfull och mild. Oroligheterna kufvades med stark hand, men förbrytarne behandlades med skonsamhet.

Europa trodde sig emellertid hafva gått en ny framtid till mötes genom 1848 års hvälfningar. Huru det bedrog sig är bekant. Omstörtningarne, ehuru gjorda som det tycktes af en gemensam frihetens anda, som genomströmmade alla folk på samma gång, förblefvo blotta omstörtningar: försöket att åter uppbygga ett nytt och bättre samhälle på det gamlas ruiner misslyckades öfverallt. Den gemensamma anden hade försvunnit, sedan förstörelsens verk var gjordt: oenigheten förlamade alla krafter; alla ville råda, ingen lyda, beslutsamheten var försvunnen, förvirringen blef allmän. Derunder lyckades det de förra styrelserna att dels med vapenmakt, dels med underhandlingar och skenbara medgifvanden återvinna sitt förra inflytande, och snart voro revolutionens följder bortsopade och i några länder maktens missbruk sju resor värre än förut. Frankrike skördade af sin omhvälfning den fördelen att få utbyta en fri författning emot en despotisk och en dynasti mot en annan.

Det var dock Sverige ej tillåtet att helt och hållet overksamt få i fredens ro från sina aflägsna kuster åskåda de stora verldshändelserna utom dess landamären. Bland andra utopiska idealer, som under 1848 års rörelser hade uppstått för att hänföra sinnena, var äfven nationaliteten ett. Vare det långt ifrån mig att vilja förneka dennas rätt. Jag kan så mycket mindre göra det, som den redan alltsedan de stora krigen mot Napoleon I börjat göra sin rätt gällande och upphöja sig till ett faktum, som ej vidare kan bestridas: jag endast reserverar mig emot den form, hvarunder den år 1848 uppträdde, då den sökte med våld förfäkta sina anspråk, på bekostnad af andra nationaliteters lika berättigade. Så var förhållandet inom de österrikiska staterna, der slaver, ungrare

och tyskar stodo väpnade mot hvarandra; så i ännu högre grad i det norra Europa, der det tyska folket visade sig nog benäget att sträcka sin nationalitet något längre bort än dess gränsor och dess tungomål räcka. De danska hertigdömena hade upprest sig mot sin lagliga öfverhet: Preussen och andra tyska stater förklarade sig för deras orättmätiga sak under åberopande af nationalitetens anspråk och nödvändigheten att behålla det stora tyska fäderneslandet oförminskadt, äfven genom införlifvandet dermed af några hundra tusen menniskor, som tillhörde en annan folkstam och som ingalunda ville erkänna sin slägtskap med någon annan än denna. Genom detta uppenbara brott emot folkrätten råkade Danmark, oförberedt och illa rustadt som det var, i verklig fara. Dess konung vände sig till sin granne, den svenske konungen, med anhållan om stöd och hjelp.

Redan långt förut hade isynnerhet hos grannrikenas ungdom åsigter uppstått om önskvärdheten, till inbördes trygghet och på grund af stamfrändskapen, af ett helt annat förhållande mellan de båda rikena, än det fäderneärfda af ständiga misshälligheter och tvister. Ett alltmer förtroligt närmande mellan de båda folken blef mer och mer synligt, isynnerhet på deras gemensamma gräns. Snart omfattades den studerande ungdomens skandinaviska idéer af andra klasser och åldrar, och umgängesförbindelsen var redan knuten, när det politiska bundsförvandtskapet sattes i fråga. Hvad mången ej långt förut ansett för en oskyldig ungdomsfantasi, som endast afsåg ömsesidiga besök och lustbarheter, på sin höjd ett gemensamt utbyte af den litterära verksamhetens frukter, började under konung Oscars regering antaga karakteren af ett politiskt faktum, som blef föremål för diplomatisk öfverläggning och militärisk beväpning. Så inträffar stundom, att ungdomens instinktmessiga känsla fattas af stora politiska sanningar, som först efteråt af den mognare ålderns diplomatiska förstånd godkännas;

För att förekomma att det krig, som fördes om hertigdömet Slesvig, skulle komma att sträcka sig äfven till andra delar af det danska riket, lät konungen en armécorps afgå till Danmark att försvara dess gränser, under det att den danska krigsmakten mera odelad kunde användas i aktiv strid emot fienden. Under tiden rustades oupphörligt till lands och sjös för att med eftertryck kunna möta hvarje fara för de nordiska rikena, och konungen sjelf tog befälet öfver de svensk-norska trupper, hvilka såsom reserv voro församlade i Skåne, för att i händelse af behof kunna förstärka sina på Fyen förlagda kamrater. Så stod Sverige efter mer än trettioårig fred åter rustadt för krigets blodiga värf, och en del af dess trupper stod redan på främmande jord, äfven nu såsom förr en gång färdig att gjuta sitt blod för en sak, som icke i första rummet var dess egen, utan den allmänna rättvisans. Huru lifligt brödrafolken delade konungens åsigter och önskningar i denna sak, eller, huru riktigt konungen uppfattade sina folks sympathier, då han uppträdde såsom väpnad medlare mellan Danmark och dess fiender, bevisas bäst af den beredvillighet, hvarmed deras representanter beviljade hvad konungen ansåg behöfligt för att intaga en aktningsbjudande ställning mellan de krigförande makterna till skydd för bundsförvandtens rätt, äfvensom af den enthusiasm, hvarmed enskilda svenskar skyndade att under Danmarks fanor vinna rättvisa åt detta rike på samma gång som lagrar åt sig sjelfva. Mången tapper svensk yngling hvilar under dansk torfva, sedan han spillt sitt blod för sin högsinta och oegennyttiga öfvertygelse om rättmätigheten af en sak, som dock icke var hans. Den sjelfuppoffring för en idé och den äfventyrsanda, som utmärkte våra förfäder, uppenbarar sig ännu en gång i dessa vår samtids romantiska riddarfärder.

Tyskarne, ehuru hänförda af en falsk och till ytterlighet uppjagad fanatism för ett inbilladt så kalladt

fädernesland, måste snart sjelfva inse att den gräns, som konungen af Sverige uppställt mot deras tilltänkta eröfringar var vådlig att öfverstiga. Efter några månaders fälttåg afslöts under konung Oscars bemedling mellan Danmark och Preussen en vapenhvila, som slutligen ledde till fred, sedan Danmark vid fiendtligheternas nya utbrott visat sig mäktigt af ett kraftfullt försvar, det tyska parlamentet åter genom inbördes oenighet och opraktiska politiska hugskott mer och mer ådagalagt sin oförmåga att sammanhålla det s. k. «stora fäderneslandets» krafter och leda dess öden. Dyningarne efter denna strid fortforo visserligen länge; men Sveriges berättigade deltagande deri hade upphört, sedan det aktiva kriget afstannat. Det hade uppfyllt sin kallelse för denna gång; det hade visat sina vapen för utländningen, upprätthållit och återställt lugn och ordning inom sin allierades landamären, och derigenom ännu en gång ådagalagt att det förtjenade Europas aktning. Den fasta och värdiga hållning, som de förenade rikena under dessa kritiska förhållanden iakttogo, var en frukt af konung Oscars på en gång kloka och beslutsamma statskonst.

Med en blygsamhet, som är ovanlig i hans ställning, men hos en ädel menniskonatur alltid är följden af den samvetsgranna pröfning, som ställer strängare fordringar på sig sjelf än på andra, var konung Oscar långt ifrån att vilja tillegna sin egen odelade förtjenst den goda utgång, till hvilken de förenade rikenas deltagande i den danska striden hade ledt. Lika villigt som han erkände brödrafolkens nitiska medverkan till det mål, som han vunnit, böra äfven dessa folk med tacksamhet erkänna, att deras ansträngningar varit fruktlösa utan den visa omtanken hos den, som ledde och sammanhöll dem. Sin erkänsla för de förenade rikenas endrägtiga samverkan med sin konung under dessa bryd-

samma tider, uttalade han offentligen på svenska riksdagen om hösten 1848: «Under de ofta bekymmersamma stunder», yttrade han, «som af ständigt växande förvecklingar framkallats, har det varit mig ett stöd och en tröst att veta mig omgifven af brödrafolkens förtroende och bifall. Det medlarekall, som de krigförande makternas förtroende mig lemnat, har af eder varma uppfattning af frågans djupa betydelse, samt min föresats att, om så påfordrats, deltaga i striden, vunnit den för ändamålet nödiga styrka. Förtjensten af det inflytande, jag kunnat utöfva på biläggandet af en beklagansvärd tvist, tillkommer derföre i främsta rummet det snara och välvilliga understöd, hvarmed såväl Svea Rikes Ständer, som Norges Storthing omfattade mitt beslut att åt vår grannstat räcka en vänskaplig hand.»

Äfven i sitt förhållande till den danska frågan visade konung Oscar att han riktigt uppfattat vårt fäderneslands bestämmelse efter den kris i dess tillvaro, som frånsöndrade Finland och förenade Norge med detsamma: nemligen att utgöra medelpunkten i ett skandinaviskt statsförbund. Århundradens långa blodiga strider mellan oss och våra grannar på andra sidan sundet måste upphöra, sedan våra gränser blifvit trygga: de hemska tvisterna måste en gång hafva slutat emellan tvenne folk, så närbeslägtade att de på ett för båda begripligt språk kunna tillropa hvarandra uppmuntrans, varningens eller tröstens ord från hvar sin sida af det smala vattendrag, som sköljer bådas stränder. Konung Oscar handlade i denna fråga i fullkomlig öfverensstämmelse med det politiska system, som hans store fader grundlagt. Han hade aldrig förut offentligen, så vidt jag vet, uttalat sin tanke i afseende på den s. k. skandinavismen, sådan den under fredens lugn och på ett mera theoretiskt sätt uppenbarade sig. Men i nödens stund, när grannrikets sjelfbestånd hotades af mäktiga grannar, såg hans öfvade politiska blick genast att tiden

var inne att genom en kraftig handräckning praktiskt visa hvad den skandinaviska idéen egentligen innebar. Han insåg att det för den skandinaviska folkstammen var nödvändigt att hålla sig oberoende af de stora nationaliteter, af hvilka den är omgifven, den ena, sammanhållen af en sjelfherrskares kraftiga hand, den andra, ännu söndersfallen i särskilda samhällen med särskilda intressen, och derföre tills vidare mindre farlig, så ofta den ej anfalles af sitt tidtals återkommande patriotiska raseri, som tyckes vilja utsträcka fäderneslandets gränser öfver hvarje vrå af verlden, der en tysk man behagat bosätta sig. Ett sådant oberoende kan endast derigenom blifva möjligt, att den skandinaviska folkstammen bibehåller sig i sin fulla integritet, att den sammansluter sig till en helhet på de vilkor, som under närvarande förhållanden äro möjliga; i hvilket fall den genom sin politiska bildning, hvaruti den står oändligt högre än de båda andra folkstammarne, bör kunna intaga en ej lätt angriplig ställning och visa en beslutsam uppsyn åt båda hållen. — Skulle det åter lyckas en inkräktare att genom landvinningar försvaga den ena eller den andra af de skandinaviska staterna, så måste deraf en gemensam fara uppstå för alla i och med detsamma som krafterna till gemensamt försvar derigenom blifvit förminskade. Detta inbördes försvar är den praktiska skandinavismens grundsats. Det var konung Oscar förbehållet att först tillämpa densamma.

Med det nya franska kejsardömet, som sjelft kallat sig för fredens, hade likväl kriget återkommit till den civiliserade verlden. Erkännas måste dock att det väl mindre var detta, än 1848 års omstörtningar med deraf följande oreda och förmodade allmänna vanmakt, som väckte äregiriga förhoppningar hos den makt, hvars sträfvanden i alla tider hemligen eller uppenbarligen gått ut på att utvidga sitt välde. Det turkiska rikets förfall, missnöjet hos dess kristna befolkning, inre oro-

ligheter inom Europas öfriga stater syntes erbjuda ryska zaren ett tjenligt tillfälle att flytta sitt rikes södra gräns till Bosporen, återupprätta det Östra Romerska riket, i triumf intåga i den gamla kejsarstaden, rena dess heliga tempel från seklers afgudadyrkan och återjaga hedningarne till den verldsdel, hvarifrån de kommit, såsom det ungefärligen hette i Rysslands högtidliga kurialstil. Då tillvägabragtes, hvad man svårligen kunnat förutse och hvad man intill dess väl ansett för en omöjlighet, alliansen mellan Frankrike och England till försvar för turkiska rikets integritet. Ett mera fruktansvärdt förbund hafva häfderna knappast att omtala. Medan kriget till lands rasade i Orienten, sträckte sig sjökriget upp till våra kuster, och dånet af de kanoner, som riktades mot Rysslands fästningar och handelsskepp, hördes i de fredliga kojorna i våra skärgårdar. Sveriges ställning mellan de krigförande makterna var bekymmersam och hade lätt kunnat blifva vådlig. Visserligen hade konung Oscar med vist förutseende i förening med konungen af Danmark redan före fiendtligheternas öppna utbrott förklarat sig vilja iakttaga en sträng neutralitet. Men ovisst är huru länge denna kunnat upprätthållas, i fall kriget erhållit den utsträckning, hvarmed det en tid hotade. Emellertid gjorde sig konungen beredd att möta hvarje möjlig händelse, som krigets utveckling kunde medföra. Han förstärkte fäderneslandets försvarskrafter, förlade trupper på de punkter, som närmast kunde blifva föremål för stridens ljungeldar, och ingick slutligen — närmast för att skydda vissa begärliga kuststräckningar i Norges nordliga farvatten, åt hvilka grannen redan, ehuru med varsamhet, liksom för att känna sig före, utsträckt sin hand — med Frankrike och England en allianstraktat, som tydligen visade att hans statskonst, i fall så påfordrats, skulle hafva i handlingens ögonblick öfverensstämt med de urgamla sympathierna hos hans folk. Men lyckligtvis — ty lyckligt

är alltid att kunna undvika krigets förödelser — kom detta ögonblick aldrig. Österns storartade despot hade under vapnens gny dragit sin sista suck, kanske af grämelse öfver den misslyckning af sina älsklingsplaner, som var en följd af de nederlag, hvilka den ena gången efter den andra öfvergingo hans vapen. Sedan döden — den enda makt som skulle hafva förmått det — brutit hans jernvilja, var det svåraste hindret för fredens möjlighet undanröjdt. Midt under loppet af de allierades framgångar öfverraskades verlden af den underrättelsen att underhandlingar börjat, hvilka inom kort slutades med en fred, som medförde nästan intet annat resultat än att Ryssland, som hittills hållit Europa kufvadt genom en vidskeplig fruktan för dess öfverlägsna styrka, nu lärt sig inse att det icke är oöfvervinneligt; hvadan det ock under sin nye herrskare tyckes hafva, till skenet åtminstone, företrädesvis vändt sin uppmärksamhet åt sina inre angelägenheter. Detta krig hade emellertid gifvit konung Oscar tillfälle att öppet uttala den politik, som han ämnade följa i afseende på förhållandet till främmande makter, nemligen den rent fosterländska, den, som nationen länge påyrkat, men dess styrelse allt hitintills undvikit att offentligen erkänna. Måtte Försynen förläna den framgång, lika säkert som den vittnar om den hädangångne monarkens ädla karakter och fosterländska sinnelag!

De politiska förvecklingar, som sedan uppstodo att utkämpa sina häftiga, men korta strider på andra slagfält, hann konung Oscar visserligen upplefva; men döden hade redan på honom lagt sin förlamande hand, och för honom funnos väl då ej andra sorger än de, som åtföljde det kroppsliga lidandet, inga andra förhoppningar än de, som fästa sig vid den efterlängtade förlossningen från de jordiska banden. Hans helsa hade blifvit vacklande efter början af detta årtionde. Till de trägna omsorgerna om landets inre förvaltning, till de

ständiga bekymren för upprätthållandet af dess fredliga sjelfbestånd under de stormar, som rasade rundt omkring detsamma, kommo nu äfven enskilda sorger att förbittra hans lif. Han hade hittills lefvat det lyckligaste familjelif, i hvars sköte han, omgifven af den mest trofasta maka och de mest förhoppningsfulla barn, kunde hemta tröst och vederqvickelse under bekymren, hvila och förströelse efter ansträngningarne. Ingenting hade hittills stört denna fridfulla lycka. Men med den dystra hösten 1852 bröt sorgen och lidandet för första gången ut öfver Sveriges konungahus, för att efter korta mellanskof kasta allt mörkare skuggor deröfver. Prins Gustaf, denne ädle och älskansvärde unge furste, sina föräldrars, sina syskons, sitt fäderneslands älskling, för sina milda dygder tillbedd af ung och gammal, hög och låg, uppgaf efter en kort sjukdom sin fromma ande den 24 September sistnämnde år, i sin ungdoms blomma, sedan han knappast hunnit lemna bakom sig ynglingaålderns lyckliga vårdagar. Vi minnas alla den bestörtning, hvarmed denna underrättelse öfverallt emottogs: aldrig har en dödspost väckt en allmännare sorg, aldrig ett helt folks deltagande yttrat sig mera oförställdt, mera innerligt än vid denna förtidiga graf, som syntes gömma hvad fäderneslandet ägde ljufvast af ungdomliga behag, rikast af ungdomliga förhoppningar, renast af ungdomliga dygder.

Fadershjertat tärdes i tysthet och tålamod af sin sorg. Den blef till slut likväl öfvermäktig. Konungens helsa hade redan från årets början varit lidande, ehuru ej så, att den väckt några farhågor. Men en månad efter den smärtsamma förlust, om hvilken jag nyss talade, nedlades han på sjukbädden under omständigheter, som gjorde det tvifvelaktigt om han skulle någonsin derifrån uppstå. Ovissheten härom var för hans folk så mycket mera bekymrande, som tidsomständigheterna voro sådana, att de endast af hans säkra och öfvade hand

ansågo att spiran kunde med trygghet föras. Efter att länge hafva sväfvat mellan lif och död, kunde konungen först i April 1853 återtaga regeringen, såsom det syntes med återställd helsa och fulla krafter, i rättan tid för att lyckligt styra statsskeppet genom de farliga bränningarne af det orientaliska kriget, om hvilka jag redan talat.

Sorgeåret 1852 hade dock frambragt en, blott alltför bedräglig, gryning af hopp och glädje. Kronprinsens äktenskap välsignades i slutet af detta år med en prins, som af de förenade folken välkomnades såsom den blifvande arfvingen af deras kronor. Denna konungahusets och fäderneslandets späda förhoppning sjönk i grafvens eviga natt, då den unge fursten helt plötsligen af döden bortrycktes sedan han nyss hunnit ingå i sitt andra år.

Sådana enskilda sorger i förening med den för hvar dag ökade tyngden af regeringsbördan kunde ej annat än tära på en helsa, som, redan förut undergräfd, numera endast var skenbar. Konungens krafter började aftaga sedan han lyckligen sett slutet af det vidtutseende krig, som så länge pröfvat hans nyss återvunna krafter genom utländska underhandlingar och inhemska rustningar. Efter de ansträngningar, vakor och själslidanden, som han hittills burit med den manligaste ihärdighet, den mest sjelfförsakande styrka, måste en reaktion inträda. Den yttrade sig i början af år 1857 i de första symptomerna af den sjukdom, som sedan grep mer och mer omkring sig och efter hand gjorde honom oförmögen att sjelf föra styrelsen. Den sista solglimten af lifvets glädje, som han ännu fick njuta, var det ögonblick då han fick trycka i sina armar den sonson, som var första frukten af hans andre sons äktenskap. Derefter slocknade för honom lifvet mer och mer, till dess det slutligen i en efterlängtad stund ändades efter tvenne år af det mest upprörande, det mest ömkansvärda li-

dande, som den arma menskliga varelsen kan hafva att genomgå, innan den af döden, här under skepnaden af ett den gudomliga barmhertighetens budskap, ändtligen vinner sin förlossning.

Sveriges historia är full af stora konungars minnen. Så införlifvadt har ock Svea folk varit med sina konungar, att hvar och en af dem kunnat sätta pregeln af sin enskilda karakter på det tidehvarf, hvars öden han bestämt. Detta har ej kommit af något slafviskt lynne hos folket, som tvärtom ofta visat sig styft och trotsigt, äfven mot de bästa konungar: det har kommit sig af den lyckliga omständighet, att vårt fädernesland nästan alltid egt konungar, hvilkas sinnelag åtminstone i någon vigtig punkt sammanstämt med folkets eget. Derigenom hafva de kunnat liksom med en magnetisk kraft leda oss efter sin vilja: de krigiske till segrar och triumfer, de fredlige till stora ansträngningar för inre förkofran, de öfverdådige till branten af undergång. Hvad helst de i fäderneslandets namn oss ålagt, hafva vi fullgjort: vi hafva följt dem, hvarthelst de velat föra oss: ingen börda har varit oss för tung, ingen uppoffring för stor, så snart vi varit öfvertygade att deras fosterlandskärlek af oss dem fordrat. Endast denna för konung och folk gemensamma känsla har varit tillräcklig att förskaffa dem vår kärlek för alltid. Ingenting bevisar detta bättre, än att den konung, som genom sin blinda halsstarrighet störtade oss från höjden af makt och ära, är just den hvars hjelteminne ändock är oss kärast och lifligast qvarstår i folkets traditioner. Historien må om honom dömma huru den vill: i de olärdas och enfaldigas hjertan skall hans höga bild qvarlefva såsom idealet af en svensk hjelte. Ty han var i själ och hjerta svensk, och hans fel och brister, tycker man, voro ej större än att hvar och en annan hederlig man kunnat

hafva dem; deremot hans olyckor stora nog att af ett troget folk kunna i århundraden begråtas.

Detta fosterländska sinnelag, som utgör grundvilkoret för det svenska folkets kärlek, har den ädle monark, hvars minne vi nu fira, i alla sina handlingar ådagalagt, och han har derigenom ställt sig vid sidan af de store hädangångne, hvilkas minnen stå tecknade ej mindre i folkets hjertan än på häfdernas blad. Hans minne skall ej dö; ty det kan det ej, så länge de lagar lefva, som han i den allmänna mensklighetens och den fortgående kulturens namn stiftat eller stadfästat; så länge ännu den fattige arbetaren kan tacka Gud derföre att han nu har rätt att försörja sig sjelf; så länge ännu ett qvinnligt hjerta kan klappa af fröjd deröfver, att det nu är fritt; så länge ännu den olycklige brottslingen kan lindra sin sorg och sin ånger med den trösten, att han ändock i sin förnedring betraktas och behandlas såsom en menniska; så länge ordet med tankens hastighet flyger från kust till kust; så länge allt snabbare förbindelser mellan de aflägsnaste landsändar jemnställa välmågan öfver hela landet; så länge — ja, så länge alla frukterna af hans välsignelserika regering fortfara att mogna, sprida sig och i oändlighet förökas. Huru mången välgerning för fäderneslandet skall ej i kommande tider omtalas med den erinringen, att vi egt den alltsedan kung Oscars dagar!

En lyckligare tid har vårt fädernesland aldrig upplefvat än under konung Oscars spira. Ostörd fred, tilltagande välmåga, tillväxande handel och sjöfart, förbättrade läroverk, förädlad lagstiftning, lättade kommunikationer, oupphörlig utveckling till ett bättre i alla riktningar, — se der spåren af den milde konungens regering. — Vi hafva åtnjutit dessa välgerningar, mången af oss kanske utan att tänka på de mödor och bekymmer, som de kostat honom, som vi i främsta rummet hafva att tacka för vår lycka. Man gör sig ofta

den föreställningen, att konungars kall jemförelsevis är lätt, då de ju blott behöfva låta utföra sin vilja genom sina tjenare. Man glömmer, hvilken eftertanke, hvilket arbete det erfordras att förvärfva den sammanfattande blick, som behöfves för att öfverskåda det hela. Hela sin tid, ofta både dag och natt, egnade den höge hädangångne åt arbete. Ofta satt konungen qvar vid sitt arbetsbord, när dagakarlen redan länge fått njuta nattens hvila, ofta satt han der redan långt innan hans rike undersåte ännu lemnat sitt beqväma läger. Ofta satt han der ock, kämpande med kroppsliga lidanden, dem hans själsstyrka, hans pligtkänsla, hans samvetsgranna uppfattning af sitt höga kall sökte öfvervinna, och han kunde, när han uppmanades att skona sin helsa, i känslan af storheten och vigten af det ansvar han bar, med en blandning af höghet och undergifvenhet svara: «En konung kan dö, men han kan icke vara sjuk.» Följden af denna outtröttliga flit blef den, att han genomträngde alla styrelsens detaljer, så att man slutligen om honom kunde säga, att han skulle kunnat vara chef för hvilken afdelning som helst af sitt rikes förvaltning; men, thy värr, en annan följd blef den, att han i förtid bröt sina krafter, förstörde sin helsa och uppoffrade sitt lif.

Ännu en annan sida af konungens karakter får ej förbigås: den stora samvetsgrannhet, hvarmed han, ofta länge, öfvervägde hvarje ärende — till skenet vigtigt eller ovigtigt, ty för honom var den ringes sak lika vigtig som den högtuppsattes, då han stod i ansvar för den förres välfärd lika mycket som för den senares — innan han fattade sitt beslut, och den fasthet, hvarmed han vidblef detta beslut, när det en gång var fattadt. I hvarje sin regeringshandling visade han att det valspråk han tagit icke var ämnadt till en tom formel, utan att det innebar hans samvetes lefvande regel.

Att ytterligare än hvad redan skett intränga i detaljerna af konung Oscars regering, tillåta ej gränsorna för detta föredrag. Jag har sökt framställa hans gestalt sådan den offentligen framstår: jag borde kanske äfven yttra några ord om hans enskilda personlighet. Men inför den åhörarkrets, som jag här ser framför mig, är det nog att med få ord blott erinra derom, att den förevigade i sitt enskilda lif och sina enskilda förhållanden var en af de älskansvärdaste bland menniskor, och att vid hans bår den enskilda sorgen kanske mera än vid någon föregående konungs blandade sig med den allmänna.

Sammanfatta vi alla dessa drag till en helhet, så framstår för våra ögon en af de skönaste herrskargestalter, som något lands häfder hafva att förete. Oskrymtad gudsfruktan, rättvisa och godhet mot alla, försonlighet mot ovänner, ömhet mot den olycklige, skonsamhet mot den brottslige, mod och beslutsamhet i faran, outtröttlighet i arbete, samvetsgrannhet vid hvarje handling — voro de dygder, som äfven den strängaste domare ej skall frånkänna honom, dygder, som i sin förening äro sällsynta hos den enskilde mannen och, jag vågar tillägga det, nästan oerhörda hos en monark. Huru de erkändes af hans folk, visade sig bäst vid hans död. Den allmänna sorgen stördes ej af ett enda missljud. I lifstiden var äfven han ofta utsatt för klander: vid hans dödssäng blef allt tyst, för att lemna ljud endast åt uttrycken af vördnaden, tacksamheten och bedröfvelsen.

Vid betraktandet af denne oförgätlige konungs regering och med tankarne fästade på våra häfder, har jag känt mig gripen af den öfvertygelsen att, alltsedan den store Gustaf Adolfs tid, ingen monark styrt vårt rike till den grad i humanitetens och odlingens namn som konung Oscar. Vi svenskar kunna, framför andra folk, tacka Försynen för lyckan att äfven i detta tide-

hvarf hafva egt en konung, som i hela sin personlighet, helgad och förklarad genom döden, företer den sköna bilden af den ädlaste och renaste menskliget. Ära och välsignelse åt hans minne! Frid öfver hans stoft!

Frid öfver dig, du fridens kung! I frid
Ditt stoft må hvila vid din faders sida!
Frid löne dig, som här i lifvets strid
Förstod ej handla blott, men ock att lida.

Som du, hvem kunde under mildhets sken
En mångbepröfvad manlig styrka gömma?
Som du, hvem kunde, rättvis sjelf och ren,
Förlåta svaghet, oförrätter glömma?

Hur lugn och stark din hjessa högt du bar
Med krigets ljungeld i den säkra handen:
Ehuru fridens skördar än du skar,
Beredd du stod att möta örlogsbranden.

Så blef du kallad ock till medlarns värf
Att gräns för krigets vilda flammor sätta;
Ty du var vis med mod, med klokhet djerf,
Det Sanna sökte du och såg det Rätta.

Med Skandiens vapen på din blanka sköld
Din lugna blick du vände mot Europa,
Med furstens oro men med krigarns köld
Du molnen såg kring Sveas skär sig hopa.

Men krigets åskor tystna på en gång:
På fordna slagfält fredlig måne skiner,
Och Saga diktar re'n sin hjeltesång
I dödens natt på Tauriens ruiner.

Till ostörd fredlig idrott dina folk
Sig vände åter, fädrens vanor trogna.

Af deras önskningar sjelf högste tolk,
Du såg omkring dig fredens frukter mogna.

Välsignelsen gick tätt i dina spår:
Ej nöd, men vinst oss gaf den stora striden.
Gud gaf oss lycka, gaf oss goda år,
Ännu en gång han gaf oss Frodefriden.

Och hvad han gaf, han gaf oss genom dig,
Han gaf dig framgång i din trägna möda,
Lät fridens rosor växa på din stig,
Och, hvar du framgick, klara källor flöda.

Ej Svea minnes lyckligare tid,
Än då hon lydde dina milda lagar.
Och länge skall hon under framtids strid
Med suckar tänka på kung Oscars dagar.

Hur mildt du mensklighetens röst har hört
Vid allt du verkat för de små, de svaga
Och dem, som frestelserna vilsefört!
Det är den skönsta sidan af din saga.

Men ack, hur kort den sälla drömmen var!
Tyst döden kom och slöt den sköna sagan,
Din lifstråd lömskt till hälften genomskar,
Och lemnade ditt folk åt namnlös klagan.

Hur djupt det sörjde dina dagars natt,
Hur ömt begrät det dina bittra öden,
Då du i dödens skugga redan satt,
Förgäfves bedjande till Gud om döden.

Ty än du satt uppå din kungastol,
Men i den dvala, hvarur ingen väckes,

Lik aftonrodna'n af en sjunken sol,
Som långsamt tynar af förrän den släckes.

Förlossarn kom en sommarmorgon blid,
Så blid den tändas kan vid Mälarstranden.
Han tog din trötta själ till evig frid
Och bar den hem med sig till stjernelanden.

Der sitter du invid den Högstes fot,
Som allt belöna kan och allt försona:
Utur hans händer har du tagit mot
Ett högre rike och en bättre krona.

TAL

PÅ

FEMTIONDE ÅRSDAGEN

AF

SVERIGES OCH NORGES FÖRENING.

HÅLLET I UPSALA UNIVERSITETS NAMN
DEN 4 NOVEMBER 1864.

I folkens lif gifvas tidskiften, liksom det i den enskilda menniskans gifves ögonblick, som, ehuru öfvergående och oregelbundna, äro uppfyllda af en framtid, hvars ännu aflägsna öden de dunkelt antyda. De äro icke alster af en medveten öfvertygelse, utan af en ännu oklar aning, hvars rörelser, ehuru förhastade och omogna, dock följa den riktning som framdeles visar sig vara den rätta. Sådana, så att säga episodiska, från den hvardagliga utvecklingsgången afvikande rörelser tillhöra hos individen mestadels hans barndom och yttra sig i dröm och lek; hos folken infalla de äfven i deras ungdom, under ett tidigare stadium af deras samhällsutbildning, men yttra sig der i den allvarligaste handling. Gossens framtida mannaverksamhet förespeglas honom i hans fantasis lifliga bildspel, folkets kommande öden föregripas af dess sunda framtidsfyllda instinkt.

Femhundrade år hafva gått till ända sedan den Skandinaviska halföns båda konungariken förenades under samma spira i konung Magnus Erikssons hand. Tidsomständigheterna söndersleto snart ett band, som väl var ett tillfällighetens verk, men som kunnat erhålla den förnuftiga öfvertygelsens bekräftelse och blifva varaktigt, om ej enskilda och kast-intressen uppträdt i oförsonlig strid deremot. — Föreningsplanen upptogs åter, såsom bekant är, några decennier senare i ännu vidsträcktare omfång och denna gång med full afsigtlighet och med uttryckligt ändamål att sammanbinda de tre nordiska rikena till en enda oskiljaktig statskropp. Men de grundsatser, enligt hvilka på den tiden dylika föreningar gjordes, voro alltför stridande mot det svenska

folkets urgamla odalfrihet och nationella sjelfständighet för att kunna medgifva ens en kortare tids fortbestånd åt kronornas förening. Unionens tidehvarf är kanske det olyckligaste i vårt fäderneslands häfder. Kriget hade grundlagt Sveriges beroende ställning till brödrafolken, folkviljan hade dermed intet att skaffa, utan uppreste sig oupphörligt deremot, så mycket hellre som en olycklig tillfällighet hade beredt thronföljdens öfvergång från Sveriges gamla herrskarstam till en för detsamma alldeles främmande, som ville stödja sin myndighet företrädesvis på eröfringens rätt. Dock var denna tidiga förening icke så helt och hållet ett blott slumpens verk. Den var produkten af en riktig instinkt, men som ännu icke mognat till klar tanke och derföre misstog sig om både ändamål och medel. Det är med hänsyn till det riktiga i dess yttersta syftning, som Geijer säger att den «såg ut som en tanke».

Hvad Kalmare-Unionen åsyftade, var icke ett statsförbund i modern mening och kunde ej vara det, då ett sådant var främmande för medeltidens erfarenhet och stod i strid med hela dess politiska system. Detta tidehvarfs stora monarkiska välden sträfvade städse efter utvidgning och för detta ändamål att så mycket som möjligt förstora sina anfallskrafter. De tid efter annan uppträdande konfederationerna mellan de små republikanska samhällena till inbördes försvar kunna snarare anses såsom blott tillfälliga allianser, som efter omständigheterna kunde förändras, allteftersom nya kombinationer erbjödo sig. Kalmare-Unionens tydliga ändamål var att förr eller senare, genom undertryckandet af de särskilda nationaliteterna och framför allt af det folkliga elementet i hvar och en af dem, samt genom feodalismens fullständiga utbildning, skapa ett stort och starkt helt enkom med afseende på yttre makter, och att tillförsäkra öfverhögheten öfver norden åt det rike, som den regerande dynastien ursprungligen tillhörde, nemligen

Danmark. Att grundtanken var sådan bevisas af de våldsamma åtgärder, hvarmed de danska unionskonungarne gjorde sin myndighet gällande mot det egentliga folket, i synnerhet i Sverige, samt af de anfallskrig mot främmande makter, hvari Sverige och Norge, utan att deraf kunna skörda ringaste fördel eller ens dertill hafva ringaste anledning, för danska rikets och dess konungars intressen mot sin vilja och sitt samtycke indrogos.

Mot en så beskaffad union reste sig förtrytsamt det svenska folket gång på gång och gjorde det med det eftertryck, som bereder segren, och den ihärdighet, som fulländar den. Historien har sällan bevittnat en så brinnande fosterlandskärlek, ett så beslutsamt mannamod som hos den tidens svenska allmoge, liksom den ej ofta vet att omtala en sådan hängifvenhet åt frihetens sak och en sådan sjelfuppoffrande oegennytta, i förening med så stor krigisk duglighet, som hos unionstidens svenska folkanförare. Man häpnar för de bördor vårt fattiga land under denna nödens tid kunde bära, hvilka ansträngningar det kunde uthärda, hvilka förluster det kunde göra utan att störta och förblöda. Det var en nödens och pröfningens tid; men den var ock gryningen till ett nytt tidehvarf i vår historia: det var på unionsstridernas blodiga slagfält som den sädd såddes, hvilken inom kort skulle uppväxa till frihetens, sjelfständighetens och ärans herrliga skördar. Det var under dessa hundraåriga strider, som vårt folk lärde sig känna sin styrka, som det sönderbröt låset i feodal-aristokratiens och hierarkiens fjettrar, och slutligen med förakt slungade despotismens jernspira tillbaka öfver sundet. Bonden hade lärt sig att hans spikklubba kunde krossa riddarens harnesk och hjelm, och herremannen hade börjat inse att en bättre ära kunde för fosterjordens frihet skördas i spetsen för fosterländska härar, än under

främmande banér för främmande herrskares sjelfrådiga infall.

Sedan Gustaf Vasa tagit Engelbrekts och Sturarnes befrielseverk i sin hand — en hand som var lika varsam som den var stark — blef man snart öfvertygad om att en union, sådan som den nu upplösta, icke vidare var tänkbar, åtminstone hvad Sverige angick. Kristian II hade genom sina blodsdomar upprört sinnena öfver hela landet och i synnerhet uppskrämt ridderskapet, bland hvars medlemmar unionen tillförne räknat sina förnämsta stöd. Det förra förtroendet, der det funnits, hade lemnat rum för det blodigaste nationalhat, som nu blef gemensamt för alla samhällsklasser. Det svenska ridderskapet, eller åtminstone den allra största delen deraf, slöt sig nu tillsammans såsom ett helt för sig och sökte sitt fortbestånd i sin egen styrka och rikedom, oberoende af alla unionsplaner. Presterskapets makt tillintetgjordes, och det öfriga folket hade för längesedan vändt sitt sinne från drottning Margaretas verk, hvaraf det smakat de bittraste frukterna.

Ett varaktigt godt, som i sinom tid medförde sina följder, har dock detta verk — Kalmare-unionen — uträttat, nemligen det: att den visat huru en union *icke* skall uppgöras. Hvadan det kom sig att den danska öfverhögheten kunde falla sig i längden drägligare för Norge än för Sverige, må historien utreda; att den i början var det, berodde derpå, att detta land behandlades med större skonsamhet än Sverige, kanske derföre att dess förening med Danmark var något äldre och att många af de förhållanden, som framkallade slitningar i vårt land, voro för Norge främmande. Men hurudant blef Norges tillstånd under fortgången af dess förening med Danmark? Det fortfor visserligen att kallas ett konungarike, men i *verkligheten* nedsjönk det mer och mer till en provins eller ett lydland under Danmark, i synnerhet i allt hvad som angick den yttre

politiken. Jag påstår ej att detta var en positiv olycka för Norge, ty det styrdes i allmänhet med klokhet och mildhet af sina danska herrskare; men lyckligt var detta långvariga underdånighetsförhållande väl ej, så vida ett folks lycka väsendtligen består i den fria utvecklingen af dess egendomliga nationella lif. Beviset för detta påstående ligger deri, att Norge knappt hunnit lösgöras från Danmark förrän det plötsligen och på en gång liksom vaknade ur århundradens dvala, kände sig såsom ett sjelfständigt folk, med förvånande hastighet uppblomstrade till samhällelig frihet, sjelfstyrelse, odling och välmåga, kortligen, ställde sig midt i de oafhängiga rikenas krets med en kraft och en fart, som förskaffat det en välberättigad plats i de europeiska staternas system. På ett så lyckligt sätt, man kunde säga: genom ett så lyckligt språng, löste sig Norge från den gamla unionen. — Hvilket skulle Sveriges öde hafva blifvit, om det liksom Norge qvarstått i föreningen med Danmark? Utan att inlåta sig på gissningar om historiska möjligheter, kan man ej undgå den fruktan, att det skulle hafva ländt till allas vår olycka. Man kan ej utan bäfvan tänka på möjligheten att Sverige såsom lydland under Danmark skulle af Kristian IV hafva indragits i trettioåriga kriget och der delat Danmarks olyckliga öde, hvilket sannolikt hade inträffat och med ännu värre påföljd för Norden och hela den protestantiska verlden; — eller i vårt sekel måst i släptåg efter Danmark deltaga i de stora Napoleonska krigen. Kan man icke befara att, i det förra fallet, vår skandinaviska Nord sammansmält med det romerska kejsardömet, i det senare antingen helt och hållet, eller till en del, med det moskovitiska väldet? Ur sådan synpunkt var det icke allenast till sin egen, utan äfven till Norges lycka som Sverige slet sig lös ur Kalmare-unionens band, för att efter trenne sekler af de mest vexlande öden, visserligen stympadt och ännu blödande, men

dock fritt och sjelfständigt, kunna till ömsesidigt stöd och skydd räcka sin hand åt sitt ändtligen befriade brödrafolk.

Men med huru olika politisk erfarenhet inträdde ej de båda rikena i den nya unionen, det nya broderskapet! Norge hade bortsofvit de trenne seklerna i Danmarks systerliga omfamning utan politiskt medvetande och sjelfbestämning, overksamt och undergifvet följande dess bana, mottagande sina lagar, sin styrelse, sin odling derifrån. Danmarks fiende var dess fiende, och denne fiende var för Norge ständigt densamme, grannen på andra sidan fjellet. Denna Norges politiska ställning till Danmark bestämde under dessa sekler dess förhållande till Sverige, som var och förblef ett afgjordt fiendtligt, med tid efter annan oupphörligt återkommande gränsfejder. Sådant hade under medeltiden blott undantagsvis varit förhållandet; som oftast ägde en ganska fredlig samfärdsel rum mellan de båda folken, medan Norge ännu hade sina egna konungar, och vid tiden näst före Kalmare-union var den afgjordt vänskaplig. Det blodiga hat, som under denna union utbildat sig mellan Sverige och Danmark, gällde i början ej Norge, och det var först sedan vårt fädernesland under de många danska krigen fått erfara besvärligheten och vådan af det omedelbara grannskapet med Danmarks lydrike, som den nationella oviljan började utsträcka sig äfven till detta senare, hvilket vi snart lärde oss betrakta såsom en oskiljaktig del af det folk, som vi en tid på goda grunder ansågo såsom vår värsta arffiende. Att hatet blef ömsesidigt var naturligt, och denna omilda sinnesstämning mellan de båda rikena varade ännu oförminskad vid början af detta århundrade.

Sveriges öden under de för Norge temligen betydelselösa tre seklerna äro för evigt tecknade på häfdernas blad med eld och blod. En sällsynt kedja af snillrike och hugstore konungar lyftade vårt fädernes-

land till en höjd af makt och anseende, som, då de på intet sätt motsvarades af vår folkmängd och öfriga tillgångar, måste vara öfvergående. Vi hade för ett ögonblick med lyckans och snillets sjelfförtröstan skrifvit lagar för Europa; men intet folk tillegnar sig denna öfvermodiga ställning ostraffadt, minst ett folk, som endast har sitt mod och sitt svärd att stödja sig på. Ringaste felsteg måste störta det från dess höjd, i desto djupare afgrund från ju högre plats det fallit. Så gick det oss. Vi hade öfverskridit ej blott våra gränser, utan äfven måttet af våra krafter. Efter att, törstande efter ridderliga äfventyr, eldade af den högsta krigiska enthusiasm, svärmande för det fordom ringaktade fäderneslandets storhet, hafva en tid spelat stormakt, upplefde vi, till straff för vårt öfverdåd, det tragiska ödet att inom få decennier förvandlas till ett slags vasallstat, väl icke under en annan bestämd makt, men — hvad som nästan värre var — under den mestbjudande. Ur detta elände räddade oss åter en snillrik och fosterlandsälskande konung, hvilken sökte återföra oss i de forna spåren till vår forna storhet; men hans tid blef kort, och sedan, satta i mellanhand under de titaniska striderna i vårt århundrades början i ett olycksaligt ögonblick, då jättarne råkade att vara vänner, trängdes vi ånyo till afgrundens rand. Men detta ögonblick af högsta fara blef ock genom det lyckligaste sammanträffande af gynnande omständigheter, eller, bättre sagdt (ty vi tro ej på någon slump), genom Försynens underbara skickelse, en vändpunkt i vår historia. Olycksmåttet var nära att fyllas; men — det fylldes ej. Länge stod Svea och vägde svindlande på undergångens brant, men i ett ögonblick af förtviflad ansträngning återvann hon sin fattning och såg med klar besinning ej blott sin fara, utan äfven medlen att undgå den, till dess hon greps af en kraftig hand, som på en gång förde henne dit, der hon hade säkert fäste för sina fötter och icke såg några

afgrunder mera. CARL JOHAN, höga, ädla hjelteskugga! den handen var din! Det öga, som, vant att skåda verldshändelserna och verldsförhållandena i deras storhet och helhet, med klarhet såg den bana, som ditt folk numera för all framtid hade att följa — det ögat var ditt! Det snille, som förstod att gripa tidsomständigheterna i deras nyckfulla flygt och tvinga dem att tjena sitt ändamål, att öppna och befästa denna bana, det snillet var ditt! — Det hjerta, som i utförandet af detta höga och vigtiga värf föredrog frihetens väg framför underkufvelsens, öfvertygelsens framför våldets, den fria öfverenskommelsens framför traktattvångets, — som hellre tålte en inskränkning af sin egen makt, än en inskränkning af folkets rätt, som, fogsamt och öfverseende, uppoffrade det lilla för det storas skull och städse afsåg att erkännandet af ömsesidig frihet skulle knyta och kärleken och förtroendet helga bandet mellan brödrarikena, — detta stora hjerta var äfven ditt!

Norrmännens fiendtliga sinnesstämning mot nabolandet, hvilken var en följd af dettas oupphörliga tvister med Danmark, i hvilka de städse indrogos, och hvilken snarare grundade sig på en urgammal vana, än på medvetandet om lidna oförrätter, började vid ingången af detta århundrade lemna rum för fredligare tänkesätt, såsom resultater af förändrade åsigter om Norges ställning till sitt moderland och nya planer för dess framtid. Det långvariga krig, hvari Danmark invecklades genom sitt ihärdiga förbund med Frankrikes herrskare, hade för Norge medfört odrägliga lidanden, dels genom den afbräck, som tillfogades dess sjöfart och handel, dels genom dess afsöndring från Danmarks hufvudstad, der dess regering hade sitt säte. Sålunda lemnade åt sig sjelfva, måste norrmännen rycka sig upp ur sitt omyndighetstillstånd och vara betänkta på att sjelfva ordna sina angelägenheter. Den danska regeringen insåg slutligen äfven nödvändigheten af att gifva Norge

en egen styrelse, som åtminstone tills vidare kunde befria landet från olägenheterna af en afbruten förbindelse med moderstaten. I spetsen för denna interimsstyrelse, den s. k. regerings-kommissionen, ställdes prins Kristian August, densamme som var bestämd att sedermera under namn af Carl August med så berömlig verksamhet ingripa i vårt eget fäderneslands öden. Detta inträffade år 1807 och från detta år kan man datera begynnelsen af det norska folkets pånyttfödelse. I nämnda kommission hade äfven infödda norrmän plats, och Norges nya tidehvarf är fästadt vid de fosterländska namnen Falsen och Wedel-Jarlsberg. Kristian August, som företrädesvis skulle representera Danmarks krona, intogs inom kort af en liflig kärlek till det folk, hvars styrelse var honom anförtrodd, och när han snart fann att denna hans känsla möttes af den varmaste genkärlek, blef han helt och hållet norrman. Emellertid upplågade kriget mellan Sverige och Ryssland, och såsom vanligt blef Danmark våra fienders bundsförvandt. Sverige skulle återigen sättas i den hårda nödvändigheten att dela sina stridskrafter för att hålla sig ryggen fri. Men denna gång hade de båda folken redan sjelfva börjat besinna sin sak. De svenska och norska härarne lågo midt emot hvarandra på hvar sin sida om gränsen, men det blef intet krig af. Befälhafvarne tvekade denna gång å ömse sidor om rättvisan och klokheten af att spilla sina landsmäns blod för den stora europeiska politikens, för dem sjelfva främmande, ändamål. Så mellankom 1809 års revolution, hvartill norske befälhafvaren ej litet bidrog derigenom, att han lät Sveriges vestra armé lemna sin post, utan att den derigenom äfventyrade att en fiendtlig här skulle intaga dess plats. Kort derefter var Norges regent vald till thronföljare i Sverige.

Denna nyssnämnda de både rikenas officiellt fiendtliga ställning till hvarandra blef till följd af omständigheternas och tänkesättens omkastning ett medel till ett

vänskapligt närmande till hvarandra. Underhandlingar hade inledts om en blifvande union, hvarvid man i början äfven tog Danmark med i beräkningen. Unionsverket bedrefs i tysthet förnämligast af Christian August och Wedel-Jarlsberg å norska sidan, samt von Platen och Adlersparre å den svenska. Förhoppningarne i denna riktning voro lifliga ända till kronprinsen Carl Augusts frånfälle, då planen beröfvades sin lefvande medelpunkt och måste tills vidare öfvergifvas, synnerligen som omständigheterna i Norge för en tid upphörde att vara gynnande för densamma.

En sådan hinderlig omständighet var det egentliga norska folkets, menige mans, afvoghet mot Sverige, den sega återstoden af det nationalhat, som de olycksaliga krigen alstrat och underhållit. Unionsmännen hade hoppats att denna ovilja skulle kunna öfvervinnas af folkets kärlek till den man, som Sverige nu ställt på trappsteget till sin thron, och att norrmännen skulle beqväma sig att för hans skull lyda under samma spira som arffienden, endast derföre att den hvilade i hans hand. Detta hopp var genom prinsens plötsliga död tillintetgjordt. Hatet mot Sverige stegrades snarare till följd deraf, då det ogrundade och orimliga ryktet att prinsen fallit såsom offer för den svenska högadelns legitimistiska ränkor spridde sig från Sverige öfver till grannriket. — Ett annat hinder för unionsplanerna uppställdes med skicklighet af den danska regeringen, då den nu först syntes hafva fått sina ögon öppna för rättmätigheten af Norges anspråk på sjelfständig tillvaro, och följaktligen nu mera snarare gynnade än motarbetade dess fosterländska sträfvanden. «Selskabet for Norges Vel», en fosterländsk förening med ändamål att befrämja landets alla vigtiga angelägenheter, dess välmåga och odling, från hvilken första väckelsen utgick till nationell sjelfständighet och sjelfstyrelse, upphöjdes af Danmarks regering till «kungligt sällskap» och förslags med åtskilliga

förmåner. Själen i detta sällskap var Wedel-Jarlsberg, och under hans ledning mognade der de konstitutionella åsigter, som sedermera sattes i system i Norges grundlag.

Sveriges nye kronprins, Carl Johan, hade redan straxt efter sitt val till thronföljare, kanske straxt i början af underhandlingarne derom, upptagit unionsplanen i sin starka själ och beslutit att, så vida det låge inom möjlighetens gräns, verkställa den. Hela hans sträfvan koncentrerades väsentligen kring detta mål ända intill den stund då han uppnådde det. Det var vilkoret för hans deltagande i striden mot Napoleon, och med mycken statsmannaskicklighet förstod han att vinna stormakternas bifall dertill. Detta uttryckligen gifna bifall var för honom hufvudsaken i Kieler-traktaten: han hade derigenom fria händer att utan hinder från främmande makters sida verkställa föreningen utan att dervid behöfva taga något annat till ledning för sitt handlingssätt än omständigheternas kraf, de båda folkens välfärd och sitt eget snille och samvete.

Af Kieler-traktatens innehåll erkände Norge endast skiljsmessan från Danmark. Oviljan mot Sverige fortfor oförminskad. Dess thronföljare var ett föremål för misstroende. En erfaren krigshöfding, van vid ovilkorlig lydnad, en af den franska despotens utmärktaste generaler, som, ehuru uppfostrad i lägret, dock så förstått att tillegna sig den gamla regimens fina vett och utsökta umgängesseder, att han förmått tjusa Sveriges gamla hof och allt det högförnäma, som ännu qvarlefde af Gustaf III:s aristokrati, — en sådan mångskiftande natur var allt för farlig för det unga Norges framtid, dugde icke att tjena dess demokratiska syften. — Å andra sidan stod redan i spetsen för Norges angelägenheter en man, som tillvunnit sig folkets förtroende, på samma gång han genom sin börd stod Norges thron närmare än någon annan, och som förstod att icke oskickligt begagna sig af denna sin personliga ställning till att föra

norrmännen bakom ljuset i afseende på sakernas verkliga skick och spela öfver i sin hand alla fördelarne af rikets söndring från det forna moderlandet. Denne man var Norges dåvarande ståthållare prins Christian Fredrik. Innehållet af Kieler-traktaten, danska konungens öppna bref om Norges afträdande till Sverige, svenska konungens proklamation till norska folket om sitt tillträde till regeringen och det deri innehållna löftet om en fri författning — allt detta sökte prinsen så länge som möjligt att undanhålla det norska folkets kännedom. På eget bevåg tog han dess angelägenheter i sin hand, och att han ej genast bekläddes med högsta makten berodde på folkets egen försigtighet att i första rummet tillförsäkra sig ett konstitutionellt statsskick, innan det förfogade om sin krona. Så långt hade det redan genom de nästföregående årens erfarenhet kommit i politisk uppfostran.

Att steg för steg följa norska folkets författningsarbete och unionsverkets alla vexlingar, kan ej fordras vid ett tillfälle sådant som detta. Nog af: den af Sveriges konung tillförordnade general-gouvernören öfver hans nya rike, fältmarskalken grefve v. Essen och de honom medsände kommissarier tillbakavisades temligen ohöfligt från Christiania, och Norges första riksförsamling sammankallades till Eidsvold i April 1814 för att öfverlägga och besluta om konungarikets nya författning. Detta arbete afslöts den 17 Maj samma år, då den nya konstitutionen högtidligen antogs och prins Christian Fredrik utropades till Norges konung. Den nye konungen skulle sedermera underrätta de utländska makterna, att, såsom det heter, «norska folket, lösryckt från sin åldriga förbindelse med Danmark, genom sina sjelfvalda representanter konstituerat sig såsom en sjelfständig stat».

Denna dag, den 17 Maj, är en bland de vackraste och vigtigaste i Norges häfder. På den dagen afslutades det sedan flera år fortsatta sjelfständighetsverket,

och det är ej att undra på, om den alltsedan varit en högtidsdag för Norges folk. Om vid de årligen återkommande festerna till dess minne den gemensamme konungen och med honom det svenska folket till en början kände sig sårade, så var det likväl icke derföre att friheten derunder firade sin högtid, utan derföre att dagen äfven ägde en annan betydelse, nemligen af ett unionsfiendtligt konungaval, så att opinionsyttringen för Norges konstitution lätt kunde misstagas för en opinionsyttring mot föreningen med Sverige. Medan föreningen ännu var ung och sinnena ännu ej hunnit svalna efter de första slitningarne, egde ett sådant missförstånd ofta rum. Om norrmännen någon gång kännt sig misslynta öfver denna den gemensamme konungens och det svenska folkets ömtålighet, så böra de besinna att det icke är endast maktlystnaden som är misstänksam, utan äfven kärleken, och att det är ädlast, åtminstone ett bevis på grannlagenhet, att icke sätta den från den senare oskiljaktiga svartsjukan på alltför pinsamma prof.

Genom konungavalet i Eidsvold blef kriget med Sverige oundvikligt. Hade norrmännen verkligen hopp att med sitt för tillfället uppbådade manskap, utan pröfvad anförare, utan krigsmateriel, utan allianser kunna motstå Sveriges väl icke stora, men krigsvana armé under anförande af en af samtidens skickligaste fältherrar, och med Europas stormakter bakom sig? Utan tvifvel hade de det hoppet. Så oerfaret var ännu deras politiska ungdomsmod. Men lyckligtvis afstannade kriget af sig sjelft, sedan det knappast börjat. Det enda förbund, som Norge hade påräknat, nemligen med England, visade sig vara en tom dröm, då sistnämnda land vid underrättelsen om Norges tredskhet mot föreningen genast konfiskerade dess skepp och återbörjada blokaden af dess hamnar. För den svenska öfverbefälhafvaren hade kriget mellan de båda folk, som en gång skulle förenas under hans spira, redan från början varit för-

hatligt. Efter några få af honom vunna fördelar, som visserligen ej voro afgörande, men dock tjenade att visa på hvilkendera sidan den krigiska öfverlägsenheten befann sig, slöts, vare sig till följd af kloka underhandlingar från kronprinsens sida eller af norrmännens vunna insigt af krigets fruktlöshet och förderflighet, stillestånd genom konventionen i Moss, som stadfästade Eidsvolds-konstitutionen med undantag af de punkter, i hvilka unionen med Sverige påfordrade någon ändring eller jemkning. Härmed var, med upphäfvande eller förbigående af Kieler-traktatens bestämningar, de båda rikenas förhållande till hvarandra ställdt på en ny och sjelfständig grund. Om svenska folket någon tid hyst den falska föreställningen att Norge skulle ingå i förening med detsamma såsom en lydstat under dess krona, så borde denna illusion nu för alltid vara skingrad, sedan det både nu och efteråt visat sig, att den ej delades hvarken af thronföljaren sjelf, föreningens egentliga stiftare, eller af den svenske konungens ombud i Norge.

Det i konventionen i Moss beramade norska storthinget sammanträdde i Christiania den 7 Oktober till slutligt afgörande af föreningsfrågan. Sinnesstämningen mot Sverige fortfor att vara lika fiendtlig som förut i trots af all dess foglighet och eftergifvenhet. Härom skrifver en af svenske konungens kommissarier hos norska storthinget, Wetterstedt, följande: «Norrmännen sammankommo till storthinget nästan okunniga om hvad som både i politiskt och militäriskt afseende förefallit både inom och utom deras land. Uppfödda i hat emot Sverige hade de om dess statsbyggnad hvarken sökt eller fått någon sann kännedom. Det hade alltid varit danskarnes och isynnerhet Christian Fredriks bemödande att underblåsa de gamla nationalfördomarne.» Missödena under det korta kriget hade endast ökat förbittringen, isynnerhet i de landsändar, som voro aflägsna från dess skådeplats. Att det oaktadt storthingets förhandlingar

kunde taga en för unionen gynnande vändning får tillskrifvas den synnerliga klokhet och försigtighet, hvarmed saken bedrefs så väl af de svenska kommissarierne under kronprinsens omedelbara ledning, som af det unionsvänliga partiet bland norrmännen sjelfva.

Kieler-traktaten, redan satt å sido genom konventionen i Moss, upphäfdes till sin giltighet helt och hållet genom det af norska storthinget gjorda förbehåll, som från de svenska kommissariernas sida ej mötte något motstånd, att sjelft få fritt besluta om föreningen och först sedan norska konstitutionen blifvit af svenske konungen godkänd och antagen, företaga hans val till konung öfver Norge. Till en början beslöt storthinget under den 20 Oktober, att «Norge skall såsom ett sjelfständigt rike förenas med Sverige under en konung, men under helgden af sin grundlag med de till rikets gagn och i anledning af dess förening med Sverige nödvändiga förändringar», och att, så snart dessa förändringar «blifvit tagna under pröfning och beslutade af storthinget», skall storthinget «högtidligen utvälja och erkänna Sveriges konung, Carl XIII, såsom Norges konstitutionelle konung». Denna preliminära öfverenskommelse, ehuru vilkorlig den var, syntes Carl Johan så afgörande, att han genast, vid underrättelsen derom, hemförlofvade de svenska trupper, som ännu qvarstodo i Norge, samt förklarade den utlofvade hjelpsändningen från Ryssland och Preussen öfverflödig. I sjelfva verket var hufvudsaken afgjord, då ingen annan thronkandidat kunde komma i fråga än konungen af Sverige. Ändteligen i dag för femtio år sedan, den 4 November 1814, utkorades Carl XIII enhälligt till Norges konung, Norges krona tillerkändes samma hufvud, som bar Sveriges, och dermed erhöll föreningen mellan de båda rikena slutlig stadfästelse. Sedan dess har denna dag af båda folken blifvit betraktad och firad såsom föreningens egentliga instiftelsedag.

Ett halft århundrade ligger redan mellan denna minnesvärda dag och den, som i dag är. Om vi jemföre de båda rikenas öden före denna tidpunkt med dem, som de under de följande femtio åren upplefvat, så skola vi klarligen inse den välsignelserika betydelse, som är fästad vid denna förbundets högtidsdag. Den femtioåriga föreningens är äfven den femtioåriga fredens högtid. För Sverige hade dittills freden varit snart sagdt endast ett undantagstillstånd mellan öppna krig och vådliga underhandlingar med främmande makter: tryggheten af en säker och varaktig sämja med sina grannar hade det sedan århundraden ej smakat. Alltsedan unionen ställdt på nästan oafbruten krigsfot till Danmark, genom sina trans-baltiska besittningar städse inveckladt i Europas stora strider och sammanstötande med sin östra grannes utvidgningsförsök, fick det aldrig hvila, utom på sitt dragna svärd. Och vid slutet af sin krigarbana — hvilken vinst egde det qvar af sina sekellånga ansträngningar, sitt blod, sina uppoffringar? Intet annat än äran, och äfven denna, efter det sista olycksaliga kriget, ehuru med orätt, ifrågasatt. Alla forna eröfringar, med undantag af dem från Danmark, förlorade! Bland förluster bittrast den af ett trofast folk, som sedan sexhundrade år legat vid dess bröst, insugit dess odling, delat dess ära och dess faror, dess lust och nöd, och med osviklig tillgifvenhet lönat dess kärlek! Der — vid slutet af sin hjeltedikt — stod Svea, tröstlös lik den moder, om hvilken sagan berättar, att hon måste kasta ett barn åt ulfven, för att rädda de öfriga. Måtte Försynen förbjuda, att hon en gång ändå skall komma att dela denna moders slutliga öde!

Mildare hade Försynen gestaltat Norges öden. För dess folk var freden ej främmande. Det hade ej haft någon annan fiende än sitt nuvarande brödrafolk, och striderna dem emellan, ehuru temligen ofta återkommande, hade varit hvarken synnerligen blodiga eller

synnerligen afgörande. Men vid tiden före föreningen hade dock äfven Norges folk fått smaka krigets bitterhet kanske i högre mått än någonsin tillförene, men också från ett annat håll än tillförene, och det kunde ej annat än af hjertat välkomna det fredslugn, som blef en följd af dess anslutning till vårt fädernesland.

När ynglingen lemnar sitt barndomshem med dess drömlika oskuld och inom sig slutna tillvarelse, för att ute i vida verlden skapa sig sin egen framtid, inträder han i ett tidskifte af ansträngningar och strider, innan han förmår skaffa sig en egen plats för sin utveckling och bereda sig rum för sin verksamhet, hvarunder sammanstötningar och tvister så mycket mindre kunna undvikas, som han ännu i sin oerfarenhet saknar insigt om nödvändigheten att gå ur vägen utan att derföre förlora vägen, att böja sig undan utan att derföre gifva vika. Sjelf ännu ej säker på sin kallelse, tager han än miste derom, än om medlen att vinna sitt mål. Han måste känna sig före, han måste pröfva sig sjelf, han måste beräkna omständigheter och foga sig efter nödvändigheter. Dessa ungdomssträfvanden utgöra hans egentliga uppfostran till mandom och myndighet, och först när han lärt sig klart inse sitt mål och rätt förstår att begagna de medel som dertill leda, är denna uppfostran fulländad. Då ställer han sig lugn inom den verksamhetskrets, som han sjelf åt sig skapat, och hans arbete, välsignelserikt för honom sjelf, bringar äfven välsignelse åt andra. Oron och striderna äro försvunna, friden och sjelfförnöjelsen hafva trädt i deras ställe. Äfventyren äro slutade, den ordnade verksamheten är börjad. De djerfva sprången hafva lemnat rum åt den besinningsfulla, jemna utvecklingen. — Så tillgår äfven i folkens lif. Vår ynglingaålder — den var långvarig nog — har sedan ett halft sekel gått tillända. Vi blefvo «klämda mellan sköldar, tills vårt vilda mod var tömdt», och vi

sitta nu i fridens behagliga skugga, skörda frukterna af vår tysta flit och tänka på våra forna öden, såsom aflägsna, betydelsefulla ungdomsäfventyr, hvilka antaga mer och mer romantiska gestalter, ju mera de träda tillbaka i minnets blåa fjerran. De äro oss kära, såsom ungdomsupptågen i den mogne mannens erinring: han önskar ej att icke hafva upplefvat dem; men ofta nog frågar han sig med ett slags förundran: kunde jag verkligen en gång hafva deltagit i så halsbrytande företag, i så öfverdådiga kämpalekar? De äro honom kära ändock, ty de satte stålet i hans lynne och guldet i hans hjerta, visheten i hans rådslag och styrkan i hans arm, de gjorde honom till hvad han är, en man för sig, som känner gränsen för sin rätt och måttet af sin kraft.

Så sitta vi nu efter femtio år i det djupaste lugn, medan krigets stormar farit fram öfver hela det öfriga Europa, från Medelhafvets till Östersjöns kuster, och senast för andra gången inom ett årtionde rasat invid våra egna landamären. Oss har ingen hotat: ty föga vore att vinna på försöket att eröfra en fattig torfva, som odlas, älskas och försvaras af tappre män, hvilka utmanat ingen, men också frukta ingen. Vi, i vår afskilda vrå af verlden, hafva, sedan vår förening, inga politiska misstag att ångra och försona, vi hafva ingens rätt förnärmat, vi hafva ej öfvat något öfvermod, hvars Nemesis vi måste vänta, vi hafva, såsom stadgade och sansade män, skött våra egna angelägenheter utan att lägga oss i andras på annat sätt än med våra välönskningar. Vi ega fredens välgerningar och vi äro lyckliga i medvetandet att vi icke förbrutit vår rätt till dem.

Och huru rikligt hafva ej dessa välgerningar tillfallit oss! De förenade rikenas befolkning, välmåga, industri, deras odling i alla riktningar hafva under detta halfva sekel varit i ett ständigt stigande. De tvenne obetydliga stater, som i dag för femtio år sedan ingingo sitt oupplösliga förbund, erbjuda nu anblicken af en

makt, som gör anspråk på Europas aktning och som redan varit medlare i dess strider, på samma gång som de erbjuda ett nytt bevis på hvilka storverk de nationella krafternas fredliga ansträngning kunna åstadkomma under loppet af mindre än en menniskoålder. Jag vill ej försöka att uppräkna alla dessa fridens välsignelser, som regnat öfver Norden sedan den dag då föreningen slöts: de ligga för öppen dag i det blomstrande tillstånd, hvari dess riken nu befinna sig och hvars like deras historia hittills ej vet att omtala. Vi som nu lefva kunna ej skatta oss nog lyckliga att hafva blifvit födda till delaktighet af dessa välsignelser: vi kunna det så mycket mindre om vi besinna, hvad våra närmaste förfäder måst upplefva. Huru voro väl de till mods, när de sågo det utblottade, utarmade fäderneslandet under en halft vansinnig konungs styrelse rusa genom blodiga faror till sin undergång, utan att något menskligt öga kunde upptäcka ett medel till räddning? Det ärliga svenska namnet skulle höljas med vanära, det fria svenska folket skulle antingen utrotas eller sträcka sin nacke under oket af en främmande träldom. Icke var det underligt att dessa våra fäder med jubel helsade den nya tingens ordning, som vidtog den 4 November 1814; men underligt vore om vi, efter en så lärorik och fruktbärande erfarenhet, icke nu skulle inse huru berättigade deras förhoppningar voro, icke nu skulle låta deras jubel återljuda. Om Sverige eger en verkligen nationell högtid, är det väl den, som vi i dag fira.

Men har då denna ljusa tidstafla icke äfven haft sina mörka drag? Den har haft sådana; men lyckligtvis snart öfvergående såsom de flygtiga skuggorna af förbiilande skyar. Ämnet är ömtåligt och skall af mig endast med lätt hand vidröras. Det förflutna hemfalle åt den eviga glömskan! Bekantskapen mellan brödrafolken är nu för gammal för att kunna förbytas till varaktig köld: den har medfört en inbördes aktning, som måste stadga

sig till förtrolig vänskap, så vida den ej redan gjort det. Vi måste ömsesidigt betrakta oss såsom gamla förståndiga och fogliga grannar, hvilka icke böra räkna alltför noga med små öfverträdelser, som kunna, som oftast utan afsigt, inträffa på de gemensamma råmärkena, och i hvilka de kunna söka rättelse hos hvarandra utan att behöfva tänka på att derföre ett ögonblick afbryta det vänskapliga umgänget. Ligger välviljan på hjertats grund, så äro sådana småtvister lätt uppgjorda, och den fortsatta ständiga beröringen med hvarandra kan ej förfela att efterhand alldeles undanrödja dem. Sedan vi i femtio år haft tid att studera hvarandras lynnen och vanor, skulle vi hafva varit mycket oläraktiga eller mycket hårdnackade, om vi ej lärt känna hvarandras ömtåliga sidor, och ej insett och erkännt grannlagenhetens rättmätiga kraf att icke vidröra dem.

Med minnet af den långvariga sällhet, som de båda brödrafolken njutit vid hvarandras sida, med iakttagandet af den ömsesidiga grannlagenhet och skonsamhet, som anstår fria och fullmyndiga folk, böra vi kunna hysa den rättmätiga förhoppning, att framtiden skall fullborda hvad det förflutna begynt och föreningen tilldragas med allt starkare band af välvilja och förtroende, och de båda rikena allt framgent tillväxa i inre lifskraft och yttre styrka. Sker detta efter samma mått som hittills, så skall inom nya femtio år den Skandinaviska halföns befolkning räknas bland verldens mäktigaste nationer, såvida den derjemte förstår att bibehålla sitt enkla allvar i tänkesätt och handling. Vi kunna redan nu, utan gensägelse, kalla oss verldens lyckligaste folk — de sista årtiondernas skakningar hafva satt detta utom all fråga — måtte en mild försyn stadfästa oss i vår lycka och lära oss att njuta den utan öfvermod och med ödmjuk tacksamhet mot den högste Styresmannen öfver folkens öden, hvilken i sin nåd undan stormar och skeppsbrott slutligen fört oss in i den säkra hamnen!

Du Skandiens fria stam! din framtids bana
I dina häfder re'n betecknad är.
Hvad fädren endast kunnat dunkelt ana,
Re'n verkliggjordt du i ditt sköte bär.
Din bästa kraft du icke mer vill tömma
I fruktlöst vunna brödrafejder ut.
Du lärt att älska nu och lärt att glömma:
Fridkullans sändning bar sin frukt till slut.

Vår sista brödratvist var knappt till ända,
När ifrån fjerran strand en hjelte kom
Att med Guds hjelp det stora verk fullända,
Som våra forna Carlar drömde om.
En fridens ängel, sänd till Nordanlanden,
Sig krigets son en krona gjorde värd,
Men när han Nordens spiror tog i handen,
Han spände från sin höft sitt goda svärd.

Hur fredsoliven jemte lagern prydde,
Ovanskligt friska, hjeltens silfverhår!
Hur fogsamt lejonen hans tjuskraft lydde,
Der vid hans fot de lågo år från år.
Hur hög han satt i lifvets aftontimma,
Såg sina folk i endrägt sammanbo!
Såg nya stjernor öfver Norden glimma
Och nya ax på nya tegar gro!

Vår framtids öden huru än vi blande,
Hvad nya skiften vi till mötes gå,
Än öfver Norden hvila skall hans ande,
Hans hjerta skall i våra hjertan slå.
Hvarthän vi gå, hans väg vi måste vandra;
Hvad godt vi gjort, vi lydde blott hans lag:
När fridens fest vi fira med hvarandra,
Som nu, vi fira ock hans högtidsdag.

Ack! Norges folk, räck oss den stolta handen
Till evig tro vid vår guldbröllopsfest!
Lyd hjertats röst, och lyd den höge anden,
Som ifrån stjernors rymd är nu vår gäst.
Det var hans lefnads mål, det var hans vilja,
Det var det stora verket som han ment:
Att menskors våld och dårskap ej få skilja
Hvad från begynnelsen Gud sjelf förent.

Du tvekar ej. Du oss till mötes träder,
Den samme broder du i urtid var.
Den storm af jubel, som i dag oss gläder,
Från dina dalar får sitt återsvar.
Din hand till oss du öfver fjellen räcker
Till trofast brödralag i nöd och lust,
Och fosterländska böners ked sig sträcker
Från Östersjöns till Vesterhafvets kust.

O hvilken framtid skall för oss ej dagas,
Om hoppet oss ej sviker denna stund,
Af enkla seder, som vår forna sagas,
Af lagens kraft med frihet i förbund,
Af måttans styrka, sjelfbeståndets ära,
Af ädel täflan i allt sannt och rätt,
Af sjelfuppoffring för vårt land, det kära,
Och trogen kärlek till dess herrskarätt!

Se Skandiens barn, hur glad din konung skådar
I dag den fröjd, som rycker hän hans folk!
Han väl förstår hvad detta jubel bådar,
Och sjelf han är dess eldigaste tolk.
Hur gerna nyss i grannens nöd och smärta
Han brutit djerft för Skandiens rätt en lans!
Ty ej bland Nordens folk det slår ett hjerta
Mer högt och varmt och ridderligt än hans!

Behåll i enhet, Gud, hvad du förenat,
Låt oss bestå för våra häfders dom!
Behåll i renhet hvad du sjelf har renat,
Vår fosterländska andes helgedom!
Låt dina bud bland dina folk bli lydda,
Att det befästas må, vårt brödraband!
Välsigna furstens slott och bondens hydda,
Och låt din helga Ande evigt skydda
Vår kung, hans ätt, hans dubbla fosterland!

MINNESTAL

ÖFVER

ERIK GUSTAF GEIJER.

I DEN STUDERANDE UNGDOMENS NAMN HÅLLET I UPSALA
DEN 6 JUNI 1848.

Ingenting är så utsatt för motsatta partiutläggningar som **opartiskheten**.

GEIJER.

Det ser ut, som skulle det unga slägte, hvilket i våra dagar bildar sig till mandom, vara bestämdt att utgöra mellanledet mellan skilda tidehvarf. Historien visar att menskligketens öden icke utan vexling och olikhet flyta in i hvarandra, så att de slutligen skulle utgöra en åtskilnads- och bestämningslös massa; utan utvecklingen af dessa öden fortgår genom bestämda kretsar af visserligen sammanhängande, men sins emellan väsendtligen åtskilda sträfvanden. Enhvar af dessa kretsar sluter sig omkring sin kärna af andliga intressen, och enhvar af dem sträfvar till ett mål, som är dess slutpunkt; men när kretsen är afrundad och målet är vunnet, knyter sig dervid en ny tråd af mensklig verksamhet, och menskligheten går ett nytt tidsskifte till mötes. Är den tidpunkt, i hvilken vi lefva, en sådan slutpunkt för ett föregående och tillika en sådan utgångspunkt för ett tillkommande? Och om så är — är denna tidpunkt icke den mest lämpliga att fira en fest åt minnena och åt hoppet, — att helga minnets tackoffer åt de stora hädangångnes andar och egna hoppets förstlingar åt dem, som komma skola?

Utan tvifvel är denna tidpunkt en sådan. Förfärliga ovädersmoln hafva från alla kanter uppstigit vid det gamla Europas horizont; och ingen vet hvarmed de äro hafvande — om det är med himmelens välsignande regn eller med afgrundens förödande åskor. Den gamla revolutionen har från sin forna brännpunkt åter kastat sin blixt in uti de brännbara ämnen, som restauratio-

nens politik — till sitt och gifve Gud icke äfven till hela den europeiska odlingens förderf — så nitiskt sammansparat och hoplagt. Och åter står redan halfva Europa i låga! Hvem vet, hur allt detta skall slutas? Hvar är den skarpsynte statsman, som kan bestämma äfven den närmaste framtidens händelser? Ungdomen möter anblicken af dessa utomordentliga tilldragelser med hoppets förtjusning, liksom ålderdomen med eftertankens farhågor. Hvilkendera skall komma på skam? Det vet jag icke, och det vet ingen, men ett vet jag: att i tider, sådana som denna, enhvar är kallad till sin plats, och der har ingen lof att frukta, äfven om han ej tror sig hafva rätt att hoppas. Och ett annat vet jag, och det är: att här ej stort båtar att dömma om hvad som skett och hvad som skall ske; ty tiden är sådan, att individens röst är såsom en hviskning i stormen, att den enskilde är såsom en droppe i ett upprördt haf. Han må med sammanpressadt hjerta och återhållen andedrägt afvakta domslutet från Honom, som evigt dömmer.

Man må emellertid med skäl förundra sig öfver deras förblindelse, som låtit det komma så långt, som låtit sig öfverraskas af dessa verldsskakande händelser. Man må förundra sig öfver blindheten hos dessa jordens mäktige, som, trygge och hardt när overksamme, ännu stodo på sina höga platser, när marken plötsligen började vackla under deras fötter. Man må förundra sig; — ty efteråt kan något hvar förundra sig. Hvem ibland oss blef ej öfverraskad af denna plötsliga omhvälfning? Var det då ingen som varnat, ingen som förutsagt hvad som hända skulle? Jo, — och vi stodo denne man på en gång huru nära och huru fjerran! Han gick midt ibland oss med gestalten af en kämpe och blicken af en siare, den kraftfullaste man och den mildaste gubbe, med den mest barnsliga kärlek i sitt bröst och den mest manliga vishet på sin tunga. Från det tidehvarf, som flytt, fingo vi honom i arf, och ju längre han lefde,

ju mera kände han sig skild från det förflutna och ju bestämdare pekade han städse mot framtiden. Minnens I än de ord, hvarmed han för sista gången nedsteg från sin lärostol? De lydde sålunda: «Jag skulle tala emot min öfvertygelse, om jag påstode, att just vår tid är egnad att utföra stora förändringar. Den skall ej utföra sådana. Men förändringarna skola tränga sig på den, och den skall genom denna nödvändighet stärkas och stålsättas. Vår tid är en ungdomlig tid; men icke en kraftfull tid. I våra dagar öfverväger det unga slägte, som, upprunnet efter de stora krigen, är fullt af den unga tidens anspråk, utan att hafva delat dess faror och nu under en lång tid mer funnit ämnen för sin orolighet än föremål för en allvarlig verksamhet. Det skall ej komma att gråna utan att pröfvas» *). Vi hörde dessa ord för fyra år sedan: hvad tänkte vi oss derunder? Troligen icke en profetia, som så snart skulle gå i fullbordan. Allt var ju så lugnt omkring oss: den heliga alliansen vakade ännu med all möjlig omsorg för att den europeiska freden skulle blifva evig; Frankrikes nu fallne monark spann in sitt folk och hela Europa i ett till utseendet osliteligt nät af politiska kombinationer; och de intressen, som då tycktes vara de mäktigaste: medelklassens, penningens, industriens, arbetade troget kabinetternas fredliga planer i handom. Och dock — inom tre dagar var republiken ånyo grundlagd i Frankrike; — inom ett dygn var Preussens nyss envåldige monark förvandlad till ett viljelöst verktyg för en ursinnig massas blinda godtycke; — lika hastigt störtade Habsburgska husets mäktiga herrskareätt ned från sin höga maktfullkomlighet, och dess vidsträckta monarki står nu i begrepp att falla i stycken. Och mellan ruinerna af dessa ramlade envälden varsna vi på afstånd, vid Medelhafvets välsignade kuster, det sköna skåde-

*) Tre Föreläsningar, p. 139.

spelet af ett folk, som, efter århundraden af förtryck och splittring, reser sig såsom en man att kämpa för sin nationala sjelfständighet och sin fosterländska enhet; under det att vid Östersjöns stränder — här, så godt som inom vår egen synkrets — vårt brödrafolk utgjuter sitt bästa blod för hvad det dyrast eger, sitt sjelfbestånd, mot eröfrande horder, hvilka synas hafva glömt de första buden af folkrätt och nationalheder. — Och huru hafva dessa hvälfningar kommit öfver oss midt under den djupa freden? Har man ej hört någon röst, som varnat jordens mäktige att frukta fredens trygghet, som ropat till folken att ej för mycket bygga på det skenbara lugn, hvars håfvor de äro blott alltför mycket benägna att med öfvermod missbruka? Låtom oss gå till den siare, om hvilken jag nyss talade, och spörja honom. Så sade han redan för trettio år sedan: «Det gifves åldrar, då de uppmärksamma kunna säga sig hafva hört ropet: Väktare, hvad lider tiden? Det är isynnerhet de, då lyckan blifvit så allmän, att hvar och en tror sig kunna förvärfva och njuta den på egen hand, då sjelfva välståndet löser de band, som sammanhålla all mensklig sammanlefnad, och den bäst beräknande egoisten anser sin fördel säkrast mot alla skiften förvarad — just då inträffa oftast de stora förändringar, som hos menniskorna intrycka tanken på ett nytt tidsskifte» *). — Och en annan gång talar han på följande sätt: «Det har blott under vissa mellanrymder i historien, liksom då menskligheteus genius slumrat, gått an att herrska genom de små medlen (alla de **stora** äro rättvisans); och denna politik är så mycket vanskligare, som den sjelf med all sin finhet ej ens är förmögen att ana sin egentliga fiende och derföre, så snart denne rör sig, fäktar i luften. Grundad på egoismens beräkningar, är den också blott väpnad emot dessa. Dess första

*) Iduna, VIII, sid. 51 ff.

konst och kraft är att söndra, att sätta hvar man emot hvar man, att försvaga, upplösa de stora naturliga och moraliska banden mellan menniskor, att förvandla allt till en massa af enskilda intressen och — då menskliga väsendet alltid fordrar någon enhet — sätta denna enhet i herrskarens enskilda intresse, i den klokaste och starkaste egoismen. Systemet hänger tillhopa så långt som dess förutsättning gäller, och faller öfverända med denna, d. v. s. faller, så snart det högre gemensamma i mensklighetens blir lefvande och eldar folken — och man kan nästan vara säker, att, ju mer den egoistiska politikens upplösningsprocess i samhället synes ha lyckats, ju närmare är utbrottet af den inre själarnes flamma, som, plötsligt utplånande, försmältande, förenande de enskilda intressena till ett högre gemensamt, i lågorna till ny herrlighet liksom omgjuter mensklighetens bild. Och hur skulle Macchiavellismens anhängare vara beredda på en sådan förändring, då den ej blott ligger utom deras beräkningar, utan äfven utom grunden för alla deras beräkningar, nemligen det enskilda intresset, och hvars sjelfva möjlighet det således är deras första grundsats att förneka! Också nalkas aldrig en sådan förändring utan att de genom ett hemligt inflytande förlora koncepterna, mista sansningen och i någon stor dårskap och orimlighet sjelfva mest förstöra sitt välde. Det är den egna åskluft, som föregår revolutioner och förvirrar sinnena hos de mäktiga på jorden (Quos Jupiter vult perdere dementat). Jag har aldrig i historien kunnat betrakta detta egna fenomen utan att ihågkomma det rysligt sköna och sublima stället i Odysséen om det rasande skrattet af furstarne, Penelopes friare, innan Minerva lemnade dem som dödsoffer i Ulyssis hand. Skalderna äro profeter. Så sitter äfven en slags vansinnighet (hämdstraffet för egna, ofta för förfäders skulder) vid branten af alla stora samhällsbrytningar, och lyssnar man till hennes stämma, så är

det i förvända, förvirrade ljud den gamla rösten ur Orcus: «Akten, dödlige, rättvisan — och förakten ej gudarna!» *) — Och åter en annan gång: «Tänkvärdigt och alltid sig likt i historien är deras uppförande, hvilka, utan sjelfständighet, dock söka en stödjepunkt i en ytlig jemnvigt mellan motsatser, — som, utan egen öfvertygelse, lefva i konsten att pruta på öfvertygelser, taga grundsatser från ett håll och slutsatser från ett annat, och, då ett sådant förfarande saknar all inre halt, fylla bristen med en stor tanke om sin personliga vigt. För öfrigt är deras handlingssätt i sig sjelf så osammanhängande, som en falsk ställning nödvändigt bjuder, och låter sig innefattas i få ord: vackra medel med dåliga ändamål, eller vackra ändamål med dåliga medel. — Det är det slägte, som mognar revolutioner och förvånas öfver dem» **). Jag kan ej annat finna än att dessa ord hafva sin tillämpning på de hvälfningar, som just nu inträffat.

Mine herrar! Jag drifver ej afgudadyrkan med någon dödlig — och om jag kallat honom, som uttalat nyss anförda ord, en siare, så är det endast derföre, att jag i honom ser ej blott en snillrik forskare, utan framför allt en god och ädel, en verklig menniska, hvilken just derigenom var i stånd att så innerligt införlifva sig med menskligheten, dess öden och deras sammanhang, att den allmänna lära, som han hemtade ur ett menskligt fall, äfven befinnes gällande för alla af samma beskaffenhet. Ty han leddes vid sin forskning i mensklighetens häfder icke allenast af ett söndrande förstånd och ett sammanbindande förnuft, utan äfven af ett rikt menskligt hjertas flödande kärlek till menskligheten. Denna rena, starka kärlek var det, som hufvudsakligen låg till grund för hans snille, liksom för allt snille. Och

---

*) Svea II, sid. 219 f. (Feodal. och Republ.).

**) Svenska Folkets historia II, sid. 266.

det var i medvetandet af detta innerliga band af kärlek, som förenade honom med menskligheten och allt menskligt, som han — på höjden af sin ära och sin ryktbarhet — kunde med denna underliga blandning af mensklig stolthet och mensklig ödmjukhet tacka Gud, att han var «en man ur hopen». Denne man ur hopen, som mer än de fleste höjde sig öfver hopen, denne siare, som utgick ur ett tidehvarf för att verka för ett annat och för många andra, denne ungdomsvårdare, som ännu på sin ålderdom fortfor att stå i spetsen för sin samtids ungdom, denne menskligheteus förespråkare, hvars rika kärlek räckte till för hela hans slägte, denne man var — Erik Gustaf Geijer.

Då jag af detta universitets studerande ungdom emottog det hedrande förtroendet att å dess vägnar föra ordet vid den sorgefest, hvarmed den ville fira sin hädangångne oförgätlige lärares minne, besinnade jag ej tillräckligt vidden och helgden af den förbindelse, som jag dermed iklädde mig. Kanske skulle jag eljest hafva undandragit mig densamma. Att värdigt uppfylla denna förbindelse — dertill skulle erfordras ej blott ett noggrannt studium af den hädangångnes hela verksamhet såsom lärare, såsom vetenskapsman, såsom konstnär, utan äfven en förtrolig bekantskap med hela hans rika personlighet. Ty han stod till oss i ett rent personligt förhållande, och få bland odlingens heroer torde hafva haft en intresserikare, en älskligare, en i alla afseenden märkvärdigare personlighet än han. Ej underligt derföre, om jag mera än en gång bäfvat tillbaka för det vidsträckta fält, som öppnar sig för mina ögon vid tanken på en minneseckning öfver Geijer. Sällan har en talare haft större anledning än jag i detta ögonblick att på fullt allvar vädja till mina åhörares öfverseende. Lyckligtvis har jag haft föregångare, som redan i mer än en riktning hemtat skördar på detta fält;

af det myckna, som ännu der torde återstå, får äfven jag lemna efter mig en dryg del; och till ursäkt derför kan jag blott åberopa inskränktheten af de gränser, med hvilka ett föredrag sådant som detta måste omskrifva sig.

Det tidehvarf, som grydde med 1789 års revolution, som uppnådde sin middagshöjd med Napoleons kejsardöme och sänkte sig mot sin afton med restaurationens feberdvala, är tvifvelsutan ett bland de märkvärdigaste i mensklighetens häfder. De krafter, som folken då utvecklade i alla riktningar, voro af den jätteartade natur, att man kan tvifla, huruvida Europa, efter en jemförelsevis så kort tid af hvila, kan hafva återhemtat sig tillräckligt för de nya ansträngningar, hvilka det, att dömma efter dagens händelser, åter finner sig benäget att gå till mötes. Denna utveckling af stora krafter var äfven en pröfning genom stora olyckor, och bådadera voro gemensamma för vår verldsdels alla folk. Hvad del vårt fädernesland egde i båda erinra vi oss väl: åtminstone lära vi svårligen hafva kunnat glömma olyckorna. Men jemte åsynen af dessa olyckor möter oss under ifrågavarande period äfven, liksom till tröst, anblicken af de utmärkta personligheter, genom hvilka tidehvarfvets stora krafter verkade. Skådespelet af denna gudaeld, hvarmed ett tidehvarfs nytända idéer blixtlika nedslå i de dödligas bröst och elda dem till handlingar, till bragder eller uppoffringar, som synas öfverstiga dödliga krafters vanliga mått, som kullkasta sekelgamla förhållanden och grundlägga nya tidskiften — detta skådespel har man icke utan skäl ansett uppväga revolutionens förbannelser derigenom att det förmår lifva millioner med enthusiasm för ett mål, som är ett annat och högre än individens, ett mål, hvars uppnående fordrar af den enskilde hans lif, hans timliga lycka, allt utom hans ära — och ej fordrar det förgäfves. Det är skådespelet af de andliga makternas, idéernas seger öfver de

jordiska intressena, de enskilda fördelarne. Månne ej det tidehvarf, om hvilket vi tala, med alla dess förvillelser och brott, ändock i allmänhet framställer ett sådant skådespel för de ögon, som utan fördomens blinkningar eller förbittringens tåreslöjor betrakta detsamma? Vågar man neka att mängden af de millioner, som offrade sina lif i de strider, som då aflöste och korsade hvarandra under nära trettio år, offrade dem för något högre än enskild vinning, — för en idé, låt vara för den idé, under hvilken mången ej vill se annat än ett fantom, nemligen äran? Eller hafva verkligen de nya trettio år, som sedan den tiden förflutit, varit rikare på enskilda och offentliga dygder, rikare på föredömen för det unga slägte, som derunder uppväxt och mognat? Jag tviflar derpå; men bestrider ingalunda förtjensten hos de styrelser, som hållit detta långvariga stillestånd vid makt. Men vid betraktelsen af menskligheteus öden känner man sig dock ofta frestad att göra sig den frågan, som jag måste lemna obesvarad: huruvida menskligheteus sanna lycka ligger i den oafbrutna freden med dess njutningar och de laster, som derur med ett slags nödvändighet födas, eller i kriget med dess förödelser och uppoffringar och de dygder, som uppväxa ur slagfältens blodbemängda mull; samt huruvida det icke är menskligheteus bestämmelse att, för fortbeståndet af sitt andeliga lif, se kriget efterträda freden i oupphörlig vexling.

Gnyet af den franska revolutionens jordskalf var säkerligen det första främmande ljud, som nådde den i många hänseenden märkvärdiga svenska generation, af hvilken vår emottagit sin uppfostran. Under sina ynglingaår voro de i mer eller mindre mån, på närmare eller fjermare håll, deltagande vittnen till Napoleons segertåg öfver Europas ramlade kungavälden, sågo med beundran den store konsulns kraftfulla hofsamhet under hans lysande segrar, sågo med häpnad, med fasa den öfvermodige imperatorn, rusig af sin lycka, trampa

menskligheten under sina fötter, sågo honom slutligen falla under en hel verldsdels glädjerop till ett sådant djup af vanmakt och förödmjukelse, att säkerligen mången bland dem, i trots af sitt rättmätiga hat, beklagade att de ej egde rätt att af allt sitt hjerta beklaga honom. Och derjemte skådade de hvad vi unga måste tacka Gud att vi ej veta, huru det kännes att skåda — de skådade det egna fäderneslandet färdigt att utplånas ur historien, färdigt att föraktfullt utstrykas ur antalet af fria samhällen — och det förnämligast genom honom, som de måhända skänkt sin första ungdoms varmaste beundran; — till dess slutligen detta fädernesland, utblottadt, styckadt och skakadt i sina grundvalar, räddades hardt nära genom ett underverk, och de gamla folklanden såsom arfvinge till sin thron hyllade en man af folket, som återgaf fäderneslandet sjelfständighet, fred och en framtid. — Det var, mine herrar, under dessa förhållanden, som den generation, om hvilken jag talar, uppväxte till ynglingar och mognade till män, och säkert är, att storheten af dessa förhållanden, storheten af dessa bragder och dessa olyckor ej undgått att trycka sin pregel på dessa mäns verksamhet, hvars storhet i sin ordning är det enda stora vi hittills upplefvat. — Hvilken kedja af menniskoöden sträcker sig ej mellan dessa hädangångnes vagga och deras graf! Ty öppnad är grafven redan för de fleste. De hafva lemnat sina platser åt ett yngre slägte, som det nu tillhör att i sin tur visa frukterna af den uppfostran det emottagit. Döden har liksom skyndat att göra dessa platser lediga, innan det nya tidehvarfvets morgon skulle gry. Vi minnas de rika skördar, som dödsengeln inbergat under de sista åren, då han började sitt arbete med Tegnér, men ej ville sluta det med Geijer.

Det var vid den tidpunkt, då ett oupphörligen kringsiggripande verldsvälde, hvilket hotade att medelst ett för alla folk gemensamt förtryck jemna alla nationella

olikheter, ropade till folkmedvetandet att vakna, och det med det eftertryck, att Europas alla stater, i känslan af nationalitetens vigt och helgd, uppstodo såsom en man att bryta den främmande bojan, — vid denna tidpunkt af folkens återgång till sig sjelfva för att hemta de krafter, med hvilka de skulle lägga en ny grund för sin frihet, — det var vid denna tidpunkt som Geijers litterära verksamhet begynte; och det var åt nyssnämnda ändamål, som han egnade sina första, mera bemärkta sträfvanden i konst och vetenskap. I egenskap af ledamot af götiska förbundet och utgifvare af tidskriften Iduna ställde han sig, ännu sjelf ung, i första ledet bland den ungdomsskara, som — förtviflad öfver fäderneslandets olyckor — i forntidens stora minnen sökte en tröst mot samtidens elände och funno ej blott hvad de sökte utan äfven derjemte en rik källåder af framtid och hopp. För deras unga enthusiastiska vilja företedde sig snart en möjlighet att fylla svalget mellan forntid och framtid och att anknyta den senare vid den förra. Fosterländsk häfdeforskning, fosterländsk skaldekonst skulle utgöra föreningsbandet mellan nu och fordom och lägga den brygga, öfver hvilken fädrens gråa skuggor, frammanade af den fordna sagans och sångens länge glömda ljud, skulle gå att möta omfamningen af sent födda slägter. Genom den grundliga bekantskapen med det förflutna skulle nya utsigter öppna sig för det tillkommande; nationerna skulle återföras inom sina egna gränser och deras utveckling derigenom ledas i för längesedan förgätna, men ursprungliga och trygga spår. Dessa de unga fosterlandsvännernas ädla bemödanden kröntes af den lyckligaste framgång: allmänhetens första nyfikna bifall öfvergick snart till den lifligaste sympathi. Det var nu som Geijer utvecklade den **poetiska** riktningen af sin rika verksamhet, det var första perioden af hans fosterländska författarskap. Det var nu som svenska folket tjustes af de hittills ohörda toner, som klingade

uti «Vikingen», «Manhem», «Sista Skalden», «Odalmannen», och man fann snart att svenska vitterheten brutit sig en bana, som mer än någon föregående skulle skänka henne rika skatter. — De främmande elementer, som voro förenade med den svenska statskroppen, Finland och de tyska besittningarne, afsöndrades vid denna tid derifrån, föreningen med Norge tillvägabragtes, och så var den svenska politiken återförd inom sina folkmässiga gränser. Det faller mig visserligen icke in att ställa dessa båda samtidiga förändringar i vår politik och litteratur till hvarandra i sammanhang af orsak och verkan: märkvärdigt kan dock vara att iakttaga denna så ofta återkommande, på ett hemligt inre sammanhang tydande, samtidighet mellan likartade riktningar inom de inre andliga rörelsernas och de yttre verldshändelsernas till utseendet så skilda, så af hvarandra oberoende riken.

Geijers poetiska verksamhet var en ungdomskärlek, en bland dem, som slutar med skilsmässa; dock utan trolöshet, leda eller hat, en skilsmässa, som medgifver vänliga återseenden i framtiden. Hans sångmö tillhörde icke det sällsynta antalet af dessa vitterhetshistoriens drottningar, som framstå för att med rikedom och mångfalden af sin skönhet berusa samtid och efterverld och genom oemotståndligheten af sin tjuskraft eröfra sig nya välden inom sångens verld. Ur hemmets skogar gick hon honom till mötes med folkvisans rörande vemod på sina läppar, med sagans trogna minnen i sitt bröst och känslans innerliga värma i sina trofasta ögon. Dessa voro hennes behag, och med dem gjorde hon sina eröfringar, dem hon lemnade åt andra att befästa och utvidga.

Hos Geijer stod poesien i den närmaste förening med musiken, och ju äldre han blef, desto innerligare blef detta samband; tills slutligen ingen annan vers flöt från hans penna än den, som tjenade till text för hans

musikaliska kompositioner. Bland dessa konster blef sålunda musiken mer och mer hans hufvudsak och hade väl egentligen alltid varit det. Troligen hade många bland hans äldsta poetiska arbeten den musik, hvarmed han lät dem åtföljas, till ej ringa grad att tacka för den stora popularitet, som de inom kort tillvunno sig. — Jag har vidrört detta hans musikaliska konstnärskap endast för att icke synas hafva glömt det. Jag har intet omdöme deröfver. Det följde honom hela lifvet igenom och gick i bredd med de öfriga riktningarne af hans mångsidiga inre utbildning, hvilka jag nu går att taga i särskildt betraktande.

Samtidigt med Geijers poetiska författarskap uti Iduna, eller något senare, vidtager äfven perioden af hans filosofiska studier. Den begynner med den anonyma skriften om «Sann och falsk Upplysning» och slutar med Inledningen till Thorilds skrifter. Han ansluter sig deruti med stor spekulativ djupsinnighet till den tidens identitets-filosofi, och alla hans arbeten i denna riktning bevittna, huru allvarligt han tillegnat sig resultaterna af alla tiders filosofiska forskning, och huru kraftigt han nedträngt i det spekulativa tänkandets djup. Han var icke den man, som lät sig nöja med att endast på ytan beröra föremålen för sitt intresse; han lemnade dem icke förr än han skådat deras kärna, och fortfor att städse låta sina blickar följa deras utveckling, äfven sedan andra ämnen börjat företrädesvis påkalla hans uppmärksamhet. Geijer upphörde aldrig att vara filosofisk tänkare, och under ett visst kortare tidsskifte af sin ålderdom syntes han stå i begrepp att än en gång blifva det på fullt allvar och i produktiv gestalt.

Hvad som synes mig utmärka Geijers filosofiska författarskap i allmänhet är, jemte den allvarliga och verkligen djupa spekulation, som utgör dess förnämsta häfkraft, en stor benägenhet att återgå till tron och

känslan, såsom domare i sista instansen öfver vetandets föremål. Denna hans benägenhet kan säkerligen förklaras på ett filosofiskt sätt, andra filosofer till nöjes: här åter, der det ej är fråga om att endast göra de lärda tänkarne till nöjes, torde förklaringen få utfalla helt enkel och enfaldig. Geijer var en lärd och en tänkare mera än de flesta; men han var derjemte en menniska mera än de flesta. Näst det gudomliga kände han ingen högre kategori än det menskliga, och näst Gud älskade han ingenting högre än menniskan. Han var ej den man, som föraktade idéerna — ehuru han vid något tillfälle sjelf torde hafva gifvit anledning till misstanken att han det gjorde; — men personen var och förblef för honom något vigtigare och högre än begreppet. Liksom gudomligheten, så var äfven menskligheten för honom helt och hållet personlig, och menniskan gällde för honom företrädesvis såsom person. Derföre unnade han menniskan såsom person ej allenast del af alla medborgerliga rättigheter, utan äfven af alla rättigheter, till hvilka äfven måste höra den att kunna tillegna sig det högsta vetandet. Nu är den spekulativa tanken i dess utbildade form icke hvarje menniskas lott; men känslan och tron är verksam hos alla, eller åtminstone hos de flesta, och derföre borde domsrätten i en angelägenhet, som är gemensam för alla, äfven tillhöra den auktoritet, som just är gemensam för alla. Den personlighetsprincip, som Geijer, under det sista stadiet af sin filosofiska verksamhet, öppet lade till grund för sin statslära, var för honom icke så ny, som man tyckes hafva trott: en uppmärksam betraktare upptäcker dess spår, ehuru tysta och lätta, äfven i hans tidigare filosofemer. Det förhåller sig med denna inkonseqvens som med de öfriga inkonseqvenserna, hvilka man förebrått Geijer, att i djupet af hans menskliga känsla dolde sig den makt, som försonar dessa motsatser med hvarandra, emedan den utgör deras gemensamma rot och ursprung.

Jag har endast med lätt hand berört de två hufvudriktningarna af Geijers ungdomsstudier, den poetiska och den filosofiska; ty jag kan ej anse dem för annat än förberedelser för den verksamhet, som skulle grundlägga hans egentliga storhet. Hans ungdoms vittra och vetenskapliga idrotter voro endast spridda snillestrålar, som slutligen skulle mötas till det skönaste, mest harmoniska färgspel i ett gemensamt prisma. Detta prisma var Sveriges häfder. Det var Geijers odödliga förtjenst att han gaf svenska folket en historia. Skalden och filosofen sammansmälte i häfdatecknaren. Ingen sådan har funnits, som ej i mer eller mindre mån varit det ena och det andra; ty häfdateckningen är lika mycket konst som vetenskap.

Historien, såsom en framställning af mensklighetens öden, måste naturligtvis röra sig på ett fält af faktiska tilldragelser och verkliga händelser, der det tyckes att föga annat skulle erbjuda sig åt häfdatecknarens sjelfverksamhet än att med all trohet och torrhet uppräkna fakta i deras ordentliga tidsföljd. Detta är också händelsen i det slags historia, som kallas krönika. Dock gör man en väsentlig skillnad emellan krönikan och häfdateckningen: det frågas derföre, hvaruti denna skillnad kan bestå? Krönikan är häfdateckningens närmaste källa, hvarur historiens vattusprång flödar upp mot höjden, — den utgör det material, hvaraf den egentliga historien uppför sin byggnad. När det är fråga om en tänkande insigt uti verldshändelserna och mensklighetens utveckling genom dem, åtnöjer sig forskaren icke med den omvexlingslösa anblicken af dessa händelser i en kaotisk massa, i hviken hvarje råämne är lika vigtigt eller ovigtigt som det andra, sandkornet lika intresserikt eller intresselöst som klippstycket, utan den historiska betraktelsen fordrar ett lefvande sammanhang i dessa kringströdda elementer, den fordrar en inre benägenhet hos dem att sammanbinda sig till en ordnad

helhet, den fordrar att se — Guds ande sväfva öfver vattnen. Sannt är, att denna verld af fakta är en verld af verklighet, från hvilken den historiska kritiken endast kan bortsofra en jemförelsevis ringa del såsom falsk eller tvifvelaktig; men icke allt som skett har den verklighet, som vetandet kräfver: d. v. s. icke allt, som kallas verkligt, har den sanna verklighet, som innebär en betydelse för menniskoanden: icke allt, hvad menskligheten upplefvat, har bidragit till att gifva den riktning åt hennes öden, som visar sig vara den väsentliga, och icke allt, som dertill bidragit, har gjort det i lika mån. Det yppar sig vid närmare betraktande en väsentlig skillnad emellan det som menniskan upplefvat och det som menskligheten genomlefvat, mellan individernas öden och samhällenas. Inför den tänkande betraktelsen, som hänförer hvarje detalj till en helhet, hvarje sträfvande till ett mål, och i allt söker ett nödvändigt sammanhang, äro de förra af oändlig likgiltighet och de senare af oändlig vigt. För att inom den historiska verklighetens verld kunna urskilja detta för menniskoödenas utveckling betydelsefulla från det likgiltiga, erfordras den söndring och kombination, som tillhörer den filosofiska betraktelsen. Det fordras den filosofiska blickens vana att sammanbinda hvarje ändamål med ett medel och att i hvart och ett särskildt fall bibehålla det hela i sigte, det fordras denna blick för att uppdaga det inre sammanhanget mellan verldshändelserna, utan hvilket ingen historia gifves. Men denna filosofiska styrka i tanken gör ännu icke häfdatecknaren. Ty det är för honom ej nog att bereda sig sjelf en klar utsigt öfver häfdernas obegränsade rymder: han måste förmå att framställa hvad han skådat i en lefvande bild; han måste förmå att samla dessa utsigter i en panorama, der han bjuder folken att betrakta allt det betydelsefulla, som innehålles i deras öden, och derigenom lära dem att känna sig sjelfva, den högsta kunskap, den vise känner.

För detta ändamål måste häfdatecknaren förstå att reproducera hvad han genomtänkt, gruppera hvad han reproducerar, och sammanbinda till ett lefvande organiskt helt hvad han grupperar. Deri består den historiska kompositionen, hvilken är en konst, som, i likhet med andra konster, har den skapande fantasien till sitt vilkor. Derföre sade jag, att historieskrifvaren måste icke allenast vara filosof, utan äfven vara skald. Han måste återväcka forntiden ur dess grifter, han måste låta de döda uppstå att tala ett språk som de lefvande förstå, och lära lifvet hvad sammanhang det har med döden. Han måste så försona den faktiska verkligheten och den filosofiska sanningen, att han ej framställer något faktum, som ej är sannt, ej heller någon sanning, som icke är faktisk. Han måste låta framfarna tider framstå i den skepnad, som var dem egendomlig, i den åskådlighet, att betraktaren tycker sig sjelf vara tillbakaflyttad midt ibland dem, med den trohet, att intet drag af deras utmärkande skaplynne går förloradt; och med allt detta måste anordningen af det hela vara så strängt symmetrisk och så genomskinlig, att betraktarens blickar utan ansträngning och i ett ögonkast genomvandra hela sträckan från den gråaste forntid till yngsta samtid, och åter från denna tillbaka till forntiden igen. Det är icke nog att häfdatecknaren så djupt tänker sig in uti fordna tidehvarf och deras alla förhållanden, att han fullständigt fattar dem i deras sammanhang; han måste genom fantasien så införlifva sig med dem, att han förflyttar sig sjelf tillbaka till dem med hela rikedomen af sin känsla och hela styrkan af sin kärlek, och der fattar dem i en tafla, som ej blott är trogen, utan äfven ny, en tafla, som ej blott innehåller hufvudfiguren — den tid, som skall skildras — utan äfven bifigurer och lokaliteter i ett oändligt perspektiv: — allt i en belysning, som, på samma gång den är sann, tillika är en reflex af tecknarens eget hjertas känsla.

«Jag tror» — säger en samtida författare — «att om man ville uppräkna alla de moraliska och intellektuella egenskaper, som måste tillhöra häfdatecknaren, så skulle man bäfva för allt det, som man måste fordra af honom. Jag skulle af honom äska först och främst kärlek till sanningen, d. v. s. en noggrannhet och ett tålamod (i forskning), som drifves ända till ängslan, till passion. I denna kärlek till sanningen skulle jag inbegripa icke allenast behofvet att känna den torra och döda sanningen, sådan som den ligger begrafven i diplomatiska handlingar, utan äfven kraften att finna, känna, återställa den samtida och lokala sanningen, att ånyo afteckna de historiska personernas fysionomier, att låta dem åter uppstå och röra sig, och, med förgätenhet af den tid, i hvilken häfdatecknaren sjelf lefver, återgifva dem med deras inre passioner och deras yttre drägter. — Vidare skulle jag af honom fordra kärlek till menskligheten och friheten. Hans opartiska rättvisa får icke vara känslolös. Tvärtom, han måste hafva ett intresse, en passion; han måste önska, hoppas, älska, lida eller vara lycklig med och genom det som han berättar.» — Och vidare: «fantasien, som ser det som icke är framför dess ögon, som röres af det som den sjelf ej erfarit, är en oumbärlig egenskap hos en stor historieskrifvare; och man kan i detta afseende säga, att han måste vara skald, och det icke blott för att kunna vara vältalig, utan för att kunna vara sann» *).

Har vår Geijer motsvarat dessa stränga fordringar? Har han varit filosof och skald i tillräckligt hög grad för att kunna göra en historia och göra den sann? Har han haft denna kärlek till sanningen, för hvilken ingen detaljforskningens möda är för stor? Har han egt denna fantasiens liflighet, som nyskapar hädansofna tidehvarf?

---

*) *Villemain*, Tableau de la Literature au XVIII:e Siècle. Leçons 28 & 29.

Har han haft någon kärlek till menskliget och frihet? Har han berättat med denna flödande känsla, som vittnade om hans hjertas deltagande för berättelsens föremål? Har han lidit eller varit lycklig med den menskliget, hvars öden han tecknade? Och har han egt denna skaldens divination, som förstår att lägga rätta färgen på aflägsna tidehvarf, och stundom, på ett sätt, om hvars riktighet ingen tviflar, fylla luckor i häfderna? — Vi, hans lärjungar, veta det. Det torde näppligen finnas en fordran så sträng, att ej Geijer såsom historieskrifvare uppfyllt den.

Det var redan i Iduna som Geijer med några ypperliga fragmenter började sitt historiska författarskap. Redan genom sina der införda poesier och sin esthetiska uppsats «Om de nordiska mythernas användande i skön konst» hade han förrådt sin förtroliga bekantskap med fäderneslandets fornhäfder, hvilkas originella karakter han bättre än någon annan förmådde fatta och återgifva. Men vigtigast bland hans historiska uppsatser i Iduna äro utan tvifvel den om «den Skandinaviska halfön» och den «Om den gamla svenska förbundsförfattningen», hvilka båda han sedermera, med en och annan förändring, inryckte i sina stora historiska verk. Den första bland dessa skrifter torde hos de flesta bland dess läsare redan då hafva väckt en aning om den storhet i häfdateckning, till hvilken dess författare en gång skulle uppstiga. En på en gång mera sann och skön, storartad och hänförande teckning af natur och folk, särdeles i den form, hvarunder den sedan inflöt i Svea Rikes Häfder, såsom dess inledning, torde icke finnas. Det är den praktfullaste vestibul till de svenska häfdernas tempel. Jag har aldrig kunnat inträda deri utan den andaktsfulla rysning, som det sanna snillets närvarelse väcker, emedan det ingifver en aning derom, att en gudomlig makt döljer sig i dess grannskap och lägger orden på dess tunga. Det är den varmaste, den djupa-

ste kärlek till fäderneslandet, som utgör den gudomliga makt, hvilken hemlighetsfullt hviskar genom dessa blad och hänförer hvarje hjerta, som träder inom dess trollkrets, som lockar och skall locka förtjusningens tårar ur tusen svenska ynglingars ögon, så länge de ännu ega ett fädernesland att vörda och älska. Eller har någonsin en häfdatecknare framställt i en sannare spegelbild, till det uppväxande slägtets varning och sjelfkunskap, dygderna och lasterna, kraften och svagheten hos det folk, bland hvilket det som medborgare skall inträda? Jag vill låta honom tala för ett ögonblick: «Den fiende svensken har att bekämpa är ej en öppen fysisk, utan en dold, och derföre farligare, moralisk. Den låter känna sig i den förlamande tyngd, Nordens stränga natur lägger på hvarje sinne, som ej med allvarlig verksamhet upprätthåller sig sjelft. Lättjan förstör hos Söderns eldiga naturer genom utbrott af våldsamma oordningar: i Norden långsammare, säkrare, eländigare, och är egentligen den nesliga strådöd, för hvilken våra fäder bådo sina gudar bevara sig. Denna inre dvala är under vår hårda himmel en lätt undfången sjukdom, som döfvar alla högre förmögenheter, och under hvilken den inneburna oron i det nordiska lynnet blott yttrar sig i ett famlande efter sken, en förlust på allt begrepp om väsende, den deraf följande afund för yttre företräden och en inbördes söndring, till hvilken dessutom det nordiska lynnet både genom sina fel och sina dygder är benäget. Derföre hörer ock allt hvad som väcker, förenar och sammantränger de i djupet hvilande moraliska krafterna — såsom en strängt rättvis, en kraftfull sammanhållande borgerlig ordning — egentligen till Nordens helsa. — Så tyckes hos menniskorna samma motsägelse framträda emellan kraftyttring och hvila, liflighet och tröghet, som visar sig i den nordiska naturen: en motsägelse, som dock mildras och öfvervinnes genom ett naturligen allvarligt och genomträngande förstånd,

en djup, men, liksom tankekraften, helst inom sig sluten känsla, framför allt genom ett sinne, som är mäktigt af stora uppoffringar, i afgörande ögonblick aldrig känner fruktan, och lätt höjer sig öfver det förgängliga. Denna tapperhet i ordets bästa bemärkelse har varit vårt folks ädlaste arfvedel, är den gedigna metall i själen, hvilken ur olyckornas slipning alltid framgått lika hvass och ren» *). — Det är med dessa ord, som Geijer slutar nyssnämnda nordiska topografi i dess senare redaktion i Svea Rikes Häfder. Lärorikare tankar i ädlare, allvarligare ord hafva aldrig blifvit inskärpta hos kommande slägter, och mer än en svensk yngling torde af dessa tankar och dem, ur hvilka de härledas, hafva lärt sig inse nödvändigheten att våga kämpa för att kunna lefva. — Såsom ett märkvärdigt prof på denna förmåga af divination, som tillhör det sanna snillet, och ett bevis på denna nödvändighet för häfdatecknaren att i en viss mån vara skald för att kunna vara sann, — hvarom jag i det föregående talat —, kan anföras att Geijer vid den tidpunkt, då han författade denna oöfverträffligen sanna topografi öfver Norden, ännu icke med egna ögon sett största delen af Sveriges landskaper. Det var ur hörsägner, historiska studier, forskningar på kartan som han hemtade materialet till bilden, men det var framför allt genom fantasiens konstbildande kraft, som han förmådde sammanbinda dessa fragmenter till ett helt — af hvilken sanning, åskådlighet och lif!

Redan några år tidigare hade Geijer genom en liten skrift, som jag ej får glömma, emedan jag finner den i sitt slag särdeles vigtig, ådagalagt sin förtroliga bekantskap med Nordens fornminnen inom ett annat område, — nemligen vår medeltids folkpoesi. Jag menar inledningen till den år 1814 utkomna samlingen af Svenska Folkvisor. Det fanns intet område af nordisk

*) Svea Rikes Häfder, sid. 51 ff.

fornkunskap, som hans forskande öga lemnade oundersökt, intet, der hans snille ej gjorde nya rön eller åtminstone nya slutföljder. En djupsinnigare analys af denna vitterhets väsen än dessa få blad innehålla har ännu icke blifvit gjord. Jag tillåter mig att i sammanhang med nyss gjorda citat anföra ett bland de mest betecknande ställen i denna ypperliga skrift: «I den gamla nordiska naturpoesien är förhållandet till naturen märkvärdigt. Det synes att menniskan här ej får hvila vid dess sköte med barnslig tillförsigt och njutning såsom vid en moders bröst. Derföre ställer hon sig emot den såsom makt mot makt, ja, rättare sagdt, såsom ande mot ande; ty hela naturen, som träder emot henne i stum hårdhet, förandligar hon och ger den afsigt, liksom för att ega att strida med en like, och de stora skogarne och strömmarne, hafvet och bergets höjd och jordens metalliska djup har hon befolkat med egna makter; emedan de i Norden mer än på något annat ställe såsom sådana låta känna sig. Deraf den trollkraft, som genomgår den nordiska poesien, der den ännu lefver i Odins gamla runor: — blott ett symboliskt uttryck af menniskans andeliga välde och kamp med naturens makter. Deraf äfven den egenhet att den nordiska visan aldrig uppehåller sig med naturbeskrifning, om ej för att beskrifva det välde, som menniskan med ett slags poetisk allmakt kan utöfva öfver den. Så finner man den ofta på det behagligaste framställa harposlagens underbara makt att komma allt att blomstras, att grönska och på lefvande varelser visa ännu mer förvånande verkningar. En märkvärdig egenhet både i historiskt och poetiskt afseende; ty den har sammanhang med den inre trängtan efter blidare himmel, efter sol, som af ålder dref nordbon mot södern. — — — Allt hvad man talar om nordens och söderns motsats, ofta med ett slags förakt för den senare, är blott prat, om man ej tillika förstår deras sammanhang. Alla ytter-

ligheter röra vid hvarandra, och Norden ligger Södern närmast. — I allmänhet yttra sig i den nordiska poesien de mäktigaste motsatser: den är till sitt innersta väsen afgjordt tragisk, äfven i sin ironi och lustighet. — — — Denna fantasiens makt, eld och djup, som redan är ett arf ur Odins borg och hörbart arbetar inom de gråa fornskalders metallbröst, ligger äfven i den nordiska romansen i enfaldiga former innesluten, ja gör der så mycket större verkan, som hon är fullkomligt okunnig om sin förmåga, och det är ur ett par barnsliga ögon, som denna inneburna djupsinnighet konstlöst blickar emot oss. Men verkligt hänryckande är hon, när dessa egenskaper synas mildrade af kristendomens anda. Den berättelsen lifvande känslan, som enligt den stränga nordiska arten ej ännu tillåter sig några lyriska utbrott, sprider då likväl en själens vällukt, jag vet ej bättre säga, öfver den enkla framställningen, som är obeskriflig; och den som t. ex. ej i visan om Axel och Wahlborg kan förnimma den, har ännu ej haft hjerta att se poesien in i själen»*). — Jemför man härmed hans undersökning om Omqvädet i den nordiska visan, så skall man erkänna att detta slag af fosterländsk fornhäfd icke haft en grundligare kännare än Geijer, hvilken vågade nalkas folkets, det svenska folkets, egen underbara sånggmö med den besvärjningskraft, att han vann hennes fulla förtroende och från hennes egna läppar lockade lösningsordet till den fosterländska folkdiktens länge oförstådda gåta.

Det var genom sådana förberedelser, som han invigde sig åt häfdatecknarens kall. Efter att hafva grundlagt den förtroligaste bekantskap med fäderneslandets natur och folk, efter de outtröttligaste forskningar i vår och våra stamförvandters historiska urkunder, efter de

*) Valda Smärre Skrifter I, sid. 294 f.

mångsidigaste studier öfver den allmänna historien alla åldrar och öfver alla de grenar af vetande, som stodo i sammanhang med hans ändamål, samlade han hela energien af sin nordiska kämpenatur för att gå och bryta en ny bana för svenska häfderna. Dock finna vi honom, samtidigt med dessa förberedelser till sitt arbete i fäderneslandets historia, sysselsatt med undersökningar af en beskaffenhet, som ej står i direkt sammanhang med den verksamhet, som skulle blifva hans lefnads mål. Så uppträdde han kanske för första gången såsom fullmogen historisk författare på ett fält, der fäderneslandets häfder blott kunde spela en underordnad roll, men der han öppnade de vidsträcktaste och mest storartade vuer öfver mensklighetens hela historia. Det var med den i Svea åren 1818 och 1819 införda afhandling om «Feodalism och Republikanism», säkerligen en bland de djupsinnigaste skrifter, som flutit ur Geijers och hvarje annan historieskrifvares penna. Geijer var alltid mäktig af blickar, som omfattade mensklighetens öden i ett enda sammanhang, men måhända var ingenstädes blicken så skarp, sammanhanget så strängt, och den sammanhållande kraften så stark och framför allt så uthållande, som i detta arbete. Han företog det under inflytelsen af restaurationens då nyligen stadgade politik, hvars syften han sökte att uppdaga, reda och granska. Tyvärr blef detta mästerstycke ofullbordadt genom samma oblida skickelse, som syntes hvila öfver Geijers alla stora historiska intentioner. Man häpnar emellertid öfver vidden af de planer, som han för sig utstakade, hvilka han ej uppgaf, men lemnade, — och det icke af brist på ihärdighet, utan under inflytelsen af denna snillets oro, som vill tillegna sig hvarje fält, på hvilket dess blixtar för första gången falla och som de för första gången belysa. Och man häpnar ej mindre öfver denna arbetskraft, som ej skyr att taga någon ny börda på sina skuldror, som midt under ansträngningen bland

massor af förberedelser till ett verk, ej bäfvar för att, liksom till förströelse och hvila, begynna ett annat, som borde kräfva sin mans odelade krafter. Sannerligen — Geijer har med den skoningslösa sjelfbesegrande kraft, som fordras af nordens son, såvidt honom skall väl gå, tillämpat på sig sjelf det arbetets evangelium, som han predikat för sitt fädernesland! Och skulle någon vilja vända honom till en förebråelse det beklagliga faktum, att han lemnat sina väsentligaste företag ofullbordade, så bör han ihågkomma, hvilket arbete kräfde icke blotta början! Hvilken oerhörd ansträngning att bryta de nya vägar, som han bröt, och öfverallt uppresa vägvisare för efterkommande! Må de följa hans anvisning, och han har verkat nog för en mans krafter.

Jag har i det föregående antydt den sanna häfdateckningens ändamål. Det är i korthet framställningen af samhällenas utveckling till ett godt eller ondt, till förkofran eller förderf, till sjelfständighet eller träldom enligt de vilkor, som härflyta ur folkandens egen inre lag — och med ständig hänsyn till mensklighetens allmänna bestämmelse att städse fortgå i odling och frihet. Enligt detta ändamål bestämmes äfven häfdateckningens sanna metod, som består i en sådan anordning af de historiska tilldragelserna, att de alltid synas sträfva till ett verkligt mål — närbeläget eller aflägset —, kring hvilket de alla omsider sammansluta sig för att bilda ett fullständigt helt. Detta mål kan ej vara något annat än samtiden; ty längre har naturligtvis ingen historia hunnit; hvarföre häfdatecknarens uppgift alltid i sista rummet blifver att genom det förflutna förklara det närvarande och med det samma i mer eller mindre mån lyfta slöjan af det tillkommande. Ty den inre lag, som styrer samhällenas utveckling, är och förblifver den samma; och är, genom noggrann aktgifvelse på händelsernas gång, denna lag funnen, så låta sig äfven de framtida tilldragelser, som måste lyda densamma, till

sin allmänna hufvudriktning bestämmas. I denna mening är all sann häfdeförskning äfven profetisk; och den är det i desto högre grad, ju mera den skådar mensklighetens öden i ett enda stort sammanhang.

Jag skulle bedraga mig mycket, om icke detta var Geijers historiska metod, — en metod, gemensam för alla stora häfdatecknare, från Thucydides till Tacitus, från Macchiavelli till Guizot; men egendomligt utpreglad hos Geijer efter egendomligheten af hans sinnesart och hans verldsåsigt.

De nyare folkens häfdateckning är ej gammal. Krönikan antecknade länge den kristna verldens historiska minnen; och måhända var det först i sextonde seklet genom Macchiavelli och de Thou, som historien återvaknade. Efter den kritiska skärseld, som verldshistorien genom Voltaire undergick, uppstodo i adertonde seklet de stora engelsk-skottska historieskrifvarne, Hume, Robertson och Gibbon, alla utgångne ur Voltaire's skola, och först med dem kan man säga, att den historiska forskningen kände sig fullmyndig. — Ungefärligen samtidigt med dessa verkade för Sveriges historia Dalin, Botin, Lagerbring och Hallenberg, bland hvilka den sistnämnde var den störste. Deras förtjenster och brister voro deras tidehvarfs. De stodo under inflytelsen af en vetenskaplig odling, som väsentligen inskränkte sig till en prosaisk förståndskritik, den de tillämpade på sina historiska fakta, hvilka de visserligen ställde i causal-sammanhang med hvarandra, men i hvilka de hufvudsakligen icke sågo något annat än helt simpelt «det som tilldragit sig i verlden». Att eftersöka grunden dertill var ännu för tidigt för det historiska medvetandet. Detta slags historia är företrädesvis en historia om furstarnes bedrifter eller deras företag i allmänhet, en historia, visserligen i sin mån sann och kritisk, men som rörer sig på ytan, emedan den icke har någon aning om djupet. Man kan likna denna framställning

af händelserna vid en oafbruten kedja, som fortlöper från en ända till en annan, då deremot den sanna häfdateckningen är en byggnad, som reser sig från djupet mot höjden. Men detta slags historia uppstår icke förr än forskningens blickar vända sig mot djupet, mot grunden. Då får äfven folket sin historia. Och så har svenska folket fått sin. Detta kunde likväl icke förr ske, än den vetenskapliga odlingen i allmänhet tagit en ny och grundligare riktning; förr än man öfverallt gjort den sanningen gällande, att ett faktum betyder föga såsom yttre faktum, såvida icke en inre tanke deri är det väsentliga, och att den historiska tilldragelsen föga betydelse eger, såvida den icke är ett uttryck af en folkande, som deri har ett verkligt lif. Det var frihetens begrepp, som började vakna i historien; och först när man insåg att historien intet annat är än utvecklingen af frihetens medvetande hos menskligheten, fick det historiska studiet och den historiska forskningen sitt sanna och lefvande intresse. Denna insigt var en eröfring af Geijers vetenskapliga samtid, och hos ingen slog den djupare rötter och bar rikare frukter än hos honom. Han kan anses vara Hallenbergs närmaste efterträdare i svensk häfdeforskning — och dock, hvilket svalg emellan dem! Den menskliga odlingen framgick under detta fjerdedels sekel med jättesteg.

Ett allvarligt studium af Geijers historiska skrifter leder till den slutföljd att friheten, den sanna förnuftiga friheten, är den idé, som utgör den inre enheten och själen i hans historiska kompositioner, och meddelar dem lif och skönhet; och utvecklingen af de historiska händelser, som han tecknar, är, på det hela, intet annat än utvecklingen af denna frihet; emedan han öfverallt betraktar samhällets skiftande öden såsom en uppfostran till medborgerlig frihet. Denna frihet var icke en subjektiv föreställning hos honom sjelf, som han endast medtog i sina historiska forskningar: han fann den före

sig i fäderneslandets häfder; men hans förtjenst var den, att han ej blott upptäckte den utan också städse troget behöll den i sigte, äfven der den syntes för ögonblicket vara undertryckt. Den kärlek, hvarmed han behandlade svenska folkets historia, sammanhängde icke allenast med hans kärlek till fäderneslandet utan äfven med hans kärlek till friheten, hvilken han ingenstädes fann ursprungligare, allmännare, tryggare och hofsammare än just här. Ty Sverige — det upprepade han många gånger — är det europeiska land, som hvarken varit trampadt af främmande härar eller någonsin emottagit lifegenskapens ok. Geijer var alltid demokrat i ordets vackraste mening och just derföre var han konungsk; ty han har ådagalagt, att, näst svenskens egen häfdvunna frihetskänsla, det var Sveriges konungar som räddade Sveriges folk från feodalismens träldom och elände. Han visste att konungen och folket vid de flesta historiskt vigtiga tillfällen varit hvarandras pålitligaste bundsförvandter, och att alla de stora handlingar, som Sveriges kungar företagit till landets yttre eller inre förkofran, blifvit utförda med Gud och Sveriges allmoge. Detta innerliga samband mellan konung och folk, hvilket såsom ett utmärkande drag genomgår den vackraste delen af våra häfder, utgör den egentliga och i sjelfva verket lätt förstådda betydelsen af Geijers sats: «att svenska folkets historia är dess konungars»; hvilken man likväl en tid gjorde sig så mycken möda att missförstå. Det är ur folkfrihetens synpunkt som han fällt domen öfver våra framfarna konungar, och han har derigenom kunnat, mera än någon annan, dömma icke blott med rättvisa utan äfven med billighet. När han gjorde rättvisa åt den stränge, den oförsonlige, men skarpsynte och fosterlandsälskande Carl IX — demagogen med kungakrona, så var det derföre att han visste, att det är hans bödelsyxa som svenska bonden har att tacka, att han ännu plöjer sin egen åker; — när han flätade

friska lagrar kring Gustaf Adolfs hjeltepanna, så var det ej blott derföre att han förde Sveriges härar till seger och ära för mensklighetens sak, utan äfven derföre att han, mera än någon annan, sökte att göra odlingens välsignelser gemensamma för alla; och när han sökte borttvätta skandalens fläckar från den snillrika och lättsinniga drottning Christinas diadem, så var det derföre att hon för svenskmannafrihet vågade en strid, som slutligen af henne kräfde det frivilliga offret af hennes krona. Ty Geijer egde denna storsinthet, som lika mycket beror på karakterens ädelhet som på snillets höghet, att kunna bortse från det lilla när det gäller det stora, att kunna medlidsamt förlåta många menskliga svagheter, när man bredvid dem kan uppställa en enda mensklig dygd. Så suckar han vid tanken på drottning Christinas förvillelser: hon var ändå den store Gustaf Adolfs dotter; hon har ändå förstått att lemna sin krona åt den man, som kunde frälsa svenska folkets sjelfbestånd.

Ingen har djupare än Geijer uppfattat värdet af svenska folkets häfdvunna odalmannafrihet; ty för honom var folkets historia denna frihets historia. Denna frihet var hans ögonsten: blotta tanken derpå att man i aflägsna tidehvarf vågat vidröra den var tillräcklig att väcka hans harm. Han kände att Sveriges sjelfbestånd icke egde annat stöd än allmogens sjelfständighet: derföre betraktade han hvarje försök att inskränka den såsom högförräderi. Det var på fullaste allvar och med klaraste insigt i våra häfders betydelse, som han i sin ungdom lät bonden sjunga:

Vi reda för landet den närande saft,
Vi föda det — brödet är vårt.
Af oss har det helsa, af oss har det kraft,
Och blöder det, blodet är vårt.

De väldige herrar med skri och med dån
Slå riken och byar omkull;
Tyst bygga dem bonden och hans son,
Som så uti blodbestänkt mull.

Denna Geijers kärlek till Sveriges bondestånd, denna hans enthusiasm för folkfriheten, hvilka snarare hos honom tilltogo med åren, dikterade den dom, som han slutligen fällde öfver Sveriges adel. Vi minnas hvilka rop då höjdes, hvilka utmaningar då oroade den vördnadsvärde gamle mannen under hans sista lefnadsår. Det finnes nemligen menniskor, som ej kunna förlåta, äfven när de för längesedan blifvit för vanmäktiga att straffa. Huru lyckliga känna de sig icke då, om någon finner sig benägen att i deras ställe föra deras talan! De funno en sådan. Och Geijer vederlades icke; ty man vederlägger icke historien. Men historieskrifvaren dog, och svenska folket välsignar hans minne.

För att säga blott ett ord i denna tvistefråga, låtom oss upprepa historiens ovederläggliga vittnesbörd: «det har funnits tider då Sveriges adel sökte att göra svenska bonden lifegen». Detta är domen öfver vår adel. Mången bland dem, som nu anse sig oförhindrade att kasta skugga på den store häfdatecknarens minne, derföre att han vågat uttala en historisk sanning, torde, i den händelse att adelns tilltag lyckats, kanske hafva varit född till träl åt en nyckfull herre; i stället för att han nu erhållit en fri mans uppfostran genom de framfarna konungars försorg, som frälsade bondens frihet. Och hela fäderneslandets gemensamma öde i denna händelse — derpå bäfvar jag att tänka. Ty det är otvifvelaktigt att Sveriges adel — oaktadt all sin krigsära, som jag ej vill bestrida den — aldrig med sina skaror af lifegna skulle hafva kunnat upprätthålla fosterlandets sjelfständighet. Dessutom bör vid denna fråga noga bemärkas, att svenska adeln ej haft mera än ett lysande tidehvarf, till hvilket dess försvarare också oupphörligen

återkomma — det var Gustaf Adolfs och Axel Oxenstjernas. Sveriges stora generaler under trettioåriga kriget voro alla adelsmän — det är en sanning; men en annan sanning är denna: att detta tidehvarf var ett tidehvarf af allmän krigisk enthusiasm, hvilken lifvade hela svenska folket, från konungen ned till bonden — ett tidehvarf af gemensam hjeltestorhet, ett sådant, som de flesta folk någongång upplefvat; och en annan sanning är denna: att den tidens ande, tack vare adelns egen öfvervigt, var sådan, att den ofrälse förtjensten var utestängd från alla chefskaper, så vida den ej först nobiliserades. Men — hvarföre också sluta adelns historia med detta tidehvarf? hvarföre icke fortsätta den genom Carl XI:s vanmäktiga förmyndarstyrelse och frihetstidens korruptionsregering till Anjalaförbundets nidingsdåd och illbragden af den tredje Gustafs lönnmord? Med denna hastiga tillbakablick genom förflutna sekler torde det vara tid att lemna detta ämne, helst om man, med Geijer, känner sig öfvertygad att, i trots af alla protester, svenska folket en gång för alla afslutat räkningen med sin adel.

Den frihet, som var Geijers lösen, och som jag ej kan undgå att anse såsom den lefvande och lifvande anden i hela hans verksamhet, torde likväl icke så helt och hållet, som mången tror, sammanfalla med den frihet, som utgör dagens lösen. Ty hans frihet var ej friheten för dagen, utan friheten för seklerna, för evigheten. Hans frihetsbegrepp bildade sig ursprungligen ur betraktelsen af svenska bondeståndets urgamla sjelfständighet: det omfattade denna sannt borgerliga frihet, som grundar sig på medvetandet ej mindre om pligt, än om rätt, — som hvarken trotsar eller ryggar och villigt underkastar sig lagen, emedan den inser att lagen är frihetens eget sjelfskapade bålverk. Han upphörde aldrig att vara konungsligt sinnad; men han ville tillintetgöra hvarje afstånd mellan konung och folk, ned-

rifva hvarje skiljevägg, som ville uppresa sig emellan dem båda. Ej blott personliga utan äfven medborgerliga rättigheter yrkade han för alla; ty för honom var personligheten slutligen medborgerlighetens enda grund. Politiska spekulationer af detta slag sysselsatte honom under det sista decenniet af hans lefnad och bidrogo, jemte det nyssnämnda tvisteämnet, att uppkalla stridskrafter emot honom, sedan han, förnämligast i Litteraturbladet och de Tre Föreläsningarne, offentligen uttalat dem. Man förebrådde honom ett affall, och han sjelf medgaf möjligheten af ett sådant under formen af ett affall från sig sjelf. Kanske innehöllo likväl hans senaste politiska åsigter ingenting annat än den yttersta konseqvensen af de grundsatser, hvarifrån hela hans vetenskapliga verksamhet utgått: hvarmed jag likväl icke vill hafva medgifvit att konseqvensens ytterlighet just är konseqvensens sanning; eller nekat möjligheten att den yttersta konseqvensen af en princip kan innebära den tysta öfvergången till en annan. Hufvudsaken är emellertid den, att Geijer med hela sin själs värma deltog i de stora frågorna för dagen och oförstäldt yttrade sin tanke i afseende på dem, och att han mera än de flesta gick till djupet med sin undersökning af desamma; hvarom t. ex. nogsamt vittna hans uppsatser i Litteraturbladet om läroverksfrågan, representationsfrågan och i synnerhet fattigvårdsfrågan. Detta är åtminstone en förtjenst, som väl ingen skall bestrida honom, ej en gång den som anser sig böra förkasta de resultater, hvartill hans undersökningar förde. — Kanske skall man här vänta att höra hvad dom ungdomens talare har att fälla öfver denna, så ifrigt omtvistade, riktning af Geijers verksamhet. Han erkänner, att han har ingen annan än den han fällt, och att han förkastar ingen annan bland dem, som blifvit fällda, än den som vågar kasta skugga på den ädle hädangångnes motiver. Ty han vet, och ungdomen vet det säkert med honom, att

en renare karakter än Geijers icke funnits. Föröfrigt, om han i hufvudsaken haft rätt eller icke, hemställe vi till framtiden — den framtid, som dömmer, och som säkerligen knappast skall bemärka de små misstagen, som möjligen vidhäfta de stora sanningarne. Ty vi kunna icke fälla denna dom och våga tvifla att någon nu lefvande kan det. Det förhåller sig nemligen så med de politiska idéerna, att de blott småningom mogna och det först genom generationer, och det gäller om den politiska sanningen, så vida det gäller om någon, att den befinner sig i en fortgående utveckling. Hvad särskildt angår ungdomen, så förmodar jag att den ännu eger nog mycket qvar af den ungdomens dygd, som grekerna kallade Sophrosyne, för att inse att ett afgörande domslut från dess läppar i afseende på samtidens vigtiga samhällsfrågor måste låta illa; alldenstund dessa frågor äro och måste vara af den svåra beskaffenhet, att mången bland de tänkare, som grånat under betraktelserna deröfver, känner sig förlägen om sitt omdöme och lemnar det slutliga afgörandet åt sakernas egen utveckling. Den kan dessutom underlätta detta offer af sin blygsamhet med den öfvertygelsen, att ju mera öppet man vågar tillstå att man tvekar att fälla ett afgörande omdöme i dessa frågor, desto tydligare bevisar man att man åtminstone tänkt öfver dem, att man åtminstone till en viss grad förstår dem; ty ingen är så fort färdig med sitt omdöme som just den, hvilken intet förstår. — Och skulle någon bland de unga — hvilket nu för tiden väl kan vara möjligt — ej finna sig tillfredsställd af dessa mina ord, anser någon nödvändigt att enhvar i dessa stora frågor utsäger sin mening och bidrager med sin handling, välan — så vädjar jag till Geijer, säkerligen det bästa jag i detta fall kan göra. Så tilltalade han sina åhörare för många år sedan: «Ungdomens sätt att vilja hasta menniskoslägtet till hjelp är i sjelfva verket att tro sig ofantligen nöd-

vändig för verlden och ett högst oförlåtligt högmod. Menskligheten är ej nog fattig på krafter för att behöfva med hvar och en enskildt köpslaga öfver hvad för henne skall ske. Hon är tvärtom tillräckligt rik, och behöfver i intet afseende låta pruta med sig. Ingen lära står i historien skrifven med outplånligare drag än läran om den enskildes fullkomliga obetydlighet, i afseende på hvad han kan uträtta. Ingenting motsäger hon så rakt som den tanken att till någon stor, för menskligheten vigtig förändring, den eller den personen varit omistlig, de eller de omständigheterna helt oumbärliga. Hvad en i sådant hänseende ej vill eller kan uträtta, uträttar helt säkert en annan under andra omständigheter och på ett annat sätt. Historien skulle på hvar och en sådan knut kunna ha oändligt många upplösningar. Hvad den högmodige anser sig ensam förbehållet, är just det som han ej utför. Ja, liksom till hån och spott öfver menniskors egen tanke om sin egen förmåga, är det just det förvånande och förundransvärda, som ofta finnes utfördt genom de ringaste redskaper. Att lefva och lefva låta är genom historien en grundsats af en i sanning obarmhertig tydlighet. Vill åter någon i hvad bana som helst, med hög tanke om sin egen förmåga, beröfva verlden sin oskattbara medverkan, och behaga sig sjelf i ett förnämt stillasittande, så må han vara öfvertygad att tidens hjul vänder sig honom förutan, och vänder honom sjelf derjemte» *).

Jag har genom anförandet af dessa ord vändt uppmärksamheten på Geijers förhållande till den studerande ungdomen — den ungdom, som nu samlats att fira den älskade lärarens minne. I detta förhållande framträder i sin kanske skönaste skepnad allt det älskvärda, intresserika, rent menskliga af Geijers sällsynta personlighet. Ty det var ej mindre med hjertats band än med

*) Iduna VIII, sid. 83.

snillets makt, som han genom så många skiften vid sig fästade denna ungdom. Den kände sig dragen till honom af en inre sympathi, som var mäktigare än alla tillfälliga kollisioner, och som jag ej kan förklara på annat sätt, än att den unge lärjungen städse kunde känna sig stå till honom i förhållandet af man till man. Ty Geijer upphörde aldrig att först vara menniska såsom en annan, och sedan allt annat hvad han var. Derföre kunde den djupa vördnad, hvarmed ungdomen betraktade sin snillrike lärare, låta förena sig med det förtroliga närmande, som ungdomen af ålder vant sig att anse såsom sin hardt när naturliga rättighet i afseende på honom. Säkerligen hafva få lärare genom sin inflytelse på ungdomen verkat så mycket för studiet af sin vetenskap som Geijer, och säkerligen hafva också få varit till den grad föremål för ungdomens fortsatta hyllningar af tacksamhet, af kärlek och beundran som han. Alltsedan han år 1812 för första gången besteg den akademiska kathedern, tills han efter mer än trettio år nedsteg derifrån, hörde sådana hyllningar snart sagdt till ordningen för dagen. Också torde man sällan få höra sådana akademiska föredrag som hans. Utan att vara vältaliga i ordets vanliga mening, utan att ens vara lediga, gjorde de genom den styrka, hvarmed tankarnes ännu grofhuggna massor framvältades, den djupa känsla, hvarmed hvarje nybruten sanning lyftades i dagen, — de gjorde, säger jag, i denna sin ursprungliga, stundom kaotiska form, ett långt mera gripande intryck än den mest fulländade vältalighet. Hans föreläsningar voro högtider, ej blott genom åhörandet af de snillrika sanningar, som då första gången sågo dagens ljus, utan äfven genom skådespelet af det arbete, hvarmed de framsprängdes ur tankens djup. Han inbjöd sina åhörare till vittnen ej blott om sanningen, utan äfven, så att säga, om sanningens födelse och dess dop i tårar: också tyckte sig hans åhörare känna dessa sanningar liksom från deras

barndom och kunde ej annat än med kärlek följa dem i deras utveckling och mognad. Och Geijer hade att glädja sig öfver den talrikaste och trognaste krets af lärjungar, hvilken aldrig tröttnade att taga sanningens helsodryck ur hans hand. Hela fäderneslandet blef hans lärjunge: han var sin samtids och han skall blifva framtidens lärare.

Det är endast de äldre bland detta universitets studerande, som fått emottaga den historiska forskningens resultater från Geijers egen mun: den yngsta generationen bland denna ungdom torde knappast hafva sett honom. Många bland dem, som nu förenat sig att fira hans minne, hafva således umburit den lyckan att till honom stå i förhållande af omedelbara lärjungar, och torde således föga kunna göra sig en föreställning om den märkvärdiga personlighet, hvars offentliga verksamhet jag i dessa ofullständiga drag sökt att skildra. De hafva, sade jag, umburit en lycka; ty jag anser för en lycka att hafva stått i personlig beröring med en utmärkt menniska, emedan man eljest under vanliga förhållanden lätt lärer sig att tvifla — väl icke på möjligheten af snillet makt, ty detta efterlemnar alltid sina spår — men på möjligheten af menniskans storhet. Och dock var Geijer kanske större såsom menniska än såsom snille. Det säges, att han af naturen var så harmoniskt utrustad, att han i sin ungdom icke erfor någon öfvervägande böjelse för en bestämd vetenskap, ett bestämdt lefnadsyrke, och att det var endast omständigheterna som afgjorde ej blott att han blef vetenskapsidkare ex professo, utan äfven idkare af historisk och humanistisk vetenskap. Denna af naturen menade harmoniska menskliget bevarade han alltid såtillvida, att intet föremål för menskligt vetande, ja för mensklig verksamhet i allmänhet, ingen vetenskap, intet yrke undgick att fästa hans lifliga intresse; och hans naturliga fallenhet äfven för den, ofta underordnade, riktning, som af en eller

annan anledning ådrog sig hans uppmärksamhet, uttalade sig, om ej på annat sätt, derigenom, att han beklagade sin obekantskap dermed. Ingenting, som fordrade användning af mensklig kraft, aktade han under menniskans värdighet. Ty han sjelf var en menniska, som just genom sin inre harmoni representerade menskligheten, i den mening, att han lifligen uppfattade hela menskligheteens behof. Deraf var också en följd, att han, med utseendet af den stoltaste man, i grunden var den ödmjukaste menniska, att han, ehuru stundom uppfarande, var den försonligaste, och aldrig drog i betänkande att först räcka handen äfven åt den underordnade, och att han, ehuru lika patriarkaliskt sträng i sina sedliga grundsatser som kristligt varm i sin religiösa tro, var den mildaste domare öfver den vilseförde och den tålsammaste tvistare med den olika tänkande. Han var lika långt från indifferentistens liknöjdhet, som från ifrarens hat. Ty han var en menniska och han såg i hvarje annan en menniska. Det är naturligt, att denna inre harmoni skulle göra sig gällande i hans yttre — i hans hvardagliga umgänge med menniskor. Han var i detta afseende i ordets egentliga mening en älskvärd man, som förstod att finna sig och blifva hemmastadd i alla förhållanden, särdeles i sådana, der andra svårligen skulle hafva gjort det, och det var sällsynt att han någonsin förlorade sitt goda lynnes jemnvigt — annat än skenbarligen, och när han i sina angelägnare tankar möjligen kunde känna sig störd af omständigheter, som föreföllo honom lumpna för tillfället. Detta hans goda lynne uttalade sig som oftast i en humor, hvars godsinta originalitet lefver i friskt minne hos dem, som njöto hans personliga bekantskap.

Mine herrar! Min skildring af den oförgätlige — den må befinnas hurudan som helst — är nu slutad. Han är gången ifrån oss, och säkerligen skall ingen kunna fylla den plats, som han lemnar tom i våra hjer-

tan. Ty sådana platser fyllas icke. Upsalas studerande ungdom skulle ej vara värd att hafva haft Erik Gustaf Geijer till sin lärare, om den ej rätt djupt och lifligt i detta ögonblick kände hvad den i honom förlorat. Läraren, vetenskapsmannen, ungdomsledaren kunna måhända ersättas — det höfves oss ej att anse det omöjligt; men menniskan? Och dock var det just denna, som för honom var det högsta. Må tänkaren trösta sig med den ande, som lefver och skall verka hos samtid och efterverld; men detta, just detta varma, rika, älskande hjerta — det har upphört att klappa för oss. Gud välsigne honom för hvad han oss lärt genom ord och handling, nu när han är tagen ifrån oss! — Och skulle jag vid denna qvalfulla tanke ännu vilja söka en tröst, så ville jag låna den ur den hädangångnes egna ord: «Det finnes intet i tysthet välsignadt minne, som icke verkar välsignande. Men en sådan verkan är öfverallt lifvets — icke dödens. Också lefva de döde» *).

Hör, milda vindar susa nu som då,
När sista vårsol från sin himmel blå
Såg ynglingar, en sorgklädd skara, skrida
I stum beklämning vid hvarandras sida:
Der mången hviskning gick från man till man:
«Hvem skall oss unga älska så som han?»
Och mången tår fick falla utan hinder —
En gärd af kärlek — från de ungas kinder. — —
De skrida, skrida, stanna vid en graf,
Att gifva jorden åter hvad den gaf,
Ty flydd var längese'n den ädle anden
Till hemmet i de onämnbara landen.
Men för den bår det dyra stoftet bar
Sig sänkte tyst de sörjande standar;
Dock ord för hjertats vemod egde ingen,
Och stum som förr sig löste brödraringen.

*) Litteraturbladet 1839, N:o 12.

Nu slumrar han i frid på kullen der! — —
Hos denna ungdom, som han hade kär,
Den enda vår, som evig är i norden,
Han sökte upp sitt sista hem på jorden!
Hans ungdom sörjer vid hans urna än:
När skall den, när! — hans like se igen?
Ej tanken mera djupt hos menskor bodde,
Dock, som ett barn, han älskade och trodde:
Och när hans snille sina banor bröt,
Dess blixt som oftast genom tårar sköt;
När känslans makt hans bröst begynte häfva,
Den ville orden på hans tunga qväfva.
När så han stod uti sin ungdomskrets
Med häfdernas orakelspråk tillreds,
Hur känslans, tankens vågor gingo höga,
Hur fuktades hans kind, hur brann hans öga!
Och tankar, känslor sprungo med hans röst
Elektriskt drabbande från bröst till bröst;
Och fädrens skuggor manas fram att vandra
Förbi hans blickar, vinkande hvarandra:
Ur forntids bröst han lockar framtids namn,
Och skilda sekler mötas i hans famn.
Nu Sveas häfder icke längre tiga:
Med tusen tungor de ur grafven stiga.
I fordna slägter se vi nu vår bild,
Så närbefryndad och ändock så skild!
Den gamle kämpen på sin borg i skogen —
Han var med denne som med oss förtrogen;
Ty trygg han vandrade i seklers natt,
Och Sagas ande på hans skuldra satt,
Som Odens korp, och qvad uti hans öra
Ur ödets bok hvad Valhalls gudar höra.

Ej någon börda var hans skuldra tung,
Ty, häfden lik, förblef han städse ung:

Blott ökad kärlek var hans ålders vinning,
Och hoppet glänste än kring grånad tinning.
Och mensklig känsla glödde lika varm,
Ja, varmare än förr, uti en barm,
Som döden börjat med sin runa rista,
Som kunde allt — blott ej sin kärlek — mista.

O dyra skugga! Kan du än en gång
Förnimma ljuden af din ungdoms sång,
Som sjelf du lärt dem, sjelf åt dem har diktat,
Deri ditt hjertas rika djup du biktat — — —
Välan, så sänk dig ned till oss ibland,
När aftonstjernan ler vid himlens rand,
När vinternatten tyst och ödslig snögar
Sin hvita svepning på de gamla högar! — —
När sången sluter, såsom nu, förbund
Med vårens grönska uti Odenslund,
Besök ännu en gång de kära ställen,
Då «stilla skuggor breda sig i qvällen»:
Besök dem då och hör din egen röst
Med kärlek klinga fram ur unga bröst — —
Välsigna dem — de äro dig ju kära,
Om dig de följt i lefnad och i lära!
Heltvisst din ande blifva skall oss när';
Ty kär du är oss, som du var oss kär,
Och sjelf du förerecknat har ditt öde:
Du sjelf oss sagt: «de lefva än de döde!»

TAL

ÖFVER

FRANS MICHAËL FRANZÉN.

HÅLLET VID FÖRFATTARENS INTRÄDE I SVENSKA AKADEMIEN
DEN 18 DECEMBER 1850.

Mine herrar! Om i det ögonblick, då jag inträder i eder vördade krets, jag känner mig nedtryckt under tyngden af stundens högtidlighet, om jag derunder befinnes kämpa med en rörelse, som jag icke förmår beherrska, så är det derföre, att jag lifligt uppfattar förhållandet mellan den kallelse, hvarmed I hedrat mig, och måttet af de krafter, med hvilka jag går att möta dess pligter. Då jag inträder på den bana, som I för mig öppnat, med erkännande af min förmågas otillräcklighet, så behöfver jag icke befara att någon skall anse mig dermed hafva yttrat ett blott talesätt, som en häfdvunnen vana fordrar; ty de föremål, som här möta mina blickar och tankar, äro alltför egnade att påminna mig om min ringhet, och de stora minnen, som omsväfva detta vittra samfund och fästa sig vid hvar och en af dess särskilda platser, samla sig i detta nu för min föreställning och synas fråga mig, med hvilken rätt jag inträuger i deras helgedom. Hvad skall jag svara dem? I en ålder, som nyss lemnat lifvets morgondrömmar bakom sig, i en ålder, då man ännu förlägger sin lefnads verkliga innehåll till en mer eller mindre obestämd framtid, kallades jag ur den trånga kretsen af en obemärkt verksamhet att fylla en ledig plats i det samfund, hvars första anor äro samtidiga med ett nytt och lysande tidehvarf i den fosterländska vitterhetens häfder och hvars yngsta minnen äro införlifvade med den europeiska bildningens allmänna historia. Hvem är jag att mig skulle förunnas ett rum i detta samfund? Ingen egenkärlek räcker till att på ett tröstande sätt besvara denna fråga. Man bäfvar sannerligen för en mindre uppgift i lifvet än den, som denna akademi ge-

nom sitt sista val lyftat upp på mina skuldror. Jag har icke missförstått eder mening, mine herrar! I hafven genom edert val ställt till mig den frågan, om den kärlek till fosterländsk odling och ära, som jag redan såsom yngling inför eder bekände, är nog varm och lefvande för att intaga den verkliga förtjenstens rum, nog ren och flärdlös för att tillåta mig att i eder krets icke frukta skuggorna af de stora hädangångne, nog fri och sjelfständig för att ingifva mig mod och kraft att äfven under mindre gynnande omständigheter, jemte eder i stiftarens anda, verka för denna stiftelses ändamål. Jag har varit nog förmäten att med ja besvara denna fråga. Ty jag vet, att jag af ingen öfverträffas i denna kärlek — den kärlek, som kedjar mitt väsende fast vid mitt fädernesland, dess minnen, dess förhoppningar, dess ära, dess sanna sjelfbestånd bland de öfriga folken genom fredlig idrott och andlig förkofran. Denna kärlek upprätthålle ock min kraft!

Och med hvilken annan känsla än kärlekens skulle jag hellre gå att nalkas den heliga skugga, hvars englarena drag det är min uppgift att vid detta tillfälle sammanfatta i en förgänglig bild? Om jag ej visste att kärleken uppenbarat himmelska gestalter äfven för sådana sinnen, som icke hållit sig främmande för verldsliga omsorger och jordiska begär, skulle jag kanske afstå ifrån försöket att återgifva dragen af en personlighet, hvars själs renhet blifvit nästan till ett ordspråk bland hans samtida. Kärleken skall gifva mig det mod, som jag dertill behöfver — den kärlek, hvarmed jag omfattar ej blott hvarje snillegestalt af det skaplynne, som den förevigades, utan äfven hvarje mensklig personlighet med de sällsynt älskvärda egenskaper, som utmärkte hans — den kärlek, hvarmed jag fasthänger vid min barndoms minnen, bland hvilka han är ett ibland de skönaste och mest oförgätliga — slutligen den kärlek, hvarmed jag städse tillbakablickar på det tide-

hvarf, som han tillhör, och hvars idealiserade karakter han så skönt återspeglar i den klara källvågen af sin fantasi. Det är nemligen icke allenast en enskild man, hvars minne vi gå att fira; det är minnet af ett halft århundrade i vår vitterhets häfder: det är minnet af två skilda tidehvarf, mellan hvilka han, den ädle, den tålsamme, är den förenande länken, mellan hvilka han står såsom en opartisk och kärleksfull tolk af bådas sträfvanden och förtjenster, vänligt räckande sin hand till afsked åt det slägte som går bort, medan han sluter till sitt hjerta det som kommer. Han, om någon, förtjenar det vördnadsvärda namnet af Svenska Sångens Patriark, ty han upplefde ej blott en hög ålder, utan han genomlefde ock derunder stora åldrar. Äfven de äldre bland det slägte, som nu firar hans minne, lärde sig hans ungdomssånger redan af sina mödrar, lyssnade redan i sin ungdom till den hänförande klangen af hans mannaålders fulltoniga lyra och hade redan nalkats sin lefnads höst, innan de med vemod förnummo de döende ljuden af hans sena ålderdoms halfbrustna strängaspel. Hvilken rikedom uti en sådan lefnad! Hvilket innehåll i en menniskoande, som icke allenast lefvat uti ett tidehvarf sådant som hans, utan äfven lefvat sig in deri och tillegnat sig alla de ymniga skatterna af dess andliga förvärf! Åskådaren stannar med vördnadsfull rörelse vid taflan af en sådan menniskolefnad. Han öfverräknar i sitt sinne de erfarenheter, som rymmas derinom, de strider, som utkämpats, de sorger, som öfvervunnits, den ära, som inbergats, den kärlek, som förvärfvats, innan aftonens fridfulla belysning göt sin glans och förklaring deröfver. Och när han besinnar, att hela denna långa lefnad med allt sitt rastlösa arbete var en oafbruten sträfvan i sanningens, dygdens och skönhetens tjenst, när han besinnar, att alla de vittra krafter, som derunder utvecklade sig, slutligen sammanslöto sig för ett enda mål — att utvidga och befästa Guds och det He-

ligas rike på jorden, när han besinnar, att det tidehvarf, som detta menniskolif omfattar, derpå ej qvarlemnat ett enda spår af sina många skuggor, utan deri endast samlat de skönaste och klaraste af sina ljusa färger, så fylles hans bröst af en känsla, som liknar den andakt, hvarmed ögat dröjer vid konstens åskådliggjorda drömsyner af himmelens invånare, och hans hjerta vidgas af en ljuf tillfredsställelse öfver sin menskligher vid anblicken af en menniskoande, som var nog djup och rik att tillegna sig alla sin samtids andliga eröfringar, på samma gång som den var nog ren och stark att hålla sig obesmittad af alla dess förvillelser.

Det lysande och evigt minnesvärda tidskifte i vår vitterhets historia, som uppgick med den tredje Gustaf och hans samtida, eger sin märkvärdighet ej mera genom de snillen, som derunder uppträdde och verkade med mogen mannakraft, än genom dem, som under deras inflytelse vunno sin första bildning, ehuru deras fulla utveckling faller inom en senare period af mångfaldigt förändrade tidsförhållanden. Man har mycket tvistat om den sanna betydelsen för fäderneslandets vittra odling af detta dess så kallade Augustiska tidehvarf och den smak, som derunder gjorde sig allmänt gällande. Den tid, då man, med blicken uteslutande fästad på andra lika ensidiga förebilder, helt och hållet förnekade nyssnämnda riktning allt poetiskt innehåll, är för längesedan förbi, och man synes efterhand hafva kommit till den öfvertygelse, att den svenska sånggudinnan i sin tidigare ungdom svårligen kunnat genomgå en bättre skola än just den, hvari hon uppfostrades företrädesvis till sträng uppmärksamhet på formens renhet och regelbundenhet. Man har dervid att ihågkomma, att svenska skaldekonsten då ännu hade till uppgift att först och främst skapa sig ett språk eller rättare att uppdaga och väl använda de rika tillgångarne i ett språk, som då ännu gömde sina skatter under de råa

skepnaderna dels af ett efter de olika landskapen nyckfullt omvexlande folkidiom, dels af ett under främmande ord och talesätt nedtryckt skriftspråk, som hotades med fullkomlig förvirring och förstöring. De främmande råämnen, som under de föregående århundraden ingått i den svenska bildningen i allmänhet, hade intryckt en eröfrares förderfliga spår äfven på det svenska tungomålet. Sjuttonde seklets svenska skriftspråk var nästan lika mycket latinskt, franskt och tyskt som svenskt. Första oundgängliga vilkoret för uppkomsten af en fosterländsk svensk litteratur var följaktligen utbildandet af ett sannt fosterländskt svenskt språk. Till detta ändamål syftade äfven våra utmärktare författares sträfvan under nästförflutna sekel. Den franska bildningen herrskade då öfver Europa med envåldsmakt; men den hade också eröfrat detta välde med den bästa rätt. Äfven dess ifrigaste motståndare i en senare tid hafva icke kunnat bestrida, att franska folket under den tidrymd, hvarom nu är fråga, i odling och humanitet gick i spetsen för Europa, och att den hyllning, hvarmed de öfriga folken följde dess triumftåg, ursprungligen grundade sig på en lefvande öfvertygelse om dess rättmätighet. Det var naturligt, att den allmänna förkärleken för den franska litteraturen delades af vårt fäderneslands mest bildade män, och att den beundran, som de hyste för litteraturens skatter, äfven oförmärkt öfverflyttades på det språk, som var deras organ. Var det dessa våra språkförbättrares öfvertygelse, att vårt modersmål icke kunde förvandlas till ett odladt skriftspråk på en bättre och ginare väg än genom efterbildningen af ett främmande mönster, så kunde ej heller på den tiden ett bättre mönster väljas än det de valde. Också måste man i sanning förvånas öfver den hastiga framgång, som krönte deras bemödanden och som väl till största delen måste tillskrifvas det sunda omdöme och den fina urskillning, hvarmed de tillämpade sin theori. Visser-

ligen sökte de gerna öfverallt den franska förebilden; men det var likväl alltid i en fullkomligt svensk spegel, hvari de ville se den återgifvas. De sökte tvinga det svenska språket att uppmjuka sin naturliga råhet för att kunna smyga sig efter de former, som i ett främmande land rundats och slipats under nötningen af tvenne seklers kultursträfvanden. Att de lyckades så väl som efterverlden erkänner att de gjorde, bevisar deras riktiga insigt i modersmålets lynne och anda. Allt hvad vårt språk eger gemensamt med det franska i uttryckets klarhet, smidighet och skärpa, i stilens tukt, behag och enkelhet utvecklade sig under deras händer ur språkets inneboende rikedom. Det tillhör en opartisk efterverld, äfven om den berömmer sig af en djupare och sannare insigt i ett och annat, som hörer till språkets odling, än desse gamle egde eller på sin tid kunde ega, att med tacksamhet erkänna sin förbindelse för ett så välbetänkt och lyckadt företag. Vi behöfva i sanning icke befara, att vårt språks germaniska karakter deraf hotats med undergång eller ens tagit den ringaste skada.

Språkets ombildning åtföljdes af den poetiska litteraturens. Båda förvandlades samtidigt, plötsligen och nästan utan all öfvergång till något annat än de varit. Samma folk, som femtio år förut varit ett tåligt och bifallande vittne till Runii vittra idrotter och hexprocessernas grymma autodaféer, hade redan lärt sig uppfatta den smakfulla regelbundenheten i skaldeverk, som voro utarbetade efter de lagar, som Malherbe och Boileau stiftat, och att med stigande bifall lyssna till de läror, som spriddes öfver verlden af Voltaire och hans skeptiska skola. Det så kallade upplysningens tidehvarf uppstrålade på en gång öfver Sverige med all den klarhet, hvaraf det var mäktigt. Det var naturligt, att denna upplysning icke genast kunde nedtränga till massan af folket, utan lade sig, så att säga, på dess yta, såsom ett sällsamt glänsande återsken af en främmande bildning.

Men säkert är dock, att den qvarlemnade sina spår i nationens andliga utveckling och efterhand bar frukter för folkets allmänna medvetande. Detta visade sig allraförst i vitterheten. Denna, efter franska mönster utbildade, nya vitterhet, började snart till en del lefva på folkets läppar, och äfven den skald, som då för tiden ansågs vara och äfven var företrädesvis folkmessig, hade utvecklat sitt medfödda sällsynta snille under inflytelsen af Frankrikes estetiska smak, ehuru på ett mera sjelfständigt och egendomligt sätt än någon af hans samtida. Skaldekonsten blef populär, oaktadt den något utländska färg, som den lånat af sina främmande förebilder: den blef mera populär i vårt fädernesland, än den kanske sedermera någonsin varit. Och dermed var de gustavianska vittra författarnes sändning fullbordad.

Man har anmärkt, att de äldre bland dessa vår vitterhets reformatörer med nog mycken ensidighet hyllade de en gång antagna mönstren, med underkännande så väl af alla andra främmande äldre och nyare förebilder, som äfven af de skatter, som dolde sig under den råa ytan af fosterlandets egen fordna vitterhet. Emellertid uppväxte under deras ögon ett yngre slägte, på hvilket deras poetiska förvärf skulle öfvergå i arf. Detta nya sångarslägte hade bildat sig i enlighet med de stränga lagar, som deras vittra föregångare stiftat, och tillegnat sig den fina smak, som dessa genom sitt föredöme sökt att göra allmänt gällande hos den bildade delen af folket, och det förblef på det hela städse troget den skola, ur hvilken det utgått, ehuru det tolkade dess läror med något större frihet och öppnade sig utsigter äfven åt andra håll än dem, hvilka deras stränga lärare ursprungligen anvisat dem. Dessa unga arfvingar till den nya svenska skaldekonstens första eröfringar hade icke kunnat tillsluta sina öron och hjertan för de friska naturtoner, med hvilka några vilda sångfåglar uppfyllt den svenska parnassens lunder, och hvilka

föga liknade de regelmessiga konstljud, som den nya smaken infört: de kunde icke från sig utestänga all inflytelse af de theoretiska läror, som, blixtlikt kringslungade af ett lika originellt som oregelbundet snille, med ett nytt och plötsligt sken belyste det område, hvaraf den franska smaken, med sin något ytliga poetik, velat sätta sig i uteslutande besittning. De hade slutligen ej heller kunnat göra sig helt och hållet oberoende af den tidsande, som med titanisk våldsamhet mot seklets slut uppträdde att tillintetgöra all tradition och att tillämpa den mest genomgripande kritik på allt bestående, hvarje lag, hvarje regel, hvarje häfd. I sjelfva verket var det tidehvarf redan förbi, som grundlagt den såkallade klassiska smaken i de nyare folkens vitterhet. Den hade vunnit sin högsta förfining under hägnet af Ludvig XIV:s lysande spira, och man igenkänner lätt i dess allmänna karaktersdrag spåren af dess härkomst. Denna smak var det i ytterlig grad förfinade uttrycket af en bildning, som oupphörligen sväfvade på gränsen af öfverbildning eller förbildning. Den var de högre klassernas, företrädesvis hofvens, uteslutande tillhörighet — ett slags aristokratiskt frimureri, hvarigenom man ansåg sig vara omätligt höjd öfver hopen, och i sjelfva verket länge så ansågs af denna. Skada blott, att denna fina bildning inom sig sjelf bar fröet till sin undergång. Den var nemligen icke med nödvändighet sann. Den kunde vara uttrycket af ett skönt och sannt innehåll, men den behöfde icke vara det. Den stelnade till en lysande form, som kunde vara tom: den yrkade ett strängt iakttagande af yttre reglor, som till en stor del voro blott godtyckliga, följaktligen icke kunde inläras utan genom en dertill enkom inrättad uppfostran och fortsatt daglig öfning, men deremot aldrig kunde träffas och tillämpas af naturens sunda instinkt eller den åt sig sjelf lemnade, aldrig så skarpsinniga eftertankan. Man kan ej neka, att lagarne för denna bildning hafva

ett visst tycke med reglorna för de högsta klassernas umgängeslif. Dervid bör man ihågkomma, att de icke voro helt och hållet falska; men de inneburo tillräckligt mycken osanning för att falla genom den. Det följde en tid, då massorna påträngde och fordrade sin andel af odlingens allmänna välgerningar, sedan en del af odlingens målsmän ställt sig på deras sida, af nit för sanningens sak eller af hätskhet mot ett sakernas skick, som lade för många band på deras sjelfviska sträfvanden, eller af ledsnad vid en kulturform, som i sitt glänsande skal gömde en för länge sedan multnande kärna: det följde en tid, då borgaren, arbetaren, slafven vaknade till medvetande deraf, att äfven han hade ett andligt behof att tillfredsställa och en rätt att det göra; ty äfven han kände, att han egde ett hjerta, som var emottagligt för allt sannt och skönt. Men hvad han sökte, fanns ej mera i den gamla bildningens praktfulla tempel: det var innantill fullt af de dödas ben och sönderföll under de kunskapssökandes djerfva händer. Det gamla samhällsskicket med dess traditioner ramlade, och den menskliga odlingen hade att åter bryta sig en ny bana.

Sådana voro de förändrade förhållanden, under hvilka det yngre skaldeslägtet af Gustaf III:s skola uppväxte. De nya åsigter och läror, som vållade nyssnämnda plötsliga omhvälfning i vetenskap, religion, konst och samhälle, hade länge mer och mindre uppenbart förberedt sitt verk. De hade redan hunnit genomtränga den franska bildningen, innan Frankrikes litteratur blef allmännare känd och till sin förträfflighet erkänd i Sverige. Anmärkningsvärdt är, att de många utmärkta furstar, som samtidigt med Gustaf III och jemte honom gynnade spridandet af denna farliga och tjusande bildningsart öfver Europas särskilda länder, antingen icke varsnade eller vågade förakta de förstörande krafter, som fritt jäste på djupet deraf och med oupphörligt växande

styrka upprörde menskligheten i dess innersta. Vi tillegnade oss denna odling just i det ögonblick, då den började ikläda sig sin farligaste skepnad, och just den furste, som tagit den i sitt synnerliga beskydd, var bestämd att falla såsom ett af de första offren för dess ytterliga slutföljder. Att den fara, hvarmed den hotade oss, blef jemförelsevis öfvergående och ringa, i förhållande till de fördelar, som den medförde, kom sig deraf, att ett tillräckligt bottengods af fosterländska friska krafter kunde utveckla sig för att motarbeta den, derigenom att de med sig införlifvade och beherrskade det främmande elementet. Den klassiska franska bildningen störtade med den thron, kring hvilken den uppstått och hvars förherrligande var dess bestämmelse: den revolutionära litteratur, som satt sig i besittning af dess helgedomar, sedan den först undergräft deras grundvalar, kunde följaktligen blott ega en öfvergående betydelse, då den blott egnade sig att rödja väg för den sannt nationella odling, som öfverallt uppspirade i härjarens spår. Ur denna synpunkt förklara sig de skarpa motsägelser, som ingå i karakteren af vår Gustavianska vitterhet: å ena sidan ett allvar, som ej kunde vara nog städadt och högtidligt, å andra sidan ett skämt, som ofta var lika sjelfsvåldigt som det var brännande, det förra till en fortsättning af den strängt klassiska skolans gamla tradition, det senare till en motsvarighet mot den skoningslösa, allt profanerande kritik, som enkom synes hafva blifvit framkallad af den motsatta sidans ytterliga stränghet. Det är klart, att en så beskaffad vitter odling är sönderfallen i sitt inre: det är händelsen med hvarje vitterhet, hvars högsta former äro lärodikt och satir. Det fordrades en försoning. Dertill erbjöd nationens egen inneboende poetiska rikedom tillräckliga medel. Att uppsöka och använda dessa blef den yngre Gustavianska sångarskolans uppgift.

Jag kallar denna vittra skola den yngre Gustavianska, emedan den under inflytelsen af det Gustavianska tidehvarfvets anda gjorde sin första poetiska uppfostran och under hägnet af den Tredje Gustafs stiftelser skar sina första vittra lagar, och emedan den, i hvilka nya riktningar än hvars och ens poetiska snille i en framtid bröt sig väg, städse likväl i sina sånger troget bevarade de tjusande dragen af en tid, då Sånggudinnorna ännu med stolthet erkände sin nära frändskap med Behagen. Den fosterländska skaldekonsten har stora förbindelser till dessa sina dyrkare. Det var deras uppgift att för en vitterhet, som synes hafva uppnått sin slutpunkt i och med upplösningen af den kulturform, hvarur den utgått, åter uppsöka nya banor, i det medvetande, att hvad som föråldras inom andens verld, icke är ämnadt att förstöras, utan återupplefva i föryngrade gestalter; — det var deras uppgift att skydda och förvalta det dyra arfvet från konung Gustafs tid under den romantiska skolans första häftiga strider och att slutligen bemedla en försoning mellan det gamla och det nya, hvarigenom de skulle sammansmälta till en ny helhet, som borde blifva så mycket mer lefvande och skön, som nationaliteten derinom skulle erhålla fullständigt utrymme för alla sina krafter; — och de löste med insigt och tålamod denna uppgift i den öfvertygelsen, att medlarens och försonarens kall under de menskliga meningsstriderna är så mycket vigtigare och ädlare, ju säkrare det är, att den menskliga odlingens utveckling icke tål några språng eller luckor, och att, hvarhelst en länk är brusten i kulturens kedja, der står förstöringen och barbariet för dörren. En af de ädlaste bland dessa medlande gestalter i vår bildnings häfder är Frans Michaël Franzén.

Om den tafla, som jag tecknar, redan genom sin matta bakgrund är egnad att väcka sorgsna hågkomster — sorgsna såsom hågkomster af en tid, som var, om icke bättre, åtminstone gladare och vexlingsrikare än

vår, så stiger betraktarens vemod i samma mån som hufvudfiguren börjar framträda i dagen. Det är en sånggudinna, som är svensk, men med ett egendomligt främmande drag. Renheten af den tankfulla pannan, oskulden i de klara ögonen, det milda allvaret på de friska läpparne, som enkom synas danade att framhviska idyller i nordens ljusa sommarnatt, — allt tyder på en tvillingsuppenbarelse af den svenska sångmön, hvilken är på en gång hon sjelf och en annan. Det är densamma, som ingaf Creutz och Choræus deras hänförande naturtoner, densamma som i fordna dagar stundom gästade äfven vårt fäderneslands dalar, men redan en gång för alla återvändt till sin aflägsna hembygd, för att endast då och då låta oss förnimma sina tjusande sånger fjerran öfver hafvet. Hon var oss tillräckligt kär för att fylla våra bröst med en bitter saknad, sedan hon bland oss lemnat ledig sin sista plats; och hon förtjenar vår kärlek så mycket mera, som hon i sitt sköna anlete bär dragen af ett syskonfolk, som blott våldet kunde slita från Sveas bröst. Kulturens historia är en kedja af förluster, emedan den är historien om en mensklighet, som utvecklar sina krafter inom förgängelsens verld; men de flesta af dessa förluster äro af den beskaffenhet, att de i följd af mensklighetens ständiga föryngring genom slägtena visa sig lika nödvändiga som ersättliga: stannar åter betraktarens öga vid en förlust, som ingen naturlag gjort nödvändig och ingen tid kan ersätta, då vill det fyllas af de bittraste tårar, som ett menskligt öga kan gråta, tårar, som ej kunna förljufvas af den mest undergifna försakelse, ej aftorkas af den mest aflägsna förhoppning.

I en familj, som under Carl XII:s krig från Kexholms län utflyttat till Österbotten, föddes Frans Michaël Franzén i staden Uleåborg i Finland *). Hans moder

*) Den 9 Febr. 1772. Föräldrarne voro köpmannen Zacharias Franzén och Helena Schulin.

var endast 16 år gammal, då hon gaf lifvet åt denna sin förstfödde. Kanske var det vid sin unga moders bröst, som han insög den hjertats barnsliga oskuld och renhet, som sedan aldrig öfvergaf honom, som tryckte sin pregel på alla hans handlingar och som spridde en så intagande färg öfver hela hans poetiska verld.

Lik de flesta, som äro kallade till en ärorik bana i lifvet, mognade han tidigt. Efter att hafva gjort sina förberedande studier i sin födelsebygd, afgick han redan vid tretton års ålder till universitetet i Åbo, der han åtnjöt den lyckan att se sina första bemödanden i vetenskapernas tjenst ledas, stödjas och uppmuntras af den i Finlands lärdomshistoria oförgätlige Porthan. Man återfinner på flera ställen i Franzéns skrifter rörande drag af hans vördnad och tacksamhet för denne hans ungdoms ädle vårdare. Emellertid var det nära, att denna med så sköna förhoppningar påbegynda bana skulle afbrytas. Hans faders plötsliga frånfälle ingaf honom för ett ögonblick den tanken att lemna studierna å sido för att biträda sin moder vid skötseln af husets ekonomi. Till lycka för Sveriges vittra kultur återtog han dock snart de sysselsättningar, till hvilka han kände sig af naturen kallad, och det med den framgång, att han i sitt adertonde år promoverades till filosofie magister. Redan i sina tidigare ynglingaår hade han en gång besökt Sverige: nu återvände han dit för andra gången, för att i Upsala studera den Kantiska filosofien, som vid detta universitet egde värdiga tolkar, hvilka genom denna skarpsinniga läras spridande bland den vettgiriga nordiska ungdomen förberedde en vigtig hvälfning i den svenska vetenskapen och det allmänna tänkesättet. Efter två terminers studier i Upsala återvände Franzén till sin fädernebygd, der han genast blef anställd vid universitetet i Åbo, först såsom docens och kort derefter såsom akademie bibliothekarie. Efter att hafva gjort en

utländsk resa till Tyskland, Frankrike och England, blef han vid tjugusex års ålder utnämnd till professor i litteraturhistorien och tre år senare till professor i historien och moralen. Åt kyrkans tjenst, i hvilken han allt framgent ådagalade ett så oförtröttadt nit, hvarom vittna så väl hans dithörande skrifter, som det minne han efterlemnat hos sina församlingar på skilda orter i fäderneslandet, egnade han sig redan tidigt. Han prestvigdes år 1803 och tillträdde samma år ett prebendepastorat vid det universitet, som han tillhörde. Sitt akademiska lärarekall fortfor han att utöfva ända till dess Finland upphörde att vara ett svenskt landskap.

Under denna tidrymd infaller första perioden af Franzéns vittra författarskap. Man känner andan af det tidehvarf, som derunder utkämpade sina stora strider, man känner de stora hvälfningar, som derunder skakade menniskans både yttre och inre verld och som hotade alla de heligaste traditioner inom religionen, vetenskapen och staten med undergång. Under sådana förhållanden är anblicken af en författareverksamhet af det skaplynne som Franzéns lika öfverraskande som angenäm. Medan det gamla europeiska samhället darrade under jordskalfvet af de förfärligaste revolutioner, som de nyare folkens historia minnes, medan menniskornas uppmärksamhet med öfvervägande intresse var fästad på de blodiga taflor, som den franska demagogien upprullade, medan äfven den bättre delen af Europas ungdom med krigisk förtjusning drömde sig med i den unga republikens första vapenbragder, syntes den finska skaldeynglingen fly tillbaka från den yttre verldens oro till den fridfulla helgedom, som gömdes i hans eget bröst. Det var midt under stormarne af detta upprörda tidehvarf, som han lät fäderneslandet förnimma de första slagen på en lyra, som ej egde några andra toner än fridens, oskuldens och försonlighetens. Och det var icke af en naiv obekantskap med tidens rörelser, som hans

diktkonst kunde hålla sig oberoende af dem: han hade tvärtom under sin utländska resa vistats midt i deras brännpunkt, den franska republikens hufvudstad: han hade till och med för ett ögonblick kännt sig gripen af deras hänförande kraft och helsat den nya friheten med ett poem på fransk vers, hvilket han egde den ädla frimodigheten att efter trettio års förlopp offentligen utgifva såsom ett slags tillegnan framför ett bland sina mest betydelsefulla större skaldestycken, Julie de S:t Julien. Han tillhörde icke dessa kallt reflekterande skaldenaturer, hvilka endast derföre icke läto dåra sig af revolutionens löften, emedan de ställt ett nyktert förstånd på vakt att räkna hjertats slag och kallat en prosaisk erfarenhet till hjelp att binda fantasiens vingar: han, likasom Schiller, lyssnade med bifall till frihetens och de menskliga rättigheternas härskri: han var till och med en bland de sista att öfvergifva hoppet om en till menskligheten bästa ledande upplösning af det stora frihetsdramat. Den nyssnämnda sången till franska friheten var nemligen författad år 1795, efter skräckväldets fall. Men skaldens lyckliga instinkt ledde honom tillika till det medvetande, att menskligheten eger äfven andra intressen att tillfredsställa än sådana, hvilkas strider utkämpas på kabinetternas, nationalförsamlingarnes och slagfältens tummelplatser, och att den frihet, som icke unnar en fullt harmonisk utveckling åt menniskans alla anlag och full tillfredsställelse åt alla hennes förnuftiga behof, är en omogen frukt, som man i förtid brådskat att nedskaka från den allmänna odlingens kunskapsträd. Den franska friheten var, såsom bekant är, i många fall blott en ny form af förtryck, till hvars sällsammaste läror äfven hörde den, att menniskorna skulle tvingas till frihet. Religion, vetenskap och konst tvingades att träda i tjenst hos en frihet, hvars första handlingar inneburo ett våld, som mer än tillräckligt redan från början ådagalade dess ensidighet. I sjelfva verket var denna frihet

ingenting annat än en förnekelse af det gamla förtrycket genom ett nytt, ur hvilket möjligen i en framtid en sann frihet kunde uppspira. Till en sådan framtid syftade den reaktion, som snart började bland revolutionens forna ädla anhängare. Den segrade, som bekant är, i sin ytterlighet och lade derigenom grunden till nya hvälfningar.

En ädlare reaktion emot revolutionens läror torde näppeligen gifvas än den, som uttalar sig i Franzéns ungdomsskrifter. Medan de abstraherande systematici i Frankrike som bäst voro sysselsatta att upplösa alla traditionens band, gick den blygsamme ynglingen att uppsöka sådana traditionella band på menskligheten, som ingen hvälfning i samhälle och tänkesätt kan upplösa, den må dertill sträfva med huru äfventyrliga hugskott som helst, emedan de äro knutna vid menniskohjertat af den eviga kärleken sjelf, och ej kunna slitas utan den menskliga naturens tillintetgörelse. Jag menar de band, som fästa modren vid sitt barns vagga, de band, som förena ynglingen med hans brud, mannen med hans maka, som hopkedja familjen och sammanhålla staten: jag menar den kärlek, som i det obildade medvetandet utgör den menskliga sammanlefnadens medelpunkt, kring hvilken alla de spridda krafterna omsvänga, och som på känslans ståndpunkt ersätter de klyftigaste, de strängast genomtänkta samhällstheorier. Det gifves ingen skarpare motsats, ingen kraftigare vederläggning af revolutionslärornas fristående, frånstötande sjelfviskhet, enligt hvilken hvarje individ eger rätt att i första rummet fullfölja sina egna syftemål, än denna allmänna kärlek, som rörer sig på djupet af hvarje menniskobröst, och som ej är något annat än den instinktmessiga känslan af ömsesidigt beroende, den enskildes dunkla medvetande derom, att han icke är sig sjelf tillräcklig, att han behöfver en annan och andra för att i och genom dem uppnå sitt väsendes sanna ut-

veckling och fullkomning, och att han först derigenom hinner sin tillvarelses ändamål.

Det var i kärlekens namn, som Franzén uttalade sin protest emot seklets nya läror, och det var äfven på kärlekens språk, som han gjorde det, utan bitterhet, till och med utan tvist, ja ofta utan att ens nämna eller antyda sin motståndare. Utan anspråk och utan buller intog han sin plats på den stormiga vädjobanan för den tidens strider: otillfredsställd med den tillintetgörande filosofi, som utgjorde sjelfva blomman af tidehvarfvets bildning, återgick han till de första och närmaste föremålen för den ungdomliga betraktelsen, naturen och menniskohjertat. Dessa föremål voro visserligen icke främmande för den tidens skaldekonst; men det sätt, hvarpå han behandlade dem, det milda allvar, hvarmed han firade deras höga och heliga betydelse, såsom förgängliga speglar af den eviga skönheten och kärleken, var det nya i hans diktkonst, som icke kunde undgå att midt under den allmänna andliga förvirringen i hög grad fästa uppmärksamheten och väcka lika mycken förundran som förtjusning. Franzéns skaldekonst var redan från början genomträngd af en varm religiositet äfven i de stycken, som icke uttryckligen bära en religiös stämpel. Hans åskådningssätt är till en viss grad panteistiskt: hela naturen, hela den menskliga tillvarelsen är för honom genomandad af en gudomlig fläkt, som förädlar, helgar och idealiserar den: ett åskådningssätt, som är lika sannt kristligt, som det är det enda sannt poetiska. På den tid, då den franska vishetens apostlar, under det att de satte menniskan i det gudomligas ställe, likväl förnekade hennes andliga väsen och hennes sedliga ändamål, fann Franzén tillräckligt att mot dem blott vädja till «skymten af himlen i naturen», — den andliga pregel, som naturen sjelf påtryckt menniskan i hennes anlete:

J som ropen: «det är ingen,
Ingen själ fördold i tingen,
Allt är stoft, ej mer»,
Dårar, blott till källan stigen,
Sen ert anlete och tigen,
Rodnen, höljen er!

Detta åskådningssätt af naturen och menniskan förklarar den hemliga tjuskraften af Franzéns diktkonst. Hvad det barnsligt fromma sinnet erfor i djupet af sin känsla, det uttalade skalden i ord, som just derföre funno återklang i hvarje hjerta, som kände sig befryndadt med hans. För honom var i sjelfva verket hela naturen symbolisk, en lefvande sinnebild af den ande, som bestämt dess eviga lagar: i alla dess yttringar fann han endast mer eller mindre fullkomliga motsvarigheter mot det inre andliga lifvets rörelser. Sådana betydelser genomtränga de behagfulla naturteckningarne i den sköna cykel af lyriska sånger, som under denna period efterhand öfverlemnades åt allmänheten. Skalden har i dem hemburit sin lyras offer ej blott åt den yttre naturens skönhet, utan äfven i ett djuptänkt sammanhang dermed åt menskligheten såsom skön natur, åt menniskan i de enkla och sköna naturförhållanden, som sammankedja den barnsliga oskulden och den moderliga kärleken med hvarandra, och som af båda bilda en tafla, hvars rörande skönhet konsten aldrig tröttnar att framställa. Sårad vid anblicken af sin öfverbildade samtids djupa förderf, återgick skalden med förkärlek till dessa rena scener ur mensklighetens ursprungligaste förhållanden: och medan verlden med sin beundran följde den sofistiserande folktribunens eller den ärelystne inkräktarens bedrifter, valde han det jollrande barnet till sin hjelte och den blomsterströdda ängen till sin skådeplats. Jag behöfver icke enkom påpeka, att den återgång till naturen, som innehålles i Franzéns tidigare dikter, ingalunda är en Rousseauisk protest mot civilisa-

tionen till förmån för det råa naturtillståndet: den natur, hvars talan Franzén förer, är icke någon rå natur: hon är en natur, som är genomträngd af en förnuftig ande, hon är den natur, som den nya odlingen med sin ensidiga vishet hotade att förtränga och förtrampa — den naiva känslan af det goda och sköna, det instinktartade medvetandet af pligt och rättighet, den barnsliga tron och förtröstan på en Försyn, som ej blott overksamt beskådar verldsaltet, utan väger menniskans minsta handlingar och genomskådar alla hennes uppsåt. Denna naiva tro, denna ursprungliga känsla, denna sedliga instinkt äro visserligen inga naturens omedelbara gåfvor: de äro tvärtom odlingens första skänker i den form, hvarunder de kunna mottagas af naturens barn, af dem, som genom uppfostran eller anlag hafva sig anvisadt ett samlif med naturen — skänker, som för dem bära frukter hundradefallt och tusendefallt. Dessa de oskyldiges skatter, denna de enfaldiges vishet, den fattiges rikedom, qvinnans dyrbaraste hemgift, barnets rikaste arfvedel, hotade den nya upplysningen att rycka med i den allmänna förstöring, som ett skarpt och skoningslöst söndrande förstånd beredde åt allt fäderneärfdt i lära och lefverne. Under det att man predikade en stoisk dygd, gäckade man oskulden; under det att man reste altaren åt förnuftet, hånade man det gamla trosinnehållet; under det att man med sin abstrakta filantropi ville omfatta hela menskligheten, sönderslet man i sedeslös yra familjebanden. Oskulden, kärleken och tron irrade såsom skrämda dufvor ifrån härd till härd. Det var då, som den nordiska sångarsvanen tog dem under sina hvita vingar.

Sådan var andan i Franzéns lyriska ungdomsdikter, företrädesvis dem, som författaren sedan sammanband under de särskilda titlarne Fanny och Selma och Naturbilder. Att de, ehuru främmande för tidehvarfvets allmänna riktning, likväl voro på sitt sätt tidsenliga, att

de, ehuru med milda motståndskrafter bekämpande de läror, hvaraf samtiden hänfördes, likväl kändes gjuta en svalkande olja i de brännande sår, som qvalde hvarje ädlare hjerta under det skeptiska hånets gissel, bevisas af den allmänna uppmärksamhet och välvilja, hvarmed de mottogos. Vårt fädernesland var nog lyckligt att icke intill roten vara gripet af tidens onda. Det tvifvel och lättsinne, som frätte på samhällets yta, hade lyckligtvis ej hunnit tränga till dess kärna. Bakom de bedrägligt glänsande förtrupper, som i verldens ögon föreställde Sveriges andel i den nya europeiska odlingen, gömde sig den stora massan af folket, hvars gammaldags fromhet och allvar tidens flärd ej hunnit förderfva, och de nya krafter, som derifrån oupphörligen utströmmade, egde tillräcklig folkmessig must och helsa att motstå den farliga inflytelsen af de nya lärorna, och att afsöndra det falska och giftiga, som de innehöllo, från den sanning, som svårligen kan undgå att finnas i hvarje ny tidsriktning. För sådana oförderfvade sinnen, hvilka tillegnat sig sin samtids bildning i större eller mindre mått, utan att dermed hafva förlorat fädernehemmets sedliga allvar och religiösa fromhet, blef Franzéns skaldekonst en rik källa till den ädlaste själsnjutning. Den kastade icke allenast, såsom vi nyss yttrat, förklarande blickar på det andliga lifvets sammanhang med den natur, till hvilken hvarje ungdomsfriskt hjerta känner sig draget af en hemlig och oemotståndlig sympati: den sökte äfven sprida en idealiserande belysning öfver många af det hvardagliga lifvets små förhållanden, hvilka förekomma den stränga betraktaren dels obetydliga och prosaiska, dels falska och förkonstlade. Men det hörer till det sanna snillets väsen att finna en betydelse äfven i det ringaste, ty det förmår med sin eld omsmälta och kristallisera äfven det mest prosaiska ämne. Och dock är dess förfaringssätt dervid så enkelt och naturligt, att betraktaren efteråt förvånas, att han långt förut ej sjelf

upptäckt den sköna sida, som det orättvist föraktade eller förbisedda föremålet egde. Säkerligen höra Franzéns lika tjusande som anspråkslösa miniatyrbilder af sådana situationer, som dagligen förekomma i det menskliga lifvet utan att fästa någons uppmärksamhet, till de skönaste teckningar, som skaldens pensel skapat. Hans konst att uppfatta och för åskådningen fästa sådana flyktiga drag ur det vanliga lifvet, som hvar och en upplefvat, njutit för ett ögonblick och sedan förgätit, för att ånyo tusende gånger upplefva, njuta och förgäta dem, är mästarens. Framför allt var han mer än de flesta lycklig i konsten att framställa sådana spridda drag under en i högsta grad förädlad och intagande gestalt. Det slag af skaldekonst, som företrädesvis samlar dessa betecknande drag ur det prosaiska lifvet till betydelsefulla poetiska bilder, nemligen visan, var då för tiden särdeles omtyckt och lefde i ordets egentliga mening på folkets läppar. Sådana visor diktar man ej mera på svenskt tungomål. Jag fruktar, att de gamle tagit den konsten med sig i grafven. Franzén var icke ensam i denna diktart; men hans visor ega ett egendomligt skaplynne, som gör dem lätta att igenkännas från de öfrigas. Det är oskulden sjelf, som diktat dem: äfven deras skalkaktighet är löjet på ett barns läppar. Jag vill blott erinra om hans kända dryckesvisor. Man har efter ett halft århundrade icke tröttnat att lyssna till de hänförande tonerna af hans «Goda gosse, glaset töm», dessa milda ljud, som i mer än ett afseende påminna om barndomens skuldlösa fröjder på samma gång som de häntyda på ålderdomens fridfulla glädje. Inför sådana ljud tystnar det dithyrambiska bullret, det upprymda hjertat samlar sina lössläppta känslor och söker efter en högre betydelse i glädjen. Det är icke den vilda bacchanten, det är den ömma älskarinnan, som bjuder ynglingen det glas, som han skall tömma för henne, för kärleken, för vänskapen och sist för ålder-

domen. Det är icke det förflygande ruset, som här firas, det är den sällhet, som räcker till för hela lifvet, emedan den städse haft sitt mål och sin gräns.

«Vin och vänskap smaka godt,
Då de gamla blifvit.»

Jag känner ingen i sitt slag skönare sång, än denna i all dess behagfulla enkelhet. Den är en af det gamla Greklands gratier, som i ett ögonblick af besinningsfull yra kastar murgrönskransen kring sitt hår och fuktar sina läppar i den ädla drufva, som hon räcker åt en älskande yngling, att i den tömma en skål för det käraste, det heligaste, hans hjerta känner.

Liksom Franzén ofta genom sin skaldekonst förädlar ändliga och till utseendet helt obetydliga föremål, då han i dem inlägger befryndade andliga betydelser, så leker han stundom äfven med de anspråk, som åtfölja de af naturens lagar, af omständigheterna, af många tillfälliga yttre inflytelser beroende företräden i lifvet, såsom skönhet, lycka, ungdomskraft. I en till hälften skämtsam, till hälften vemodig ton och med den egna lätta gratie, som synes hafva försvunnit ur vår vitterhet med den gamla sångarskolan, griper han fatt i lifvets motsatser, uppvisar den förgängelse, som hugger sin tand i den jordiska tillvarelsens kärna, medan ännu dess yta glänser af alla helsans och hoppets färger. Han gör det icke för att rödja väg för den tröstlösa lefnadsåsigt, som i denna verlden icke ser något sannt lif, någon sund verklighet, ej heller för att i en sträf didaktik meddela ungdomen mer eller mindre prosaiska lefnadsreglor, och ännu mindre för att med en menniskofiendtlig skepticism kunna hånle åt menniskors oskyldiga sträfvanden till sällhet i lifvet: tvärtom andas just dessa hans sånger den godmodigaste epikureism, och måhända stå just de hans samtids öfriga vitterhet närmast i anda och lynne. «Allt är fåfängligt under solen»: just der-

före uppmanar han till njutning af stundens försvinnande fröjd, likväl städse med bibehållet medvetande derom, att denna fröjd icke är lifvets sanning, utan att derbakom står en allvarlig verklighet, som icke låter sig bortvisas. Först derigenom att man inser förgängligheten af all jordisk glädje, är man berättigad att njuta den; ty först derigenom är man i stånd att njuta den rätt. Det är summan af hans poetiska lefnadsvishet. Han hatar icke glädjen derför, att han inser dess vansklighet: tvärtom älskar han den just derför, att han erkänner den vara en minutens lek. Den är det perlande skummet, som susar på lifvets yta och har sitt värde endast deraf, att det vittnar om dryckens friskhet och styrka:

Drick! de förflyga, de susande
Perlorna, drick!
Skynda! det ljufva, det ädla, det höga
Söker du fåfängt, se'n anden förgick.
Dåren, som fäste vid skummet sitt öga,
Vatten, blott vatten på läpparne fick.

Njut! de försvinna, de tjusande
Stunderna, njut!
Ytterst förfinade, känslan och löjet
Reta och domna i samma minut.
Snappa i flygten behaget och nöjet:
Högst är raketen i det han går ut.

Enahanda sentiment — samma uppmaning att njuta glädjens flyende minuter under erkännande af deras förgänglighet och med blicken derunder oaflåtligt fästad på ett högre och allvarligare lefnadsmål, som skymtar i bakgrunden — genomgår dem af hans visor, som hafva en halfdidaktisk syftning under den satiriskt skämtande ton, som är betecknande för detta tidehvarf:

Unga flicka! i din vår
Bind dig myrtenkransen!
Dansa, medan du det får,
Snart är du ur dansen.
Innan morgonen sin kos
Smyga sig behagen,
Då en annan yngre ros
Tränger dig ur dagen.

Jag behöfver ej slösa med citater. Hvem igenkänner icke dessa behagfulla toner? Hvem känner icke en hel verld af ungdomsminnen vakna vid deras välkända ljud? Det var i sånger af detta slag, som Franzén nedlade sin ungdoms älskvärda lefnadsvishet: det var genom dem, som han vande det svenska folket att förbinda hvarje oskuldsfull glädje, hvarje mildt behag, hvarje jungfrulig fägring, hvarje daggfrisk sångens ros med namnet Franzén, innan han ännu hunnit lifvets middagshöjd, innan ännu de hårdaste pröfningar jagat honom bort från den aflägsna kust, der han först strängade sin lyra. Hvad han en gång sjöng om grefve Creutz, kan med allt skäl tillämpas på honom sjelf:

Der du satt ibland ett bortgömdt slägte,
På det öde Finlands vilda strand:
    Ädle yngling! o, hvem räckte
Detta snillets prisma i din hand?
Detta trollglas, som en dager brutit
    Af så öfverjordisk glans
På din tafla, der tillsamman flutit
All den skönhet i naturen fanns!
    Ega kärleken och våren
Någon blomma, som ej föll i spåren
    Af din sångmö, kastad dit
Af en blyg, försvinnande Charit?

Dessa välljudande rader leda våra tankar på Franzéns förhållande till denna akademi, hvilken år 1797

med sitt stora pris belönade denna sång öfver hans snillrike landsman och dermed endast offentligen och högtidligen uttalade den aktning, som den svenska allmänheten redan hyste för den unge finska skalden, samt ytterligare bekräftade det omdöme, som akademien redan tre år förut om honom uttalat, då hon tillerkände honom sitt Lundbladska pris. År 1808 valde honom akademien till sin ledamot i ledigheten efter grefve Gyllenborg. Att han först tre år derefter kunde intaga sin plats i detta samfund, berodde på tidsomständigheter, hvilkas dystra drag aldrig skola utplånas ur svenska folkets häfdeböcker, hvilkas sorgsna minnen sent skola förträngas ur den svenska medborgarens hjerta.

Jag kan icke tänka mig en grymmare pröfning för en själ, som glödde af kärlek för fäderneslandet och födelsebygden, och som med skaldens fina och ömtåliga känsla införlifvat dess lycka och ära med sin egen, än den, som Franzén nu måste upplefva. Samma år, som Svenska Akademien genom sitt val liksom med en dyster aning skyndade att ytterligare fästa den finske skalden vid det svenska fäderneslandet, inträffade ryssarnes invasion i Finland så plötsligt, att universitetet i Åbo, som bäst inbegripet i vetenskapernas fredliga värf, omedelbart och nästan utan all öfvergång måste blifva ett vittne till krigets härjningar. Lågorna från varfvet i Åbo, som af den svenske befälhafvaren sjelf antändes för att ej med sina förråder falla i fiendens hand, voro det första säkra krigsbudet, som gaf tecknet till universitetets upplösning. Franzén, såsom dåvarande inspektor för den studerande österbottniska nationen, måste uppfylla den sorgliga pligten att till följd af fiendens annalkande hemförlofva sina unga landsmän. Af hvilka känslor skulle icke hans bröst sönderslitas i detta ögonblick, om han förutsåg, om han blott aflägset befarade, under hvilka förhållanden han skulle återse den ungdom, som han så högt älskade — blomman af det

folk, hvars tapperhet och trohet till intet annat båtade än att för en kort tid uppskjuta den ödesdigra stund, då det skulle böja sin skuldra under en eröfrares ok!

De minnesrika, om ej alltid minnesvärda, vapenskiftena af det krig, som nu utbröt, höra lyckligtvis icke till mitt ämne. Snart var den stunden inne, då den var bruten — för att låna Franzéns egna ord *) — «denna den vackraste förbindelse, som någonsin egt rum mellan tvenne till språk och härkomst alldeles åtskilda folk». Sedan fred var vunnen och Finland förloradt, utnämndes professor Franzén till kyrkoherde i Kumla och Halsbergs församlingar af Strengnäs stift, hvarefter han år 1811 öfverflyttade till den strand af Östersjön, der Försynens nåd ännu unnade svenskmannafriheten att i trygghet bo under hägn af gammal lag och fäderneärfda tänkesätt. Från denna tid, då han sålunda lät sig helt och hållet införlifvas med den svenska nationaliteten, vidtog äfven ett nytt skifte i Franzéns offentliga verksamhet.

Samma rena och oförtröttade nit, hvarmed Franzén hittills mött sina pligter såsom vetenskapsidkare och ungdomslärare, egnade han nu åt sina nya, ännu dyrare förbindelser, såsom själasörjare och såsom vetenskapligt bildad ledamot af den svenska kyrkans presterskap. Den milda, flärdlösa, apostoliska anda, hvarmed han förstod att gå till mötes de enkla andliga behofven hos dessa landsbygdens konstlösa barn, hvilkas själavård blifvit honom anförtrodd, har qvarlemnat ett kärt och varaktigt minne hos den idoga, sjelfständiga och efter sina vilkor upplysta allmogen i denna trakt, hvilken i honom framför allt vördade en god prest, ehuru den ej utan stolthet sade sig hafva hört talas om, att han äfven skulle vara en höglärd och berömd man, och på räkningen af denna sistnämnda omständighet skref vissa älskvärda

*) I minnesteckningen öfver Porthan.

egenheter i hans lynne, som man stundom hörde dem med en naiv förundran omtala. Jag kan ej utan en ljuf rörelse blicka tillbaka på detta skaldens första hem efter hans öfverflyttning på svensk grund. Det är en idyllisk tafla — ett tjusande barndomsminne, vid hvilket min tanke gerna dröjer: ett täckt landskap, bestrålat af sommaraftonens sol, lifvadt af milda, sköna, behagfulla menniskogestalter, en sammanfattning inom en enda ram af allt hvad religionen har mest tröstrikt, dikten mest oskuldsfullt, den menskliga sammanlefnaden mest älskvärdt. Jag begär icke, att enhvar skall finna denna tafla så poetiskt intagande som jag, hvilken ännu, så att säga, ser den med barnets öga och införlifvar den med hvarje hågkomst af hjertats första tjusning under sångens makt, och som derföre ännu ser skaldens forna boning i skimret af det purpurmoln, der hans Fanny en gång skulle sitta.

Franzén begagnade ledigheten vid sitt pastorat på landet — jag tager ordet ledighet i dess fornromerska betydelse såsom ledighet till andliga sysselsättningar — till att ordna sina samtliga poetiska arbeten för att slutligen sammanbinda dem till en helhet, som skulle öfverlemnas åt allmänheten. Det intagande galleri af poetiska taflor, som han ville skänka fäderneslandet, öppnade han med de smärre, till största delen ungdomliga skaldestycken, som jag i det föregående sökt att karakterisera genom kännetecknet af en oskuld, enkelhet och naivitet i känslan, som sväfvar på gränsen af barnslighet och äfven med förkärlek gör barndomen till föremål för sin hyllning. Jag vill ej påstå, att Franzéns sånggudinna inom denna krets är i högre grad enlig med sig sjelf, än i någon annan af de många, i hvilka hon inträdde; men det ser likväl ut, som om hon derinom med större otvungenhet utvecklade sitt till hälften vemodiga, till hälften lekfulla behag. Åtminstone är hon inom poesiens öfriga områden ingenstädes så tjusande,

som när hon äfven der, hvilket hon gerna och ofta gör, återtager sin första ungdoms barnsliga uppsyn och låter sitt välkända oskuldsfulla leende kasta sin skära belysning öfver bilder af strängare poetiskt allvar, eller, kanske rättare, öfver sådana poetiska bilder, som låna sin mera sorgsna karakter af den sorgsna verklighet, som de äro ämnade att återgifva. Sådan är den belysning, hvarmed Franzén öfvergjuter sin samtids bedröfliga verklighet i de «Tidsbilder», som han hopfattat till en sammanhängande cykel, att följa näst i ordning efter de nyssnämnda. Han låter, genom den jungfruliga touchen af sin pensel, eller, för att tala mera egentligt, genom den milda, försonande, kärleksfulla uppfattningen af sitt rika men sönderbrustna ämne, om jag så får säga, ett sken af den första skapelsedagens morgonskimmer leka på de dystra, hotfulla ruiner af mensklig lycka, som tidens härjningar efterlemnat åt kommande slägten att undanrödja eller återuppbygga. Hvarifrån tog han denna milda, välgörande dager öfver sina tidstaflor? Helt säkert från det eviga, af alla tidens tvifvel och sorger oöfvervunna hopp, som kristendomens löften qvarlemnat i ett barnsligt sinne. För honom, den kristlige skalden, åt hvilken barndomens tro genom ungdomens frestelser, mandomens forskningar, ålderdomens pröfningar räddat barnets oskuld — för honom, den kristne presten, som under ett tidehvarf af tvifvel och bespottelse högre än de flesta bar lammets segerfana framför Guds församling — för honom kunde icke tiden, icke en gång den tid, som var hans egen, vara den hedniska Titan, som slukar sin egen afföda och omgifves af alla förstöringens sinnebilder — utan — för att låna en bild, som, ehuru tecknad af en annan pensel, likväl med skäl ansetts värdig att inleda serien af Franzéns «Tidsbilder», såsom ett uttryck af den allmänna poetiska åskådning, som genomgår dem — för honom

— — — satt tiden, barn ännu,
På morgonskyn och lekte,
Och lockens guldflod, klyfd itu,
En sakta vestan smekte.

Skalden ser honom blåsa åldrarne såsom såpbubblor från sitt rör, han ser honom med vemod betrakta dem, huru de en stund sväfva mot höjden, skiftande af alla ljusets färger, tills de slutligen brista och upplösa sig i en droppa vatten:

Han suckar då, mot handen böjd:
Så några stunder flera,
Och lifvets skönhet, menskors fröjd
Är blott en tår — ej mera.

Och vill man söka en sens moral i Franzéns «Tidsbilder», så ligger den i denna tår, hvari seklernas rastlösa sträfvanden slutligen upplösa sig, och som, efter hans religiösa vishet, förlorar sin bitterhet, om den är en undergifvenhetens tår, helgad den högre makt, inför hvilken tusen år äro såsom en dag och mensklighetens mest lysande tidskifte blott ett enda ljudligare slag af evighetens pendel.

Man skulle dock mycket misstaga sig, om man ansåge Franzéns hela poetiska verldsåsigt innehållas i denna bild. Den är sublim utan fråga, men den belyser just derföre blott en sida af skaldens åskådning; ty all sann poetisk åskådning är icke blott sublim, och Franzéns var sann. Den uttrycker, i fall jag får begagna en filosofisk fras, den stora enheten i hans åskådning, men icke tillika dess rika mångfald, utan hvilken den skulle vara tom med all sin sublima storhet. Det gudomliga var för skalden icke allenast en judisk Jehova, inför hvilken allt timligt försvinner till intet, det var tillika för honom de kristnes Gud, som iklädt sig mensklig skepnad och införlifvat sig sjelf med sin egen ska-

pelse. När han uppställer det eviga till motsats mot det timliga, när han med föreställningen om det gudomliga förödmjukar menskligheten, är det icke för att krossa och tillintetgöra denna, utan endast för att väcka hennes besinning af de högre andliga syften, som hon, under det rastlösa jagandet efter jordiska ändamål, förgäter eller föraktar. Det är vid anblicken af de efter menskligt mått ofantliga krafter, som uppbjödos för det dåraktiga ändamålet att grundlägga eviga välden på jorden, att bereda en oförgänglig lycksalighet i tiden, att förvärfva en evinnerlig ära i lifvet — det är vid anblicken af dessa skarpa motsägelser, hvilka hans öga genomträngde, som hans sångmö uppstiger på det sublimas höjd och uttalar sitt: «O, fåfängligheternas fåfänglighet!» och «allt är fåfänglighet!» Der han åter ser menniskan använda sina krafter att utbilda sin ande till sedlighet, till vishet och skönhet och uppfostra sitt hjerta till dygd, till kärlek och tro, der ser han ingen fåfänglighet i hennes sträfvanden, der ser han i det goda, som hon söker att förvärfva, en evinnerlig verklighet, som ingen tid förtär och ingen evighet tillintetgör. Gudsfruktans trygghet, vishetens tillfredsställelse, dygdens sälla utöfning under fredens välgerningar är den motsats, som han i sina «Tidsbilder» uppställer emot tviflets förtviflan, sjelfviskhetens sjelfförstöring, ärelystnadens förhärjningar. Denna motsats grundar sig på menniskans medvetande om all tings förgängelse, hvilket sjelft är det enda oförgängliga under solen, det eviga hos menniskan — den tår, som återstår efter tidens bubbla och som icke är ett intet, utan ett ringa men ofelbart utsäde för evigheten. — Skalden sjelf belyser sin åsigt af den betydelse, som han fäster vid fåfängligheten af menskliga sträfvanden i en annan af sina «Tidsbilder» *) genom följande praktfulla stanser:

*) Tidens hopp, 1794.

Ännu ett sekel föds och löften ger, som ljuga:
Jag tror ej drömmen mer om verldens lugn och ljus.
Att bättre sina offer suga
Vampyren söfver dem med sina vingars sus.

O, ödets grymma lek! Lik den utaf naturen,
Då vandrarn, bränd af törst, en flod i öknen ser;
Men, sprungen dit i kapp med djuren,
En luftbild finner blott och faller andlös ner.

Dock gläder du mig än, regnbåge, som der strålar
På tidens mörka moln. Är du ett färgspel blott,
Det är dock ljuset, som dig målar:
Din glans är ett bevis att det ej undergått.

Och åter i en annan *):

Der dö väl många bubblor bort,
Som glänste för min syn;
Men nya växa innan kort
Med lika bild af skyn.

Och lika falska? — Ja, än se'n!
Låt bubblorna förgå:
Det ljus, de brutit, strålar än,
Och skall allt högre nå.

Den mest utförda och måhända äfven den mest betydelsefulla i denna kedja af «Tidsbilder» är den, som öppnar densamma: «Julie de S:t Julien». Författaren har i den samlat sina hågkomster från sin vistelse i revolutionernas hufvudstad, likasom han i den nedlagt sina menniskoälskande och förhoppningsfulla åsigter af de stora tidsrörelsernas betydelse. Skalden har sjelf i sitt företal till detta poem antydt den synpunkt, ur hvilken det hela och dess väsentligaste detaljer böra be-

*) Nyårsvisa, 1797.

traktas. Måhända kan man ändock med skäl anse sig finna deri någonting ännu mera. Jemte den utveckling af striden mellan tidehvarfvets motsatta politiskt religiösa riktningar, som poemet innehåller, finner jag der äfven, och det i sjelfva försoningen mellan de kämpande krafterna, i sjelfva den slutliga lösningen af styckets intrig, en vacker hyllning åt den anborna ädelheten och den uråldriga friheten hos den nordiska odalmannen i motsats mot den anspråksfulla andrygheten hos Frankrikes emigrerade högaristokrati å ena sidan och jemlikhetsraseriet hos dess blodtörstiga demokrater å den andra, och jag kan ej undgå att anse detta vara styckets egentliga kärna liksom det är dess slutpunkt. Också låter skalden till slut den norske bondesonen, Harald Hårfagers ättling, åt hvilken den franske grefvens dotter gifvit sin hand, uttala denna hyllning åt Nordens urgamla odalmannafrihet i den sköna sången öfver de nordiska rikenas förening:

— — när sanningen mot vantrons välde
Steg fram med ordets svärd, af Luther väckt,
Och statsklok list, som är med lögnen slägt,
Mot hennes segrars lopp en förmur ställde,
På halfön här, dit aldrig våldet når,
Hon fann en fristad, som evärdligt står.

Likså i våra dar, då envåldsanden
Vill mörkrets fästen resa upp igen,
Se'n Söderns folk, ej dertill mogna än,
Förgäfves skakat på de gamla banden,
Har friheten befäst sig i vår Nord,
Så lugn som ljus vid thron och altar spord.

Andra af Franzéns «Tidsbilder» afse mindre att uttrycka tidehvarfvets allmänna syftning, än att teckna enstaka drag af dess skiftesrika historia. Sådan är den rörande parabeln: «Briggen och Slupen», skrifven år 1809,

med afseende på det årets betydelsefulla skickelser för fäderneslandet.

En stolt och ädel brigg, af gammalt götiskt timmer,
Med fyllda segel flöt sin jemna bana fram;
Och sorglös vid dess sida sam
En slup, som lyste ej af fransk fernissas skimmer
Och ej af brittiskt virke skröt,
Byggd blott af fur från Finlands bygder,
I värde hållen dock för många säkra dygder.

De våga tillsammans en äfventyrlig färd utåt oceanen. Stormen kastar dem åtskils och mellan dem lägger sig

Ett skepp, på dessa eldgap rikt,
Som mer än Montesquieu och Grotius bevisa,
Och med ett skott och med ett tåg
Förklarar slupen sin, som snart dref vind för våg,
Se'n rodret sjelf i stycken låg.

Folket på slupen, med tålamod fördragande sitt eget öde, kastar endast ängsliga blickar på briggen, som synes kämpa med sin undergång:

Tillbaka blickar det och rymdens böljor mäter,
Som rycka vän från vän, som söndra bror från bror,
En dotter från sin far, en son ifrån sin mor.
Om ock för evigt skildt det evigt ej förgäter
Sitt hjertas helga skuld emot det brödrafolk,
Som var dess ljus och stöd och ledare och tolk
Och delte med det jemnt på hafvet och i hamnen — —

De i ordningen senare, ehuru icke alltid till tiden yngre, af dessa «Tidsbilder», bära i allmänhet en gladare pregel. Till dem höra de kända Beväringssångerna, — bland dem har äfven författaren gifvit en plats åt det täcka Skaldebrefvet till Gyllenborg och den betydelsefulla Fridshelsningen från Thorild till Leopold. Då denna

skrefs (år 1821), var striden utkämpad eller tills vidare bilagd mellan den gamla och den nya tiden, så inom handlingens som idéernas verld, och under inflytelsen af detta ovanliga lugn höjde Franzén sin milda stämma för att ytterligare besegla försoningen mellan de båda tidehvarf, som lågo hvarandra så nära och likväl voro så himmelsvidt åtskilda.

Att steg för steg följa utvecklingen af Franzéns lyriska diktkonst genom alla dess mångfaldiga skiftningar, medgifva icke gränserna för detta föredrag. Jag vill tillägga blott några få af dess mest betecknande drag. Den parnass, på hvilken Franzéns sångmö lustvandrade, egde icke blott sina lagerlunder, sina gröna ängar, sina spegelklara sjöar med hvita segel och svanor: den egde äfven sina snötoppar, på hvilka hon så mycket mindre försmådde att dväljas, som hon kring dem samlat sin barndoms minnen såsom lätta, rosenfärgade skyar. Vinterlandskapet intager en vigtig plats i galleriet af Franzéns naturmålningar. Man ser der eviga snöfält mellan skyhöga fjell, belysta af den hyperboreiska vinternattens flammande norrsken och gnistrande stjernor, — en tafla, vid hvilken känslan skulle förfrysa, om man ej tillika såge, att det älskande hjertat äfven här förstått att inhägna sig en plats för sitt lilla paradis, från hvars fridfulla helgedom en välgörande värma strömmar betraktaren till mötes midt ibland polaröcknens ursnö och isar. Sådant är intrycket af den dialogiserade vinteridyllen «Carl och Emilie eller en afton i Lappland», sådant äfven af lärodikten «Välsignelsen». Den kärlekens sälla försakelse, den hjertats varma hemtrefnad, som genomtränger dessa teckningar af naturens ytterliga ödslighet, i hvilken alla dess välgörande krafter stelna af köld, liknar dessa isländska källsprång, som kasta sina varma strålar upp genom famnsdjup snö och vittna om en underjordisk eld, som är i stånd att framlocka blyga blomster vid den eviga drifvans kant.

Jag antyder endast bildvis arten af dessa styckens skönhet, som med en egen värma smyga sig till hvarje läsares hjerta. Man erfar vid dem en känsla, som liknar den, hvarmed man i fulla drag dricker hemmets sällhet vid det lugna tjällets trefliga brasa, då nordanstormen utanföre gnyr och fönstren skakas af yrsnöns hvirflar. Det är menniskohjertats sjelftillfredsställande känsla af väsendtligt oberoende af naturens mest förstörande makter, det är det trygga medvetandet af den förnuftiga andens oändliga upphöjelse öfver naturmakternas vilda våldsamhet eller till och med deras domning och död — det är allt detta som meddelar ett lif af skönhet äfven åt sådana taflor — ett lif, som består just i den storartade vexelverkan mellan en titanisk natur, hvars krafter antingen äro obändigt våldsamma eller inslumrade i en dödlik dvala, och en menniskoande, som förstår att det oaktadt göra sig dem till godo eller ock, oberoende af dem, sluta sig inom sig sjelf med sin inre rikedom och i den ega tillräckligt för uppnåendet af sina sedliga syftemål och uppfyllandet af sina andliga behof.

Åter en annan sida af sitt lyriska snilles rikedom har Franzén uppenbarat i det vittra smågods, som han sammanfört under titlarne «Tillfällighetsstycken», «Epigrammer» och «Charader», och som är långt ifrån att vara obetydligt derföre att det är smått. Det är märkvärdigt att se, med hvilket otvunget behag Franzéns i grunden allvarliga anda i dessa småstycken ofta öfverlemnar sig åt den ögonblickliga ingifvelsens glada och qvicka lek. Detta slags poesi är företrädesvis ögonblickets. Den utgöres af enstaka, djerfva, lysande gnistor från den härd, vid hvars inre, sammanträngda hetta skönhetens stora, eviga gestalter gjutas. Stundom stiga dessa gnistor skocktals i höjden och nedfalla såsom hela skyar af eldregn till åskådarens öfverraskning, löje, förtjusning. De äro snarare att anse såsom tillfälliga bländande vittnesbörd om den poetiska fantasiens fort-

satta arbete, än såsom egentliga produkter deraf, — en handfull af poetiska perlor och ädelstenar, med rikedomens öfvermod på måfå utkastad ur ett förråd, som ändock eger tillräckligt qvar till prydnad för det långsamt mognande konststycket. Deri ligger den djupare syftningen af dessa snillets angenäma lekar, att de förråda konstnärsandens ständiga rörlighet och, så att säga, allestädesnärvarelse i lifvets alla småförhållanden, hvilka den endast behöfver lätt vidröra med spetsen af sin vinge, för att meddela dem ett, kanske blott öfvergående, kanske blott bedårande, ofta blott ytligt, men i alla fall poetiskt sken af en högre andlig betydelse. Det hörer till arten af detta slags poesi, att den skall vara hvad man företrädesvis kallar sinnrik och träffande, d. v. s. att den skall med en enda plötslig ljusglimt på ett öfverraskande sätt belysa en ny sida hos ett välbekant föremål, hvarigenom dess värde skenbart stegras, eller ock på ett gäckande sätt framställa det i en sådan dager, att det visar sig i all sin intighet och liksom förbrännes af snillets grymt sjelfsvåldiga låga — dock alltid på ett sätt, som synes osökt, naturligt och det enklaste i verlden. För denna fantasiens fria lek med de ändliga förhållandena, hvilken förutsätter dels känslan af en viss upphöjelse öfver dessa förhållanden, hvarigenom man är i stånd att se dem i deras mest aflägsna sammanhang, dels en skärpt verksamhet af mogen reflexion, som städse följer fantasien i dess till utseendet godtyckligaste spel, är den senare mannaåldern företrädesvis benägen. Den åldrige skalden, som är lycklig i medvetande att hafva lemnat lifvets vädjobana och dess äflan, dess strider, dess förhoppningar och bländverk bakom sig med en rik skörd af erfarenhet om det verkliga och overkliga i föremålen för menniskors sträfvanden, är berättigad att från den höjd, som han redan hunnit, kasta leende blickar tillbaka på de nya skaror, som trängas på den gamla skådeplatsen — han är berättigad att i

ögonblickets glädtighet betrakta denna rastlösa ifver, som utvecklar sig nedanför honom, såsom en brokig barnlek, åt hvilken han egnar ett olympiskt löje, — han är berättigad dertill, emedan ingen bättre än han känner det djupa allvar, som går i bredd med flärden, den djupa sanning, som skymtar under skenet i menskligHetens lif. Franzéns ålderdom synes hafva haft gemensam med Goethe's denna benägenhet för det sinnrika epigrammet, det i några få, träffande drag sammanträngda allvaret eller skämtet. Det roade den gamle siaren att i sin poetiska trollspegel uppfatta nya hastiga sken från de tusen olika facetterna af den menskliga tillvarelsens sanna och varaktiga kärna, under det att han med den förtärande lågan från skämtets och satirens blåsrör förbrände till aska dess flärd, dess flarn, dess falska anspråk.

Den art af poesi, som utgör Franzéns egentliga storhet, är den lyriska, och det är åt den, som vi hittills företrädesvis egnat vår uppmärksamhet. Emellertid försökte sig hans lifliga snille derjemte både på den episka och den dramatiska skaldekonstens områden. Att i våra dagar vara episk skald innebär nödvändigheten att misslyckas, såvida man fattar begreppet epos i dess theoretiska och antika stränghet. Men inlägger man en sådan betydelse i detta ord, så äger verlden ej heller mer än en enda sann hjeltedikt, den homeriska: likväl, om det före Agamemnon lefvat hjeltar, som, enligt Horatii anmärkning, dött obesjungna derför att ingen Homerus ännu fanns, så är dock säkert, att äfven efter honom funnits hjeltar, hvilkas minnen sången kunnat tillegna sig, ehuru den joniska skalden redan slumrade under tusenårig mull. Erfarenheten framstår här, liksom i många fall, såsom en vederläggning eller en jemkning af theorien. Om den högre eller lägre grad af fulländning, som kan tillerkännas den romantiska hjeltedikten i jemförelse med den klassiska, vill jag vid detta till-

fälle icke yttra mig: jag låter mig nöja med det obestridliga faktum, att den moderna vitterheten i sjelfva verket eger ett epos, som är lika egendomligt för den romantiska anden, som det grekiska var för den antika. Det kan visserligen vara en hög tillfredsställelse för den menskliga tankens forskning, att sådana konstverk träffas, hvilka i sin begreppsmässiga stränga fulländning jemnt fylla den form, som den estetiska spekulationen a priori uppgjort; men den lefvande konstanden har sina nödvändiga oregelbundenheter, som äro beroende af olika tidehvarf med deras olika bildning och åskådningssätt och af olika nationaliteter med deras olika lynnen och seder, och den theori, som ej unnar utrymme åt sådana afvikelser, är städse så till vida falsk, som den vill intaga den fria konstnärliga verksamhetens plats, gå före konstens praktiska utöfning, i stället för att följa den, och stifta abstrakta lagar för den poetiska känsla, som alltid trotsar hvarje annan lag, än den, som är inneboende i henne sjelf. Denna theori är, med ett ord, falsk derföre, att den söker att i en död och oföränderlig form intvinga yttringarne af ett lif, som är oupphörligt vexlande derföre, att det är lif, ehuru det i sin fria utveckling följer lagar, som äro eviga och i grunden enahanda. Den sanna forskningen tränger ned till dessa lagar och söker blott helt anspråkslöst förklara det sätt, hvarpå de i konstens lefvande utöfning verka. Låt det homeriska epos vara ett bland de mest fulländade, ja, det mest fulländade sätt i sitt slag af den skapande fantasiens lifsyttringar: det hindrar icke, att derjemte kunna finnas andra, som intaga sin berättigade, sin vigtiga plats i den stora utvecklingskedjan af samma diktart.

Samtidens hjeltedikt är romanen. Att utreda dennas förhållande till det öfriga epos och undersöka, huruvida den heroiska sagan icke äfven i våra dagar skulle kunna ikläda sig en strängare form utan att upphöra

vara tidsenlig, är nu icke tillfälle. Vår tids störste romancier, Walter Scott, är tillika vår tids episka skald, hvars diktkonst står i samma förhållande till det romantiska innehållet af medeltidens och de nästförflutne seklernas historia som den homeriska poesien till det trojanska krigets folksaga; det vill säga: att den historiska romanen uttrycker vår samtids poetiska åskådning af den moderna menskligheteus upplefda öden, liksom det joniska epos återgaf den grekiska forntidens naiva uppfattning af det heroiska verldstillstånd, som föregick grundläggningen af deras samhällen. Om så är, så måste all modern episk dikt, såvida den vill vara något annat än en med sträng konstmässighet utförd tillämpning af den antika episka diktens lagar, också mer eller mindre till innehåll och syftning närma sig romanen, sådan som den utgick ur medeltidens poetiska folkmedvetande och intill våra dagar utvecklat sig. Jag vill ej påstå, att Franzéns stora episka dikt, «Mötet vid Alvastra», är föranledd af likartade arbeten af samtidens stora romantiskt-episka diktare; men det torde kunna anses följa af det föregående, att den såsom verkligen modernt epos måste vara i större eller mindre mån till lynne och hållning befryndad med dessa oförgängliga skapelser. Jag måste betrakta nämnda dikt af vår mångsidige skald såsom en versificerad novell, hvars metriska form skulle vara en besvärande boja, i fall den icke vore behandlad med den makalöst lätta virtuositet, som gör att den ej synes tryckande på ett enda ställe, utan öfverallt med största smidighet faller efter det mindre fogsamma episka innehållet, som med sin objektiva sjelfrådighet fritt kan utveckla sig derunder. Likväl misstager man sig mycket, om man anser denna moderna metriska form såsom en blott artig tillfällighet, som dikten utan väsentlig afsaknad skulle kunnat umbära; ty säkert är, att diktens romantiska innehåll måst blifva icke allenast i formelt hänseende något helt annat än

det nu är, om det blifvit iklädt en prosaisk drägt. All rimmad vers, såvida den skall vara något annat än en meningslös ljudlek, måste med sin regelbundet omvexlande klang återgifva en känsla hos skalden och väcka en likartad hos åhöraren eller läsaren: den är följaktligen till sin natur lyrisk, och hvarje berättande dikt, som begagnar ett så beskaffadt versmått, måste i väsentlig mån vara lyrisk. Det är betecknande för Franzéns lyriska sinne, att han just valde en sådan form, då han inträdde på den episka diktens område. Om denna lyrik inom hjeltedikten är ett fel, så är den dock inom Franzéns hjeltedikt en skönhet och dess väsentliga skönhet. Den romantiska berättelsen är för honom icke en blott yttre trogen bild af händelser och handlande personer: han är sjelf med i den öfverallt, med sin egen känsla, sitt välbehag, sin sorg, sin förtrytelse, sitt goda lynne, sin qvickhet; man hör ej blott en saga: man hör tillika en lifligen intresserad menniska berätta den, och ett bland de angenämaste intryck man dervid erfar meddelar just anblicken af den älskvärde sagoförtäljaren sjelf, som lefver med i de scener och situationer, dem han tecknar, som ömsom röres till tårar öfver fäderneslandets sköna natur och herrliga minnen, ömsom ler och skämtar öfver det löjliga i personer och förhållanden och med en naiv språksamhet lik en annan Nestor vidlyftigt utbreder sig öfver föremål, hvilka han icke anser läsaren kunna se i nog fullständig poetisk dager. — Om denna lyriska beskaffenhet hos den episka dikten verkligen är att betrakta såsom en svaghet, så är den likväl icke allenast förklarlig utan måhända rent af oundviklig inom den moderna vitterheten, hvars särskilda arter icke stå så skarpt begränsade bredvid hvarandra som den antika skaldekonstens. Det finnes, såvidt jag känner, ingen modern episk dikt, från Tasso ned till våra dagars historiska roman, som icke innebär ett mer eller mindre lyriskt element, och den moderna romanen

närmar sig genom sin djupgående psykologiska analys och sin genomförda dialog i många fall till den dramatiska vitterheten. Till den grad ingripa de fordom så strängt åtskilda diktarterna numera i hvarandra: ett förhållande, som tyckes utvisa, att konstanden vunnit i frihet hvad den förlorat i regelbundenhet, i samma mån som den känner sig kraftigare påverkad af de tusen olika rörelserna inom menniskoandens öfriga områden, hvilka i den stränga antika diktens gyllene ålder dels voro okända, dels blott ofullständigt undersökta.

Samma lyriska ande följde Franzén äfven i hans dramatiska dikter: «Audiensen eller Lappskan i Kungsträdgården» och «Drottning Ingierd eller mordet på Eljarås». Att dömma af företalet till dessa tvenne dramer, synes författaren sjelf hafva velat till en del stödja deras värde på tillfälliga omständigheter. Men läsaren behöfver deraf ej låta förleda sig att dela ett omdöme, som författarens blygsamhet förestafvat. Dessa dikter ega i sjelfva verket ett värde, som är oberoende af alla yttre förhållanden, och behöfva icke åberopa sådana till sin ursäkt, då de icke alls tarfva en sådan. Det förstnämnda af dessa stycken är ett täckt lustspel, fullt af fint skämt och naiv godmodighet, och genomträngdt af en nästan idyllisk anda. Särskildt väcker det derjemte deltagande genom sin teckning af de enkla patriarkaliska sederna i Sveriges nordliga obygder och genom sin hyllning åt den oförgätlige konung, hvars fosterländska sinnelag och glada snillrikhet i folkets hågkomst kastat en rosenfärgad slöja öfver hans svagheter och fel. — Det senare åter, «Mordet på Eljarås», är ur dramatisk synpunkt af vida större betydelse, så mycket mera som skalden sjelf intygar att han författat det i sin ungdom. Vid öfvervägande af de verkliga dramatiska förtjenster, som detta sorgespel eger, och som synas ännu större om det betraktas såsom en lärospån, som häntyder på en ännu rikare framtid, synes det icke

osannolikt, att Franzén skulle kunnat blifva en utmärkt dramaturg, och att han framför allt väl skulle hafva förstått att för dramatiska ändamål begagna de rika tragiska ämnen, som Sveriges äldre historia erbjuder. Emellertid är det ej mindre i biografien än historien vanskligt att bygga på sannolikheter och söka beräkna möjligheter. Otvifvelaktigt är, att skalden sjelf i de flesta fall bättre och säkrare än granskaren fattar gränserna af sin förmåga och hörsammar sin naturliga kallelse; men onekligt är äfven, att yttre omständigheter ej litet bidraga att framkalla eller förqväfva en naturlig fallenhet hos det skapande snillet. Måhända berättigar oss Franzéns enda sorgespel till den förmodan, att dess författare, om utvecklingen af hans ungdomliga snille fortgått under inflytelsen af andra yttre förhållanden, skulle hafva varit i stånd att fylla en väsentlig lucka i vår vittra litteratur på en tid, då svenska allmänheten ännu visade ett lifligt deltagande för den fosterländska skådebanan. Likväl utsäger jag denna förmodan icke utan stor tvekan; ty jag upptäcker i den Franzénska sångmöns lynne mycket, som antyder, att hennes dramatiska riktning endast är att anse såsom tillfällig och undantagsartad, äfven der den i följd af noggrann insigt i diktartens väsen kan anses i viss mån krönt af framgång. Framför allt befarar jag, att hon i sin enkla lyriska stämning saknade förmåga att slita sig lös från sin egen inre paradisiska verld, der hon så gerna dvaldes, för att kasta sig midt in i hvirfveln af de menskliga passioner, som utspela sina strider i dramat, och som måste icke allenast på afstånd fattas, utan äfven till en viss grad upplefvas och delas af den ande, som företager sig att i poetiska bilder återgifva dem. Måhända finnes anledning nog till den förmodan, att Franzéns oskuldsfulla själ saknade denna djupa och föga afundsvärda erfarenhet om de demoniska lidelser, som tvinna sitt invecklade garn i menniskohjertats djup, innan

det knytes till ett konstrikt nät, som fångar sin egen upphofsman och binder honom med jerntrådar, oslitliga såsom ödets.

Kallad till kyrkoherde i S:t Clara församling, bosatte sig Franzén i Stockholm år 1824. Under de följande tio åren, intill dess han tillträdde Hernösands biskopsdöme, var han Svenska Akademiens sekreterare. Ingen af denna akademis ledamöter har riktat Akademiens Handlingar med en så stor mängd värderika uppsatser som Franzén. Från och med 1812, eller året näst efter det då han inträdde i detta samfund, till och med år 1844, då han var nära sitt sjuttiondetredje år, lemnade han årligen bidrag till den serie af Minnesteckningar öfver utmärkta svenska män, som utgör en så vigtig del af denna akademis fosterländska verksamhet. Franzéns minnesteckningar uppgå till ett antal af ej mindre än trettiotre, och han upphörde icke att arbeta för akademiens vackra syftemål, förr än han kände sina krafter svigta under tyngden af det ingångna åttonde decenniets mödor och ära.

Karakteren af Franzéns vältalighet är nära befryndad med den af hans poesi. Man har med rätta uppdragit en väsentlig gräns mellan rhetorisk och poetisk skönhet, och förvisat den förra från den sanna poesien, ehuru man ej vågat eller velat eller kunnat utestänga poesien från vältaligheten. Ty det är den poetiska fantasiens art, att den icke låter sig utestängas der den finnes, att den med sin ande genomtränger allt hvad den berör och att den städse verkar på ett så angenämt sätt och tillika, der den är äkta, så väsentligen i sanningens tjenst, att man till och med unnar den att yttra sin tillvaro äfven i den vetenskapliga forskningen, ehuru naturligtvis efter ett visst mått och inom vissa bestämda gränser. Den konstbildande fantasien uppträder nem-

ligen inom dessa den stränga vetenskapens områden med en siarartad blick, såsom en inre åskådning (intuition), hvilken ofta säkrare och alltid snabbare än den ansträngda tankeforskningen (spekulationen) träffar det sanna, sjelfva väsendet i föremålen. Jag påminner endast om Goethe, som i detta afseende är det mest slående exempel. Men äfven alla andra rikt begåfvade skaldenaturer hafva i större eller mindre mån delat denna underbara förmåga att divinatoriskt nedtränga i vetandets föremål. Franzéns vetenskapliga verksamhet sammanfaller med hans rhetoriska så till vida som han öfverallt iklädt resultaterna af sin vetenskapliga forskning vältalighetens drägt. Inom det verldsliga vetandet var historien eller, närmare bestämdt, den historiska biografien hans fält. Den vältalighet, hvarmed han behandlade de svenska häfdernas storartade gestalter, är lika litet rhetorisk i ordets hvardagliga mening, som hans poesi: deremot höjer den sig stundom, dock alltid med en välbetänkt måtta, till ett poetiskt bildspråk, ur hvilket man städse ser skymtar af hans sångmös välkända englablickar. Franzéns vältalighet liknar hvarken den Wallinska bergfloden, som störtar sina dundrande kaskader utför skyhöga branter, ej heller den Tegnérska vältalighetens vattusprång, som kastar sina djerfva, regnbågsbildande strålar i en sydländsk park af oliv och lager; — Franzéns vältalighet är en välsignelsegifvande, ymnigt vattnande å, som långsamt slingrar sina klara böljor mellan sammetslena, blomsterhöljda ängar, hvilkas yta icke brytes af några djerfva höjder, utan endast här och der lindrigt uppsväller i milda, vågliniga kullar. Franzéns vältalighet är öfverallt sakens egen. Den historiska bilden framträder under hans behandling i sin lefvande sanning, sådan den uppenbarade sig i verkligheten, utan andra attributer än dem, som häfderna sjelfva gifva vid handen. Man kan så till vida med rätta säga, att hans minnestecknande pensel icke gör något annat

än kopierar den historiska verkligheten. Men att göra detta så, att föremålet framstår icke allenast såsom pånyttfödt och frammanadt ur seklernas dödsnatt med de drag och den hållning, som det i verkligheten bar, utan äfven i en belysning, som är tillräckligt klar att uppdaga hela tidehvarfvets lynne och arten af dess sträfvanden, dertill fordras en konst, som är en helt annan än kopistens. Franzén eger en sällsynt förmåga att göra sina historiska gestalter jemte hela deras omgifning åskådliga, ja genomskinliga, och att ställa dem i ett lefvande sammanhang med den mångfaldigt skiftande verld, inom hvilken de yttrade sin verksamhet. Han begagnade för detta ändamål de enklaste medel. För att uppdaga de mest invecklade verkningar af historiens ofta rätt hemlighetsfulla rörelsekrafter, behöfde han icke anlita en djupgående spekulation; för att reda den politiska eller vetenskapliga karakterens ofta svårfattliga sammansättning, behöfde han icke inlåta sig i klyftiga psykologiska undersökningar: han utgår från häfdernas kända fakta, på hvilka han tillämpar en enkel och klarsynt kritik, och bestämmer den historiska personens karakter efter totalbeskaffenheten af hans verksamhet, hvars hela sammanhang han genomtränger med en enda klar stråle från sin siarblick. Måhända är det ej många af dessa välkända historiska gestalter, som genom Franzéns behandling erhållit några nya, förut obekanta drag; men den sköna hemligheten af den konst, som han på dem nedlagt, ligger deri, att de spridda drag, som man förut fått efterleta kringströdda här och der, under hans händer samlat sig till en helgjuten bild, som till sin historiska betydelse kan öfverskådas och till sin egendomliga karakter genomskådas med ett enda ögonkast. Och om de någongång skulle framstå i en vackrare dager än den, som den stränga historiska forskningen vanligen vill medgifva dem, så må man ihågkomma,

att konsten är benägen att idealisera och den kristliga kärleken att öfverskyla, och att Franzén var väl berättigad att utöfva bådas älskvärda frihet. Föröfrigt hindrar honom icke hans hjertas välvilja att med ädel sanningskärlek utsäga sin på allvarlig forskning grundade åsigt af vissa omtvistade tidskiften i vår historia, hvilka det är en så mycket mera grannlaga uppgift att ställa i sin rätta dager, som de strider, af hvilka de upprördes, ännu icke kunna anses utkämpade. Sådana ömtåliga frågor har han med säker, ehuru varsam hand vidrört, t. ex. i minnestalen öfver Rudbeckius, M. G. De la Gardie och Lindskjöld.

Om Franzén redan i sina stora historiska gestalter ådagalagt den sällsynta smidigheten af sitt snilles skapande förmåga, om man derjemte i dem måste beundra den klarsynta kritik, hvarmed han förstått att ordna ett redan förhanden varande historiskt råämne, som ofta icke var något annat än en sammangyttring af svårlösta motsägelser, så torde dock den uppmärksamme åskådarens beundran ytterligare stegras vid betraktelsen af hans teckningar af sådana karakterer, om hvilka den politiska historien litet eller intet vet, emedan deras mindre bemärkta men välgörande verksamhet var egnad åt fredens idrotter. Han besväras på detta fält af inga förarbeten, inga fördomar. Han har der fritt utrymme för sitt plastiska snille. Jag vet ej, om jag bedrager mig, då jag i dessa teckningar tror mig upptäcka spår af denna större frihet. Dessa förut okända bilder synas mera sammanträngda, säkra och bestämda än de öfriga, i samma mån som de äro mera fristående och otvungna. Sådana mästerliga bilder innehållas t. ex. i minnestalen öfver Rydelius, Alströmer, Porthan och fru Lenngren. De egenskaper, som tillhöra den Franzénska minnesteckningen, visa sig här i ännu högre stegring, i ännu skönare harmoni: den största klarhet och renhet i förening med den grundligaste sanning och den samvets-

grannaste trohet. Kanske utgör teckningen af fru Lenngren den skönaste blomman i denna rika krans. Åtminstone är ingen annan så egnad att väcka en ljuf rörelse. Snillet och vänskapen i förening hafva aldrig hemburit minnet och saknaden en bild af mera utsökt finhet, sanning, täckhet och lifiighet. Man tycker sig se på hvarje drag deri, att den sörjande vännen målat den för sitt eget hjerta.

Denna vältalighet bär, såsom jag nyss yttrade, öfverallt spår af sin nära frändskap med Franzéns poesi. Gemensam för båda är en naturlig, osökt enkelhet, flärdlöshet och klarhet i det stora och hela, i förening med en, att jag så må säga, nedlåtande sorgfällighet i det lilla, hvilket aldrig är nog litet att ej anses förtjena sin andel af fantasiens, känslans eller tankens arbete. Deraf uppstår en harmoni, en jemnvigt mellan alla delar, som sällan öfverraskar eller förvånar och till och med undgår den obildades uppmärksamhet, men som gör ett så mycket mer välgörande intryck på ett sinne, som vant sig att uppfatta och njuta den sanna konstens föremål. Detta meddelar ett lätt antikt drag åt Franzéns poesi och vältalighet och gifver en sällsam objektivitet åt ett diktarlynne, som är till den grad lyriskt, att det ej kan upphöra att vara det, äfven der det söker sig andra banor. Men denna omsorg i detaljer förråder ingenstädes någon ansträngning: allt ser tvärtom så naturligt ut, som om det icke skulle kunna vara annorlunda. Man nalkas Franzéns arbeten såsom de enklaste föremål under solen, men man lemnar dem icke utan att förundra sig, huru det enkla kan vara så outsägligt skönt och det sköna så oändligen enkelt.

Samma vältaliga enkelhet utmärker kanske i ännu högre grad Franzéns andliga föredrag, hvilka mera än de flesta af samma slag äro lämpade efter gemene mans fattningsgåfva på samma gång som de äro väl beräknade att tillfredsställa de mera bildades religiösa behof. Det

finnes bland dessa föredrag intet enda, som icke tydligt vittnar, huru djupt Franzén kände sig genomträngd af den pligt, som Skriften ålägger den kristlige läraren, att företrädesvis predika evangelium för de fattiga och enfaldiga, för dem, hvilkas enda rikedom består i det hopp och den tröst, som religionen skänker. Om det i allmänhet gäller om Franzéns vältalighet, att den efterhand fängslar, utan att på en gång förvåna och hänrycka, så gäller det i synnerhet om hans andliga tal, att de, utan att skaka eller häftigt uppröra, genom den sannaste fromhet, det fogligaste nit, det mildaste allvar, söka med kärlekens ömma våld i Skriftens egna enkelt kraftiga ordalag öfvertyga, varna, uppmuntra, på ett sätt, som slutligen fyller hjertat med andaktens stilla hänförelse. Dessa predikningar äro varaktiga vittnesbörd om Franzéns vackra uppfattning af sitt presterliga kall. I en tid, då predikstolen tyvärr ofta är skådeplatsen för ett effektsökeri, som ängsligt friar till bifallet af de företrädesvis så kallade bildades öfverretade smak, med förbiseende af hela församlingens rättvisa anspråk på uppbyggelse, måste framgången af ett sådant predikosätt som Franzéns vara tröstrikt för kristendomens alla sanna vänner, hvilka icke glömt, att predikstolen hvarken är en katheder eller en tribun, utan den af heliga minnen omsväfvade plats, der apostlarnes efterföljare skola frambära det eviga lifvets rika och just derföre flärdlösa håfvor, icke allenast åt storheten och verldsvisheten, utan äfven åt ringheten och enfalden, allom till en uppfostran för det rike, som icke är af denna verlden. — Att bedömma alla förtjenster, som utmärka Franzéns andliga tal ur strängt homiletisk synpunkt, ligger öfver min förmåga och utom mitt ämne. Svenska kyrkan gör i detta afseende helt säkert full rättvisa åt en af sina mest nitiska herdar. Men det vet jag och det känner enhvar, som icke förlorat allt sinne för den storartade skönheten af den apostoliskt enkla prediko-

stilen, att det är en himmelsvid skilnad mellan Franzéns andliga vältalighet och den, om hvilken Skriften säger, att den är «såsom en ljudande malm och en klingande bjellra, änskönt den talar med menniskors och englars tunga; ty den hafver icke kärleken.»

Redan här börjar ett sken af förklaring gjuta sig öfver den herrliga gestalt, som det blef min pligt att med min svaga konst återgifva. Ju mera den nalkas sin fullbordan, desto mera blifver den vördnadsbjudande. Skalden, vältalaren har jag sökt att teckna: jag har med få drag antydt den kristlige öfverherden. Jag stannar med tvekan och modlöshet framför mitt verk och frågar mig, huru jag skall kunna lägga sista handen dervid. Eger poesien nog idealiskt rena färger att färdigteckna denna ljufva bild, eger vältaligheten nog friska blomster att pryda denna heliga grift? Jag tviflar ej derpå; men jag erkänner ödmjukt, att min konst eger dem icke. Lyckligtvis torde den kunna umbära dem: hvad den förevigade var, ej blott såsom vältalare och skald, utan äfven såsom medborgare och prest, har fäderneslandet ännu icke kunnat glömma: jag behöfver icke anstränga mig att fullteckna den bild, som sjelf med outplånliga drag inpreglat sig i hvarje svenskt hjerta. Hvem minnes icke lifligt ännu det rörande skådespelet af den vördnadsvärde patriarkens ålderdom? — huru han i trots af årens börda och krämpornas vedermödor städse sökte motsvara sina heliga och kära pligter; huru han i aflägsna ödemarker stämde möte med flockar af sin vidt kringspridda hjord, för att vårda deras andliga helsa och förse deras eviga behof; huru han med mildhet, kärlek och försonlighet ingrep i tidens frågor och sökte utjemna dess tvister; huru han tid efter annan fattade sin gamla lyra för att med nya och ändock så välkända toner förströ sitt sinne, medan han tåligt bidade den stund, som skulle upplösa det stoft, som

»är ju blott ett skal, en jordisk hinna
För själen, arfvinge till skyn.»

Man har sagt, att en lycklig ålderdom är mennisko-lifvets skönaste del. Jag vill föreställa mig, att så är: jag finner sannolikt, att den ålderstigne, som njuter medvetandet af en väl använd verksamhet under en lång lefnad, kan tillbakablicka öfver den tillryggalagda banan med den tillfredsställelse och motse det lif, som kommer, med den ostörda förtröstan, som ej gerna kan tillhöra de åldrar, då hjertat ännu har lidelser, som skola öfvervinnas, och förhoppningar, som skola förfelas. Ungdomen är lycklig genom sina illusioner — i sanning en vansklig lycka. Ålderdomen åter är lycklig genom sin rika erfarenhet om det, som är det enda sanna och verkliga i menskliga sträfvanden. Tvifvelsutan hvilar denna lycka på en fastare grund. Sannt är, att den menskliga sällhetens mått aldrig är fullständigt, och att ingen känner måttet af en annans lycka; men, såvida en verklig sällhet kan gifvas på jorden, och såvida den kan tänkas oberoende af de små bekymmer, som äro menniskans trognaste följeslagare ända till dödsbädden, så måste den sökas i en ålderdom, sådan som den vi nu hafva för ögonen. Hela det rika innehållet af en ej blott ärofull och lysande, utan äfven gagnelig och välgörande lefnad låg samladt under den åldrige patriarkens blickar, hvilka en långvarig erfarenhet renat och skärpt, — samtidens alla riktningar kunde af honom i ett sammanhang öfverskådas och särskönjas; ty han hade med deltagande följt dem alla, — frukterna af hans mannaålders verksamhet hade mognat till en välsignelse-rik skörd, som ett uppväxande slägte med tacksamhet och beundran börjat inberga, — och utsigten öfver denna sköna tafla åtnjöt han från ett fridfullt tjäll, inom hvilket han såg sin älskvärda personlighet mångfaldigad i talrika ätteläggar. Hvilken intagande tafla! hvilken förklarad dager, som hvilar deröfver! Det är en högsom-

marens helgdagsqväll, som tyst gjuter sin leende glans öfver mogna skördar, öfver lugna vatten och hvita tempel — en helgdagsqväll, hvars sjunkande sol icke samlar några moln, utan bådar en stormfri natt af ostörd hvila.

Så, lik din lefnad, gamle! blef din död
En ljuf idyll, af englaröster sjungen,
Så, lik din morgons, blef din aftons glöd
En stråleflod, ur himlens klarhet sprungen.

Mild som du sjelf är dina toners gång,
Din känslas ömhet ingen harm förbittrar;
Natur och kärlek andas i din sång,
Och vakteln slår deri och lärkan qvittrar.

Hur skönt i denna sång sig sammanband
Minutens fröjd med sorg från flydda dagar!
Der leker Mälarns bölja vid sin strand,
Och Saimens våg vid sina klippor klagar.

Der skummar vågen emot naken häll,
Der åter slumrar den vid gröna ängar:
Der gråter kärleken i öde tjäll,
Der åter leker den med lyrans strängar.

Än sångmön, svärmande kring land och sjö,
Bland diktens lätta sommarfåglar ilar:
Än står hon klagande på enslig ö,
Der under torfvan Carolinen hvilar.

Än drömmer hon en rosig morgondröm
Om barndomsfrid på paradisets kullar:
Än vemodsfull hon lyss på tidens ström,
Som öfver menskoverk sin härjning rullar.

Än skalkas hon, behagfullt qvick och yr,
En gratie, qvarglömd från kung Gustafs tider:
Än åter, djupt allvarlig, hon ej skyr
Att gifva tårars tröst åt den som lider.

Men om hon gråter eller om hon ler,
Om vårar grönska, eller vintrar snöga,
Jag samma frid på hennes panna ser
Och samma milda djup i hennes öga.

På hennes kinder barnets helsa log,
Och morgonskimmer hennes anlet smekte,
Och vårens första flägt i nordanskog
Med hennes ljusa gudalockar lekte.

Hur ömt hon klagade, hur ljuft hon brann!
Hur till försoning bjöd hon hvita handen! —
Den hand, som tyckes än, se'n hon försvann,
Sin frid oss vinka ifrån himlaranden.

Men lyktadt re'n är hennes sångers tal:
Förgäfves, ack! jag söker hennes like.
Nu drömmer hon uti cypressers dal
Vid silfverbäckar i de dödas rike.

Likväl, o gamle! du ej inneslöt
Din hela rika själ i harpoljuden:
Din varma kärleks bästa tår du göt
För korsets Hjelte dock i purpurskruden.

Dig syntes skönare än Pindens glans
De droppar blod, som verldens synd försona,
Och mera dyr än sångens lagerkrans
Dig syntes Gudasonens törnekrona.

Så korsets tyngd du på din skuldra tog
Och genom lifvet milde mästarn följde:

För menskors väl, likt hans, ditt hjerta slog,
För deras brott ditt anlete du höljde.

Och mild lik sommarvinden ljöd din röst,
I helig enfald hög, för dina bröder,
Hur ljuft hugsvalande med nådens tröst
Hvar själ, som våndas, och hvart bröst, som blöder!

Min röst förstummas. Ack, hur skulle jag
För mina sångers konst din bild begära? —
En bild, så ljuflig som din lyras slag,
En bild, så ren och flärdlös som din lära.

Sof, du naturens milda lyra! sof!
Ditt strängaspel af sorg har söndersprungit,
Då här ej fanns en engel för ditt lof,
Se'n du din Selmas ljufva drag besjungit.

Sof, gode skald! uti ditt trånga hus,
Den stora dagen att i ro förbida,
Då du står upp till nya solars ljus
På purpurmolnet vid din Fannys sida!

MINNESTAL

ÖFVER

PEHR DANIEL AMADEUS ATTERBOM.

HÅLLET I UPSALA DEN 9 MAJ 1856,
PÅ STUDENT-CORPSENS VÄGNAR.

En gammal erfarenhet lärer, att hvarje tidehvarf hyser ett visst missnöje med sig sjelft, och antingen med hoppets förtröstan blickar fram mot ett bättre tillkommande, eller ock med minnets vemod skådar tillbaka på en förfluten gyllene ålder. Denna erfarenhet är jemnårig med historien sjelf. En sådan det närvarande ögonblickets oro grundar sig på det dunkla medvetandet, att detta ögonblick icke är sig sjelft tillfyllest, utan har sin rot i ett fordom och sin fullbordan i ett framdeles. Den är ljudet af det menskliga kulturlifvets evigt fortsatta pendelslag.

Så klagar man i våra dagar, att menniskorna mer och mer upphöra att visa deltagande för poesien och konsten, och att de tillämpade vetenskaperna och de praktiska yrkena vunnit ett öfvertag, som hotar att förqväfva alla rent andliga intressen. En viss sanning ligger till grund för denna klagan; men, stödde på historiens vittnesbörd, anse vi faran blott skenbar. Theorien tager nog en gång igen sin rätt, och jemnvigten återställes. Att verkligheten nu i sin ordning upphäfver sig till uteslutande giltighet, är icke mer än billigt efter ett tidehvarf, som föraktade all verklighet. I sinom tid kommer man säkert öfverens om att verkligheten lika litet kan umbära idéen, som idéen verkligheten.

Emellertid kunna vi nu lefvande icke utan en känsla af djupt vemod öfver förgängligheten af menniskors lif och menniskors sträfvanden kasta våra blickar tillbaka på det idealiserande tidehvarf, som, likt ett tjusande morgonskimmer från konstens paradisiska vår, för mera än ett halft århundrade sedan uppstrålade öfver våra germaniska stamförvandter på andra sidan haf-

vet och kastade sitt varma sken äfven öfver vårt fädernesland. Vi torde knappast kunna föreställa oss den förtjusning, hvarmed denna nya romantiska gryning helsades af en föregående generation af detta universitets ungdom; huru förtjusningen steg, ju högre dess flammor spridde sig; huru den icke minskades deraf, att det nya ljuset aldrig förmådde skingra morgondimmorna, genom hvilka det endast bröt sig med så mycket underbarare, det unga sinnet så mycket mera lockande färger; tills slutligen den fosterländska nordanvinden framstormade, bortsopade med sin helsogifvande kraft de qvalmiga dunsterna och visade, att det verkligen var en ny dag, men hvars kallelse det var — icke att måla granna färger på den tomma rymdens töcken — utan med en ny klarhet belysa verkligheten och lifvet.

Denna märkvärdiga epok af vår vitterhets utvecklingshistoria har jag blifvit kallad att skildra. Jag har nemligen i denna mening uppfattat det hedrande förtroende, som blifvit mig gifvet af Upsalas studerande ungdom, då den åt mig uppdragit att teckna minnet af en af detta universitets mest vidtfrejdade lärare, den ej längesedan hädangångne ädle siare, som är medelpunkten i denna litteraturepok, eller, så att säga, sjelf utgör hela epoken. Men då de första alstren af hans vetenskapliga, kritiska och poetiska bemödanden i sjelfva verket voro exotiska blomster, måste jag för en stund undanskjuta hans egen bild för att skärskåda och till deras rätta värde bestämma de förutsättningar för hans tidigare verksamhet, som måste uppsökas i de kort förut försiggångna kulturhistoriska rörelserna hos ett främmande, ehuru stambeslägtadt folk, på hvilka hans uppmärksamhet då ännu var företrädesvis riktad.

Den period af den tyska sköna litteraturen, som man kallar den klassiska, varade vid pass ett årtionde. Den börjar med öppnandet af den förtroliga bekantskapen, den flitiga brefvexlingen och det ständiga utbytet

af tankar mellan Tysklands två största skalder, Goethe och Schiller, och fortgår till den senares död. Ty dessa två snillen voro grundläggarne och de enda representanterna af denna ärorika period. Hvad som karakteriserar den till skilnad från föregående perioder, är skaldernas sträfvande att lösslita sig från den närvarande verkligheten och sin egen föregående verksamhet för att återgå till den klassiska ålderdomen, der de funno sitt ideal. Denna riktning hade hos Goethe uppstått redan under hans italienska resa, vid betraktelsen af söderns natur och folk och de rika lemningarne af antikens konst. Hos Schiller blef den en följd af umgänget med Goethe. Märkvärdigt är det ock att se, huru de, fördjupade i sin åskådning af idealet, lyckades göra sig fria från den öfriga mensklighetens alla intressen. Under en period af så våldsamma skakningar inom den bildade verlden, då det var fråga om stora samhällens väl eller ve, stora sedliga idéers seger eller nederlag, under de betydelsefulla åren från kanonaden vid Valmy till slaget vid Austerlitz, upptäcker man i den vidlyftiga brefvexlingen mellan Schiller och Goethe knappast ett enda ord, som syftar på de vigtiga angelägenheterna för dagen. Man ser der ingenting annat än konstidealets eviga solsken, utan skuggor, utan färgbrytningar, rent och klart såsom Greklands middagshimmel. Hade Schiller fått upplefva den dag, då eröfraren måttade sina åskor omedelbart mot hans eget fosterland, så skulle otvifvelaktigt hans starka sedliga känsla hafva väckt hans patriotism: Goethe upplefde den; men icke en gång kanonerna vid Jena förmådde rubba hans olympiska lugn: det enda obehag han af främlingarnes öfvervälde synes hafva erfarit var oron att allt för mycket störas i sin heliga offertjenst vid idealets altare. Men denna liknöjdhet för den närvarande verkligheten skulle hos en senare konstskola öfvergå till förakt för all verklighet. Klassiciteten hade dock erkännt någon verk-

lighet, ehuru den förlaggt den till ett förflutet — till Greklands och Roms förgångna verld.

Mot yttersta slutet af århundradet slöt sig till de båda skaldefurstarne i Weimar en krets af unga, uppåtsträfvande män, som dels på nära håll, dels på afstånd egnade dem och deras åsigter sin hyllning. Främst bland dessa och såsom chorförare för den öfriga vördnadsfulla skaran stå bröderna A. W. och Fr. Schlegel. Vid medlet af nittiotalet antogos dessa bröder till medarbetare i Schillers tidskrift «die Horen», en utmärkelse, som för dem måste anses hafva varit så mycket mera hedrande, som tidskriften stod under ledning af sådana män, som Goethe, A. v. Humboldt, Herder, Fichte och andra. Brödernas alla skrifter från denna tid äro författade helt och hållet i den klassiska skolans anda. Men omsider uppstod en söndring: Schillers fina moraliska instinkt upptäckte snart ihåligheten af de nya bundsförvandternas idealism, hvilken abstraherade från allt innehåll och i dess ställe satte den konstnärliga virtuositeten, fantasiens godtyckliga lek, och med det föregifna snillets ironiska missaktning för sedlighetens rätt mätte alltings värde endast med esthetisk måttstock. Schiller bröt tvärt och icke utan en viss häftighet med den nya skolan, hvarvid han väl icke kunde undgå att aggas af det besvärande medvetandet att sjelf hafva i gemenskap med Goethe gifvit anledning till denna vådliga missriktning genom sin ensidiga vördnad för antikens ideal, med förbiseende af det verkliga lifvets fordringar. Goethe tog, såsom vanligt, saken lugnare, hade i det längsta fördrag med sina unga vänner, lät sig ej sällan hänföras af deras enthusiasm för den bländande sköna formen hos söderns skalder, frånsedt allt innehåll, och lät deras fortsatta hyllningar sig väl behaga. Men äfven han skulle omsider öppna sina ögon för farorna af de resultater, hvartill en sådan abstrakt, innehållstom idealism slutligen kunde leda.

Den nya skolan nöjde sig snart icke längre med den klassiska skolans antika ideal; liksom med en instinktlik afund öfver de segrar, som de stora skalderna vunnit under dess banér, med en oroande hemlig känsla af sin egen oförmåga af sjelfständig produktion, sågo de sig nu om efter ett annat ideal, som skulle uttränga det förra. De trodde sig finna det hos de stora skalder, som med mäktiga harposlag firat den nyare tidens gryning ur medeltidens sagonatt: Dante, Ariosto, Tasso, Camoens, Cervantes, Calderon, Shakspeare. De skyndade att genom öfversättningar tillegna sin litteratur dessa skalders hittills föga bekanta mästerverk. Var icke en sådan nitälskan för det esthetiska vetandets utvidgning berättigad och berömvärd? Utan tvifvel, — och likväl medförde den genom det sätt, hvarpå den gick till väga, högst beklagliga följder.

Det var för den nya skolan icke nog att genom dessa öfversättningar vidga den litterär-historiska vetenskapens synkrets, eller öka förrådet af esthetiska njutningsmedel för de bildade, ej heller att genom dem framställa nya mönster för versform och bildprydnader: snart skulle man äfven förorda dessa dikters innehåll, den verldsåsigt, den tro, den sedliga lifsluft, hvari de röra sig, såsom den högsta sanning och skönhet, såsom det oundgängliga vilkoret för all poesi så i lifvet som i konsten. Man skulle väl hafva förmodat, att den protestantiske Shakspeare med sitt sedliga djup skulle hafva utgjort en tillräcklig motvigt mot de sydländska diktarnes skadliga inflytande i detta afseende. Men långt ifrån detta, var det just den återstod af medeltid, som ännu qvarlefver hos den store britten, det humoristiska sjelfsvåld, som han ofta tillåter sig och som kan synas ega ett flyktigt tycke med skolans egen ironi, det var detta, som företrädesvis tillvann honom skolans erkännande och aktning. Den sedliga grund, på hvilken alla

hans tragiska handlingar hvila, denna stränga Nemesis, som gör menniskan sjelf ansvarig för hennes handlingar och låter hennes öde utspinna sig ur hennes eget bröst, hennes egen känsla, hennes egen vilja, — detta kristligt-protestantiska element hos Shakspeare egnade man en helt ytlig uppmärksamhet. Också var man till slut i stånd att, såsom Fr. Schlegel, begå den hädelsen emot poesiens gudom att uttryckligen gifva den fanatiske fyrverkaren Calderon företräde framför Shakspeare.

Sedan först den nya skolan frigjort sitt ideal från allt innehåll och gjort det till en godtycklig form, en såpbubbla, som ironien roade sig med att vid första tillfälle sönderblåsa för att åter blåsa en ny bubbla, lika grann och lika tom som den förra; sedan skolan derefter trott sig finna detta fria ideal i Syd-Europas katholska diktkonst med dess smekande tonfall, dess ljufva och omvexlande versformer, dess rika bildprakt, drabbades den sjelf af den ironi, som den upphöjt till sin högsta princip. Det innehåll, som man beröfvade idealet, kan det dock icke umbära i längden: man kände sin oförmögenhet att gifva en varaktig gestalt åt detta ideal: man måste dock äfven såsom konstnär ega en religiös tro eller vantro, en filosofisk eller ofilosofisk åsigt, en sedlig eller osedlig öfvertygelse. Man hade en gång fästat sitt hjerta vid de romaniska skalderna, man hade efter dem hört sig sjelf kallas romantisk skola: skulle icke Rom, det papistiska Rom, till yttermera visso helga namnet? Man gjorde sig denna fråga med allt mer och mer aftagande skygghet, och så inträffade den oerhörda skandalen, att protestantiske lärde, uppfostrade till vetenskapens och den fria forskningens tjenst, sjelfvilligt afsade sig sin tankes fria bruk, för att hylla den mörkrets afgud, som deras fäder med uppoffring af lif och blod förjagat från sina landamären. Man trodde sig kanske dermed köpa konstens gåfva. Man bedrog sig: den ofruktsamma mark, som protestantismens gudom

med sin lefvande ande icke förmått befrukta, — öfver den skulle sedan den katholska himmelens alla helgon låta sina välsignande tårar förgäfves regna. Jag kan ej tänka mig en djupare mensklig förnedring än det eländiga lif, som Friedrich Schlegel, afkomlingen af förfäder som i tvenne sekler, son efter far, varit protestantiska prester, fick framsläpa i sin katholska fristad, föraktad af hela den mera upplysta delen af sitt folk, eggad af en ständig åflan att vinnna sin okunniga och förnäma omgifnings bifall och allmänhetens uppmärksamhet genom skrifter i filosofiska och litteraturhistoriska ämnen, hvilka utgöra de försåtligaste väfnader af sanning och lögn, som någonsin tillverkats af en ränkfull, smidig och samvetslös talang.

Den gåfva — bekantskapen med Syd-Europas diktkonst —, som den protestantiska eller civiliserade verlden — för mig hafva dessa båda uttryck ungefär samma betydelse — mottog af den romantiska skolan, är onekligen af stort värde, men måste, för att ej missbrukas, till detta sitt värde bestämmas. I trots af all den hänryckning, hvari man fallit och ännu faller öfver denna vitterhets förträfflighet, måste jag dock uttala den öfvertygelsen, att dess värde är hufvudsakligen endast historiskt, att det grundar sig på den större eller mindre sanning och åskådlighet, hvarmed den framställer för våra ögon framfarna århundradens tänkesätt, seder och allmänna verldsåskådning hos nationer, som med vår egen odling ega föga eller intet gemensamt. Till detta värde kommer visserligen ett annat af hög vigt: det poetiska i framställningen. Men här måste man vara på sin vakt, att man icke af bildernas, språkets och versens skönhet låter hänföra sig till förkärlek för innehållet sjelft, hvilket, omvexlande och underhållande som det kan vara, ändock ligger bakom allt, som vårt sannare och mognare föreställningssätt gifver vid handen. Jag vill dermed icke hafva sagt, att man ej har

lof att älska och roa sig med dessa fantasiens barnsliga och äfventyrliga lekar; men erfarenheten intygar, att mången låtit det egendomliga nöjet att lyssna till denna aflägsna sirensång locka sig att komma den allt närmare och närmare, tills man, döfvad af dess öfverväldigande klang, förlorat all förnuftig besinning och lemnat sina egna traditioners hus och hem för att drömma bort sitt lif i förförerskans hesperiska trädgårdar, med förgätenhet af hvad fäderneslandet, samtiden och en evigt fortgående odling kräfva. Ty i sjelfva verket befinna vi, protestanter, oss utom kretsen af hela denna vitterhet: vi hafva en gång för alla afsagt oss grundvilkoren för dess tillvarelse, det sedliga och religiösa tillstånd, hvarur de upprunnit. Vi kunna icke tillegna vårt medvetande dess innehåll med öfvertygelse och tro utan att begå ett brott mot den helige ande, den ande, som genom Luther och hans medkämpar bröt sin bana i ljus ur medeltidens mörker — vi kunna det icke utan att blifva affällingar från vår Gud, vårt folk, oss sjelfva, hela vår odling — allt det heliga, som varit vårt lifs ledstjerna och vår yttersta förhoppning ända från vaggan. — Denna söderns diktkonst måste för oss blifva en angenäm, ja i visst hänseende lärorik lek, men blott en lek, som aldrig må tillåtas uttränga det djupa allvaret af vårt lefnadssyfte.

En väsentlig olägenhet, som det allt mera tilltagande studiet af söderns språk och poesi medfört, kan jag vid detta tillfälle icke förbigå. Jag menar benägenheten att eftergöra de invecklade och svåra versformer, hvilka äro egendomliga för de sydländska språken och för dem allena. Jag har aldrig kunnat utan ett viss vemod höra vårt eljest så fogliga modersmål, som hvarken saknar rikedom, styrka, välljud eller mjukhet, när det med foglighet och insigt behandlas, likväl ordentligt skrika af smärta och harm under den onaturliga tvångströjan af canzon- och sonettformerna. Det är till och med be-

något att stegra sig mot ottave rime. Hvarföre på sådant sätt misshandla ett ädelt tungomål, som visat sig kunna lyda antikens stränga reglor och äfven med välbehag fogar sig efter sådana sydliga versformer, som icke rent af strida mot dess egna inneboende lagar? Kan man ej tolka en svensk kärlek på annan versform än sonettens, så kan man göra sin kärleksförklaring på prosa. Den skall då mindre se ut som en afsigtlig osanning.

Huru beskaffade frukter den romantiska skolans princip — d. v. s. dess principlöshet, hvilken gjorde det s. k. snillets godtycke till normen för all handling — kunde, i sin ytterlighet tillämpad, frambringa i religiöst afseende, hafva vi sett. Dess sedliga resultater, följdriktigt upphunna, voro icke vackrare. Skolans kodex i detta afseende var Fr. Schlegels Lucinda, kanske den för sedligheten mest farliga skrift, som finnes. Schlegel öfverbjuder sina medtäflare på detta fält derigenom, att, då dessa ironiskt, satiriskt eller med det qvicka lättsinnets obetänksamhet fira den sinnliga njutningen, måhända färdiga att nästa ögonblick blygas derför, Schlegel i sin Lucinda med full besinning och med öfvertygelsens värma uppställer köttets emancipation — i fall icke äfven detta uttryck är för lindrigt — såsom högsta grundsats. Vi fördjupa oss icke i detta ämne. Följderna af en sådan romantisk grundsats blefvo straffande för en och annan af romantikens egna koryféer, hvarom deras äktenskapshistorier vittna *).

På ett mera bestämdt välgörande sätt än genom sina efterbildningar och öfversättningar af syd-europeiska skalder inverkade den romantiska skolan på den all-

*) Fr. Schlegels hustru, Dorothea Mendelsohn, hade lupit ifrån sin första man; A. W. Schlegel, som förut varit älskare åt Tiecks syster, Sofi, under hennes äktenskap med Bernhardi, måste sedan afstå sin egen hustru, Carolina Michaëlis, som redan blifvit skild från en första man, åt sin vän Schelling.

månna vittra odlingen derigenom, att den på ett kraftigt sätt befordrade studiet af den äldre fosterländska skaldekonsten. Som bekant är, hade Goethe i sina yngre år med förkärlek och ifver studerat de tyska skalderna och krönikskrifvarne från reformationstiden, och under deras inflytelse författat sin Götz v. Berlichingen och åtskilliga poemer i Hans Sachs' kraftfullt naiva stil. Romantikerna gingo längre tillbaka — till det tidehvarf, som var deras historiska ideal, medeltiden. Den oroliga äflan utan bestämdt syfte, som dref dem i ständigt nya riktningar af verksamhet, kom litteraturens sanna intressen stundom rätt väl till pass. Tieck, en beundransvärdt fantasirik natur, hvilken endast saknade den egna öfvertygelsens kärna och insigten af lifvets sanning för att blifva en stor skald, och hvilken i alla fall, sådan han var, jemte Novalis blef skolans mest utmärkte diktare, framlade i början af seklet för allmänheten frukterna af sitt studium öfver den tyska medeltidens diktkonst i sina «Minnelieder». Ett årtionde senare hade Tyskland genom von der Hagen i modern bearbetning fått emottaga sin forntids dyrbaraste poetiska skatt, det berömda «Niebelungenlied». Kort förut hade Achim v. Arnim och Brentano i «des Knaben Wunderhorn» samlat ett dyrbart förråd af fosterländska folkvisor. Fornkunskapens studium fortgick från denna tid med allt större ifver, allt större noggrannhet, tills det genom bröderna Grimm uppnådde den högsta vetenskapliga fulländning.

Den egentliga roten till allt det onda, som vidlåder den romantiska skolan, måste sökas i den filosofi, under hvars inflytelse dess verksamhet började och fortsattes, den Schellingska. Schelling, genom hvilken vetenskapen utan fråga tog ett vigtigt steg framåt, ledde sig dock i sin identitetslära till den falska och vådliga slutföljd, att det sköna är den högsta uppenbarelseformen för det absoluta. Under denna förutsättning måste naturligtvis

sanningen och sedligheten blifva skönheten underordnade, då det företrädesvis är denna sistnämnda, i hvilken det gudomliga skulle manifestera sitt egentliga väsen. Allt, således, som är skönt, eller som man ansåg för skönt, måste, genom sin inneboende gudomlighet, ega absolut giltighet, oberoende af allt sedligt innehåll. En sådan åsigt, ehuru oriktig, skulle väl ändock icke hafva varit så farlig, i fall man icke gifvit en otillbörlig utsträckning åt begreppet skönhet. Visserligen ega vi den insigten, och säkerligen egde Schelling den äfven, att ingenting kan vara skönt, som är osedligt, som icke är både godt och sannt; men den romantiska skolan gaf åt skönheten en helt godtycklig betydelse. Det s. k. geniet — och det romantiska geniet var ett ganska obestämdt väsen, då hvar och en som lössläppte sin fantasi, ju vildare desto bättre, gjorde anspråk på att besitta det — geniet tillegnade sig oerhörda fri- och rättigheter. Allt hvad detta geni frambragte, huru orimligt, huru vidrigt, huru stötande som helst för sundt förstånd och naturlig blygsamhet det än månde vara, stämplades till skönhet för genialitetens skull. Och genialiskt ansågs allt som var ovanligt, som var afvikande från den gamla slentrianen, som med sin nyhet frapperade det hvardagliga förståndet, för hvilket man hyste ett omätligt förakt. Den medvetna bristen på originell skaparförmåga jemte det fåfänga begäret att ändock åstadkomma något betydelsefullt dref den romantiska skolan att oupphörligt söka det nya, hvilket skulle så godt sig göra låt ersätta det originella. Derifrån härleda sig utan tvifvel de vidunderliga gestalter, de orimliga, både för förstånd och fantasi onjutbara uppfinningar, de äckliga, betydelselösa, vampyrartade spökbilder, som möta oss i den romantiska vitterheten, synnerligen under dess senare period. — Då den sanna verkligheten, den sedliga handlingen utgöra det sanna idealets innehåll, är det romantiska idealet tomt, och medgifver ett

konstnärskap, som sätter det högsta sköna i den sköna formen, och den högsta verksamheten, den sanna genialiteten i frambringandet af denna sköna form och förmågan att oupphörligen omvexla den — en ny formalism, som är ännu mera abstrakt än den gamla regelbundna, som man så mycket föraktade och häcklade. Genom en sådan åsigt blifver idealet en färgskiftande dunstsky, som i ett obestämdt fjerran sväfvade emellan himmel och jord, utan sammanhang med någondera, och den konstnärliga s. k. genialiteten upplöser sig vid närmare påseende till en blott godtycklig virtuositet.

Af denna föreställning om det skönas höga värdighet, med åsidosättande af det goda och sanna, blef en naturlig följd, att man måste fatta konsten såsom den högsta menskliga verksamheten och konstnären såsom den högsta menniskan, såsom menniskan par excellence. Då det gudomliga, enligt denna åsigt, föredrager att uppenbara sig i konstens sköna skapelser, så blifver ock konstnären det gudomligas öfversteprest och högste tolk. Men intet prestadöme har funnits, som ej åsyftat privilegier: den romantiska konstnären förbehöll sig såsom sin företrädesrätt att, inspirerad af sin genialitet och obesvärad af alla reglor, få följa sitt godtycke, d. v. s. göra hvad han behagade och huru han behagade. Ty hvad han än gjorde och huru han än gjorde det, så blef det i alla fall ett uttryck af det gudomliga. Ja, gjorde han också ingenting, så kallade han sjelfva sin lättja för gudomlig. Man erinrar sig Fr. Schlegels diatrib om «die göttliche Faulheit». Man kan icke gå mycket längre i konstförgudning och sjelfförgudning. Vare likväl långt ifrån mig att vilja tillvita hela den romantiska skolan i Tyskland att hafva erkänt och tillämpat en så orimlig ytterlighet af den en gång uppställda principen. Men säkert är dock att de funnits, som gjort det. En sund instinkt räddade dock flertalet från ytterligheten af den grundsats, som de dock alla

mer eller mindre öppet erkände, den grundsats, som offentligen blifvit uttalad af den svenska vitterhetens ende egentlige romantiker i de minnesvärda orden: «Så jag målar; ty så roar mig att måla».

Under det att dessa vigtiga kultur-historiska rörelser pågingo i Tyskland — under de två årtiondena från 1790 till 1810 — befann sig den svenska skaldekonsten i ett slags sjelfbehaglig hvila efter de glada ansträngningarne under kung Gustafs dagar. De stora skaldesnillena från denna lysande tid voro till största delen bortgångna: Bellman, Lidner, Kellgren hvilade i grafven, Thorild lefde i ett slags landsflykt, egnande sin tid och sina krafter åt den tyska spekulationen; Leopold ensam af den gamla sångarstammen stod ännu qvar och vördades såsom fäderneslandets yppersta skald och högsta kritiska auktoritet. Utrustad mera med retorisk än poetisk talang, tillämpade han i sin vittra lagskipning den franska poetikens reglor med de lindriga modifikationer, som de engelska skalderna under drottning Anna, uttryckligen Pope, vågat underkasta dem. Under hans beskydd och uppmuntrad af hans bifall uppstod en krets af yngre verskonstnärer, som med framgång täflade om utmärkelser af den vittra areopag, i hvilken Leopold var själen. Man kan ej neka, att den nya skolan i Sverige i allmänhet med full rätt sedermera begabbade medelmåttan af dessa prisbelönta foster af en förståndig, fantasilös, didaktisk retorik. Franzén gjorde inom denna yngre Gustavianska skaldekrets ett lysande undantag; men äfven han stod just vid den tidpunkt, då oppositionen började, i fara att låta sig bortföras af den allmänna lärodiktande strömmen. Hans svagaste poetiska arbete, den temligen tröttsamma didaktiska idyllen, «Carl och Emilie eller en afton i Lappland», utkom just vid denna tid, och emottogs af den nya skolans kritik med ett klander, hvilket likväl genom den aktning och kärlek, som det tillika uttalar, snarare

liknar en klagan. — Geijer hade visserligen redan förvärfvat ett namn, men ännu endast på vältalighetens fält; Tegnér hade ännu icke hunnit fullt stämma sitt rika strängaspel.

Under denna tidpunkt af poetisk fattigdom och retoriskt regeltvång, sammanslöt sig här i Upsala under namn af Auroraförbundet en krets af unge män, hvilka, väckta till friare åsigter af konst och poesi förnämligast genom studium af tyskarnes nya filosofi och vitterhet, icke längre ville låta sig nöja med den poetiska själaspis, som bjöds dem af vårt Augustiska tidehvarfs prisvinnande epigoner. Stiftaren och själen i detta förbund var en sjuttonårig yngling, som, utrustad med ovanliga poetiska anlag, uppfostrad på ett för hans framtida kallelse högst gynnande sätt, redan var i besittning af den mogne mannens insigter, hos honom förenade med ynglingens dristiga beslutsamhet och eldiga energi. Denne morgonrodnadens genius, denne för allt skönt och ädelt svärmande yngling, som snart skulle ställa sig i spetsen för sin skara till outtröttliga härnader mot hvarje föråldrad fördom i diktens verld, var Pehr Daniel Amadeus Atterbom.

Sin barndoms och tidigare ungdoms lyckliga dagar, för hans lefnadshistoria så mycket vigtigare, som de gåfvo en bestämd riktning åt hela hans framtid, hans framtida sinnesbeskaffenhet och hans framtida verksamhet, tecknar han på flera ställen i sina dikter med intagande färger. Född och uppfostrad i ett enkelt presthus på landet i en aflägsen skogstrakt, dit sorlet från lifvets stora stråkvägar sällan hördes, från sina spädaste år omgifven af en skön och vild natur och lefnadsglada, oförderfvade menniskor, uppväxte han i from kärlek till Gud, naturen och menniskorna, och insög från ömma föräldrars läppar den djupa religiositet, som blef hans lefnads högsta lycka och som andas i alla hans skrifter. Tidigt utvecklad till förstånd och fantasi, tillegnade han

sig redan såsom barn med en omättlig vettgirighet innehållet af föräldrahusets alla bokskatter, hvilka voro gammalmodiga nog att inhysa en hel massa af de sagor, som en modern smak då redan för längesedan såsom råa och orimliga förvisat till det s. k. sämre folket. Men han må sjelf berätta om sin barndom och sin moder med de ord, som framblomstrade på hans tunga, då han vid mogna år en gång besökte det fordna hemmet och sina föräldrars graf.

Var helsad, gråa koja med ditt torftak,
Din förstug-qvist, din dörr, som fryntligt bjuder
Åt gästen samma handtag, samma klinka. —
Hvad det är skumt härinne! och likväl,
Hvad återsken af himmelsk skönhet vill
De halfnattsmörka rummen genomstråla!
Hvad fröjd att tänka: här hon gick, här stod,
Här satt den oförgätna! Detta fönster,
Med utsigt mellan lummiga syrener
Åt bergen, öfver däld och qvarn och gärden,
Var henne enkom kärt. O huru ofta
Här nedanför bland applarna i täppan
Jag lekte Hannibal, med blommor endast
Till Romare: ur detta fönster såg
Min moders anlete, det bleka, fina,
Med sina helgonögon ut åt nejden!
Vid hennes söm låg Andlig Dufvoröst,
Vid hennes fötter på en pall Heimskringla,
Ur hvilken hennes älskling, nyss af henne
I bokstafskonstens hemligheter invigd,
Till lön för gillad flit fick föreläsa.
Ej sträng vår granskning var! I mången ljuf,
Förtrolig vinterqväll, vid brasans skimmer,
Hon sina tårar blandade med mina
Än vid Susannas sorgespel och än
När Adalrik begräts af sin Göthilda.
O, blott en enda ton från dessa aftnar,

Då hon vid sländan framför spiselelden
Med klara rösten, helst åt psalmer egnad,
På gossens böner söng om Saimens ö,
Om kämpen Grimborg eller Malcolm Sinclair!
Och lågan fladdrade i riset högt,
Och vinterstormen utanföre tjöt;
Då visste han att öfver mo och hed
Från Nordanfjälls på hästar utaf moln
I snöig rustning hjeltehamnar redo. — —
Ej längre lyssna i de tomma kamrar;
Ack nej, ack nej, min engels röst är stum.

På ett annat ställe i samma åt barndomsminnena helgade sköna diktkrans skildrar han, vid anblicken af de välbekanta kära ställena, sin barndoms lätta poetiska drömmar:

Ja, allt i denna nejd är oförändradt.
När i dess blida anblick jag försjunker,
Mig tycks jag åter är den pilt, som hörde
Hur Necken nedom backen slog sin harpa,
Och såg tvärtöfver ån i almehagen,
Hur nattlig eld ur buskarna förrådde
De längst från hedenhös förgömda skatter.
Det var en tid af sång, — ej satt i ord,
Men klingande i hvar mitt väsens fiber!
Sin dag förlefde då den glada gossen
Bland krönikor och visor, af hans fader
Otröttligt till hans gamman sammanbragta;
Af ålderstigna män och kloka gummor
Emellanåt förnam han äfventyr;
På läpparne af mången bygdens tärna
Då ljödo ymnigt qvar de forndagsqväden,
I hvilka dikten är en adlig mö,
Som from och stolt sin jungfrukrona bär.
Gick slätterns lia öfver ängen, hurtigt
Af krigsmän fördes hon; och de förtäljde
Om Finlands örlig, om de vilda ryssar,

Om Jernfelt, om den milde Gustafs segrar,
Och hur af «svenska herrars» fega svek
Ur all sin våda kejsarinnan frälstes.
Allt bidrog till hans underbara verld;
Son af en karolin, berättade
Sjelf sockenskräddarn om den tolfte Carl,
Och vågade sitt hufvud på att Görtz
Oskyldig mistat sitt för bödelsyxan.
Och när omsider bortom furubergen
Den fagra sommarsolen gick till ro,
Vallröster klungo, mellan hjordars klockor,
Från deras hagar, rundt kring himlabrynet;
I öster trallades: «Ack, ljuflig tid»,
I vester: «Stilla bygd, mitt sinnes möte».
När sist allt tystnat, menskor, hjordar, foglar,
Och blott i trädens sus och vattnets porl
Naturens ande än förspordes vaken,
Då steg tackoffret för den flydda dagen
Ifrån en ängshöjd, från min faders flöjt,
Som spelade: «Nu hvilar hela jorden».

Och natten grep sin vallmospira, tryckte
Den hulda sömnen till sitt ena bröst,
Den än mer hulda drömmen till sitt andra;
Besteg sin månvagn, lät utöfver dalen
På välluktsskyar silfverhjulen rulla,
Och ropade åt tingen: «Vänden ut
Ert innersta att nu deråt er fägna;
I morgon göms det åter för ert öga!
Och straxt från tallbevuxna klippors branter
På slätten stego resar ner till kamplek;
När någon föll, då hördes dvärgar skratta
Ur smidjorna vid foten af de salar,
Der kring sin röda skatt i evig midnatt,
Vid bergkristallens tusen lampor, malmens
Urgamla förstar slummertyngda suto.

Men skogsfrun giek att söka jägarn, fjerran
I skogen ströfvande med skott och hundar;
Och fyrtumshöga elfvor, glindrande
Af silfverskir, framhoppade till ringdans
Än omkring eken, på hinsidan qvarnen,
Än kring den blomsterkyssta Tuddbokällan. —
O ljufva källa! du ännu dem speglar;
Men ack! för andra barn — för mig ej mer!»

Jag har icke velat förkorta dessa vackra citater ur de rörande «Minnesrunor», hvarmed skalden i vemodig kärlek målade sin barndoms förlorade paradis. Jag fäster nemligen stor vigt vid beskaffenheten af menniskans tidiga uppfostran, hennes tidiga omgifning, den andliga atmosfer, som barnet från begynnelsen inandas, framför allt den moderliga omvårdnad, hvarunder det småningom utvecklar sig till medvetande af sig sjelft och af verlden; ty deraf bestämmes i de flesta fall den framtida beskaffenheten af hela dess andliga tillvarelse. Knappast torde någon stor och ädel man hafva funnits, hvars storhet och ädelhet icke egt sin yttersta grund i en huld moders trogna, vaksamma kärlek och i den sedliga lifsluften inom föräldrahemmet. — Efter den teckning, som vi låtit skalden göra af sin barndom och fädernehuset, förklara sig lätt många af de vigtigaste dragen af hans karakter och hans verksamhetssätt. Den religiösa fromheten, den barnsliga tron på naturens fördolda makter, det eldiga svärmeriet för allt skönt i naturen och dikten, grundläggningen till hela sin lifs- och verldsåskådning förde han genom lifvet med sig hemifrån, från den patriarkaliska prestgården i den ensliga sköna Åsbodalen.

Man skulle göra Atterbom en orättvisa, om man påstode, att hans romantiska diktkonst hufvudsakligen eller ens väsentligen stödde sig på främmande förebilder. Hans romantiska stämning var redan gifven genom de poetiska föremålen för hans barndoms och hans tidiga

ungdoms beundrande förtjusning, den fosterländska sången och sagan. De äfventyr, som sedan af hans mannaålders mogna fantasi utvecklades till mer och mindre fulländade konstgestalter, Fågel Blå, Lycksalighetens ö, hade redan förut i sin folkmessiga form fängslat och lifligen sysselsatt hans barnsliga inbillning. Men när han sedan i sina ynglingaår gjorde bekantskap med Tysklands och Söderns romantiska diktkonst, vibrerade hans hjertas strängar af mäktig sympathi för toner, som voro beslägtade med dem, hvilka redan förut varit anslagna i hans innersta. Han lät hänföra sig af Tiecks sagorika fantasi, af Schleglarnes mästerskap i behandlingen af de omvexlande romantiska versformerna, af Novalis' rika; lyriska känsla: han kände sig underbart lockad af den frihet och hemlighetsfullhet, som utmärkte den romantiska skolans diktkonst till skillnad från den klassiska periodens laglydnad och poetiska klarhet och den franska smakens regeltvång och prosaiska lättfattlighet. Genom sitt studium af Tysklands nya skalder leddes han vidare till studiet af dessas mest älskade förebilder, de syd-europeiska diktare, om hvilka jag förut talat. Lägger man härtill en vidsträckt beläsenhet i Greklands och Roms litteraturer, en grundlig bekantskap med den gamla och nyare filosofien och omfångsrika historiska studier, så träffar man hos den tjuguårige ynglingen redan samladt ett kunskapsförråd, som vid hans ålder väcker förvåning.

Efter att hafva gjort sina första stilistiska lärospån i tidningen Polyphem, utgaf han vid tjugu års ålder, år 1810, i förening med sina vänner i Auroraförbundet, den beryktade tidskriften Phosphoros, som på sin tid väckte ett ofantligt uppseende, och genom sina häftiga anfall mot de gamla häfdvunna åsigterna i vetenskap och konst utmanade till den bittraste motkritik. En svag sida hos den nya skolan upptäckte man snart, nemligen dess fångenskap under en främmande auktoritet

af tvetydigt värde och af svårbegriplig beskaffenhet, en annan svaghet hos densamma gaf motståndarne mer än en gång ett gifvet öfvertag i opinionen, nemligen det dunkla språk, hvarpå den i synnerhet i vers sökte uttrycka ännu outredda tankar; hvartill kommer ett väsentligt fel, som betydligt skadade skolan i det allmänna tänkesättet och länge hindrade de nya idéernas seger, och som endast kan ursäktas af den ungdomliga enthusiasmen i medvetandet af en rättfärdig sak, nemligen den oerhörda våldsamhet, den af motkritiken ytterligt uppretade bitterhet, hvarmed man förgrep sig på poetiska minnen och kritiska auktoriteter, som, oaktadt sin ensidighet, dock egde sina förtjenster, genom hvilka de med rätta vunnit nationens aktning och kärlek. Vi kunna ej neka att Atterbom vid denna tidpunkt af ungdomlig verksamhet var den dunklaste bland de dunkla, bland de våldsamma den våldsammaste. Man bör icke taga anstöt af detta mitt omdöme: jag har fattat det uppdrag, som jag nu utförer, såsom en förbindelse att teckna den oförgätliges minne, icke att framsäga ett blott äreminne, som vill öfversockra äfven de menskligaste af sin hjeltes menskliga svagheter och göra dem till idel dygder: man bör ihågkomma att det är medelåldersmannen, som helt opartiskt uttalar sitt omdöme öfver ynglingens första lärospån, och att det här gäller att med sanning och trohet framställa bilden af en offentlig personlighet, som egde tillräckligt många af mannaålderns förtjenster för att kunna tåla vidrörandet af ungdomens brister. Den polemiska bitterhet, vid hvilken Atterbom i sin ungdom vande sig, medförde ganska beklagliga följder för hela hans framtida verksamhet. Den följde honom allt framgent nästan hela hans lif igenom och kastade ofta en förtretlig skugga öfver hans sånggudinnas eljest så blida och fromma anlete, tills det mot hans lefnads afton återtog barndomens milda förklaringssken.

Omogenheten af sina poetiska försök så i Phosphoros som i den Poetiska Kalendern har Atterbom under en senare period sjelf erkännt derigenom att han underkastade dem nästan allesammans en mer eller mindre genomgripande omarbetning. Vackrast bland de stycken, som tillhöra denna tidiga period, synas mig de, till hvilka han hemtade inspirationen af sina barndomsminnen: «Invigning», «Till Aftonstjernan», «Den nye Blondel», framför alla den sistnämnde. Orsaken till dessa dikters företräde får otvifvelaktigt sökas deri, att skalden här hade en bestämd verklighet att stödja sig på, då han eljest var nog benägen att i ett obestämdt fjerran förlägga målet för en obestämd längtan och aning. Han hade denna hemlighetsfulla längtan till ett obestämbart något gemensam med sina tyska mönster, hvilka äfven förförde honom att uttala den i versformer, som strida mot svenska språkets natur, och i ordalag och bilder, som voro för tvungna, orediga och sväfvande för att kunna väcka en klar föreställning om ett bestämdt innehåll. Mesta uppseende väckte dock den i 1812 års kalender utgifna diktcykeln «Blommorna» med sin intagande tillegnan. I senare tid omarbetad och betydligen tillökad, har denna poetiska blomsterkrans vunnit ett varaktigt konstvärde. Den naturåskådning, hvarur dessa dikter utgått, grundar sig på Schellings naturfilosofi, i synnerhet i den gestalt, hvartill den utarbetades af Steffens, Schubert och andra. Var en sådan åskådning sann? Om man också måste medge, att en allmän ande lefver och verkar i naturen, går man dock onekligen för vida, när man vill tillerkänna hvart och ett af naturens särskilda alster en sjelfständig andelig tillvarelse. Ej heller har väl Atterbom gjort det. Han har hos vårens täcka barn uppsökt andliga antydningar, frändskaper och likheter. Men man har sedan gått längre: ur nyssnämnda grundåsigt har uppstått en hel

litteratur af barnsagor, naturmyther, i hvilka man tillerkänner icke blott hvarje blomma, hvarje träd, hvarje källa, utan äfven stockar och stenar en egen genius eller elfva; man har skapat åt sig en ny olymp af små sällsamma väsen, som väl kunna vara oskadliga nog och äfven tjena till en artig lek för en barnslig inbillning, men som för den mogna betraktelsen upplösa sig till ett mer eller mindre betydelselöst, mer eller mindre älskvärdt joller. Ty den konstnärliga fantasien skall förgäfves söka meddela poetisk skönhet åt något föremål, hvars verklighet ej godkännes af förnuftet eller åtminstone af den allmänna folktron.

Jag har redan antydt en och annan af de afvägar, på hvilka Atterbom var nära att förlora sig genom inflytelsen af sina tyska förebilder. Jag bör vidröra ännu en annan, af hvilken jag visserligen är öfvertygad att han aldrig på allvar lockades, men på hvilken han dock synes hafva fästat sin uppmärksamhet utan att ana något ondt. Han hade en gång så fördjupat sig i de tyska romantikernas åskådningssätt, att han i början icke märkte de vådor, hvartill det i sina följder kunde leda, och han hade varit oförsigtig nog att tillegna sig några af deras talesätt, som i hans mun säkerligen icke voro annat än talesätt, men som dock lätt kunde blifva föremål för en omild tydning. Man började, vare sig af verklig farhåga eller kritisk elakhet, offentligen tala om den s. k. nya skolans lutning åt den katholska kyrkan. Atterbom såg sig föranlåten att i företalet till 1816 års kalender högtidligen värja sig sjelf och sina vänner för en så kränkande beskyllning; men så insnärjd var han i de tyska romantikernas idé-associationer, att han i samma andedrag, då han med billig förtrytelse tillbakavisar anklagelsen, likväl sammanställer Kristus med Jungfru Maria på ett sätt, som väl kunde gifva hans fiender anledning att tro eller åtminstone påstå att han tillerkände dem båda samma gudomliga värdighet. Emel-

lertid inträffade just vid denna tid, omkring år 1815, en brytning i hans bana, som mer och mer aflägsnade honom från hans tyska mästare, hvilka han likväl allt framgent med den forne troubadurens trohet fortfor att på afstånd älska och vörda. Från faran af romantikens yttersta följder räddades han af sin strängt religiösa och sedliga uppfostran, af sin medfödda säkra moraliska instinkt och slutligen af den riktning, som hans studier nu togo, till fäderneslandets äldre litteratur, dess fornsagor och medeltidssånger. Han såg här för sig en bana, på hvilken han med allt större och större beslutsamhet inträdde. Så blef lyckligtvis Sveriges romantiska vitterhet snart nog ledd på sin rätta stråt, utan att medföra de olyckor för vår litteratur, som den tyska ännu får vidkännas. Också egde Sverige icke mer än en konseqvent romantiker, den olycklige, snillrike man, som gick att i den nya verldens ödemarker gömma sina brott och sin blygsel.

Oaktadt sina villfarelser var denna romantiska tid i det afseendet bättre än vår, att den var en tid af den lifligaste verksamhet för rent andliga syften, en tid af rastlösa ungdomliga sträfvanden i idealets tjenst, en tid af poetiska äfventyr, af lysande segrar, omvexlande med lätta nederlag, en tid af sång och ungdomsglädje, af stora ansträngningar och stora förhoppningar — en tid af enthusiasm, som efter hand hänförde mängden af de bildade i landet. Främst i denna ungdomliga skara, såsom dess erkände förste riddare och anförare, stod den ljuslockige skalden, ännu i fulla drag drickande lifvets vårluft, med sitt hjerta, svällande af de varmaste känslor, sin fantasi, uppfylld af de rikaste mångskiftande bilder. Främst stod han bland dem alla, den ädle skaldeynglingen, i den gestalt, hvari han sjelf efter långa år af pröfningar och vedermödor en afton vid Mälarens strand återsåg sin ungdomliga tillvarelse:

Det var min egen bild från flydda åren
Med alla dragen än af morgonvåren.

Der kommo, svunno, rörligt om hvarandra,
Blyg kärlek, vemod, glädje, öfverdåd,
Beundran, aning, trots mot dem som klandra,
Orolig handlingslust, förmäten, bråd,
Begär att tankens rymder genomvandra,
Behof af bön vid korsets fot om nåd;
Allt detta, ömsom, i det anlet röjdes,
Som upp mot skyn ur ljusa lockar höjdes.

Ännu under de första åren af sin litterära verksamhet erkänner Atterbom sin obekantskap med fäderneslandets fornspråk. Denna lucka i sin bildning skyndade han att snart fylla, och inom kort var hans framtids riktning, den till Sveriges vittra häfder, bestämd. Sin nitälskan för fosterlandets äldre litteratur och språk uttalade han ännu på ålderdomen, då han för icke så många år sedan väckte ett helt nyligen återupptaget förslag att hos Riksens Ständer begära ett anslag till inrättandet af en ny profession i nordisk fornkunskap vid detta universitet. De första vigtigare frukterna af hans studium af vår äldre vitterhet innehållas i den cykel af svenska folkvisor, som han under titeln «Nordmannaharpan» lät införa i den Poetiska Kalendern för år 1816. Genom Atterbom och hans vänner, förnämligast dem, som tillhörde det s. k. Götiska förbundet, blef den allmänna uppmärksamheten mer och mer fästad på dessa dyra föremål för fosterländskt deltagande, och man lyckades efterhand åt dem återeröfra den vigt, som dem med rätta tillkommer, synnerligen sedan Geijer lånat den goda saken ett och annat af sina jättehandtag.

Sitt berömda sagospel, Lycksalighetens ö, till planen uppfunnet och i vissa detaljer redan utfördt i författarens ungdom och fullbordadt i hans mogna mannaålder, underkastade han på sin ålderdom en sorgfällig

omarbetning. Dessa sköna sagobilder följde honom således hela hans lif igenom. Grundtanken i denna dikt torde förefalla mången liksom mig mindre klar: den synes nog behäftad med romantikens mystiska dunkel, och man har svårt att göra sig reda för den verkliga betydelsen af så underliga mellanväsenden mellan Gud och menniska som Astralis och hennes moder. De enskilda partierna i denna dikt deremot vittna om en rikedom i fantasien och en ömhet i känsla, som alltid måste väcka beundran. Någonting ljufvare i känsloart och tonfall än t. ex. Zephyrs berättelse om Lycksalighetens ö, i första delen, finnes icke diktadt på svenskt tungomål, liksom Vindarnes sånger utgöra lika många glanspunkter i denna underbara sagorymd. I allmänhet äro de rent lyriska partierna förträffliga. Teckningen af karaktererna är gjord med så mycken mera beundransvärd konst, som konstnären här förelagt sig den svåra uppgiften att gifva individualitet åt allegoriska figurer, såsom t. ex. de sköna konsterna, hvilka under gestalten af nymfer utgöra sagodrottningens uppvaktning. En på samma gång luftigare och tillika sannt lefvande varelse än t. ex. dansens genius, den täcka Naidion, har skaldekonsten svårligen skapat. Sjelfva Spinarosa, rosens genius, har under skaldens händer vunnit en individualitet af äkta flickartad nyckfullhet och koketteri, som täflar med naturens egen sanning. Man har anmärkt att andra delen af Lycksalighetens ö är mindre tillfredsställande än den första. Det var en följd af författarens plan att förhållandet måste blifva sådant. Den tjusande vexelsången af omätlig sällhet under det färgrika drömlifvet på Lycksalighetens ö måste ju en gång upphöra för att lemna rum åt en bister verklighet och en sorgfull förvandling. Man har äfven påstått att samhällskarikaturen i andra delen är nog öfverdrifven: jag lemnar denna beskyllning derhän: författaren har sjelf upptagit och efter min tanke nöjaktigt besvarat den; men nekas kan

dock icke att skalden vid behandlingen af detta pinsamma och prosaiska ämne varit nog omständlig. — Af ett annat sagospel, Fågel Blå, som länge sysselsatte skaldens ungdomliga fantasi, ega vi tyvärr endast några få intagande fragmenter.

Under sin tidigare mannaålder måste Atterbom såsom filosofie professor vid detta universitet företrädesvis egna sig åt studier öfver denna vetenskap. Lätt begripligt är att en så fantasirik och känslobegåfvad skaldenatur som hans i längden icke kunde känna sig hemmastadd i logikens och metafysikens abstrakta rymder. Då inrättades för tjugu år sedan den esthetiska professionen, hvars första innehafvare Atterbom blef. Redan med anledning af 1809 års fredsslut hade Atterbom med ynglingens fosterländska förtrytelse utbrustit:

Det gamla Sveriges sol är nedergången,
En annan hembygd jag mig söka vill!
Gömd inom vetenskapen, konsten, sången,
Jag glömma skall hvad utom dem är till.

Först nu fick han fullständigt verkliggöra denna ungdomliga föresats, då han nu kände sig ega rätt att sluta sig inne i sitt eget inre med minnena från den fosterländska odlingens häfder. Ju längre han lefde, desto starkare blef hans behof af enslig, ostörd betraktelse, och frukten af hans från alla yttre tjenstebestyr befriade studier blef hans vigtigaste arbete, hans Svenska Siare och Skalder, i många fall ett mästerstycke af litterär häfdateckning. Från den tidpunkt, då han på allvar började sina forskningar i den svenska sångens häfder, en tidpunkt, som ungefärligen sammanfaller med den, då han mottog kallelsen att inträda i svenska akademien, daterar sig hans fullständiga försoning med Sveriges äldre sångarskola, åt hvars förtjenster han nu gjorde full rättvisa, på samma gång som han med blid opartiskhet bedömde dess brister. Det historiska fält,

hvarpå Atterbom nu inträdde, hade väl redan förut blifvit nödtorftligen uppröjdt, förnämligast af Hammarsköld; men denne våldsamme man hade framfarit med den Nord-amerikanska nyodlarens halfbarbariska råhet och skoningslöshet. Med Atterbom gick den ädla humaniteten fram i den första vägbrytarens spår, icke allenast för att vidga fälten och utsigterna, utan äfven för att frälsa mången vacker park, som föregångaren i ungdomlig förmätenhet hotat att urvägenrödja. Man jemföre t. ex. det sätt, hvarpå Atterbom i sina Siare och Skalder behandlar minnet af vår moderna vitterhets fader, Dalin, med det sätt, hvarpå detta stora minne uppfattas af Hammarsköld och äfven af Atterbom sjelf i hans ungdomsskrifter, medan han ännu kände sig tillhöra ett parti och stod under inflytelsen af dess passioner.

Noggrannheten af Atterboms studier öfver våra äldre skalder och konst-kritici är endast jemförlig med den kärleksfulla grannlagenhet, hvarmed han hopsöker och sammanställer deras vackraste dikter, deras sundaste tankar, och efter dem tecknar bilden af den man, som diktat och tänkt. På den stråt, der Atterbom i sin forskning framgått, är för en efterföljare föga nytt att finna, få omdömen att rätta eller fullständiggöra. I Atterboms Siare och Skalder eger den bildade allmänheten nu den klaraste och fullständigaste bild af den fosterländska vitterhetens hela utvecklingsgång ända ifrån Stjernhjelm genom de dubbla poetiska skolor, som från honom utgingo, vidare genom Dalins och fru Nordenflychts pånyttfödande tidehvarf till och med den Gustavianska periodens snillen — d. v. s. i det närmaste ända till den tid, då författaren sjelf började söka grundläggningen till ett nytt tidehvarf för den svenska sången. Dessa fosterländska forskningar utgjorde hans ålderdoms käraste och vigtigaste sysselsättning, hans tröst och ro under en genom dyra och oersättliga förluster mer och mer tilltagande ensamhet i lifvet: på detta kära mål

var skaldens öga oaflåtligen riktadt ännu i det ögonblick, då det för alltid lyktes.

Skådar jag tillbaka på det poetiska tidehvarf, som Atterbom tillhörde, så återväckes hos mig den känsla, som jag i början af detta föredrag uttalade, känslan af sorg öfver det närvarande och saknad af det förflutna. Hvilka förluster har icke den svenska sången gjort under de sista tiotalen af år: Tegnér, Wallin, Franzén, Geijer, Valerius, Atterbom — och hvad eger den qvar, hvarmed den kan trösta sig öfver dessa förluster? Men denna vemodskänsla får icke öfvergå till misströstan, minst hos det unga slägte, i hvars namn jag talar. En gång, kanhända snart, skall prosans nattfrost bortsmälta för en ny morgonvärma af ungdomlig poesi: en gång, kanske snart, skall den svenska sången återuppblomstra under mäktigare händer än dem, som nu tid efter annan framlocka matta toner ur Nordmannaharpan; ty för att låna den ädle hädangångnes ord i den sköna visan om Lindblomman:

Så länge som solen på fästets rund
Än körer sin gyllene vagn,
Så länge som fåglar hvimla i lund
Och qvittret är allt deras gagn;

Så länge som thordönets vilda bedrift
Än följs af en regnbåges frid,
Så länge som heliga stjernors skrift
Än läses i aftonen blid;

Så länge ett endaste hjerta blott
Än klappar af längtan och fröjd,
Ett endaste öga af tårar blir vått,
En endaste mysning blir röjd;

Så länge, var viss, har dikten ock vår,
Har skalden i verlden sin plats;
Så länge behöfves, från år till år,
Hans harpa i tjäll och palats;

Med henne då gack till mötes din höst;
Och tänk ej att ensam du går;
Der minst du förmodar i svenska bröst
Mång't hjerta ännu för dig slår.

TAL I SVENSKA AKADEMIEN.

TAL

VID ÖPPNANDET AF

SVENSKA AKADEMIENS ÅRSHÖGTID

DEN 20 DECEMBER 1857.

Då Svenska Akademiens höge stiftare ålade Akademien att på denna dag, den store Gustaf Adolfs födelsedag, fira sin årshögtid, afsåg han dermed sannolikt att, jemte hedersbetygelsen åt det stora personliga minnet, gifva allmänheten en påminnelse derom att denna dag äfven har en ännu vigtigare betydelse såsom födelsedagen för den nya odling, hvartill svenska folket upphöjdes genom den store konungens ansträngningar och uppoffringar, bragder och hjeltedöd, då det, förut hänvisadt till sig sjelft och skildt från den öfriga verlden, nu genom honom inträdde i det europeiska statsförbundet och intog sin plats i den allmänna kulturens häfder. Så stor är betydelsen af detta väldiga historiska minne, att det tillika innefattar minnet af ett ädelt folks pånyttfödelse och grundläggningen af ett nytt kulturhistoriskt tidehvarf.

Hvilka skiftesrika öden har icke vårt fädernesland sedan dess upplefvat! Under hugstora konungar har det fört sina segrande vapen långt utöfver sina landamären, bländat Europa med glansen af sin ära, åter efter blodiga nederlag blifvit tillbakaträngdt inom sina naturliga gränser, och slutligen der vacklat på undergångens brant. Men hvarje gång det synts luta till fall, har det åter rest sig med en spänstighet, som är så mycket mera förundransvärd, som den ej sällan lemnar rum för mellanskof af skenbar domning. Det är den ande, som nationen insög under den store konungens ärorika tidehvarf, det är denna ande, som, stun-

dom slumrande, likväl städse varit färdig att åter vakna för att med fruktansvärd energi möta hvarje anfall och krossa hvarje boja. Och denna ande består i ingenting annat än hela folkets djupa medvetande om sin dyrt förvärfvade rätt till jemnbördighet med alla andra folk, till delaktighet af frihetens, odlingens och den sjelfständiga utvecklingens välgerningar: detta medvetande var vinsten af dess äfventyrliga irrfärder i främmande land; det var det enda byte, som det förde med sig tillbaka till sitt klippstängda hem; men det har hittills varit tillräckligt att upprätthålla vårt fädernesland i alla dess pröfningar, och skall med Guds hjelp äfven allt framgent upprätthålla det.

Sedan vårt fädernesland i nära ett halft sekel under statskloka regenters styrelse njutit fredens välgerningar och derunder höjt sig till ett välstånd, hvaraf det aldrig under sina ärorikaste dagar varit i besittning, såg det för några år sedan ut som om det krig, hvilket fjerran ifrån oss skulle afgöra ett fordom mäktigt rikes bestånd eller undergång, ville antaga en utsträckning, hvarigenom äfven Sveriges folk skulle indragas i den stora krigshvirfveln. Men efter hand sjönk molnet undan och åskorna tystnade, måhända till förtrytelse för månget ungdomligt sinne, som tänkte på hämden utan att så noga öfverväga dess vilkor, men till hugnad för den vise, som inser att hvarje krig, äfven när det krönes af den lyckligaste utgång, i tusende sinom tusendes hjertblod och tårar städse medförer straffet för menniskans förmätenhet att fresta Försynen, och att dessutom ingen vet hvad Han besluter, som håller segrarnes och nederlagens vågskål i sin hand.

Knappt var detta blodiga drama utspelt, förrän ett annat, långt fasansfullare, öppnades på en än mer aflägsen skådeplats. Österlandets paradis dränkes i strömmar af blod under en strid, genom hvilken den halfråe infödingen framlägger sin protest mot inkräktningens

rätt, äfven när den göres i civilisationens namn, eller åtminstone i sina följder befrämjar dess ändamål. Dessa hemska utbrott af en gäsande verldsande, som följa hvarandra i så fjerran skilda trakter, likna kraterer, hvilka tillkännagifva tillvaron af en volkan, som länge glödt och ändtligen börjat sjuda under hela den odlade verldens grund. Der den gifver sig luft, der härjar den; men skakningen af hans kokande vågor låter sig känna öfver det hela. I sin vrå af verlden har vårt fäderneslaud varit nog lyckligt att ej erfara utbrottens fasor; men månne vi ändock kunna undgå att känna huru marken redan darrar under våra fötter?

Onekligen se vi det närvarande ögonblicket hota med en rubbning i alla förhållanden hörande till menskligbetens yttre tillvaro, som måste väcka allvarliga farhågor och kasta ovisshetens och bekymrets skuggor på tusende ansigten. Huru annorlunda framställde sig ej allt för endast ett halft år tillbaka! Medan alla näringar blomstrade, mekaniska uppfinningar öfverbjödo hvarandra att bevinga alla handelns förbindelser och gifva jättestyrka åt alla industriella företag, medan rikedomar hopade sig i palatserna och välmåga spridde sig i kojorna, uppstod eller fortgick en de materiella intressenas uteslutande afgudatjenst, som, med förakt för allt det ideella i tillvarelsen, dyrkade den mammonsbild, som nu hotar att falla ned i gruset, med hvilket den är befryndad. Var således denna allmänna riktning till materiell förkofran icke berättigad? Nej, ty den var hos mängden uteslutande, och menniskan lefver dock icke af bröd allena. Dér ett andeligt lif ej genomskiner och förädlar det timliga, der är det senare utan allt menskligt värde, och är redan från början hemfallet åt den förgängelse, som tillfälligheter och omständigheter kunna bereda det. Det är ett lif i solskenet af slumpens nåd, och när detta solsken slocknar, höljes det i mörker; ty det saknar det sjelfständiga inneboende ljuset inom sig.

Man får icke missförstå mina ord derhän, som skulle jag med dem hafva velat påstå att de timliga och andeliga intressena skulle vara oförenliga, så att de nödvändigt måste utesluta hvarandra. Tvärtom är min mening just den, att de icke få utesluta hvarandra, att de böra och kunna sämjas bredvid hvarandra och befrämja hvarandras ändamål, dock så, att materien underordnar sig anden, liksom allt menskligt måste erkänna sitt beroende af det gudomliga. Onekligt är dock att menskligheteus sista bildningsperiod, ända ifrån de stora kejserliga krigen intill närvarande tidpunkt, i allmänhet varit nog obenägen att erkänna ett sådant det timliga lifvets beroende af det andeliga. Den kejserlige eröfraren har i detta såsom i många andra fall bestämt tidehvarfvets riktning. På hans ord började man med misstänksamma blickar betrakta allt hvad han kallade «ideologi»; man började med ett visst förnämt förakt nedskåda på alla vetenskaper och idrotter, som genom sina forskningar och sin verksamhet ej direkt kunde leda till menniskans nytta och lekamliga förkofran; och efter hand har man till och med börjat yrka att ungdomens uppfostran borde inrättas till att företrädesvis befordra dessa yttre ändamål. Ett vetande för vetandets egen skull ansågs snart för en tom fras, som man städse var redo att tillintetgöra genom den medömksamma frågan: hvartill gagnar det? Att det gagnar till menniskans förädling genom att sätta henne i ständig förbindelse med en högre verld, ville man ej godkänna; ty med den verlden hade man ju tillräcklig beröring genom kyrkan och dess håfvor och uppfyllelsen af sina kristliga pligter. Man dref gäck med de så kallade «höga ideerna», såsom idel blå dunster, hvilka förflygtigas i obestämda regioner, och förordade de praktiska kunskaperna såsom de enda giltiga, och deras resultater för lifvets yttre behof såsom den enda varaktiga vinsten af menniskotankens arbete. Och dock förhåller det sig alldeles

tvärtom. Just dessa ideer äro det enda beständande i menniskans tillvarelse, det enda som återstår henne, när hon erfarit att allt annat är flärd och förgänglighet. Sedan de fina kalkylerna börjat sönderbrista, sedan de djerfva systemerna börjat lossna i sina fogningar, göra sig ännu med oförminskad kraft gällande de makter, som hos anden djupast innebo, — framstråla ännu med oförändrad glans de höga ideerna, sedlighetens, sanningens, skönhetens: de ideer, som i hvarje menniskoande äro tända af det eviga ljuset för att påminna honom om hans frändskap med en högre verld, hans delaktighet af ett högre lif, och såsom stadiga ledstjernor under timlighetens korta, vexlande dröm visa honom vägen till det rätta hem, hvarifrån han leder sitt ursprung och der han har sitt enda trygga fotfäste.

SVAR

PÅ HERR FRIHERRE DE GEERS INTRÄDESTAL I

SVENSKA AKADEMIEN

DEN 20 DECEMBER 1862.

Herr Friherre!

Då denna Akademi grundlades, ingick det i den höge stiftarens plan att öka anseendet af de vittra idrotter, som han ville beskydda och befordra, genom att vid deras sida ställa allt hvad fäderneslandet egde ypperst af medborgerlig förtjenst och offentlig utmärkelse. Han sjelf följde vid Akademiens stiftelse denna grundsats och anbefallte den till framtida efterföljd. Snillet och rangen hafva inom detta samfund ofta burit samma namn och alltid varit jemnlikar. Konung Gustaf III var sjelf den högsta sinnebild af denna sammansmältning.

Det vittnar förmånligt om den högre embetsmanna-bildningen inom vårt fädernesland, att Akademien sällan, om någonsin, varit i förlägenhet att kunna åtlyda stiftarens föreskrift i detta afseende. Just den plats ni, herr friherre, nu går att intaga, har tillhört två företrädare *), hvilkas namn äro oförgätliga i Sveriges politiska historia.

Då ni, herr friherre, nu inträder i detta samfund, lyckönskar det sig att i eder hafva vunnit en ledamot, som på samma gång täflar med sin närmaste företrädare i anspråkslös blygsamhet, med de båda föregångarne i upphöjd samhällsställning och med den ene af desse i den ovanliga förmågan att åt embetsmannens allvarliga

---

*) G. M. Armfelt och G. af Wetterstedt. Utg. anm.

och strängt bevisande föredrag förläna uttryckets milda och lugna skönhet.

Den man *), hvars minne ni i dag bland oss upplifvat, var en af dessa lugna själar, hvilkas lif erbjuder den vackra anblicken af de andliga mödornas stilla och förnöjsamma frid. Af naturen tillbakadragen inom sig sjelf, egnade han alla sina krafter åt en enda vetenskap, men blef stor deri. Med en lärdom af större djup än vidd förenade han ett åskådnings- och framställningssätt, som, klart, rent och flärdlöst, var en återspegling af hans egen karakter. Nöjd i njutningen af sin tysta flit och dess välsignelser, lät han sina förtjenster af andra uppsökas, för att belönas. Blygsam ända till blyghet, var han nästan färdig att gömma sig undan för sin samtids bifall. Med en arbetshåg utan like, träffades han af den siste obeveklige budbäraren midt i ett arbete, som till fäderneslandets stora förlust aldrig blef fulländadt. Han, lik mången af Sveriges store män, lät sig af medvetandet om sin viljas kraft förleda att åt sig uppmäta ett större fält än han förmådde fullständigt upprödja. Men han, liksom desse, har brutit banan för andra och visat vägen för kommande slägten.

Herr friherre! Jag skattar för en synnerlig lycka, att lotten fallit just på mig att här helsa eder välkommen. Då jag återkallar min ungdoms minnen, framstår såsom ett af de skönaste den glada tid, då ni flätade edra blommor i den diktkrans, i hvilken äfven jag vågade åt allmänheten öfverlemna de vårliga förstlingarne af min lyra. Genom denna gemensamhet af ungdomliga sträfvanden har, oaktadt skiljaktigheten af våra banor, ingen med lifligare glädje kunnat följa de utmärkelser, hvarmed lyckan, denna gång ense med förtjensten, betecknade eder såsom en af sina utvalde. Om ni, herr friherre, — och derpå tviflar ingen — ännu fort-

*) A. M. Strinnholm. Utg. anm.

far att vara trogen eder ungdoms kärlek till sånggudinnan, skall ni icke anse denna sista såsom den minsta bland aktningsgärder åt edra sällsynta egenskaper.

TAL

VID ÖPPNANDET AF

SVENSKA AKADEMIENS ÅRSHÖGTID

DEN 20 DECEMBER 1864

För ingen af de många, som arbeta för samhällets ändamål, kan fredens ostörda lugn vara mera dyrbart, för ingen nödvändigare än för vetenskapsidkaren och konstnären. Det samfund, som är enkom stiftadt med bestämmelse att hafva högsta vården om fäderneslandets vittra odling, kan ej öppna sin årshögtid utan en tacksägelse till Försynen för denna så oskattbara, så länge oss unnade förmån, som befordrat våra arbeten, bibehållit vår yttre verkningskrets oförminskad, samt skyddat och lifvat de sträfvanden, som oss närmast angå. I femtio år har freden sträckt sina palmer öfver vårt fädernesland; de välsignelser det derunder njutit, de framsteg det gjort i odling, i välmåga, i den borgerliga sammanlefnadens utveckling, hafva nyligen af en högst minnesvärd anledning den statslärda forskningen ådagalagt och vältaligheten firat under högtider, som sträckt sig från den ena landsändan till den andra. En skönare fest har intet folk begått än denna odlingens och fridens.

Nordens folk böra så mycket djupare känna sin lycka, ju mera enstaka den står i dessa hvälfningarnes och den allmänna osäkerhetens dagar. De stora frågor, som i slutet af förra århundradet väcktes, äro inom det stora europeiska samfundet endast till en del lösta. Tusen stridande krafter befinna sig ännu i högsta spänning, endast afvaktande söndersprängningen af den ännu väldigare kraft, som tills vidare håller dem sammantryckta. Så vidt på oss berott, hafva vi ställt oss utom

vådan af den förstöring som kan stunda. Vi hafva nemligen redan för längesedan ställt oss i skyddet af en statsförfattning, hvilken håller hvarje medborgare ej blott vid hans rätt, utan äfven vid hans pligt, förunnar hvar och en det mått af frihet, som ej förnärmar en annans, och tillförsäkrar styrande och styrda den trygghet, som lag gifver och samfäld styrkà upprätthåller.

Men äfven det yppersta statsskick skulle kanhända ej förmå att under stormiga tider gifva framtida säkerhet åt ett litet folk, om det vore hänvisadt endast till sina egna krafter. Ty ingen rättvisa är så stark, att icke ofta våldet är starkare. Vi stå ej ensamme hvarken i välgång eller fara, hvarken i lust eller nöd. Den storartade brödrafest, som Nordens folk helt nyss tillsammans firat, har ännu fastare och — låtom oss tro det — för alla tider tilldragit det band, som mellan dem knöts af honom, den oförgätlige, hvilken blef ej blott grundläggaren af en ny dynasti, utan äfven skaparen af ett nytt tidehvarf för sina riken.

Man har sagt, att denna Akademi är konungsk. Hon är det, och hon har sina goda skäl dertill. Kallad att föra den litterära bildningens talan i detta land, att arbeta för dess angelägenheter, att undersöka dess forntid, att sörja för dess framtid, är hon i det bästa tillfälle att inse och erkänna den skuld, hvari denna bildning står till hädangångna konungar, och just till de största, hvilka varit det svenska folkets uppfostrare till sjelfständighet och mandom, och hvilkas minnen fortfara att utgöra dess ära. Från honom, som först bröt den andliga träldomens bojor, från hans store son, som fullbordade sin faders verk, till hans ännu större sonson, som bortgaf allt hvad honom tillhörde af jordiska egodelar för det unga slägtets undervisning i andelig idrott och vetenskapliga värf; — från honom, som sjelf täflade om vitterhetens pris och vann ett af de vackraste, till honom, som i våra dagar nedlade krigarens

segerrika svärd på den fredliga odlingens altare och ur fulla händer strödde uppmuntrande belöningar åt konstens och vetenskapens tjenare, — är svenska bildningens historia införlifvad med våra största konungars. Ej underligt då, om, vid erinringen om årets stora tilldragelse, tanken, då den sjelfmant deraf återföres till den storartade personlighet, som var dess medelpunkt, äfven stannar vid betraktelsen af det förhållande, hvari han, med det stora omfånget af sina andliga intressen, ej kunde undgå att stå till denna Akademi och dess verksamhet samt de lärda inrättningar, som med henne ega skyldskap. Om den frikostighet, hvarmed han understödde alla sträfvanden för den fosterländska odlingen, erhålla så väl vårt samfund som flera bland landets offentliga lärosäten årligen återkommande dyrbara påminnelser. Då detta år helgat en jubeldag åt ett af hans skönaste minnen, för oss det mest välsignelserika af dem alla, har detta samfund, innan året gått till ända, bort egna en minnesgård af tacksamhet och beundran åt den snillets medfödda instinkt, den uradeliga storsinthet, hvarmed han, i andra afseenden jemförlig med de två, äfven i nitälskan för vår andeliga förkofran trädde i den store Gustaf Adolfs och den tredje Gustafs fotspår, sedan han, den ädle främlingen, bland folket född, af folket vald, uppstigit på den gamla Vasathronen.

ESTHETISKA AFHANDLINGAR.

OM

KONSTENS VÄSENDE OCH BETYDELSE.

1842.

För att genast i början iakttaga den synpunkt, från hvilken uteslutande, enligt vår öfvertygelse, lösningen af det här uppkastade problemet är möjlig, måste vi fasthålla den åsigten, att konsten i sitt väsende är fri, är till för sig sjelf, icke såsom medel för något annat. Konsten är, jemte religion och filosofi, ett eget sätt att till medvetande bringa och uttala det gudomliga, menniskans djupaste intressen, andens mest omfattande sanningar, och dess ändamål är att i sinnliga konstgestalter afhölja det sanna och framställa den försonade motsatsen emellan det som är i och för sig och det som är yttre realitet (anden och naturen). Konsten är således en organ för verksamheten hos anden i dess absoluthet, anden såsom ande, anden såsom utvecklande sig sjelf och derigenom objektiverande det gudomliga, och får icke betraktas såsom en tjenarinna åt den ändliga intelligensen till vinnande af dess timliga, underordnade syften.

Ur denna förutsättning, enligt hvilken konsten är en uttrycksform för den absoluta intelligensen, följer otvunget den frågan: är ej med detsamma äfven dess ovansklighet, dess eviga giltighet gifven? Här måste iakttagas, 1:o att i konsten ingår såsom ett nödvändigt moment det sinnliga; att detta i konstens högsta fulländningsformer måste ega samma giltighet som det ideella, men tillika att det sinnliga, hvarhelst det framträder, är underkastadt oupphörliga vexlingar, i följd af idéens benägenhet för ständiga usurpationer på dess område; 2:o att konsten, ehuru tillhörande den absoluta andens sfer, likväl icke är dess högsta uttrycksform, att

det absolutas, det gudomligas renaste gestalt icke är skönhet. Hvaraf följer att konsten är oföränderligt varaktig endast i den mening, att dess inneboende idé är evig, och att den eger den högsta giltighet endast så vida en högre uttrycksform för det gudomliga icke är historiskt gifven.

Om dessa förutsättningar ega sin riktighet, så torde flera än vi göra sig den frågan: Hvad ståndpunkt innehafver den moderna konsten? Innehåller den det tillfredsställande svaret på andens högsta frågor i dess närvarande utveckling? Denna fråga uppkastas visserligen endast af sådana betraktare, som äro fallna för en viss skepsis; hvaremot det gifves en oräknelig skara, som, med fåkunnig förtjusning öfver hvarje mer eller mindre lyckad konstprodukt, utropa att konsten är det högsta, hvartill menniskoanden kan lyfta sig, att sjelfva religionen, utan konsten såsom organ, förlorar allt inflytande på menniskohjertat, att filosofien måste ikläda sig konstens drägt för att ej nedsjunka till tomma abstraktioner utan lif och innehåll. — Vi för vår del sluta oss till tviflarne, icke derföre att vi underkänna konstens höga värde, utan derföre att i våra ögon intet gäller mera än det kan gälla, och ingenting kan försvaras, utan från sin egen ståndpunkt.

Man har med rätta kallat konsten den menskliga bildningens amma, så vida bildningen ej annat innehåller än andens emancipation till sjelfskapande frihet; och så vida konsten är den första formen för dess framträdande. Konsten erbjuder det underbara fenomenet af en försoning mellan det sinnliga och det andliga, af bådas tillfredsställelse i hvarandra. Menniskan på det ändliga förståndets ståndpunkt ser den yttre naturen med det praktiska begärets öga, åflas att för egen nytta eller njutning förstöra och i sig upptaga densamma, och det första vittnesbördet för dess inträde på kulturens bana är försöket att behandla den yttre materien för

andens egna ändamål, att i det yttre framställa sig sjelf utan annat intresse, än den theoretiska åskådningens. Det sinnliga materialiet är i konsten till endast såsom ett uttryck af idéen, hvarigenom konstverket väsentligen skiljer sig från naturen, och den förras skönhet från den senares, som aldrig framträder ren och obemängd, utan städse söndersplittrad och fördunklad af de tusende ändliga syften, för hvilka naturen är till. Det sinnliga i konsten är endast skönt, låter sig från ingen annan synpunkt skådas, duger till ingenting annat. Och just i denna skönhet, som utesluter alla andra ändamål, ligger den absoluta andens första seger, under hvilken den ännu visserligen icke befinner sig på andens egen grund, men också inom sin sinnliga rörelsekrets verkar endast för sina egna intressen. — Då konstens väsende är öfverensstämmelsen, den fullkomliga harmonien emellan det andliga och sinnliga, måste äfven konstens utveckling ega ett culmen, under hvilket den genomlupit vissa stadier, och ofvan hvilket den arbetar på sin egen upplösning. Häraf bestämmas konstens stora åldrar, dess utvecklingsstadier, och med detsamma — enligt hvad i det föregående är yttradt — äfven den menskliga kulturens, så länge konsten bibehåller sin betydelse såsom dess högsta måttstock, det vill säga: till den gräns, der en högre uttrycksform för den absoluta anden gör sig gällande. Mensklighetens första kulturålder innehåller konstens alla utvecklingsstadier tillsammantagna: der dessa sluta vidtager kulturens andra stora tidehvarf. Dess begynnelsepunkt kunna vi här på förhand bestämma såsom samtidig med och grundlagd af den Lutherska protestantismen, hvilken således är slutpunkten för konstens kulturhistoriska betydelse.

Den första utvecklingsform, hvarunder den sjelfskapande intelligensen gifver sig tillkänna, är den så kallade symboliska konsten. Det är naturligt att anden, i sina första bemödanden att objektivera sig, en-

dast kunde frambringa ofullkomliga resultater. De bristfälligheter, som vidlåda konsten i denna dess första ålder, härleda sig likväl mindre från ovanan att behandla den yttre materien, eller oförmågan att besegra dess motstånd, än ifrån skönhetsidéens egen embryoniska, outvecklade beskaffenhet. Ty det är intelligensens art att alltid för det fullt utvecklade begreppet äfven finna den fulla motsvarigheten i det yttre; så att all slags ofullkomlighet i uttryck alltid måste tillskrifvas en ofullkomlighet i begrepp. Man säger således med orätt, att konsten på denna låga ståndpunkt likväl antyder högre idéer hos konstnären: den antyder med sina yttre brister, sin kaotiska oreda, intet annat än konstidealets egen kaotiska bristfällighet. Den skapande anden visar sig här såsom en inre rörelsekraft, som aldrig är i stånd att reproducera sig sjelf i objektiva sköngestalter, men i stället kastar sig in i den plumpa materien, hvars tunga inertia den väcker, hvars kolossala massor den upprörer med en titanisk, i egentlig mening yttre, styrka, för hvilken efterverlden häpnar. I denna konstverld af gigantiska tillstymmelser omgifver sig anden med skapelser efter måttstocken af yttre storhet, inom hvilka den, sjelf ännu ofullständig, ej återfinner sig sjelf i fullständig yttre gestalt, men väl sin fria verksamhet antydd i ofantliga resultater, som lika mycket likna förstöring som skapelse. Man skulle kunna säga att anden lefver inom, ej uti dessa konstskapelser. Af detta slag äro lemningarne af den Indiska och den Egyptiska konsten, ett adæquat uttryck af den forn-orientaliska verldsåsigten. Den materiella massan är här det högsta: här låter skalden sina gudar i oändlig yttre storlek älta i materien och befrukta hela verldsdelar med en yngel, som uppväxer till alper; här arbeta hela generationer på uppförandet af byggnader, uthuggna i graniten, upptornade af kolossala klippmassor; här framställer sig konstanden i djur- och menniskogestalter, för hvilkas

oformliga fulhet skönhetssinnet bäfvar tillbaka, och som ändock måste gälla såsom typen för det skönhetsideal, hvaraf den i sin första frihetskamp inbegripna intelligensen var mäktig. Allt i denna konstverld är en fråga utan svar, en hieroglyf-skrift af dyster hemlighetsfullhet, en sörjande sfinx, som bidar lösningen af sin gåta för att störta sig i djupet och förgås. De lärde hafva i långa tidehvarf mödat sig att finna ett svar på dessa dunkla frågor, att sprida begreppets ljus öfver detta dystra kaos, att reda betydelsen af dessa hemlighetsfulla symboler. Enligt vår tanka har kulturens utveckling för längesedan löst den Indo-Egyptiska sfinxens mörka gåta, och den grekiska konsten var den Oedipus, som besvarade och tillintetgjorde sierskan. Ty hvad innehåller den symboliska konsten? Intet annat än resultaterna af den irrande menniskoandens försök att återfinna sig sjelf; men allt hvad den sökte, alla de antydningar, som ligga i dessa oformliga, halffärdiga skapelser, framträda i objektiv, ren, gudomlig skönhet uti den klassiska konstens idealiska gestalter. Anden har funnit sig sjelf och på samma gång sitt fullt motsvariga uttryck.

Konstens högsta fulländning ligger, sade vi, uti den fulla harmonien emellan det andliga och sinnliga, idéen och dess yttre uttryck, uti en konstform således, i hvilken den fullt utvecklade skönhetsidéen fullständigt motsvaras af och till alla delar fyller den sinnliga gestalten. Detta är karakteren af den klassiska konsten. Materien gäller här icke såsom massa, icke genom sina yttre dimensioner, utan endast så vida den är ett uttryck af den inneboende anden. Den storhet, hvarom här kan blifva fråga, är icke af extensiv, utan af intensiv art. Den konstform, som bäst motsvarar andens fordringar, trognast återgifver dess väsende på denna ståndpunkt, är skulpturen, hvilken äfven under denna

konstandens fulländningsperiod frambringade skapelser af oöfverträffad och oöfverträfflig skönhet. Anden objektiverar sig här i sin inre gedigenhet, sitt af alla tillfälligheter och passioner ostörda lugn, sitt rena, nyanslösa urväsende, och begagnar såsom medel den äfven nyanslösa, endast rumfyllande sinnliga formen. Den konstform, som naturligen förmedlar öfvergången från de symboliska gestaltlösa yttre massornas till de klassiska idealiska konstskapelsernas stadium, är arkitekturen, hvilken egentligen tillhörer den förstnämnda konstperioden, såsom dess högsta möjliga uttrycksform. Ännu i arkitekturen gäller massan såsom massa och bildar en konstskapelse endast så vida den gestaltar sig till ett sinnbildligt aftryck i enlighet med den absoluta andens fordringar, vare sig af den organiska eller oorganiska naturen, ej såsom den skulle kunna återgifva den absoluta anden sjelf och tillfredsställa dess innerliga behof. Ty att i sinnlig form reproducera sig sjelf eger intelligensen blott en enda gestalt: den menskliga, hvilken är det enda tänkbara uttrycket för det på en gång andliga och sinnliga, gudomliga och naturliga.

Konsten är i detta sitt fulländningsstadium äfven religion, och eger således här sin högsta betydelse. För den antika åskådningen uppenbarade sig det gudomliga under den skönaste sinnliga form och grekernes hela konstlif var en fortsatt skönhetens kult. Men denna höga konstfulländning innehöll sjelf fröet till sin upplösning. Man har anmärkt ett drag af vemod, som skall sväfva öfver uttrycket hos en del af den antika skulpturens mästerstycken. Om så är, så lärer detta drag ingenting annat kunna betyda, än att idéen, ehuru här iklädd den skönaste sinnliga form, och ehuru tillfredsställd i sin skönhet, likväl saknar och sörjer en högre uttrycksform, i hvilken dess väsende fullständigare och renare kunde återgifvas. Denna form är sanning, hvaraf skönheten dock endast är utansidan. Redan

började äfven inom den grekiska kulturen intelligensen arbeta sig upp till en högre, friare ståndpunkt: i den Sokratiska filosofien återfann anden sig sjelf ej mer i den yttre sinnliga verlden, utan i sig sjelf. Derföre innehåller denna filosofi den första protesten emot konsten såsom religion; derföre drabbades, såsom bekant är, de Sokratiska skolornas grundläggare af anklagelsen för gudafÖrnekelse, en anklagelse, som, enligt då gällande åsigter, var blott alltför väl grundad.

Konstens utveckling utmärkes från denna tidpunkt af en oupphörlig protestantism, en andens småningom fortsatta återgång till sig sjelf, till sitt eget renare element. Poesien, som under den rent klassiska perioden egde en fullkomligt objektiv, enkel, plastisk gestalt, började småningom antaga en subjektiv, konstlad, lyrisk färg. Denna öfvergångskarakter är redan märkbar hos Euripides och är egentligen det, som hos honom mest intresserar. Man skulle kunna säga att hela den romantiska konsten ligger *in nuce* i dennes dramatik, liksom hela kristendomen i Platos filosofi.

Det lif, hvaruti menskligheten genom kristendomen inträdde, var ej ett lif för konsten. Det gudomliga var här lösgjordt från sinnligheten, och uppenbarade sig — väl icke ännu i den rena tankens form — men i den subjektiva föreställningens, känslans, trons. Att gudomligheten i denna högre form ej straxt var fullt mottaglig för menskligheten, är lätt förklarligt: dertill behöfdes att den ännu skulle genomgå ett stadium af hedendom, väl icke mera af den antika väsentligen sinnliga hedendomens art, men likväl alltid en hedendom, så vida det sinnliga ännu fortfar att i viss mån betinga möjligheten af det gudomligas uppfattning. Genom detta stadium var det konsten förbehållet att med egen sjelfuppoffring leda menskligheten till ren, till verklig kristendom. Ty der konstens nya verksamhet under den kristliga medeltiden begynner, lyfter sig ånyo mennisko-

anden till medvetenhet af sig sjelf, emanciperar sig undan träldomen af den hittills helt och hållet hedniska helgonadyrkan och bryter stafven öfver den mörka hierarkiska vidskepelsen. Det torde kunna påstås, att medeltidens hierarki misstog sig om sitt eget intresse, då den i sin tjenst upptog konsten. Den insåg icke att konsten är den intelligenta frihetens första organ, och att den, en gång lössläppt, ej kan hejdas i sin verksamhet förr än den beredt väg för den högre, för tanken, inför hvilken ingen godtyckets auktoritet består.

Den romantiska konstens hufvudformer — jemte poesien och arkitekturen, hvilka genomgå konstens alla åldrar och antaga karakteren af dem alla, den senare likväl utan att någonsin förlora sin symboliska beskaffenhet — äro måleriet och musiken. Intelligensen har börjat återgången till lif i sig sjelf. I måleriet rörer sig visserligen konstanden ännu inom rummet, men har reducerat detsamma till blott yta, till underlag för färgen, som här är det väsentliga. Då skulpturen återgaf anden i dess gedigenhet, dess rörelselösa väsende, är det måleriets problem att återgifva den i dess inre nyanser, dess förändringar. Detta är äfven musikens, men på ett ännu ideellare sätt. Rummet har här förlorat all betydelse, de fina nyanser af känsla och passion, som musiken framställer, äro alltför andliga för att kunna i rummet fästas för synsinnet: de äro till för andens förtroligaste organ, för hörseln; det sinnliga materialet är här blott en punkt i tiden. En större idealisering af det sinnliga är ej tänkbar. I poesien har det såsom ord nedsjunkit till ett blott tecken utan sjelfständig betydelse och giltighet.

Redan i denna skönhetsidéens gradvisa öfvergång i mer och mer ideella former ligger en protest emot konstens betydelse såsom högsta organ för det gudomliga. Men det var först genom Luthers reformation som det ord öppet uttalades, hvarigenom konsten afkläddes

sitt majestät och störtades från sin kulturhistoriska höjd. Många, i synnerhet katholska författare, hafva förebrått protestantismen att den genom sitt förakt för konsten åsyftat att försänka menskligheten i ett nytt tidehvarf af barbari. Det är vår uppgift att bevisa att konsten, ehuru den genom reformationen och den i följd deraf inträdande nya kulturanden, väl förändrat sin ställning, likväl så mycket mindre nalkats till undergång, som den i sjelfva verket inträdt i en friare och mera omfattande verksamhet.

Konsten, sade vi, gäller endast såsom en egen uttrycksform för det absoluta, det gudomliga. Den har genom reformationen ej upphört att vara det, den har endast upphört att vara den högsta. «Gud är en ande, och de som honom tillbedja, skola tillbedja i anda och sanning» innehåller den kristna religionens grundregel, då skönhetskultens deremot lyder: «Gud är det skönast menskliga och de som honom tillbedja, skola tillbedja i sinnlighet och skönhet.» Det var reformationen förbehållet att med den af kristendomens helige stiftare åsyftade stränghet tillämpa den förstnämnda grundsatsen, ej för att derigenom tillintetgöra allt sinnligt och hvad dermed eger gemenskap, utan för att underordna det det andliga, nedflytta det från dess forna eqvivalens med det andliga. Den menskliga intelligensen hade efter århundradens kulturutveckling vunnit nog spänstighet och styrka att uppfatta sina absoluta syften i rent andliga former; och att dessa, såsom bättre motsvarande andens behof, nu skulle intaga det högre rummet, följer af sig sjelft. Förunderligt nog har man kunnat anse reformationen såsom en helt arbiträr handling af den tyske Augustiner-munken, hvilken väl kunnat låta den vara ogjord, för att bespara menskligheten de menlig följderna af densamma; ty de välgörande resultaterna skulle nog i alla fall under tidens lopp i den katholska kyrkans allena saliggörande sköte hafva ut-

vecklat sig. Ett slikt påstående kan ega ett sken af sanning endast då man från den subjektiva känslans synpunkt betraktar reformationen såsom ett fristående historiskt faktum; ingalunda då man från sakens egen sida skådar den såsom ett moment i mensklighetens utveckling. Luther kunde icke hafva låtit saken vara ogjord; ty den utgick — icke från hans subjektiva godtycke — utan genom honom såsom organ från den allmänna menskliga intelligensen sjelf, utaf inre nödvändighet. Luther kom i sin tid, var ett barn af sin tid, koncentrerade hos sig sitt tidehvarfs hela medvetande. *Luther vint en son temps, voilà tout!* säger Chateaubriand *), då han vill bevisa, att Luther ej var något snille. Man finner lätteligen att det här går nämnde författare, likasom annorstädes vid frågan om reformationen, att han bevisar motsatsen af hvad han ville bevisa. Det är just snillet, som kommer i sin tid; ty den gamla frasen om menniskor, som äro före sin tid, innehåller ett nonsens. — Den inre nödvändighet, hvarur reformationen utgick, låter sig utan svårighet bevisa. Oss angår här närmast konsten, och det är ifrån dess synpunkt vi skola betrakta reformationen. En inre nödvändighet är den, som betingas af sakens egen inre natur, af dess begrepp, således en begreppsnödvändighet, till skillnad från de många yttre skenbart oundvikliga fakta, som stundom erhålla namn och värdighet af nödvändighet. Om, såsom vi i det föregående yttrat, det är konstens problem att i sinnliga gestalter framställa det sanna, eller förmedla motsatsen emellan det som är i och för sig (det absoluta, anden) och det som är yttre realitet (naturen, det sinnliga); men det tillika är intelligensens art att mer och mer förandliga hvad den berör, med sig sjelf genomtränga allt, tills det sinnliga småningom bortfaller, och anden slutligen står inför sitt

*) Essai sur la Litterature Anglaise. T. 1, p. 188. Ed. Bruxelles.

eget anlete, med ett ord, återkommer till sig sjelf, och ser endast i sig sjelf det som i sanning är: — så måste det gifvas en punkt, i hvilken anden i det sinnliga uppnått den mest motsvariga, den fullkomligaste möjliga uttrycksform för sitt eget väsende, hvarefter den i det sinnliga intet mer har att söka, utan återgår småningom till sig sjelf. Häraf följer, såsom ofvan är sagdt, för konstanden ett stadium af utveckling, ett annat af fulländning, ett tredje af återgång, och dessa tre stadier, gifna ur konstens eget begrepp, utesluta hvarje fjerde eller femte. Hade konsten vid den tid, då reformationen bestämde den till ett annat lif, genomlupit alla dessa begreppsmessiga utvecklingsperioder? Var det möjligt att menniskoanden inom konsten skulle kunna uppnå högre resultater? Var en öfvergång till högre rörelsesferer icke för anden oemotståndligt nödvändig? Vi hoppas att dessa frågor blifvit genom vår föregående historiska öfversigt nöjaktigt besvarade. — Men, invänder man, hvarföre ej lemna denna reform åt katholska kyrkan sjelf? Behöfdes just en protestantisk reformation för att försätta konsten på dess nya plats? Visar det sig ej att den katholska konsten numera framgår i temligen enahanda anda med den protestantiska, eller snarare att katholicismen, genom sin egenskap att ännu på sätt och vis vara en konstreligion, utöfvar en förmånlig inflytelse på den protestantiska konsten? Nej, det var just konsten, som, under sin uppblomstring under tiderna näst före reformationsseklet, förberedde reformationen, derigenom att den sjelf antydde sitt underordnade läge, sjelf, så att säga, började protesten genom att småningom idealisera sig till förvandtskap med begreppet; numera fullt medveten — ehuru den lånar sig åt katholska kyrkans tjenst — föraktar den sin herre; och den meddelar så mycket mindre genom katholicismens inflytelse sitt behag till låns åt protestantismen, som den i sjelfva verket — genom den senare förflyttad

på sin naturliga plats — i sina skönaste resultater snarare sluter sig till den senares intressen, och det är just den katholska kyrkan som tillegnar sig frukterna af det nya lif, som konsten i sin protestantiska jordmån lefver. Det återstår att ådagalägga, hvad betydelse, hvad innehåll konsten i detta sitt förändrade, sitt protestantiska läge bibehållit och hvad framtid den kan hafva att påräkna.

Innehållet af den moderna konsten har förblifvit oförändradt. Konsten kan ej innehålla något annat än det gudomliga såsom skönt, det vill säga under sinnlig form. Men då detta sköna under konstens föregående tidehvarf tillika var det gudomligas, idéens högsta eller enda form, men det gudomliga nu genom odlingens framsteg iklädt sig en högre, en renare, så kan konstformen numera endast gälla jemte eller under denna högre, renare form. Denna högre form var, sade vi, den rena tankens. (Mellan båda ligger den religiösa känslan. Religionen, sedan den upphörde att vara en konstens religion, att fullt tillfredsställas i konsten, har småningom lösgjort sig ur dess sköte och öfvergick genom reformationen på tankens område.) Menskligghetens högsta bildning, nu fritt sig utvecklande i tankens verld, har lemnat konstens bakom sig, för att med fullt medvetande af andens egentliga väsende kunna öfverblicka konstens hela fält och med full frihet dit kunna återvända. Konstens alla resurser ligga nu i dagen för menniskoanden, alla dess särskilda skiftningar äro nu för honom fattliga och tillgängliga, och han rörer sig inom konstens krets ej längre med den forna historiska, omedvetna nödvändigheten, utan med full frihet att bland dess mångfaldiga redan gifna och af idéens egen utveckling bestämda former välja den, som är för dess anlag eller syften den lämpligaste. Och just häri ligger, enligt vår tanke, den moderna konstens företräde, att den med det fulla medvetandets rätt äfven

rörer sig med den högsta frihet. För de gamle var konstidéen allt: de lefde inom densamma, utan aning, eller åtminstone utan medvetande af ett högre; för oss är den blott en sida af det eviga, vi lefva på en gång inom och utom densamma. Den gör vår uppfattning af det gudomliga rikare, mångfaldigare, mera lefvande; men vi äro lyckliga i det medvetandet, att denna sida för oss ej är den enda.

Man har påstått att tänkat såsom sådant skulle visa sig fiendtligt emot konsten och oupphörligt undergräfva den, att filosofi och skön konst förhålla sig till hvarandra såsom eld och vatten. Detta kan endast så vida ega sin riktighet, som man ännu åt konsten söker vindicera den höga plats, den uteslutande giltighet, som den redan de facto för evigt förlorat. Det spekulativa tänkat kan så mycket mindre vara fiendtligt mot den sköna konsten, som det förstnämndas väsentliga innehåll just genom konsten blifver tillgängligt för den stora massan af menniskor. De arbeta båda inom olika sferer för samma ändamål; båda objektivera de det sanna, filosofien såsom sannt, konsten såsom skönt. Då Plato ur sin ideala republik ville bannlysa allt hvad skalder och konstnärer hette, var det väl icke af fruktan för konsten såsom konst, utan för konsten såsom religion — en betydelse som den på hans tid hade —, såsom det för folktron enda, giltiga. Och såsom religion, såsom sinnlighets- eller skenförgudning skall konsten i alla tider inför spekulationen lida oupphörliga nederlag. Men är det endast på denna grund, som konsten finner anledning att beklaga sig öfver filosofien, så har den misskännt sin egen ställning och visat sig föga värdig det namn, den tillegnat sig. Den har då förslafvat sig till en tjenarinna i det hierarkiska godtyckets sold och söker att motarbeta, hvad den är ämnad att befordra: menskligheten fortskridande kultur.

Då vi sade, att filosofiens väsentliga innehåll, det absoluta, just genom konsten blifver tillgängligt för den stora massan af menniskor, antydde vi med detsamma vilkoret för konstens fortfarande bestånd. Idéens högre former inom tankens område kunna aldrig blifva hela mensklighetens egendom, så länge ännu slägtet behöfver använda pluraliteten af sina individer för timliga ändamål, och så länge dessa fordra en ansträngning af krafter, som ej lemnar tid och förmåga öfriga för den högre bildningens mödor. Men äfven denna stora massa bör ej och behöfver ej sakna all bildning; och då det gudomliga, det evigt i och för sig giltiga, i konsten och religionen uppenbarar sig i former, som äro de mest fattliga och för mängden af menniskor mest tilldragande, så följer att dessa just äro medlen för den allmänna kulturen i högre mening. Jemförda med de resultater, som dessa stora kulturmedel tillvägabringa, äro alla de segrar, som det ändliga medvetandet genom förståndsansträngningar vinner, af föga betydelse. Ty om det medgifves att menniskan på samma gång är intelligens och sinnlighet, följaktligen är till för både oändliga och ändliga syften, är det visserligen å ena sidan en fordran att båda skola ses till godo, att för det helas harmoniska bestånd intetderas intresse får försummas; likväl kan man icke å den andra tveka åt hvilkendera af dessa riktningar företrädet bör gifvas — den som afser menniskans och menskligheten eviga, oföränderliga intressen, eller den, som fördjupar sig i den timliga, ändliga tillvarelsen, för att uppdaga och tillgodonjuta hvad deri finnes nyttigt eller angenämt. Och dock är det just denna punkt, kring hvilken en af menskligheten vigtigaste meningsstrider i våra dagar vänder sig. Stundom synes som skulle segren luta åt de ändliga intressenas, den företrädesvis så kallade praktiska bildningens sida: men om det skulle hända att vetenskapen, filosofien i allmännaste mening, led detta

nederlag, så är det endast genom dess systrar, religionen och konsten, som den menskliga kulturen kan räddas. Detta erbjuder en särskild ny utsigt öfver konstens framtida bestämmelse.

Vi anmärka hos den moderna konsten — med särskildt afseende på den fosterländska — två egenheter, som synas framgångna ur tidens eget behof. Den ena består deruti, att konsten börjat bearbetas af qvinnan, och således i strängare mening än förr blifvit qvinnans egendom, den andra ligger i riktningen åt massan, åt det såkallade lägre folket, genom folkskrifter och folkvisor, som dels väckas ur glömskan, dels diktas nya. Detta har inträffat samtidigt med reaktionen emot den högre, vetenskapliga uppfostran; hvarföre det tyckes som tiden sjelf uppfunnit ett läkemedel för de sår, den velat tillfoga sig. Ty så länge det gudomliga, det eviga, i de uttrycksformer, som konsten meddelar, för qvinnan, åt hvilken menskligheteus första och väsentliga uppfostran inom familjen är anförtrodd, och för den arbetande klassen, som hos sig, i sin fysiska öfverlägsenhet, innesluter *ultima ratio* af allt hvad revolution heter, ännu eger en högre betydelse, lära väl svårligen anfallen mot det absolutas makt i dess högre former kunna blifva farliga. Men skulle detta absoluta, detta gudomliga och eviga borttvina i de djupare rötter, genom hvilka det meddelar sig åt folket, i religionen och konsten, då vore det tid att förtvifla om menskligheteus räddning.

Vi hafva följt konsten genom dess olika utvecklingsstadier och hafva inhemtat att en tid funnits, då konsten utgjorde högsta måttstocken på menskligheteus kultur, och att denna, genom de menskliga tingens inre nödvändighet, lemnat rum åt en annan, då menniskans högsta intressen framträda under renare uttrycksformer, då konsten följaktligen, utan att förlora sitt ursprungliga väsende och innehåll, likväl måste afstå ifrån sin

högre giltighet. Vi hafva skådat konsten från den filosofiska betraktelsens synpunkt, d. v. s. just den, från hvilken konsten framställer sig i ett underordnadt läge; men hafva, såsom vi hoppas, tillerkännt den all den höga betydelse, som den för mensklighetens fortgående kultur eger. I detta afseende hafva vi sökt framhålla vissa synpunkter, som förefallit oss vigtigast för bedömmandet af konstens nuvarande bestämmelse i allmänhet, och hafva gjort det i den korthet, som vårt ändamål påkallat. Vi sammanfatta resultaterna af vår betraktelse öfver konstens utveckling och närvarande ställning i Hegels ord *): «Die Kunst in ihren Anfängen lässt noch Mysteriöses, ein geheimnissvolles Ahnen und eine Sehnsucht übrig, weil ihre Gebilde noch ihren vollen Gehalt nicht vollendet für die bildliche Anschauung herausgestellt haben. Ist aber der vollkommene Inhalt vollkommen in Kunstgestalten hervorgetreten, so wendet sich der weiterblickende Geist von dieser Objectivitet in sein Inneres zurück und stösst sie von sich fort. Solch eine Zeit ist die unsrige. Man kann wohl hoffen, dass die Kunst immer mehr steigen und sich vollenden werde, aber ihre Form hat aufgehört, das höchste Bedürfniss des Geistes zu seyn. Mögen wir die Griechischen Götterbilder noch so vortrefflich finden, und Gott Vater, Christus, Maria noch so würdig und vollendet dargestellt sehen, es hilft nichts, unser Knie beugen wir doch nicht mehr.»

*) Æstetik. I, 135.

OM DEN

ESTHETISKA VETENSKAPENS STUDIUM.

FRAGMENT AF AKADEMISKA FÖRELÄSNINGAR.

(UR «FREY, TIDSKRIFT FÖR VETENSKAP OCH KONST», 1849)

Man hörer ofta talas om torrheten och svårfattligheten af de så kallade abstrakta theorierna, och visserligen är ej heller den sköna konstens theori så lätt, som det kan falla mången in att fordra; men den är svår så till vida som den är vetenskaplig, och får i det fallet dela fördömelsen med vetenskapen i allmänhet. Dock får man i afseende enkom på det skönas theori anmärka, att man i allmänhet der mindre än på andra områden är böjd att visa sig fördragsam emot den vetenskapliga strängheten och den systematiska noggrannheten. Ty redan af ålder har den föreställningen inrotat sig, att konsten är i hufvudsaken blott en angenäm lek, hvars principer och lagar äro mer eller mindre godtyckliga, och hvars ändamål egentligen icke är något annat än att göra lifvet behagligt genom det nöje, som dess alster bereder åskådaren eller åhöraren. Också har man enligt denna åsigt betraktat hvarje theori öfver konsten såsom öfverflödig, eller, om man medgifvit den något slags värde, antingen skådat den från den praktiska nyttans synpunkt, eller derutur sökt inhemta theoretiska insigter i eller rättare utsigter öfver konsten med så ringa ansträngning som möjligt. All djupare betraktelse öfver konstens väsende och innersta lagar har man i sammanhang dermed fördömt såsom ett onödigt, lärdt och löjligt pedanteri, som vore föga förenligt med konstens lätta och lekande väsen. Jag vill icke påstå att en sådan åsigt af konsten och dess vetenskap ännu i våra dagar är den rådande: åtminstone tviflar jag att många skulle vilja theoretiskt vidkännas densamma; men denna den bildade mängdens «pudor», i fall den verk-

ligen förefinnes, hindrar icke att man praktiskt förfar i enlighet med denna åsigt, — diktar, som om poesien icke hade några lagar att följa, och kriticerar, som om det subjektiva tycket vore den enda normen för det vittra omdömet. I motsats emot detta esthetiska sjelfsvåld, hvars högsta lag lyder: «så jag skrifver, emedan så det roar mig att skrifva», eller, i afseende på kritiken: «så jag dömmer, emedan jag tycker så», i motsats emot detta sjelfsvåld medgifver jag att den esthetiska vetenskapen måste förete en sträng uppsyn, som i mångas ögon lärer komma att hafva en likhet med den lärde pedantens. Vi, mine herrar, hafva till pligt att icke låta skrämma oss af vetenskapens stränghet; det är tvertom hos den som vi skola söka ett skydd och ett stöd emot den stundom smickrande, stundom hotande, alltid vådliga inflytelsen af ovetenhetens eller halfvetenhetens godtycke. Det gifves säkerligen ingen af oss, som saknar kännedom om just den vittra kritiken i våra dagar och i vårt fädernesland och det sätt, hvarpå den kringkastar sina domar utan att låta dem följas af grundligare motiver, hvarvid den synes gå till väga på det sätt, att den först postulerar sitt omdöme, bildadt af det eller det subjektiva skälet, och sedan uppsöker de stöd derför, som möjligen kunna gå och gälla såsom objektiva. Jag gjorde likväl orätt om jag påstode att all samtidens kritik befinner sig på denna ståndpunkt af demoralisation: utom det att vi stundom träffa profbitar på en sannt vetenskaplig kritik, gifves det en mellangrad af naiv kritik, om jag så får säga, d. v. s. en visserligen ovetenskaplig, men väl och ärligt menad, hvilken på god tro om konstens föremål yttrar sig så väl eller illa, som den större eller mindre sundheten af dess naturliga eller förvärfvade smak och den större eller mindre grundligheten af dess insigter medgifva. Men äfven denna kritik befinner sig på ett område, som är långt ifrån att vara vetenskapens. Den

sköter icke om att genom ihärdig forskning nedtränga till konstens grund och djup; den skyr till och med mödan att reflektera öfver dess historiska utveckling för att der hemta en empirisk ledning för omdömet öfver konstens alster, öfver arten af konstnärlig produktion och det möjliga ändamålet dermed. Under de tider, då menskligheten intresse hufvudsakligen är fästadt vid andra, högre eller lägre, men i alla fall andra föremål än konstens, är det t. ex. ganska vanligt att man vill se konstens verksamhet användas såsom ett medel att förherrliga, att popularisera, att i allmänhetens ynnest insinuera dessa föremål, och i detta fall bedömmes konstalstrets större eller mindre värde efter den större eller mindre framgång, hvarmed det synes hafva bidragit att befordra ett så beskaffadt ändamål. Sådan är vår tids s. k. tendensriktning i vitterheten. Att ett sådant uppfattningssätt är vanligt, ja till och med det vanliga nu för tiden, kännen I; att det är ytligt, flackt, prosaiskt, ovärdigt och förnedrande för konsten, med ett ord falskt, torden I äfven inse: i alla händelser skola vi i det följande få tillfälle att bevisa det.

Det är naturligt att denna ytliga och falska uppfattning af konsten icke behöfver och ej heller fördrager en strängare vetenskaplig grundläggning. Det är först när man börjar betrakta konstens alster såsom fria produkter af andens fria verksamhet, som man känner, att man för att kunna mäta dem behöfver en annan måttstock än nyttans, nöjets och den yttre ändamålsenlighetens. Man behöfver blott ega ett naturligen öppet sinne för det sköna i konsten, för att finna och erkänna det konstprodukter gifvas, hvilka man icke kan bestrida den högsta grad af skönhet, ehuru de icke äro egnade att befordra något yttre ändamål. Detta har i sin ordning gifvit anledning till den icke mindre falska förmodan att konsten icke alls har något ändamål, att den verkar

efter godtycke och frambringar sina bilder efter nycker. Den sanna åsigten består deri, att konsten väl har ett ändamål; men att detta ändamål ligger inom konsten sjelf, och att konstverksamheten är en fri verksamhet och i sanning fri derföre att den är sin egen lag. Ett sådant slag af verksamhet, denna sjelfbestämning och sjelfyttring, är utmärkande för anden. Konsten, såsom tillhörig andens sfer, är endast ett särskildt sätt, hvarpå anden producerar sig sjelf i det yttre.

Ehuru konsten, såsom andens fria verksamhet, har samma innehåll som religionen och filosofien, nemligen det gudomliga, idéen, här det skönas idé eller, närmare bestämdt, idealet, har den likväl sinnligheten till sin rörelsesfer. Sinnligheten är det medium, genom hvilket den framställer sitt innehåll i det yttre. Då således esthetiken, såsom konstens filosofi, hörer till de filosofiska disciplinerna och följaktligen icke kan undgå att innehålla mer eller mindre svårfattliga abstrakta bestämningar, medförer likväl det sinnliga element, som nödvändigt hörer till konsten, en stor lättnad vid den filosoferande betraktelsen deröfver, så vida detta element öfverallt erbjuder liksom yttre stödjepunkter för tanken. Liksom man således kan anse konsten såsom en ännu af menniskans sinnliga verksamhet beroende öfvergång till en rent andlig, har man med skäl betraktat esthetiken såsom den bland de filosofiska disciplinerna, med hvilken man lämpligast kan göra början till ett mera omfattande filosofiskt studium. Man befinner sig nemligen här ännu icke inom tankens rena element; man behöfver icke på en gång slita sig lös från den sinnliga verld, hvaraf man omgifves, vid hvilken man är fästad af vanans och böjelsens band, och hvilken man ända från barndomen fått begagna såsom stöd vid tankens arbeten: man fortfar att befinna sig på sinnlighetens botten och kan, efter hvarje rörelse att aflägsna sig derifrån, återvända dit tillbaka för att hemta krafter till

nya ansträngningar. Ty ehuru det är den spekulativa idéen, som utgör den esthetiska betraktelsens föremål, så är det idéen endast så vida som den kan antaga och verkligen antager en sinnlig gestalt, idéen så vida den låter bestämma sig till ideal.

Jag har i det föregående visserligen tillbakavisat den föreställningen, att konsten skulle verka för något annat ändamål än sitt eget och blott begagnas såsom tjenarinna åt andra syften; deremot har jag nu sjelf anvisat den en plats, som, ehuru högre än den nyssnämnda, likväl kan i mångas ögon synas underordnad. Jag har nemligen, så vidt det i denna förberedande inledning varit möjligt, bestämt konstens väsende så, att den, jemte religionen och vetenskapen, utgör ett särskildt fält för den fria andens verksamhet, hvilken likväl der endast i sinnliga gestalter förmår att producera sig. I jemförelse med religionen och vetenskapen skulle således konsten visa sig behäftad med ett slags vanmakt; då det är «endast» genom den sinnliga gestalten som den kan framställa andens modifikationer. Så få vi likväl icke fatta förhållandet: denna konstens makt genom den sinnliga gestalten är ingen vanmakt, lika litet som vetenskapens makt genom tanken är det. Konsten kan icke verka genom tanken, lika litet som vetenskapen genom bilden — deri ligga bådas makt och vanmakt. Men en annan fråga blir den, hvilkendera af dessa andens särskilda sferer förutsätter en större andlig utveckling, en fullständigare tankens sjelfgenomträngning, hvilkendera i detta hänseende således måste anses vara högre: och denna fråga måste vi och kunna vi äfven med beredvillighet besvara till vetenskapens förmån. Vi hafva dermed icke upphäft konstens egen höga giltighet: vi hafva tvärtom just i tankens högre sjelfmedvetenhet förskaffat den det kraftigaste stöd. Förhållandet emellan andens trenne stora sferer, hvilka tillika beteckna de särskilda stadierna af dess utveck-

ling till allt högre medvetande, — konsten, religionen och filosofien — hade nemligen lämpligast kunnat uppfattas på följande sätt: I konsten rörer sig anden inom åskådningens, i religionen inom föreställningens, i vetenskapen inom tankens region; i konsten producerar sig anden såsom åskådning — antingen såsom omedelbar åskådning, såsom i de bildande konsterna, eller såsom genom föreställningen förmedlad åskådning, såsom i poesien; — i religionen producerar den sig såsom föreställning, i vetenskapen såsom tanke. Nu är menniskan visserligen förr åskådande än hon blifver föreställande och tänkande: derföre är konsten, åskådningens sfer, andens första yttringsform; derföre finnes det en period i menklighetens bildningshistoria, då konsten var det enda, eller åtminstone det vanligaste, det förtroligaste sätt, hvarpå anden kunde vinna medvetande om sig sjelf och meddela sig i det yttre: också var konsten för den tidens menniskor hvad religionen är för vår tids, det högsta och angelägnaste, den form, hvarunder det heliga uppenbarade sig för menniskan. — Visserligen är menniskan och menskligheten, liksom individen, förr åskådande än hon blifver föreställande och tänkande, sade vi; men det är dermed ingalunda sagdt att hon upphör att vara åskådande derföre att hon blifvit föreställande och tänkande. Tänkaren upphör icke att åskåda derföre att han är tänkare; tvärtom åskådar han genom tankens synrör ännu skarpare än förut och är bättre i tillfälle att uppskatta värdet af hvad han skådar. Religionen har icke gjort konsten öfverflödig eller förnedrat den; vetenskapen skall ej heller göra det: tvärtom skola båda verka i den fullkomligaste harmoni med hvarandra till andens uppenbarelse, hvar och en på sitt egendomliga sätt; och menniskan skall ej låta beröfva sig konsten, så länge hon fortfar att vara ett åskådande, ett sinnligen förnimmande väsen lika väl som ett tänkande.

Här är stället att besvara den frågan: hvilket är det egendomliga sätt, hvarpå konsten uppenbarar anden, eller rättare, hvarpå anden uppenbarar sig sjelf, det gudomliga som innebor den, genom konsten? Det gudomliga, idéen, är, fattad såsom lefvande kraft, ande, absolut ande. Denna ande uppfattas af filosofien i begreppet såsom det Sanna, af religionen i föreställningen såsom det Goda, af konsten i åskådningen såsom det Sköna. Men detta filosofiskt sanna är tillika det goda och sköna, detta religiöst goda tillika det sköna och sanna, detta esthetiskt sköna tillika det sanna och goda. Det är samma ande som i dessa särskilda sferer företer särskilda sidor af sitt ena odelbara väsende. Lika strängt som dessa särskilda sidor tillhöra anden såsom en, lika strängt sammanhöra ock de särskilda sfererna af andens yttringsformer — de äro hvarandra betingande stadier, som anden tillryggalagt och som han oupphörligen tillryggalägger. — Hvad särskildt angår vårt stadium, konsten, så hafva vi sagt att anden der uppenbarar sig såsom skön. Det sköna är idéen, så vida den är idéen af yttre form: idéen är skön, så vida den låter sig uttryckas i gestalt. Idéen deremot, så vida den verkligen är form och följaktligen skön, är ideal. Detta är redan en konkret bestämning. Vi finna ofta ordet idealisera begagnas i samma betydelse som negera. Om det är rigtigt så skulle idealet innebära en negation. Då frågas hvad det är som idealet förnekar, negerar? Idealet, sade vi, är idéen, så vida som den uppenbarar sig i, är i gestalten. Gestalt innebär genast något sinnligt, yttre och materielt. Det är detta sinnliga och yttre, hvilket såsom sinnligt och yttre negeras af idealet. Detta sinnliga är icke längre såsom sinnligt: det är endast idéen som är genom det sinnliga. Det sinnliga är ej till för annat än för idéens skull; det gäller icke för sig sjelft, det gäller endast i och genom den idé, hvars gestalt det är. När man således säger att kon-

sten idealiserar ett föremål, så menar man visserligen dermed ofta detsamma som att konsten vanställer detsamma; men egentligen gör konsten ingenting annat än upphäfver, negerar föremålet i dess blott yttre existens för att framställa det i dess idé. Hvad man derigenom förlorar i den yttre verklighetens riktighet, det vinner man i stället uti idéens sanning, — d. v. s. i sakens egentliga högre verklighet. — Man säger således visserligen med rätta, att konsten rörer sig inom sinnlighetens sfer; men dervid är uttryckligen att iakttaga, att denna sfer icke är den omedelbara förhandenvarande sinnlighetens, utan en sinnlighet, som konsten genom sin idealiserande kraft sjelf åt sig skapar, och som har en högre dignitet än den andra, så vida den är producerad ur anden sjelf och för andens egen sjelfbetraktelse och följaktligen, så sinnlig den än är, likväl tillika är väsentligen andlig.

Jag befarar att jag redan i dessa inledande betraktelser skall synas hafva för mycket fördjupat mig i abstraktioner. Min afsigt var endast att, genom bestämmandet af konstens föremål och arten af dess verksamhet samt antydandet af dess sanna begrepp, utvisa den plats, som konsten är berättigad att intaga inom kretsen af menniskoandens fria yttringar. Har jag genom det föregående lyckats göra klart hvar denna konstens rätta plats befinner sig: nemligen på andens område såsom första formen af dess sjelfyttring — så skall man äfven klarligen inse att konsten mången gång blifvit för lågt uppskattad, dess frihet förnärmad, dess värdighet förringad, särdeles genom den föreställningen att konsten skall verka för ändamål, som är densamma främmande, eller — när man medgifver den ett visst slag af frihet — att den skall röra sig med barnets älskvärda godtycklighet, för att skänka åskådaren ett ögonblickligt nöje. Denna föreställning, ehuru gängse den är, är likväl af så ytlig och, strängt taladt, tanklös be-

skaffenhet, att den i grunden är föga vådlig för konstens anseende; ty den kan nu mera vinna endast högst få anhängare bland de mera bildade. Deremot gifves det ett djupare sätt att underskatta konstens värde, och vi skola inom kort taga detsamma i betraktande. Dessförinnan vill jag likväl ej underlåta att fästa uppmärksamheten derpå, att det å andra sidan gifves en åsigt, som omfattar den motsatta ytterligheten och uppställer konsten såsom andens högsta verksamhet. För att kunna rätt bedömma falskheten af dessa båda motsatta ytterligheter, var det nödigt att först, så godt sig här lät göra, söka fastställa det medium, hvaruti äfven här det sanna ligger, hvilket ej lät sig göra utan en filosofisk undersökning.

Denna ytterliga åsigt om konstens allt öfverträffande herrlighet härleder sig från den ironiserande perioden i konstens och, närmare bestämdt, poesiens historia. Ironien såsom konstens princip var deducerad från det Fichte'ska Jaget såsom filosofiens. De ironiserande vitterhetsidkarne och konstdomarne betraktade konstnärligheten såsom den högsta andliga verksamhet och konsten såsom andens högsta yttringssätt. Jag ställer med afsigt konstnärligheten och konsten just i denna ordning, emedan jag har anledning att anse ironisterna sjelfva hafva utgått ifrån konstnärens subjektivitet såsom det första i giltighet, hvarefter naturligen följde konsten, som organ för nämnda subjektivitet, såsom det andra. Likasom hos Fichte det filosoferande Jaget, subjektet, var det som bestämde universum, så antogo äfven de konstidkare och konstdomare, som utgingo från hans filosofiska skola, det konstbildande Jaget såsom en makt, hvilken förmådde och var berättigad att beherrska hela universum, hela den yttre och inre verlden, sedlighet och religion — allt, som möjligen kunde indragas inom den konstnärliga subjektivitetens allt uppslukande hvirfvel, genom att göras till föremål för dess

godtyckliga ombildning, förstöring, upp- och nedvändning. De medgåfvo nemligen det ironiserande, konstbildande subjektet allt möjligt godtycke, under namn af genialisk frihet. Sådan var ironiens, «den gudomliga genialitetens» karakter. Inför dess subjektiva godtycke var ingenting nog heligt för att kunna bestå: ingenting egde objektiv giltighet, allt skulle, för att erkännas, helgas af den ironiserande konstens dop. Denna skola och dess anhängare drefvo sitt subjektiva godtycke ända derhän, att de förklarade allt icke-konstnärligt sitt förakt, att de i sin exklusivitet hatade såsom en *profanum vulgus* hela den massa af hederligt och förnuftigt folk, som icke behöfver vara fult derföre att det icke är uttryckligen skönt, efter deras begrepp, d. v. s. ironiserande, subjektivt, egoistiskt och genialiskt. Det var ett slags försök att äfven i den kristna verlden etablera en ny konstens kult, som likväl derigenom var skiljd från den gamla, att dess gestalter ingen objektiv giltighet skulle hafva, utan endast gälla i den mån, som de voro genialiska produkter af detta enskilda Jag, hvilket, strängt taget, var den egentliga gudomligheten. Det är här ej stället att leda denna betraktelse in i närmare detaljer. Denna konstförgudning — eller kanske snarare konstnärsförgudning — kunde naturligtvis ej länge bestå såsom konsttheoriens princip; lika litet som den i egenskap af driffjäder till konstproduktion kunde åstadkomma några värdefulla alster. Emellertid har den länge nog fortlefvat i sina praktiska resultater, och man behöfver ej vara begåfvad med särdeles skarp blick för att i åtskilliga bland samtidens företeelser inom konsten upptäcka en frändskap med den gamla ironiens grundsatser. En bland dessa företeelser är den i våra dagar så högt skattade virtuositeten, med hvilken den konstälskande allmänheten ännu fortfar att öfva sin afgudadyrkan. Hvad ironien är inom konstens theori, motsvaras af virtuositeten inom konstens praktiska utöfning.

När den ironiserande vittra skolan således betraktade konsten såsom menniskoandens högsta verksamhet, gjorde de det icke, sade vi, derföre att de ansågo det sköna uttryckligen såsom idéens högsta form, utan derföre att detta sköna var frambragdt af ett konstbildande subjekt, hvilket för dem var det egentligen högsta. Emellertid gifves det en motsatt åsigt, hvilken underkänner konstens värde, och som just utgår från denna idéens yttringsform, det sköna, såsom idéen ovärdig. Konsten kan nemligen icke umbära det sinnliga, yttre materialet för sina skapelser: denna yttre sinnliga form tillhör skönheten enligt dess begrepp: idéen kan icke existera såsom s k ö n, utan i och genom denna sinnliga enskildhet. Men genom denna sinnlighet, säger man, orenas idéen: den framstår icke längre såsom ren idé, hvilket den gör inom tankens element, utan framvisar så att säga blott sin utansida. Denna åsigt är af grundligare art, ty den är af spekulativ halt. Den begriper konstens väsende, men bestrider dess giltighet, just derföre att den begriper densamma. Den står i sammanhang med den allmänna benägenheten hos begreppet att vilja tillintetgöra allt som icke är begrepp och derigenom småningom reducera hela universum till tankebestämningar. Lyckligtvis är denna vandaliska böjelse icke så farlig: dels åtföljer den tankens verksamhet blott i dess första ungdom, hvaremot denna med vunnen större stadga och säkerhet låter företeelsen bestå, ehuru i och genom tanken, likasom begreppet i och genom företeelsen; dels l å t e r universum icke reducera sig till blotta abstrakta bestämningar. Hvad nu det konstsköna uttryckligen angår, så har det visserligen sin riktighet att idéen i sin sanning, såsom begrepp, är iklädd en högre eller åtminstone renare och enklare form än i sin skönhet såsom ideal; men dermed är icke sagdt hvarken att idéen genom den sköna formen är orenad, icke heller att den der framställer blott sin

utansida, ty den framställer sig sjelf hel och hållen genom den gestalt, som den helt och hållet genomtränger. Idéen låter sig ej nöja med sin nakna begreppsform inom tankens element: den vill och måste framträda för åskådningen; ty den är tillika skön och dess skönhet tillhörer äfven dess väsen. Det beror ej på en blott tillfällighet att idéen kan uppfattas af menniskan i sina särskilda uppenbarelseformer, och att hon i dem alla kan tillegna sig idéen; ty menniskan är sjelf i enlighet med idéen: hon är idéen i dess naturlighet, och ingenting, som tillhörer idéen, kan vara henne främmande, liksom ingen bestämning tillkommer menniskan, som ej af idéen motsvaras. Derföre kan idéen likaväl åskådas som den kan tänkas, och tänkas likaväl som den kan föreställas, och menniskan är åskådande, föreställande, tänkande på en gång och i lika mått så vida hon är en lefvande konkret andlig verksamhet.

Jag skall ej kunna öfvertygas derom att konsten någonsin skall kunna göras öfverflödig, att den följaktligen en gång skall upphöra att frambringa sina sköna skapelser. Man må huru högt som helst värdera den rena tankens verksamhet, man må anse begreppets bestämningar huru absolut giltiga som helst, så qvarstå konstens värde och giltighet ändock derjemte oförminskade. Ty utom det, som vi nyss antydt, att konsten med vetenskapen i allmännaste mening, eller filosofien, delar det absoluta innehållet, och utom det, att besagda innehåll i konsten uppenbarar sig i en för sitt väsende lika nödvändig form som i filosofien, i en form, som icke behöfver vara lägre och innehållet ovärdigare derföre att den eger yttre fullhet och konkretion i stället för den enkla allmänlighet, som tillkommer begreppet, och som detta likväl oupphörligen sträfvar att åter tillintetgöra, utom allt detta, som ligger i saken sjelf, finnas inom det konstproducerande och konstnjutande subjektet sjelft anledningar nog att icke behöfva misströ-

sta om den sköna konstens framtid. Man har icke utan allt skäl förebrått samtidens filosofi, att den med sin tanke vill upplösa allt som hittills varit heligt och kärt för menniskohjertat, att den med en eröfrares förstöringsifver inträngt på hittills fridlysta områden, så till vida nemligen som den sökt att draga naturen, andens objektiva område, samhället, religionen, konsten in uti filosofiens krets, upplösa dem till blotta nakna begreppsbestämningar och derigenom beröfva allt tillvarande, äfven det mest i och för sig sjelft giltiga, dess lefvande väsen och dess fullhet. Det skulle, inför denna upplösningsande, icke finnas något vetande, någon känsla, någon erfarenhet, något föremål för menskligt intresse, så vida det icke vore rentaf filosofiskt. Sannt är att mycket ofog blifvit utöfvadt af epigonerna i denna filosofiska riktning; men onekligt är ock att månget brott emot menskligheten blifvit nämnda filosofi af oförståndet, missförståndet och illviljan med orätt påbördadt. Har jag icke alldeles missförstått denna filosofi i dess ursprunglighet, så har den aldrig medgifvit tanken denna alltupplösande makt. Den har endast yrkat att allt som är verkligt äfven är begreppsmessigt, att det följaktligen äfven måste kunna af tanken genomträngas, och att allt, som är främmande för begreppet, motsatt deremot och oförenligt dermed, endast eger en skenbar verklighet. Begreppet är således den måttstock, hvarmed allt varande skall mätas; ty ingenting är, som icke är i och genom begreppet, som icke har begrepp, som icke kan begripas. Deraf följer likväl icke att hvad som skall begripas, äfven skall upplösas; ty begreppet är icke upplösande, utan tvärtom sammanbindande: begreppet är just sammanhanget emellan varandet och väsendet, enheten af dem båda, enheten af hvad som är och hvad som skall och bör vara. Hvad som är hvad det till sitt väsen är, är begreppsmessigt, och hvad som är hvad det icke till sitt väsen är, är begreppsvidrigt.

När tanken således söker att utfinna begreppet i allt, så inträffar naturligtvis ofta att den finner mänget begreppslöst föremål, ty mycket falskt och dåligt finnes under solen, och detta föremål måste underkasta sig att blifva ratadt, dess falska sken må hafva huru många tillbedjare som helst; men der tanken träffar begreppet, der låter den det bestå; den söker icke att, som det heter, abstrahera ut det för att taga bort det; ty den skulle ju med detsamma upphäfva begreppet sjelft. Konstalstrets, det skönas begrepp är just enheten af idéen och det sinnliga: denna enhet kan ju tanken icke upplösa utan att upphäfva begreppet sjelft, som dock är dess eget väsen. Att sådana försök emellertid stundom blifvit gjorda vill jag icke bestrida; men att man äfven kan påstå att ett dylikt bemödande att upphäfva och tillintetgöra all realitet äfven stundom synes tillhöra den sanna filosofiska tankens förfarande, kan jag ej på annat sätt förklara än såsom ett missförstånd af den dialektiska tanke-processens oupphörliga öfvergångar.

Det är emellertid menniskans rätt att med tanken genomtränga allt, som gör anspråk på hennes uppmärksamhet: det är icke blott hennes rätt, det är äfven hennes behof, hvars tillfredsställande hon icke skall låta beröfva sig; ty menniskan är ett tänkande väsen: att tänka hörer till hennes väsen: hon måste tänka för att vara hvad hon är. Detta behof gifver sig helt instinktmessigt tillkänna såsom ett naturbehof. Barnet börjar tidigt reflektera öfver sin omgifning: den i lifvets yttre praktiska bestyr helt och hållet inbegripna menniskan kan ej undgå att med tanken följa icke blott hvad hon omedelbarligen har för händer: ju rikare hon naturligen är begåfvad, desto större benägenhet röjer hon att äfven med tanken följa sådana föremål, som icke direkte ligga inom omfånget af hennes praktiska verksamhet. Religionen, hvilken likväl, fordom åtminstone, genom ett dogmatiskt maktspråk skulle vara ett för tankens intrång

fridlyst område, har likväl aldrig kunnat skydda sig för tankens benägenhet att tillegna sig allt. I intet hänseende har menniskan visat sig mera inkonseqvent, än när hon fiendtligt vändt sig emot sin egen tanke, sitt eget väsen. Det är icke nog att denna fiendtlighet skulle medföra en splittring af hennes andliga enhet, hvilken i grunden är omöjlig: hon har äfven dervid städse begagnat sin fiende såsom bundsförvandt. Det gifves ju intet tros-system, intet känslosystem, som icke blifvit uppgjordt just af tanken sjelf, hvilken dervid blifvit tvingad att liksom ironiskt bekämpa sig sjelf för att derigenom ytterligare ådagalägga huru nödvändig och berättigad den är. I afseende på konsten har man gått till väga på samma sätt. Äfven på detta fält skulle tanken intet vitsord ega. Men tankens makt är dess allestädesnärvarelse: den uppstår med föryngrade krafter, när man tror sig hafva dräpt den; ty det var blott den sjelf, som för ett ögonblick befann sig i en dialektisk skärmytsling med sig sjelf: den infinner sig åter i samma ögonblick som man tror sig hafva förjagat den. Detta kommer deraf att tanken innebor all verklighet, att ingen verklighet finnes utan tanken; — hvilket likväl icke betyder detsamma som att all verklighet är blott tanke, eller att ingen verklighet finnes utan i den rena tankens form. Men ju högre, ju verkligare verkligheten är, desto mera är den af tanken genomträngd, hvilket i afseende på konstens föremål kan uttryckas så, att ju mera idealisk en konstskapelse är, desto mera är den uppfylld af tanke och desto tillgängligare är den för en tänkande betraktelse. Vi tillegna oss i konsten idéen, det gudomliga, genom åskådning, men emedan vi äro menniskor och följaktligen icke blott åskådande utan äfven tillika tänkande, så stanna vi icke vid denna åskådning: vi erfara omedelbarligen behofvet att betrakta denna idé äfven under en annan form, vi sträfva att reducera skönheten till begrepp för

att genom sammanställningen af båda dess sidor göra oss ännu bättre medvetna om väsendet i dess djup och dess hela sanning. På samma sätt tänker menniskan och frambringar åt sig idéer in abstracto; men som hon tillika är ett åskådande väsen, vill hon denna gång ej heller stanna dervid: derföre gifver hon dessa idéer yttre gestalt för att skåda dem äfven i sin helhet. Från dessa menniskans andliga behofver, hvilka omedelbarligen göra sig hos henne gällande, härflyta å ena sidan konstkritiken och konstfilosofien, å den andra konstproduktionen och konstnjutningen.

Men lika litet som menniskan skall låta sig beröfva tankens rätt, lika litet skall hon låta fråntaga sig föreställningens och åskådningens; ty dessa höra lika väsendtligen till hennes väsende såsom menniska, som tanken. Dessa andliga verksamheter äro henne förtroligare och i visst afseende mera egnade för henne; ty de stå i närmare sammanhang med hennes naturtillvaro, och menniskan lefde ett naturligt lif innan hon började lefva ett andligt. Filosofien skall aldrig ersätta hvarken religionen eller konsten: den skall aldrig göra det, om också endast af det skäl att menniskan väsendtligen är så beskaffad, att hon aldrig skall låta sig nöja med denna ersättning. Menniskan, såsom föreställande väsen, förbehåller sig den rättigheten att få tillegna sig idéen, det absoluta, med ett ord det gudomliga, genom föreställningen, känslan, tron, genom hjertats helgelse och de naturliga böjelsernas förädling; ty det gudomliga är i allt detta lika väl som i tanken, uppenbarar sin sanning lika väl genom religionen som genom filosofien. Men den vigtiga skillnaden dem emellan ligger ur förevarande synpunkt deri, att det gudomligas sanning för de flesta menniskor meddelar sig och skall meddela sig fullständigare, rikare, klarare, mera lefvande och derigenom äfven s a n n a r e genom religionen än genom filosofien. Och den hufvudsakliga bristen i all så kallad

filosofisk religion ligger deri, att den icke är en mensklig religion eller en religion för menniskan; ty den afser menniskan såsom blott tänkande, och det är hvad menniskan aldrig blifver och ännu mindre kan blifva än blott föreställande och åskådande. Ty i föreställningen och åskådningen är tillika tanken; i dem är således menniskan ännu fullständig menniska; men i den rena tanken äro föreställningen och åskådningen uppgångna och försvunna: — i denna rena tanke har menniskan redan abstraherat ifrån sig sjelf såsom menniska.

Konsten är menniskan eller rättare menskligheten nödvändig liksom religionen är det. Ty menniskan vill äfven åskåda idéen, det gudomliga, alldenstund detta kan uppenbara sig för henne genom åskådningen; hon vill göra det emedan hon måste det, och hon måste det, emedan hon måste allt som hon enligt sitt väsende kan, d. v. s. allt som ligger inom hennes väsen och som måste göras gällande för detta väsendes utveckling till förnuftig verklighet. Hon underkastar sig så mycket hellre denna nödvändighet, som det gudomliga genom konsten uppenbarar sig för henne i en form, hvarmed hon såsom naturväsen måste vara mest förtrolig. Hon uppfattar detta gudomliga och eviga här genom sina yttre sinnen eller ställer det framför sin föreställning genom fantasien och dricker utan all möda i ymniga drag af idéens fullhet. Denna idéens yttringsform, såsom skönhet, är menniskan, såsom naturlig, så mycket kärare som den sjelf ännu är i viss mån naturlig eller innebär en reflex af det naturliga. Menniskan såsom förnuftigt åskådande tillämpar idéens bestämningar redan på den yttre naturen, hvilken till en viss grad är genomträngd af idéen och analog med denna. Hon finner naturen sjelf i vissa af dess uppenbarelser skön, och i och med detsamma som hon är i stånd att betrakta naturen ur denna synpunkt, har hon äfven, ehuru naturlig hon är, redan tillika ställt sig i ett andligt för-

hållande till naturen. Denna betraktelse af naturen från sidan af dess skönhet, har genom den i naturen lefvande, omedelbart förhandenvarande idé, som denna naturskönhet tillkännagifver, väckt menniskans tanke på idéen af det sköna såsom sådant och drifvit henne att äfven framställa det sköna såsom blott skönt, utan alla naturliga eller andra ändamål än det att vara skönt. Deraf uppstod konsten. Så länge menniskan bibehåller detta sinne för skönhet, denna natursida af sin förnuftighet, skall konsten icke upphöra att för henne hafva sitt höga värde. Och hvilken oöfvervinnelig, outplånlig giltighet detta sinne för skönheten, hvilket kan öfvergå till kärlek, till dyrkan af det sköna, eger för menniskan såsom på en gång naturlig och förnuftig, det fortfar hon att ådagalägga genom sitt förhållande äfven vid sådana handlingar, som eljest synas tillhöra kretsen af hennes naturliga tillvaro. Detta sinne för det sköna lemnar menniskan, så vida hon eger blott den lägsta grad af odling, icke utan afseende, när det är fråga om att tillfredsställa vissa af hennes blott praktiska begär. Hon låter detta begär bestämmas af något, som icke längre är blott naturligt utan tillika andligt och som följaktligen icke såsom sådant kan tillfredsställa detta begär. Det är också endast genom denna hänsyn till det andliga och ideella som sådana omedelbara, i grunden blott naturliga drifter kunna förädlas och upphöra att vara menniskan såsom förnuftigt väsen fullkomligt ovärdiga. — I sådant afseende har man med rätta kunnat säga att konsten är folkens första uppfostrarinna. Det är den som för menniskan först öppnat ett andligt lif, genom att i skönheten försona sinnlighetens böjelser med andens kraf. Men så länge skönheten fortfar att öfva denna inflytelse på menniskan äfven i hennes lägre odlingsgrader, så länge skall också konsten fortfara att vara henne en mild uppfostrarinna till andligt lif, en förtrolig ledsagarinna till det gudomligas sanning, och

hon skall ej erkänna sig kunna umbära den förr än hon upphört att kunna sinnligen åskåda eller fantasirikt känna de idealiska gestalter, som redan genom hennes natursida leda henne att inträda i idéens eviga verld.

I sammanhang med dessa betraktelser kan man göra sig den frågan, hvad framtid väntar konsten? Det var konstens ändamål, hafva vi flera gånger sagt, att i sinnliga gestalter framställa idéen, det gudomliga, det eviga. Har konsten en framtid — och det har den tvifvelsutan — så skall den fortfara att verka i enlighet med detta ändamål. Ty det kan lika litet om konsten som om andra uppenbarelser af den absoluta anden sägas, att den redan hunnit sitt ändamål och derföre nu skall sluta; utan tvärtom har den hunnit sitt ändamål och skall allt framgent fortfara att hinna det. Emellertid har man framkastat den frågan, på hvad sätt konsten i en framtid skall komma att verka, huru den skall komma att förhålla sig till den öfriga andliga utvecklingen och till forna dagars konst och hvad slag af skapelser den skall komma att frambringa. Det skulle vara ett förmätet tilltag af filosofien att tilltro sig på ett ofelbart sätt besvara denna fråga. Det är med konsten som med andra yttringar af mensklig verksamhet, att den är för mycket beroende af den menskliga individualitetens särskilda bestämdhet, för att dess riktning skulle kunna annat än i största allmänlighet och till sina enklaste principer på förhand utstakas. Menniskan är nemligen lika mycket praktiskt handlande som hon är theoretiskt betraktande och förfar med full frihet både i det ena och det andra hänseendet. Hvad konsten angår, så kan ingen med visshet förutse hvilka hittills oförsökta banor, den konstbildande fantasien kan komma att beträda. Visserligen kan man i detta afseende göra sina slutledningar dels efter analogien af förflutna tiders konst och sättet för dess verksamhet,

dels efter de allmäntgällande och förnuftiga lagar, som konsten enligt sitt väsen måste följa; men dessa slutledningar gälla endast i allmänhet de principer, enligt hvilka konsten rörer sig, de medel, genom hvilka den verkar, och de ändamål, till hvilka den syftar, men icke de på den menskliga subjektivitetens särskilda individualitet, på den enskilda konstnärens naturbestämdhet, det enskilda tidehvarfvets partikulära smak o. s. v. beroende egendomliga sätt, hvarpå den kan tillämpa dessa allmänna principer och använda dessa medel för att befordra sina ändamål. Det innebär derföre en spekulativ oförvägenhet att påstå: på det eller det bestämda sättet, i den eller den bestämda riktningen, till den eller den egenheten skall konsten inom så eller så lång tid utveckla sig. Snarare skulle något sådant kunna låta sig profetera i afseende på vetenskapen. Men konsten, inom hvilken genom dess natursida, dess sinnliga element, ett mera fritt spelrum med rätta är öppnadt för den konstbildande fantasiens originalitet, genialitet, — för detta till en viss grad tillåtna godtycke, hvilket åtföljer snillet såsom ren naturbestämdhet, skall alltid gäcka alla dylika profetior. Ty ehuru förnuftigt lagbunden den än må vara, vill den likväl icke fördraga några abstrakta reglor för sin utveckling: den har ännu genom sin sinnlighet för mycken gemensamhet med naturen för att vilja frånsäga sig all tillfällighet, all nyck i afseende på sin produktion. Visserligen medgifva vi att denna tillfällighet, denna nyck egentligen blott är skenbar: tanken kommer alltid efteråt och visar nödvändigheten i detta sken af tillfällighet; emellertid är just naturligheten af konstproduktionen, partikulariteten af all skapande fantasi tillräckligen i stånd att förbrylla alla på förhand uppgjorda abstrakta theorier. Har man icke t. ex. i våra dagar hört påstås, att inom kort, inom Gud vet huru många år, poesien skall upphöra att ikläda sig den bundna formen? Man kan härvid med

skäl fråga tillbaka: huru vet den profeten det? Att dertill sluta deraf, att nu för tiden åtskillig poesi eller mängden af det som vill gälla för poesi framträder i prosans form, är så mycket mera vanskligt, som litteraturens historia bevisar att sådant inträffat en gång förr utan att medföra något allmänt resultat, eller ens något annat kulturhistoriskt resultat än den historiska erfarenheten, att poesien i sådana prosaiserande perioder befunnit sig i ett tillstånd af förslappning och urartning. Om den eller den allmänheten skulle för tillfället känna sig företrädesvis dragen till prosans form i poesien, så beror det endast och allenast på ett storartadt genialiskt diktande subjekt att med ett slag åstadkomma en omkastning i denna tillfälliga böjelse och återväcka smaken för poesiens sanna form. Ty detta är den bundna formen, och deri ligger ett annat ännu kraftigare argument emot den ofvanberörde poetiska framtidsmannen; men vi gifva oss så mycket mindre tid att här utföra det, som det framdeles skall härflyta ur den esthetiska betraktelsen öfver poesien såsom speciell konstart.

Om vi genom föregående betraktelse lyckats ådagalägga att konsten intager en sådan plats bland kretsen af menniskoandens yttringar till verksamhet, att den icke kan vara ovärdig en filosofisk undersökning, så följer i sammanhang med frågan om konstens framtid att afgöra hvad det är, som är den esthetiska vetenskapens ändamål, när det icke kan vara det, att bestämma konstens framtida riktning, hvilken vi påstått vara blott till en viss grad bestämbar.

Det filosofiska vetandet är en tänkande betraktelse öfver verkligheten. Till kretsen af det filosofiska vetandet hörer äfven esthetiken: den hörer, närmare bestämdt, till den absoluta andens filosofi. Esthetiken således, såsom vetenskapen om det sköna, är en tänkande betraktelse öfver den sköna verkligheten, öfver konstens verkliga verld, sådan den genom sekler blifvit och nu

är, icke sådan som den möjligen kan och skall blifva. Dess ändamål är att i mängden af de oändliga konstskapelser, som menniskoanden sedan årtusenden frambragt, eftersöka och uppvisa det förnuftiga innehållet, idéen, icke för att reducera den till en abstraktion, utan för att öfvertyga sig om och ådagalägga att den är förnuftig i gestalten. Den esthetiska betraktelsen förfar dervid på det sätt, att den söker följa den historiska utvecklingen af denna idé från dess mera ofullständiga uppenbarelseformer till dess fullt adæquata, från dess första ängsliga försök att ikläda sig yttre skepnad till dess saliga hvila i den fulländadt sköna gestalten; ty denna betraktelse har vunnit den erfarenhet, att ingenting är mera upplysande för idéens eget inre väsen än just dess utvecklingshistoria, och att å andra sidan ingenting är mera upplysande för dess yttre historia än att med tanken genomtränga dess väsen. Dessa båda sidor, den historiska och spekulativa, räcka hvarandra troget handen i den filosofiska betraktelsen öfver den sköna konsten: de förutsätta oupphörligt hvarandra och den ena tillåter icke att den andra lemnas ur sigte. Den historiska utvecklingen är så och så beskaffad, emedan denna utveckling är betingad af idéen sjelf, och idéen har den och den sig tillhöriga bestämning; ty den har, så och så bestämd, visat sig i sin yttre verklighet. Denna belysning af det skönas idé genom dess historiska verklighet, och denna belysning af den historiska verkligheten genom idéens eget ljus, är det ändamål som tanken genom den esthetiska betraktelsen sätter sig före att uppnå. I finnen lätt, mine herrar, att detta den filosofiska betraktelsens ändamål icke ligger utom betraktelsen sjelf. Tänkandet sjelft är tankens ändamål och dess nödvändighet följer ur menniskans eget väsen såsom tänkande. Menniskan tänker; ty hon kan icke undgå att tänka. För detta ändamål i

allmänhet tänker hon äfven öfver den sköna konstens föremål.

Ehuru man således visserligen icke kan anse en sådan tänkande betraktelse såsom öfverflödig, emedan den redan såsom tänkande är nödvändig, kan man likväl sätta i fråga huruvida det icke verkligen funnits en tid af konstproduktion, innan ännu tanken hunnit genomtränga konstens alster, och huru i detta fall den tänkande betraktelsen öfver konstens föremål förhåller sig till den producerande konstverksamheten. Vi hafva redan i det föregående anmärkt, att menniskan i följd af sin natur är åskådande eller sinnligen förnimmande och föreställande innan hon är tänkande och reflekterande, och att följaktligen hon måste vara konstbildande innan hon blifver abstraherande. Häraf följer ock otvunget att det måste hafva funnits en tid, då konsten var det enda uttrycket för andens lif, då konsten var allena herrskande på andens område.' Och det var just på denna tid, som, enligt mångas förmenande, konsten blommade i sin högsta fägring liksom den äfven då verkade med sitt högsta allvar. Konstnären befann sig då ännu i ett helt naivt förhållande till sitt föremål, och i samma naiva förhållande stod äfven den åskådande menniskan till konstens skapelser. Hon tillegnade sig idéen genom åskådningen och egde intet medvetande om att hon på annat sätt skulle kunna tillegna sig den. När reflexionen vaknade, upphörde detta naiva förhållande: tanken ingrep i denna konstens barnaoskuld, den medförde sitt ljus men tillika naturligtvis äfven sina skuggor af tvifvel. Detta tvifvel gällde i första rummet konsten sjelf. Man tvekade huruvida konsten var i stånd att uttrycka idéen, det gudomliga; man befarade att detta gudomliga i konstens framställningar förnedrades, förfalskades, hädades. Man ansåg sig i tanken hafva funnit en högsta allenagiltig form för det absoluta, derföre att man i denna tanke funnit en annan.

Konsten skulle således blifva första offret för denna nya ofördragsamma, sig sjelf tillräckliga vishet. Vi veta med hvilken hätskhet det gryende filosofiska medvetandets äldsta och största heroer i forntiden vände sig emot den antika konsten, som då ännu stod i högsta blomma och fägring. Det var tankens första reaktion emot sinnligheten, emot all sinnlighet, mot föreställningen och den bildande fantasien. Detta filosofiens äldsta förfarande emot konsten var icke allenast orättvist, det var äfven otacksamt; ty just konsten hade varit filosofiens uppfostrarinna: just konsten hade uppammat menniskoanden till medvetande af sig sjelf såsom ande, af det gudomliga såsom tänkt och sjelft tanke; den hade ledt den filosofiska betraktelsens första vacklande steg på andens hittills af ingen tanke beträdda område. Ty den, konsten, hade på den bildande fantasiens praktiska väg först funnit stråten till detta område långt innan den med milda händer ledde filosofien ditöfver. Också stodo Greklands äldsta filosofer ännu omedelbarligen under konstens förmynderskap: de äldre filosofemerna framställdes derföre i bunden form, och sjelfva Plato, ehuru fiendtlig uppsyn han än visar poesien, kan ej umbära poesiens bilder, den poetiska föreställningens allmänna uttryckssätt — icke en gång då, när han förkunnar förvisningsdomen öfver skalder och konstnärer. Han fortfar att filosofera genom poesiens språk, ehuru han upplöst dess bundna form.

Det är den theoretiska tankens, den filosofiska betraktelsens egendomliga sätt att komma efter. Det är icke konsten allena som gått den i förväg, på sätt som vi nyss antydt: den religiösa kulten, samhället, historien — alla resultater af menniskoandens praktiska verksamhet — voro redan färdiga innan filosofien kom för att genomtränga dem med sin tanke i afsigt att ådagalägga, att de voro lika mycket aprioriskt enligt begreppet berättigade och sanna, som de aposterioriskt till

verkligheten redan voro existerande och faktiska. Ty menskligheten väntar icke på resultaterna af den rena tankens abstraherande, schematiserande, systematiserande funktioner, hvilka merendels gå temligen långsamt, för att anse sig berättigad att realisera sin inneboende förnuftighet: den fortgår till detta mål raskt, energiskt, i visst afseende blindt, så vidt det förnuft, som bestämmer dess handling, ännu gör det instinktmessigt, naturnödvändigt, utan klart medvetande om sin andliga giltighet, men ändock med trons friska öfvertygelse derom. Derföre har filosofien måhända aldrig bland de många misstag, för hvilka den beskylles, begått något större än när den tilltrott sig att, oberoende af den faktiska verkligheten, af hela menskligheten historiska erfarenhet, kunna *a priori* konstruera universum, uppställa aprioriska evigtgällande reglor för menskligheten handlingssätt och så tillvida taga denna menskligheten framtid i sin hand. Menskligheten utvecklar sig och fortskrider på ett förnuftigt sätt, derföre att den är förnuftig; men det är naturligt att denna sats endast kan gälla i allmänhet och med afseende på menskligheten odlingsgång i det hela; ty menniskan är äfven sinnlig och naturlig och derigenom blottställd för tusende irringar: det är derföre filosofiens sak att i dessa menskligheten öden uppvisa just det förnuftiga, det nödvändiga, — följaktligen det som deri är det väsentliga och hufvudsakliga. Enligt denna grundsats har man äfven att betrakta esthetiken såsom filosofisk disciplin. Den har, såsom tänkande betraktelse öfver konstens verld, till ändamål att med tanken belysa hela den sträcka, som konsten redan tillryggalagt, att låta tanken tillegna sig konstens förhandenvarande föremål såsom tankar, såsom begrepp, för att ådagalägga deras allmänna förnuftighet — icke att uppställa allmänna reglor för den konstnärliga verksamheten eller genom theoretiska allmänsatser söka utstaka konstens framtida riktning.

Ehuru således esthetiken är väsentligen theoretisk, d. v. s. en betraktande vetenskap, en blott betraktelse öfver konsten sådan den är, saknar den likväl numera icke all inflytelse äfven på den praktiska konstproduktionen. Ty den filosofiska betraktelsen har å ena sidan, derigenom att den öppnat andra fält af andlig verksamhet, äfven öppnat dörren till otaliga aberrationer för den artistiska verksamheten; men samma filosofi har äfven å andra sidan makten att säkrast återföra det konstnärliga medvetandet från dess irringar. Det är filosofiens skuld till konsten för all den skada, som den, missförstående och missförstådd, tillfogat densamma. Konstnären kan i våra dagar mindre än förr umbära all theoretisk bildning i och för sitt yrke, liksom konsten mindre än förr kan umbära begreppets belysning, sedan andens alla andra områden äro belysta. I konstens-tid, d. v. s. i den tid, då konsten var den absoluta andens enda uppenbarelseform, då odlingen följaktligen var konstodling, befunno sig konstnären och konstbetraktaren i ett förhållande af större säkerhet och trygghet till det föremål, som utgjorde deras intresse. De löpte icke fara att öfverskrida konstens gränsor, att öfverflytta konsten på främmande områden eller inflytta heterogena föremål på konstens; ty konsten var ännu då det enda område af verksamhet, som stod menniskoanden öppet; ej heller äfventyrade de att sammanblanda den ena af konstens begreppsmessiga utvecklingsgrader med den andra och derigenom förvilla sig inom konstens eget gebit; emedan konsten just då befann sig i sin begreppsnödvändiga utveckling från sina mest enkla former till sina rikaste och mest konkreta. Men när denna utvecklingsprocess redan var fullbordad — när anden i den hade genomvandrat konstens hela krets, stod utanför dess gräns, såg framför sig andra rymder för sin yttring och kunde skåda tillbaka på den sfer som den lagt till rygga: då först var det, som han kände

sig ega ett slags valfrihet i afseende på konsten, kände sig i stånd att begagna eller icke begagna den såsom uttrycksform och bland dess särskilda arter välja hvilken som för tillfället bäst anstod honom: då först var det ock som anden kunde börja sammanblanda sina områden, eller ock uteslutande tillegna sig ett med uppoffrande af de öfriga: då var det som den nyss sig försökande tanken började sammanblanda filosofi och konst, och på samma gång som han lät den ena springa öfver i den andra ändock yrkade upphäfvandet af den ena, såsom gudomligheten ovärdig, och allenagiltigheten af den andra. Väl har denna tankens inkonseqvens numera till största delen blifvit upphäfd: emellertid återstår ännu och skall alltid återstå för medvetandet möjligheten och faran att förirra sig ifrån konstens egentliga fält, sedan andra numera stå detsamma öppna, liksom lockelsen och äfventyret att hänföra ett gifvet föremål till något slag af konst, hvartill det egentligen icke hörer, sedan det numera eger valfrihet mellan konstens en gång utbildade särskilda arter. Och samma fara, som konstnären löper i afseende på produktionen af konstalster, samma fara löper äfven konstbetraktaren i afseende på sitt omdöme derom; ty båda äro de delaktiga af detta fullständiga, tänkande medvetande, som omfattar icke blott konsten utan tillika andens hela öfriga verld.

Man bör häraf icke draga den slutsatsen, att det skulle vara det lyckligaste för konstnären att vara helt och hållet obildad, emedan han derigenom skulle undgå alla bildningens förvillelser och med samma trygghet som antikens konstnärer röra sig inom sin konst. Konstnären får så mycket mindre sakna bildning, som han nu — liksom i den forna, i konstens tid — måste stå på höjden af sin samtids odling, så vida han skall kunna verka för denna samtid och bidraga till utvecklingen af denna odling, och det är det som han skall

göra. Dessutom bör härvid anmärkas, att ingen till den grad obildad menniska gifves, så vida hon på något sätt skall kunna göra en andlig verksamhet gällande — och en sådan är konsten — att hon icke tillegnat sig åtminstone de allmänna resultaterna af samtidens odling i dess hufvudsakligaste riktningar. Det slags bildning eller obildning, som utgjorde de antika konstnärernas företräde, är ej möjligt att i våra tider fordra af konstnären. Ty detta deras företräde bestod deri, att deras liksom hela deras samtids hela bildning var konstbildning, att det hvarken för dem eller åskådarne af deras verk ännu fanns någon annan bildning. En sådan konstens allenagiltighet kan naturligtvis icke mera återföras, följaktligen icke heller det slags bildning som då var den rådande. Numera åter måste det i afseende på den till konsten hörande bildningen blifva fråga om att rätt uppfatta konsten — ej mera i någon dess allenagiltighet, utan i dess giltighet — jemte andens öfriga verksamheter, att rätt uppfatta dess väsen inom denna sfer, att rätt bedömma arten af dess yttringar och föremålen för dess verksamhet. Det är i detta hänseende som konstnären och konstälskaren har att i den filosofiska betraktelsen öfver konstens föremål söka en ledning, som de gamle i sin omedelbara, begränsade praktiska konstproduktivitet och theoretiska konstvishet icke behöfde. Sannt är — vi böra ej underlåta att anmärka det — att ett naturligen lyckligt begåfvadt konstsnärssnille kan till en viss grad umbära alla theoretiska studier; ty vi få ingenstädes underlåta att vid betraktelsen öfver konsten gifva dess natursida full rätt; men dels äro dessa omedelbarligen af naturen sjelf fullständigt utrustade snillen sällsynta, dels måste de genom sin uppfostran till tanke öfver de föremål, som skola sysselsätta dem, i medvetandet vinna en ökad säkerhet vid behandlingen af dem. På samma sätt kan man äfven säga att vissa menniskor äro redan af naturen begåfvade

med ett företrädesvis öppet sinne för konstens föremål, så att äfven i afseende på konstbetraktelsen detsamma kan sägas gälla som i afseende på konstproduktionen, att naturbegåfningen till en viss grad kan göra alla studier umbärliga. Men i afseende på allt detta gäller i allmänhet den regeln, att nämnda naturbegåfning på det hela icke är något annat än det naturliga vilkoret för det utvecklade omdömet om konstens föremål; men att sjelfva utvecklingen af detta omdöme till klart medvetande och förnuftig öfvertygelse är och förblifver en verkan af studium, af eftertanka, af andlig erfarenhet, af tänkande betraktelse.

Härmed hafva vi likväl å andra sidan icke heller velat påstå att den theoretiska insigt, som konstnären och konstälskaren behöfver, nödvändigt skall vara ett rentaf filosofiskt vetande. Denna insigt består hufvudsakligen i en praktisk erfarenhet, förvärfvad genom uppmärksam och tankrik aktgifvelse på konstens föremål, och utvecklar sig, understödd af det naturliga sinnet för sköna föremål, till hvad man inom konsten kallar smak; men den behöfver icke ovilkorligen alltid och hos alla hafva ordnat och sammanbundit sig till ett strängt filosofiskt system. Men lika onekligt som det är, att den praktiskt uppmärksamme, tänkande mannens betrakteler städse måste vara af mer eller mindre filosofiskt innehåll, eftersom de äro tänkta, lika klart är det äfven; att dessa betraktelser måste vinna i tydlighet och styrka i och med detsamma som de iklädas äfven filosofiens form och ordnas till ett sammanhängande system. Om man det oaktadt på goda grunder anser sig kunna efterskänka den praktiska konstnären och den anspråslösa konstvännen den abstraherande och systematiserande möda, som det rent filosofiska medvetandet förutsätter, så torde man på lika goda grunder icke finna sig föranlåten att medgifva konstdomaren, kritikern en sådan efterlåtenhet. Ty man fordrar med rätta

af den, som upphäfver sig till lagstiftare inom kretsen af en gifven mensklig verksamhet, att han också eger den högsta möjliga insigt af de föremål, som ligga inom det område, öfver hvilket han utsträcker sin jurisdiktion, och man fordrar detta så mycket ovilkorligare, ju mera ofelbart de domar vilja gälla, som ofta fällas med ändamål att afgöra om en andelig verksam menniskas andliga lif eller död. Der så högvigtiga intressen stå på spel, der har okunnigheten, ytligheten, missförståndet ej längre någon ursäkt. — Vi sammanfatta resultatet af denna undersökning sålunda: att esthetikens vetenskap, hvilken, ur theoretisk synpunkt är nödvändig och berättigad såsom filosofisk disciplin, äfven ur praktisk synpunkt visar sig vara önskvärd och gagnelig och till en viss grad behöflig för konstidkaren och konstälskaren under de förhållanden, hvaruti konsten numera befinner sig, men deremot rentaf oumbärlig och oafvisligen erforderlig för konstdomarn eller kritikern, så vida dennes verksamhet skall äfven i praktiskt hänseende vara af någon vigt eller undgå att verka rentaf förderfligt på konstens utveckling under en gifven period.

Kritiken, såsom tillämpad esthetik, har sin hufvudsakliga vigt uti det inflytande, som den utöfvar på det allmänna omdömet öfver esthetiska föremål. Den underställer en gifven konstprodukt sin granskning, icke för att förbättra den, utan för att ådagalägga dess större eller mindre värde inför den esthetiska betraktelsen; hvarvid det är angeläget att det icke är det subjektiva tycket, utan den objektiva esthetiska lagen, sådan den, genom konseqvent deduktion, härflyter ur det skönas idé, som fäller utslaget. Ty det är endast i detta fall, som besagda allmänna omdöme, hvilket esomoftast låter sig bestämmas af den offentliga kritiken, kan undgå att vilseledas. I afseende på konstproduktionen åter är kritiken af mindre vigt än man tror. Visserligen kan konstnären af den sunda kritiken emottaga de helso-

sammaste vinkar, de vigtigaste varningar; deremot löper han inför den falska kritiken mindre fara såsom konstnär, än såsom enskild person. Det sanna konstnärsgeniet låter sig nemligen ej gerna förvillas af en dålig kritik, så vida den framträder såsom enstaka faktum: uttalar den sig åter enhälligt såsom yttringen af en hel allmänhets, ett helt tidskiftes falska smak, kan det vara betänkligare. Dock finner man ofta att det rätta snillet äfven vågat trotsa denna smak och derigenom äfven lyckats att liksom med våld lyfta sin samtid eller åtminstone sin närmaste eftertid till ett högre medvetande om det sköna i konsten, till en högre grad af esthetisk utveckling. Stundom ser man menniskorna komma med sina segerkransar för att med dem pryda konstnärens graf, sedan denne bland sina samtida lefvat misskänd, förgäten eller rentaf föraktad. Det är snillets makt att andligen fortlefva och göra sig gällande genom generationerna. Aldrig har kritiken värre försyndat sig än den ofta gjort mot dessa sekulargenier. Den har nemligen tilltrott sig hvad vi i det föregående utmärkt såsom en förmätenhet hos den theoretiska vetenskapen i allmänhet, att bestämma öfver framtiden, att genom uppställandet af döda abstrakta reglor för konstens utöfning inskränka den bildande fantasiens lefvande frihet och fullhet — binda pegasen vid harfven. Varsnar en sådan kritik ett esthetiskt fenomen, som ej kan hänföras under dess tomma kategorier eller ej träffas inom gränsorna af dess erfarenhet, så händer det ofta att den känner sig öfverrumplad och liksom förnärmad genom tillvaron af en sådan novitet, som underlåtit att presentera sig inför den esthetiska polisen för att anhålla om säkerhetskort. Då händer att orättvisor, kränkningar, lumpenheter, hätska i samma mån som de äro fåkunniga, möta det sannt originella snillets alster vid dess första inträde i verlden, ehuru det kan vara bestämdt att, inom ett eller annat decennium eller möj-

ligen långt senare, af en mera vetenskaplig granskning och en mera odlad allmänhet erkännas vara ett högst vigtigt moment i konstens utvecklingshistoria. Kritiken, liksom esthetiken, liksom vetenskapen i allmänhet, följer konsten i spåren, icke tvärtom: det är derföre billigt, att kritiken vid fråga om dylika, förut osedda konstalster, hvilka bära spår af primitivitet och möjligen utgöra uppslag till nya riktningar af konstandens verksamhet, iakttager den största försigtighet, så vida den icke är medveten om den högsta och säkraste insigt i allt hvad till konstens sfer hörer, för att icke — bland annan vigtigare skada, som den kan göra — bereda sig sjelf en skamlig dekonfityr i framtiden. Det är här liksom öfverallt annorstädes endast det sannaste vetandet, den rikaste erfarenheten och det skarpaste omdömet, som finner den rätta medelvägen emellan ofördragsamheten att fördömma det som är godt, derföre att det är nytt, och svagheten att ménagera det som måste vara dåligt, ehuru det är nytt. Ty kritiken behöfver icke vara så svag, att den icke skulle kunna urskilja det som strider emot idealet och följaktligen såsom oskönt måste bortskrädas: det är tvärtom dess pligt att i alla händelser ega ett öga för både skönhet och oskönhet, konstmessighet och konstvidrighet, och om den tillåter sig att behandla rentaf dåliga konstproduktioner med denna ljumma höflighet, som gerna vill lisa med ena handen då den risar med den andra, kan den väl inbilla sig att den befinner sig på den sanna medelväg, hvarom vi nyss talat; men i sjelfva verket gifver den dermed endast ett nytt prof på den karakterslösa indifferentism, som stundom sammanblandas med humanitet, och som är utmärkande för tidehvarf af sedlig, intellektuell och esthetisk förslappning. Just under sådana tidehvarf af allmän andlig förslappning är det vanligt att den falska originaliteten uppträder med den sanna originalitetens alla anspråk. Den sunda kritiken

får aldrig sakna slagrutan på falskheten af dessa anspråk, äfven om den ett ögonblick kan hesitera inför den sanna originaliteten eller rättare primitiviteten; och kritiken har då intet annat val än att i sanningens namn begagna sin kritiska knif så skarpt och så skoningslöst, som saken jemtupp fordrar. Kritiken känner nemligen ingen filantropi. Den har ej för ändamål att förbättra; och om den det gör i enstaka fall så är det blott en lycklig bisak. Dess ändamål är att skipa lag i förnuftets namn, och det är dess enda. Att hennes dom träffar sak är för henne det enda angelägna: om den med detsamma friar eller fäller person är för henne likgiltigt.

Om jag genom denna inledande betraktelse lyckats ådagalägga att esthetikens vetenskap icke allenast i och för sig eger en absolut giltighet och nödvändighet såsom filosofisk disciplin, utan äfven derjemte måste utgöra ett i flera hänseenden intresserikt och direkt bildande studium för konstidkaren och konstvännen och en rentaf oumbärlig grundlag för konstdomaren, — så skall man säkert medgifva, att besagda vetenskap eger tillräcklig vigt för att anses vara ett värdigt föremål för akademiskt studium. Utom den värdighet som tillkommer denna vetenskap, såsom sådan, är den en disciplin, hvars tillämpning dagligen påkallas i ett tidehvarf, som — om det icke just är hufvudsakligen konstnärligt — likväl företer en särdeles liflighet åtminstone inom vissa af konstens arter. Det fordras i ett sådant tidehvarf af den i allmänhet bildade mannen, att han skall förmå att göra sig ett omdöme om de konstföremål som hans samtid frambringar: det fordras derjemte ej sällan att han skall kunna uttala det. Han uppmanas dertill ej allenas af den blygsamme konstvännen, som vill upplysas, eller af den bildade konstkännaren, som vill utbyta tankar, han uppmanas dertill ej sällan också af den anspråksfulla halfbegriparen, som vill eller åtminstone

behöfver tillrättavisas. Men framför allt uppmanas han dertill af det egna intresse, hvarmed han, så vidt han är andligen vaken, vill följa sitt tidehvarfs utveckling i odling, i humanitet, i erkännande af den andliga verldens högre giltighet. Han kan ej undgå att taga kännedom om åtskilliga af sin samtids konstalser, särdeles de vittra under ett vittert tidehvarf, hvilket vårt i viss mening kan kallas, lika litet som han kan undgå att olika afficieras af olika föremål, som tillhöra samma sfer af konsten: han sluter deraf till en olikhet i värde mellan dessa föremål; men han känner att det omdöme, hvarmed han för sig sjelf bestämmer dessa värdegrader, stundom är af den beskaffenhet, att det mera liknar ett tycke än en ur nödvändiga premisser nödvändigt härflytande slutledning. Han kan följaktligen icke undgå att erfara behofvet af ett klart medvetande om väsendet af dessa föremål och en fast norm för omdömet om dem. Ett sådant medvetande, en sådan norm erbjuder honom det skönas vetenskap, i fall han har mod och ihärdighet att ej undandraga sig tankens ansträngande mödor för att slutligen kunna tillegna sig vetandets tillfredsställande frukter.

OM DET NATURSKÖNA.

(UR «NORDISK UNIVERSITETS-TIDSKRIFT», IV, 1856.)

Man ser i våra dagar ej sällan de theoretiserande konstfilosoferna och de praktiska konstnärerna hysa olika meningar om betydelsen, ja om tillvaron af det Sköna i Naturen. De förra, fängslade i en ensidig idealism, dels förneka verkligheten af all naturskönhet, då de söka bevisa att den endast är en illusion af det åskådande subjektet, som genom en omedveten kompletteringsakt af fantasien inlägger i de skiftande naturföremålen en skönhet, som de i och för sig icke ega, dels, med erkännande af dess verklighet, förnedrar den till en blott aningsfull men oförmögen sträfvan att uppnå den skönhet, som endast genom andens omedelbara verksamhet kan frambringas. Konstnären åter, som vet och erkänner i huru stor skuld han står till naturen, i hvars betraktelse han oupphörligen lefver, då han kopierar än det naturliga landskapet, än den naturliga djur- och menniskogestalten, kan icke förlika sig med detta filosoferande åskådningssätt. Äfven det allmänna föreställningssättet ställer sig i detta afseende på konstnärens sida. Hvarje menniska, som uppnått den grad af bildning, att hon förmår förnimma och njuta det sköna, eger i främsta rummet ett öppet sinne just för det sköna i naturen och omfattar det med den kärlekens öfvertygelse, att hon frestas att anse hvarje förnekelse af densamma såsom en galenskap snarare än en lärd paradox. I synnerhet ungdomen känner sig sympatiskt tilltalad af naturen, just såsom skön, och för ungdomen skall också den esthetiska idealismen förgäfves predika sin lära. Men äfven den mognare åldern har sina vigtiga betänkligheter deremot, ehuru den som oftast uttalar dem på

den vanliga föreställningens språk. Men detta språk är icke att förakta, ehuru ofta det af spekulationen föraktas. Filosofien förfar oförsigtigt, då den med förnämhet ser ned på det allmänna föreställningssättet, ty för det mesta blifver, efter mångfaldiga irringar, filosofiens resultat endast en utredning af den populära föreställningens innehåll och en bekräftelse af dess riktighet. Det är visserligen sannt, att det vanliga föreställningssättet icke alltid träffar sanningen; men i de aldra flesta fall visar det dock, med säker instinkt, åt det håll der sanningen är att finna.

Denna förnekelse af naturens skönhet är lika ny som den är sällsam. Bekant är att konsten för icke längesedan upplefvat en tidsålder af vördnad för naturen, som gränsade till förgudning. Denna esthetiska naturdyrkan, hvars första profetiska förkunnare var Klopstock, och som sedan frambragte Werther och die Räuber, Höltys idyller och Bürgers ballader och slutligen uppnådde sin ytterlighet i Stolbergarnes natursvärmande bacchantism, egde ännu en efterklang i den romantiska skolans allmänna skönhetskult, men frammanade slutligen, såsom alla ytterligheter, den kraftiga reaktion, som uttalar sig i Hegels esthetiska åsigter.

Visserligen medgifver Hegel att det natursköna, ur en viss synpunkt, kan sägas ega samma innehåll som idealet eller det konstsköna. Men, menar han, den olika form, i hvilken idéen hos båda vinner verklighet, medför äfven en väsentlig olikhet i innehållet *). Saken förhåller sig, såsom Vischer **) bevisat, så: att Hegel derigenom att han sammanblandat idéen af det sköna med idéen i allmänhet, hvilken senare först inom den andliga verlden vinner motsvarig verklighet, nedsatt naturens esthetiska värde, ehuru den andliga verl-

*) Hegel, Aesth. I: 182.
**) Vischer, Aesth. § 237.

den, från synpunkten af det sköna, äfven lider af bristfälligheter och tarfvar en idealisering så väl som den naturliga. Att denna underskattning af naturens esthetiska värde, hvilken Hegel för öfrigt icke förmått öfverallt strängt vidhålla, minst der det är fråga om andens naturliga existens inom menskliga lifvet och dess ursprungliga förhållanden, sammanhänger med hans filosofiska grundåsigt, skola vi i det följande söka ådagalägga.

Under en meningstrid af till utseendet så besynnerlig art, torde det löna forskarens möda att genom en närmare undersökning af ämnet söka reda frågan. Saken är icke ovigtig, då det gäller att befria den filosofiska forskningen från en ny beskyllning för ensidighet, hvartill den så ofta gifvit anledning. Vi inlåta oss i detta företag mindre med öfvertygelsen att kunna fullständigt lösa frågan eller grundligen uttömma dess djup, än med förhoppning att dermed, om icke gifva en ledning åt den bildades omdöme öfver hithörande föremål, åtminstone gifva honom en väckelse till egen eftertanke deröfver.

Vår uppsats har för ändamål att besvara följande tre frågor:

1) Om en skönhet kan eller till och med måste finnas i naturen?

2) Om så är, huru denna skönhet uppenbarar sig? samt slutligen:

3) Huru denna skönhet förhåller sig till det konstsköna?

1.

Vid definitionen af det sköna äro konstfilosoferna ense om att det är idé. Hegel säger att det sköna är idéen «im Scheinen» eller «das sinnliche Scheinen

der Idée»*). Vischer säger att det sköna än «idéen i formen af begränsad företeelse»**). Båda satserna äro riktiga utan att likväl vara fullständiga, utan att uttömma det skönas innehåll eller fullt bestämma dess väsen. Någon motsägelse och förvirring uppstår äfven deraf, att ingendera säkert bestämmer hvad han menar med idé inom det skönas område, då han gifver idéen än en betydelse, än en annan. Hegel fattar idéen i allmänhet såsom likbetydande med det absoluta, men han har icke alltid i de serskilda delarne af sitt system förmått vidhålla denna stränga fordran på densamma. Emellertid har grundåsigten förledt honom till det öfverdrifna anspråk på konsten, att den skall sätta sitt egentliga ändamål i framställningen af det gudomliga, hvarföre han ock kommer till den slutföljd, att grekernas konst, såsom resultatet af deras skönhetskult och uttrycket af deras åskådning af det gudomliga, är det högsta som konstanden frambragt och kan frambringa. Men idéen är icke det absoluta: såsom andelig är idéen visserligen tillika något gudomligt, men den är icke det gudomliga eller absoluta; ty detta omfattar mera***). — Vischer, Hegels mest utmärkte lärjunge på detta fält, hvilken på ett i många fall lyckligt sätt rekonstruerat och kompletterat mästarens system, gör idéen stundom likbetydande med genusbegreppet, hvilket åter är att nedsätta dess värdighet. Månget föremål kan vara öfverensstämmande med sitt genusbegrepp, utan att derföre öfverensstämma med idéen. Sofismen öfverensstämmer med genusbegreppet lögn, men är derföre icke något sannt; snatteriet öfverensstämmer med genus-

*) Hegel, Aesth. I, 141.

**) Vischer, Aesth. § 14.

***) Hufvudfelet i denna identifikation af idéen med det absoluta består deri, att hela realiteten, det reala, derigenom indrages i idéens krets, då det absoluta, såsom det oändliga, äfven måste omfatta det reala. Se härom Zeisings märkvärdiga arbete «Aesthetische Forschungen» (Frankf. a. M. 1855) sid. 65 f.

begreppet stöld, men är derföre icke något godt; krokodilen öfverensstämmer med genus ödla, men han är derföre icke skön.

För att kunna på ett tillfredsställande sätt bestämma det skönas väsen måste vi derföre söka att så noga som möjligt bestämma hvad idé är. Idé (*ἰδέα*) betyder åskådning och fattades ursprungligen såsom sinnlig åskådning. Derefter öfvergick ordet till betydelsen af rent andelig åskådning och man tänkte sig derunder i allmänhet de former, i hvilka det varande framställer sig inom anden, likmycket om det ursprungligen tillhör anden eller är densamma bibringadt genom de yttre sinnena *). Idéen är ett moment af anden och är densamma tillhörig. Idéen af Gud är icke Gud i hans omedelbarhet, utan Gud sådan som han tänkes af anden; idéen af verlden är icke universum sjelft, utan universi bild inom anden; idéen af ett konstverk är icke det yttre konststycket, utan dess urbild i anden. Vi få härvid icke tänka på den individuella anden allena, utan på anden i allmänhet, verldsanden, ur hvilken den förra är ett utflöde. Idéen, såsom ett moment af verldsanden, är icke allenast de yttre tingens andliga afbild, utan äfven deras förebild eller urbild: den är således med afseende på den enskilda anden (den individuella menniskoanden) icke allenast en andlig reflex af de förhandvarande tingen, utan äfven en regulator för omdömet om deras högre eller lägre tillvarelse, eller deras verklighet eller overklighet i filosofisk mening **).

*) Zeising, anf. st.

**) Att idéen icke blott är en af de yttre tingens åskådning åstadkommen reflex inom den individuella anden, utan att den tillika är en urbild tillhörande anden i allmänhet, bevisar bland annat en aktgifvelse på konstens alster. Konstnärens idé är icke hans, utan han är idéens, hvilken inspirerar honom och drifver honom oemotståndligt till verksamhet. Åskådaren af hans konststycke fattar hans idé och hänföres deraf ögonblickligen, icke derföre att den är konstnärens, utan derföre att den tillhörer den allmänna ande, som är gemensam för båda och för alla.

Af hvad vi sagt, att idéen tillhör anden såsom ett dess moment, följer, att idéen måste vara detsamma som anden under någon dess särskilda form. Idéen är anden, tänkt under det rena vara'ts kategori, såsom det andliga inbegreppet af allt varande, såsom den andliga förutsättningen för allt varande, såsom det inre bestämmande vilkoret för all sann tillvarelse. Anden åter är idéen med bibegrepp af manifestation och verksamhet. — Idéen, sålunda bestämd, är hvarken det absoluta eller slägtbegreppet: den är, såsom alltings andliga urbild och förutsättning, visserligen inskränkt till universum; men den erkänner icke hvar och en af dess tillvarelseformer såsom sig motsvariga, utan endast dem, i hvilka den igenfinner sig sjelf.

Vidare är man ense om att det sköna är företeelse. Det sköna är alltså idé och företeelse, idéen under formen af företeelse, idéen tänkt under kategorien företeelse (Scheinen, Erscheinung). Det heter äfven att det sköna är idéen såsom åskådning eller bild, att det sköna är motsvarigheten mellan idé och bild, den omedelbara motsvarigheten mellan det ideala och det reala. Förhållandet mellan dessa båda momenter i det sköna, redan förut grundligen undersökt af Ruge och Vischer, har på ett förträffligt sätt blifvit utredt af den af oss förut åberopade Zeising. Den identitet, som i det sköna eger rum mellan det ideala och det reala, är, enligt hans åsigt, ingen omedelbar identitet, som tillvägabringas inom objektet sjelft, utan det sköna föremålet är skönt endast så vida som det framställer sig för ett åskådande subjekt såsom identiskt med detta; å andra sidan åter är det sköna ingalunda endast en egenskap, som af subjektet öfverflyttas på objektet, utan det är verkligen något, som liksom lössliter sig från objektet för att hängifva sig åt subjektet, något som icke känner sig hemmastadt hos objektet utan hos subjektet och derföre längtar tillbaka till detta senare. Detta förhål-

lande förtjenar så mycket mera att uppmärksammas, som den tanken, att det sköna beror på enheten af det reala och ideala, fattas än alltför objektivt än alltför subjektivt. Mången förstår nemligen med den idé, som skall vara identisk med den sköna företeelsen, endast den gestaltningsprincip, som herrskar inom företeelsen sjelf eller som föresväfvat dess upphofsman, och menar följaktligen att allting är skönt, som i hela sin realitet motsvarar denna immanenta eller inspirerande princip. Men i denna mening är ingenting realt skönt och kan ej vara det. Hos hvarje föremål, som synes oss skönt, finnes bakom det, som visar sig såsom skönt, äfven någonting oskönt, något som icke får tagas med i räkningen, om vi verkligen skola finna föremålet skönt, t. ex. i en skön byggnad kalk, murbruk och dylikt, i en skön tafla linneväf och klister, i ett skönt musikstycke vibrationen af tarmsträngar o. s. v. Men å andra sidan skulle enligt denna uppfattning äfven fula ting kunna kallas sköna, ty man kan ju äfven tänka sig en gestaltningsprincip, som vill det fula såsom sådant: följaktligen måste ett ting synas skönt äfven då, när det framställer sig såsom en realisation af denna gestaltningsprincip. — Andra deremot förstå med den idé, med hvilket objektet skall vara identiskt, endast den föreställning, som det åskådande subjektet bär inom sig sjelft, och mena att hvarje objekt, på hvilket subjektet öfverflyttar denna föreställning, måste vara skönt, lika mycket om det sjelft motsvarar den eller icke; de låta således det gälla för skönt, som hvar och en finner skönt; eller, om de antaga åtskillnader i det sköna, så härleda de dem mindre från objekternas beskaffenhet än från en mer eller mindre lycklig konstruktion af den esthetiska känslan. Men denna åsigt räcker lika litet som den förra till för uppfattningen af det sköna; ty den gör det sköna till ett blott hjernspöke. Då således skönheten betecknas såsom en öfverensstämmelse mellan det reala och det ideala, så

måste enheten bestå just deri, att det reala objektet skiljer sig från sig sjelft, blifver oense med sig sjelft, d. v. s. erkänner hos sig sjelft två motsägande sidor, en helt och hållet real och en med anden, idéen befryndad, följaktligen ideal, att det fattar den första såsom sig tillhörig, den andra deremot såsom tillvarande för ett annat, och derföre drager den förra tillbaka till sig sjelf och gömmer den, men deremot framvänder den andra och öfverlemnar den åt det andra, som den tillhör. Denna frånsöndring af det ideala från det reala, eller, omvändt, denna tillbakadragning af det reala från det ideala, öfverlemnandet af det ideala åt ett annat, nemligen åt ett idealt subjekt, och det realas återförsjunkande till sig sjelft, är följaktligen ett vilkor, som man ej får efterskänka det sköna. Men detta vilkor kan uppfyllas endast derigenom att objekt och subjekt gemensamt dertill medverka, ty om objektet icke sjelft eller medelst en inom detsamma verksam skapare- eller konstnärsande företager sig att framarbeta sina ideala qvaliteter ur de reala elementerna, skall det åskådande subjektet icke förmå frammana dem och följaktligen ej heller kunna finna objektet skönt; men om åter intet åskådande subjekt, d. v. s. ingen ur ett subjekt framblickande idé, är tillstädes, som mottager de af objektet framvisade ideala qvaliteterna såsom något med detsamma befryndadt och homogent, så båtar det icke objektet att framvisa dem; ty denna framvisning sker ju endast i ändamål att införlifva dem med det inre hos ett subjekt; subjektets medverkan är alltså så till vida nödig, som det i sig upptager det af objektet framvisade och verkligen erkänner det såsom med sig homogent, idealt. Först härmed är föreningen af det reala med det ideala fulländad. Strängt taget är alltså det sköna icke en förening af det reala med det ideala, utan af det ideala med det ideala; men af ett sådant idealt, som före denna förening begifvit sig ut på ett främ-

mande område, och nu derifrån återvänder till sitt rätta hem *).

Enligt denna åsigt innebär det sköna, såsom enheten af idé och företeelse, likväl en differens emellan form och väsen, en ursprunglig motsägelse och söndring mellan sina momenter, då det framställer sig såsom något annat än det verkligen är. Det är derföre som man med full rätt kallar det sköna för ett sken, och det är derföre som allt skönt redan af begynnelsen är hemfallet åt den förgängelse, hvars aning så ofta uppfyller åskådarens hjerta med ett hemligt vemod, då han som mest är hänförd vid betraktelsen af naturens eller konstens skönaste skapelser.

Nu frågas om detta sköna, detta idéens sken, kan tillerkännas naturen. För att kunna besvara den frågan, måste vi först bestämma hvad naturen är och huru den förhåller sig till idéen eller till anden såsom idéens grund. Detta fordrar en utförligare undersökning.

Hegel grundar sin logik på den dialektiska vexelverkan mellan vara och ickevara eller intet. Man har med skäl anmärkt att denna vexelverkan är otänkbar, emedan af intet blir intet, och att ett vara, som påverkas af intet, allsicke påverkas, följaktligen förblifver hvilande i sig **). Man har gått än längre, då man i denna bristfällighet i Hegels första trichotomi velat se en anledning att förkasta hela hans dialektiska method, och dermed hela hans filosofiska system, som är väsentligen beroende just af methoden. En sådan slutföljd är oberättigad. Visserligen lider systemet i åtskilliga delar af detta ursprungliga fel; men redan den vanliga aktgifvelsen på all tillvarelse, hvilken befinner

*) Zeising, Aesth. Forsch. p. 82 f.

**) Man får härvid icke tänka på de vanliga begreppen position och negation; ty negationen i vanlig mening är en negation af något som en gång varit poneradt; hvaremot den rena negationen (intet) lika litet förmår negera som ponera.

sig i ständig rörelse och utgör en ständigt fortgående process, är tillräcklig att rättfärdiga methoden. Då verkligheten ej vet af något stillestånd, måste äfven dess metafysiska förklaring grunda sig på rörelse och utveckling.

Man kan uppställa denna första logiska trichotomi på annat sätt, med en annan kategori i det antithetiska rummet i stället för intet. Vara låter sig ej tänka utan ett varande, ty tanken vara väcker omedelbarligen tanken på ett varande, som har del af detta vara. Dessa två kategorier förutsätta hvarandra med nödvändighet. Ett vara kan ej tänkas utan något varande, och ett varande kan ej tänkas utan vara. Detta allmänna vara och detta särskilda varande förbindas åter omedelbarligen af samma tanke till enhet med hvarandra så, att det varande tänkes delaktigt af vara't, d. v. s. det är. Det särskilda är det allmänna. Häri ligger i grunden en motsägelse*). Denna motsägelse kan endast derigenom lösas, att detta är tänkes såsom icke bestående, att det tänkes såsom blott momentant, att det går utom sig sjelft och öfvergår till blifver. Det särskilda blifver det allmänna. Enligt denna tankeföljd hafva vi följande kategorier: 1) vara för sig (det allmänna); 2) vara jemte annat och för annat (det särskilda); 3) vara för det allmänna (det särskilda i det allmänna); eller annorlunda uttryckt: 1) rent vara; 2) förete sig; företeelse; 3) blifva.

Dessa ursprungliga kategorier med all sin logiska hårdhet stå i sjelfva verket i öfverensstämmelse med det allmänna föreställningssättet. Det högsta vara för föreställningen är Gud, hvilken uppenbarar sig i verlden och ådagalägger sin verksamhet i verldsregeringen. I stället för det Hegelska intet hafva vi vunnit

*) Det är blott ett fall, der denna motsägelse ej finnes: Gud är. Här är nemligen det särskilda identiskt med det allmänna; ty Gud är allt varande och allt vara.

den antithetiska kategorien företeelse, då deremot den thetiska och den synthetiska kategorien äro de samma som hos Hegel. Men skillnaden är dock högst vigtig. Hegel har först i sin andra trichotomi hunnit kategorien företeelse, hvilken motsvarar intet i den första; i sin tredje trichotomi har han i samma rum kategorien objektivitet. Deraf följer nödvändigt att hos Hegel all företeelse, hela den objektiva verlden antingen i grunden måste vara = intet, eller ock att han endast genom ett våldsamt språng kan komma öfver till den omedelbara verklighet, lifvet och naturen, som i hans logik icke eger någon verklig grundläggning.

Vara't i dessa sina tre momenter af vara, företeelse och blifva är likbetydande med Gud; ty något mera allmänt och alltomfattande än detta treeniga vara låter ej tänka sig. Gud såsom rent vara är Gud i och för sig, Gud såsom företeelse är universum, Gud såsom blifva (utveckling, verksamhet) är Guds styrelse af universum, den gudomliga verldsregeringen. Dessa tre momenter af Guds vara äro, sammanfattade, det absoluta.

Vi kunna här ej inlåta oss i en närmare logisk undersökning af alla dessa tre sistnämnda kategorier. Det är den andra i ordningen, universum, som närmast angår oss. Universum kan anses såsom en Guds söndring från sig sjelf, i den mening, att då hos Gud såsom sådan (såsom vara) subjekt och objekt befinna sig i omedelbar enhet med (= indifferens mot) hvarandra, de i universum (Gud såsom företeelse) visa sig såsom motsatser mot hvarandra. Universum måste således innehålla två sidor: en subjektiv och en objektiv. Den förra, den tänkande, aktiva sidan uppfatta vi såsom ande; den senare, den tänkta, passiva kalla vi natur. Ehuru dessa båda motsatser inom verlden aldrig kunna fullt öfvervinnas, så äro de likväl ett i Gud, så att

anden i sin grund tillika är natur och naturen tillika ande *).

Vi hafva åter funnit två motsatta momenter i en ny trichotomi, nemligen ande och natur. Det tredje synthetiska momentet inom universum, eller andens och naturens ömsesidiga genomträngning, kan betecknas såsom den andens verksamhet i den naturliga tillvarelsen, hvilken vi kalla historia, dels såsom naturhistoria, dels såsom verldshistoria; ty den naturliga anden, menniskan, hörer äfven till naturen. I denna trichotomi intager naturen samma antithetiska plats som universum i den föregående, nemligen under företeelsens kategori; följaktligen förhåller sig naturen till anden, som universum till Gud; och på samma sätt som Gud är icke blott sitt vara utan äfven sin företeelse, så är anden icke blott ande för sig utan äfven ande såsom natur, ande i naturen. Naturen är en manifestation af anden, visserligen en motsättning till anden, men som dock är andens eget verk och hänförer sig till anden, ett andens affall ifrån sig sjelf, i hvilket han dock är hos sig sjelf, ett föremål för andens verksamhet, hvarigenom han återvinner sig sjelf uti naturen genom att förändra den i enlighet med sig sjelf, och göra den sig motsvarig. Denna andens medvetna verksamhet i naturen är verldshistoria. Liksom Gud är i universum, så är ock anden i naturen, först såsom danande och upprätthållande kraft (den oorganiska naturen), sedan såsom individuellt lif (växtriket), vidare såsom förnimmande själ (djurriket), slutligen såsom sjelfmedvetenhet (menniskan), i hvil-

---

*) Jfr Zeising, Aesth. F. sid. 57 f. Weil Geist und Natur in Gott als dem Grunde ihres Daseyns Eins sind, und weil der Unterschied zwischen Subject und Object kein substantieller sondern nur ein formeller ist, so ist jedes der beiden Weltelemente in seiner Weise wieder die ganze Welt, dergestalt dass die geistige Welt in geistiger Form auch die Natur, die natürliche Welt aber in natürlicher Form auch den Geist mit in sich schliesst. Zeising, sid. 61.

ken anden först återfinner sig sjelf i den fullt motsvariga form, till hvilken de föregående formerna såsom öfvergångar uppsträfvat.

Då vi sålunda utgått från företeelsen såsom grundkategori i stället för det Hegelska intet, antagit universum såsom Gud nödvändigt tillhörigt, såsom Guds företeelse, utan hvilken Gud icke kan tänkas såsom tillvarande, vidare uppvisat att inom universum naturen är andens företeelse, utan hvilken denne saknar tillvaro, så följer att naturen, enligt vår åsigt, erhåller en långt högre värdighet än inom det Hegelska systemet. Vill man häremot invända att vi genom att upphöja universum till en urkategori äfven påyrkat dess evighet, så svara vi att universum måste vara evigt så vida Gud skall vara det, ty der företeelsen, det varande, icke är, der är ej heller vara't, emedan det sednare utan det förra är en innehållslös abstraktion, en tom tankeform. Derföre heter det ock att Gud af evighet skapat verlden. Påstår man åter att vi genom detta resonnemang förutsatt universum, så svaras att vi endast satt det på samma gång som vi satt Gud, emedan vi måst göra det. Universum är i allmänhet en förutsättning för all filosofi, hvilken endast söker förklara dess tillvaro. Går filosofien tillbaka utom universum, så hinner den sedan aldrig fram till detsamma. Derigenom att vår deduktion nu utgår från företeelsen, det tillvarande, såsom en nödvändig logisk kategori, har den åtminstone den förtjensten att den icke från logikens abstrakta rymder med ens springer in i den tillvarande verkligheten öfver ett svalg, som ingen tanke kan fylla. Här hafva verld och natur metafysisk nödvändighet, lika väl som de hafva fysisk tillvaro.

Då det sköna enligt sitt begrepp är företeelse, så följer att den högsta företeelsen också måste vara det högsta sköna, det urسköna. Denna högsta företeelse är universum; ty den idé, som deri företer sig, är den

högsta, nemligen Gud. Liksom Gud såsom sådan är det sanna, hvarjemte allt annat sannt blott tillerkännes qvaliteten sanning, så är universum det sköna, jemte hvilket allt annat skönt endast har qvaliteten skönhet. Vi få härvid likväl icke tänka på universum såsom en yttre måttstock eller förebild för all skönhet, ty universum såsom sådant kan ej blifva föremål för den yttre åskådningen: det är, strängt taget, icke universum sjelft, som är det sköna, utan det är universi åskådning eller bild i anden, såsom bilden af den absoluta företeelsen.

Då universum, såsom på en gång söndringen och sammanfattningen af ande och natur, är det högsta sköna derigenom att Gud deri gifver sig sjelf företeelse, så följer äfven att naturen måste ega qvaliteten skönhet, så vida anden, det gudomliga i universum, deri gifver sig företeelse. Men då, såsom vi förut yttrat, naturen icke är blott natur utan äfven ande och anden ej blott ande utan äfven natur, så följer att alla de tillvarelsens former, der dessa två verldselementer genomtränga hvarandra, icke allenast kunna utan äfven måste i högre eller lägre grad, beroende af enderas öfvervigt, ega qvaliteten skönhet. Nu finnes åter ingen form af tillvarelse, der anden icke är verksam i naturen, följaktligen skulle hvarje naturföremål vara skönt: att så icke är förhållandet beror på omständigheter, som vi längre fram skola vidröra.

Då Hegel förnekar det skönas tillvaro i naturen, gör han det på den grund, att han anser de naturliga föremålen icke låta idéen tydligen framträda i den yttre realiteten, utan endast låta den der mer eller mindre dunkelt anas. Då vi åter måste erkänna det skönas existens i naturen, sker detta icke heller utan en viss inskränkning, likväl af helt annan beskaffenhet. Efter vår åsigt äro naturföremålen, såsom sådana, icke sköna; ty den skönhet, som de ega, tillkommer dem icke derföre att de äro naturliga utan derföre att de

äro af den i naturen inneboende och verkande anden frambragta och honom tillhöriga. Det sköna i naturen nedsättes genom denna åsigt ingalunda till en lägre grad af skönhet; tvertom är det naturasköna i sina mera fulländade gestalter just förebilden för det konstsköna; men detta sköna får icke fattas såsom ett moment af naturen utan såsom ett moment af verldsanden i naturen. Men hvarje föremål, det må tillhöra naturen eller konsten, der anden återfinner sig sjelf i den yttre företeelsen, är skönt.

2.

Den andra frågan som vi företagit oss att besvara är denna: huru det sköna uppenbarar sig i naturen, d. v. s. huru idéen gifver sig en företeelse i naturföremålen, huru den i naturen visar sig såsom åskådning?

Första formen för idéens manifestation är lifvet*). Följaktligen har man att söka idéens uppenbarelse äfven såsom skönhet först inom den lefvande naturen. Enligt den vanliga föreställningen innebär begreppet lif vexelverkan mellan själ och kropp, så att der denna vexelverkan icke eger rum, ej heller lifvet finnes. Så fattar äfven Hegel saken, hvaraf följden också blifver, att han underkänner hela den oorganiska naturens värde ur esthetisk synpunkt, då regelmässighet och symmetri enligt hans åsigt äro de högsta qvaliteter, som kunna tillerkännas densamma. Då den oorganiska naturen antages sakna lif, så måste den äfven antagas sakna idé; ty der idéen är inom naturen, der är äfven lif, emedan der den är, den alltid är verksam och skapande. Den

*) «Erst das Lebendige ist Idee.» — Hegel, Aest. I: 152.

oorganiska naturen skulle således vara idé-lös, ett tillfälligt och likgiltigt blott yttre. Men vetenskapen godkänner ej denna åsigt: den söker tvertom och finner idéen oupphörligen äfven i den oorganiska naturen, ty just i detta sökande och finnande af idéen består all naturforskning, som eljest icke skulle hafva något att forska efter. Också kan lifvet fattas i en djupare och mera omfattande betydelse.

Lifvet i sin allmännaste betydelse är naturens oupphörliga utveckling i enlighet med och genom den henne inneboende andliga principen (verldsanden), såsom enheten af naturens mångfald. Ty naturen är, såsom vi förut yttrat, äfven ande: den naturliga verlden innesluter i sig äfven anden, men i naturlig form. Den ande, som verkar inom naturen såsom sådan och utgör principen för dess lif, får likväl ännu icke tänkas såsom sjelfmedveten; den är ännu blott instinktmässigt verksam, men enligt sina egna oföränderliga lagar. Dessa lagar, de allmänna naturlagarne, äro just yttringarne af andens närvarelse i tingen; också är det dessas allt noggrannare bestämmande, som utgör naturvetenskapernas föremål; ty all andlig verksamhet går endast ut på att söka anden eller göra den gällande. Men om hela naturen är genomträngd af anden, så är den äfven genomträngd af idéen; ty idéen är ett moment af anden, är anden under en särskild form: följaktligen är naturen i sin helhet, såsom universum, äfven lefvande.

Det allmänna föreställningssättet står på en gång i öfverensstämmelse och strid med vår nu yttrade åsigt. Väl hörer man ofta talas om «den lefvande naturen», hvars lagbundna, regelmässiga förändringar synas påminna om en inneboende bestämmande själ; men man hörer lika ofta talas om «det döda tinget», hvars hela existens tyckes inskränkt till dess *vis inertiæ.* Detta döda ting, stenen t. ex., är visserligen icke i och för sig lefvande, men den är ett uttryck af naturens all-

männa lif, så vida den är bildad efter bestämda, på en andlig grund hvilande, lagar, hvilka mineralogen undersöker och förklarar.

Detta naturens allmänna lif, om hvars verklighet dess oorganiska gestaltbildningar vittna lika väl som dess organiska, tänder sig åter i en enskild punkt, såsom individuellt lif, inom den organiska naturen. Då inom naturens allmänna lif den inre andliga principen förhåller sig till den yttre företeelsen såsom medelpunkten till periferien, till hvars olika punkter den utsänder sina radier, men utan den ömsesidiga genomträngning, att de två momenterna i hvarje särskild tillvarelsens form hopfalla till ett, bilda sig in i hvarandra: så är deremot i det individuella lifvet det yttre så uppfylldt af det inre, att hvarje dess del deraf är genomträngd, och, i de högre bildningarne, till och med nödvändig för det inres fullständiga uppenbarelse. Visserligen hafva vi sagt att naturen i sin helhet (universum) är genomträngd af anden; men man måste härvid lägga en väsentlig accent på ordet helhet: det är i naturens allmänna bildningsförmåga, som anden ådagalägger sin närvaro i naturen; de särskilda alstren af denna bildningskraft, ehuru danade enligt andliga lagar, kunna dock till den grad vara ett affall från anden, att han, ehuru han i dem erkänner sitt verk, likväl i dem icke kan igenkänna sig sjelf. Om man derföre måste erkänna hvarje naturföremål såsom en produkt af verldsandens verksamhet, så är man dock icke berättigad att i hvart och ett sådant söka anden sjelf; ty det är endast i det helas allmänna lif som han företer sig såsom allmän ande, såsom verldsande.

Det är först i den organiska naturen som man möter den fullständiga sammangjutning (i-ett-bildning) af det inre med det yttre, som utgör hvad man i vanlig och inskränktare mening kallar lif, individuellt lif. Likväl finnes här ännu icke öfverallt den vexelverkan

mellan själ och kropp, som man äfven uppställer såsom lifvets vilkor*). Växtriket, som likväl tillhör den organiska naturens sfer, tillerkänner man icke någon själ. Också står växtriket på gränsen mellan den oorganiska naturens blott yttre tillvarelseform och djurrikets själiska innerlighet. Trädet är ännu genom sina rötter fängsladt vid den elementariska naturen, det hemtar sin näring omedelbart och utan sjelfbestämning ur jorden och luften, det framdrifver grenar och blad, af hvilka hvart och ett särskildt likväl är så likgiltigt för det hela, att det kan borttagas eller förvissna, utan att trädet deraf lider eller dess tillvarelse förändras: det växer så länge det lefver, utan bestämd gestaltbegränsning; men trädet är derjemte ett i sig afslutet individuum, som eger sin lifsprincip koncentrerad inom sig sjelf; det växer, gifver sig gestalt och undergår förändringar enligt sina egna inneboende lagar. Det är den lägsta, första antydningen eller aningen af själ. Först inom den animaliska verlden vaknar det egentliga själslifvet, hos djuren drömlikt, aningsfullt, såsom kännande och förnimmande själ, hos menniskan såsom sjelfmedveten individuell ande. Menniskan är högsta produkten af naturens alstringskraft, hon är den höjdpunkt, der tankens blixt slår ned i skapelsen, der den förut medvetslösa, bundna verldssjälen i ett nu förvandlas till medveten och fri ande. Hos henne är lifvet i sin högsta form: hos henne är också den högsta skönheten.

Naturen i dess allmänna elementariska lif kunna vi kalla makrokosm; i dess individuella lif i de enskilda naturgestalterna mikrokosm. Nu kan naturen i båda dessa former, då den såsom lefvande är delaktig af idéen, vara skön. Den skönhet som tillhörer makrokosmen kalla vi makrokosmisk och den som tillhörer mikrokosmen mikrokosmisk. Men den naturliga skön-

*) Hegel, Aesth. I: 151.

heten uppenbarar sig äfven i ännu en tredje och högre form, nemligen den, i hvilken mikrokosmen (individuum, det enskilda väsendet) gör sig gällande i makrokosmen, i hvilken den söker att omkring sig bilda en sig tillhörig makrokosm eller utveckla sig sjelf till en makrokosm. Denna form af naturlig skönhet är den mikro-makrokosmiska eller historiska skönheten*).

Den makrokosmiska skönheten är beroende af naturens elementariska lif och af dess allmänna regelbundna förändringar och skiften. Den uppenbarar sig i ljuset, luften, vattnet, jordbildningen, årstidernas vexlingar af vinter, vår, sommar och höst, dygnets skiften från natt till morgon och dag, från dag till afton och natt. Ljuset, utan hvilket jorden skulle vara «öde och tom och mörker vara på djupet», är den naturliga tillvarelsens urvilkor, hvarföre också enligt skapelsehistorien Guds första ord lydde: Varde ljus. Det är först genom ljuset, som den naturliga företeelsen är i stånd att framvisa sin inre tillvarelse, hvilken nu framstrålar på ytan såsom färg. Färgernas rika verld utgör sammanfattningen af ljusets modifikationer. Sommardagens högblåa luft, gryningens och solnedgångens purpurskyar, färgskiftningarne öfver landskapet under dygnets olika tider bero af ljusets brytning och utgöra en serie af den elementariska skönhetens uppenbarelser. Vattnet i hvila eller rörelse, antingen det utbreder en jemn och blank yta, som speglar himmelens blåa hvalf eller månans glans eller strändernas trädgrupper, eller det uppröres från djupet och kastar skummande vågor mot den åskuppfyllda skyn, kan icke skådas utan esthetiskt välbehag och utgör ett annat rikt område af elementarisk skönhet. Jorden i dess olika skepnader utgör ett ännu rikare, i samma mån som det är mera omvexlande och mångfaldigt. Men den egentliga makrokosmiska skön-

*) Jfr Zeising, Aesth. Forsch. 152.

heten uppenbarar sig först då, när de särskilda elementerna framträda jemte hvarandra och i vexelverkan med hvarandra, land och sjö inom samma synkrets i ett ljus, som på ett bestämdt sätt färgar den omgifvande luften, högblå, gråblå (töcknig), ljusröd, violett o. s. v. Ett sådant fullständigt landskap, synnerligen om det tillika innefattar berg och dal, skog och äng eller sädesfält, såsom utsigten från en alptopp, framställer för åskådarens öga liksom en miniatyrbild af universum sjelft i dess helhet och måste derföre tillerkännas en hög grad af skönhet, såsom ett uttryck af verldsandens allmänna formbildande verksamhet.

Det är denna allmänna elementariska skönhet, som i första rummet tilltalar det unga naturfriska sinnet, hvilket i de olikartade uppenbarelserna af denna skönhet igenkänner och älskar motsvarigheter till sina egna inre förändringar. Den raske, lefnadsfriske ynglingen älskar morgonens lifliga belysning och spänstiga luft i ett landskap, der den lefvande naturen just vaknar och börjar sin verksamhet; den unge svärmaren drömmer helst i sommarqvällens frid, smekt af dess ljumma och makliga vindar; älskaren och älskarinnan söka månskensnattens vemodigt vällustiga halfdag; det sörjande unga hjertat känner sig sympathiskt tilltaladt af den milda höstaftonen med sina regndigra skyar och sin halfvissnade grönska.

Det är öfverflödigt att särskildt visa hvilka rika motiver denna naturens elementariska skönhet erbjuder åt konstnären. Den sanna konstnärliga verksamheten innefattar en oupphörlig betraktelse af naturen i dess allmänna eller enskilda gestaltningar. Särskildt för landskapsmålaren är denna naturens elementariska eller makrokosmiska skönhet af största vigt såsom förebild för färgläggning och allmän gestaltbildning.

Men då nu landskapet, vare sig såsom naturligt eller af konsten efterbildadt, skall visa sig såsom en

miniatyrbild af universum eller åtminstone såsom en fragmentarisk produkt af dess allmänna lif, så kan invändas, att detta icke är möjligt så vida det framvisar endast en oorganisk natur, utan att tillika innefatta organiska gestalter, hvilka ju äfven tillhöra naturen i dess helhet. Sannt är också, att ett sådant lefvande staffage i de flesta fall är nödvändigt för landskapets eller taflans skönhet, emedan först derigenom uppstår en fullständig naturbild. Men någon gång kan likväl detta staffage saknas, och den oorganiska naturen såsom sådan erbjuda en bild af stor skönhet. Det är i sådana ögonblick, då de elementariska krafternas vexelspel genom anblicken af det allmännas lif ersätter det individuella lifvet, då den oorganiska naturen frambringar en effekt, som ovilkorligen påminner om det organiska lifvet, då den oorganiska naturen synes inbegripen i sjelfåskådning eller skenbart frivillig verksamhet. Ett sådant intryck gör t. ex. himmelskropparne eller fjellarna, som spegla sig i vattnet, vågorna som brusa under stormen, åskan som slungar ljungeldar ur skyn, vulkanen som under ett skräckfullt dån uppkastar lågor och glödande lavaströmmar. Så kan äfven en ödslig klippnejd eller en naken ljunghed, som väl icke saknar all vegetation, men der den enskilda växtgestalten likväl förlorar sig i den allmänna färgen, göra ett esthetiskt intryck, om de framställa sig under en passande belysning. I alla dessa fall beror visserligen naturskönheten till en del på en illusion af det åskådande subjektet, som i tysthet tillerkänner de elementariska krafterna medvetande och sjelfverksamhet, så att de än kunna visa sig milda och välvilliga, än vreda och hotande; men denna illusion hvilar dock på den riktiga föreställningen att dessa krafter äro yttringar af det allmänna lif, hvarmed verldsanden rörer sig inom naturen *).

*) Vischer, Aesth. § 240.

Den mikrokosmiska skönheten har sin grund i naturens individuella lif. «Hit höra alla de företeelser, som inom den allmänna elementariska naturen afsöndra sig ifrån densamma och söka ur ett frö och kring en kärna och medelpunkt koncentrera sig till sjelfständiga gestalter och väsenden» *). Bland dessa särskiljer man olika klasser, slägter och arter, hvilka, alltefter som de i högre eller lägre grad realisera sin sträfvan efter sjelfständighet, framställa sig såsom mer eller mindre fulländade typer af mikrokosmiska gestaltbildningar. Individualisationen tilltager i fullkomlighet från de lägre klasserna till de högre, tills den i menniskan uppnår sin kulmination och fulländning.

Nu skulle det synas som borde det högre slägtet eller arten af naturföreteelser alltid äfven ur skönhetens synpunkt ega företrädet framför det lägre slägtet eller arten. Så är likväl icke förhållandet. Växtriket t. ex. frambringar gestalter af stor skönhet; djurriket, som likväl är högre, företer skepnader af vedervärdig fulhet, t. ex. amfibierna. Då vi i det föregående yttrat att det substantiellt sköna, det sköna *κατ' ἐξοχήν*, är likbetydande med universum, så få vi icke fatta saken så, som skulle hvarje företeelse, såsom ett fragment af universum, nödvändigt vara skön; utan så, att alla enskilda manifestationer af det sköna måste falla inom universum och utgöra enskilda företeelser af universum. Endast de företeelser förmå i sig framställa det sköna, hvilka, sin särskildhet oaktadt, manifestera sig såsom bilder af universum i dess helhet. Det vill säga: den sköna företeelsen måste såsom skön genom den allmänna komplexen af sina skenbara qvaliteter framställa sig såsom en verld i sig eller såsom en pånyttfödelse af totalföreteelsen i det enskilda. Den sköna företeelsen är sålunda på en gång totalföreteelse och enskildhet. Men

*) Zeising, sid. 153.

enskild kan den icke vara utan att tillhöra sitt bestämda slägte och art, hvaraf den måste vara ett genast igenkännligt och fullständigt uttryck. Om en mikrokosmisk företeelse lemnar åskådaren i ovisshet, hvilketdera af naturens stora riken den tillhör, eller, om den tillhör djurriket, till hvilken djurart den kan räknas, eller, om den är däggande djur, om den är djur eller menniska, så kan en sådan företeelse omöjligen vara skön, emedan den saknar den enskildhet, som uttrycker arten, den artbestämdhet, som är en bild af klassen, följaktligen icke heller förmår väcka föreställningen om det universallif, som tillkännager sig genom dessa naturliga gradationer. Skön är den enskilda företeelsen först då, när den utan att uppgifva sin enskildhet med full klarhet och bestämdhet framställer sig såsom en bild af sin art, och derigenom såsom en bild af slägtet, derigenom såsom en bild af klassen, och sålunda genom en serie af allmänna bilder slutligen såsom en bild af universum sjelft. Grunden för företeelsernas skönhet eller fulhet ligger följaktligen icke blott i den enskilda företeelsen sjelf, utan äfven i beskaffenheten af dess art eller slägte; så att en företeelse rätt väl kan utgöra en fullkomlig bild af sin art utan att den derföre behöfver vara skön. Men såsom osköna eller fula måste man anse de arter, som icke motsvara de ursprungliga kategorierna, och följaktligen icke utgöra i bestämda typer utpreglade hufvudarter af sitt slägte, utan måste betraktas såsom mer och mindre godtyckligt bildade mellan- eller öfvergångsarter. Det är af detta skäl som vi med allt fog anse amfibier, spindlar, flädermöss o. s. v. för fula.

Vischer *) har med rätta gjort menniskogestalten till den typ, efter hvilken den djuriska verldens skönhet eller oskönhet bedömmes. Om djurgestalten är alltför aflägsen från den menskliga, väcker den vämjelse; står

*) Vischer, Aesth. § 291. Jfr § 314.

den densamma alltför nära, öfvergår den till en vedervärdig karikatyr deraf. Man har så mycket större skäl att göra menniskogestalten till norm för bedömmandet af all naturskönhet, som denna menniskogestalt inbegriper den högsta skönhet, som naturen förmår frambringa, och till hvilken så väl den djuriska som den vegetabiliska och den mineraliska uppsträfvar, då mineralier, växter och djur, med afseende på menniskan såsom naturens högsta gestalt, kunna betraktas såsom öfvergångsgrader från makrokosmosbildningen till mikrokosmosbildningen och menniskan deremot utgör mikrokosmosbildningens afslutning och fulländning. Vissa lägre djurarter, såsom insekter, fiskar och foglar, tillerkänner man en grad af skönhet, men förnämligast på grund af deras införlifning med makrokosmen, då man i deras gestalter och rörelser ser företrädesvis ett uttryck af det makrokosmiska lifvet. De äro ännu prydda med skiftande granna elementarfärger, de lefva och röra sig uteslutande eller nästan uteslutande hvar och en i sitt särskilda element, de äro sjelfva liksom förkroppsligade elementer, fogeln och den flygande insekten förkroppsligad luft, fisken förkroppsligadt vatten. Det däggande djuret befinner sig på en högre grad: den prålande elementarfärgen har här lemnat rum för den varmare, mera blandade färg, som synes sammankokad vid det lefvande individets egen inre eld; rörelserna, mera långsamma, synas mera beroende af inre sjelfbestämning för ett visst ändamål; med ett ord: det inre själslifvet utpreglar sig mera bestämdt i det yttre hos hvarje särskildt individuum; då deremot hos luftens och vattnets invånare lifvet mera synes älska att uppenbara sig i massorna och är mera kringströdt och mera saknande koncentration. Det däggande djuret sträfvar redan tydligare till den mikrokosmiska tillvarelse, som fulländas i menniskan.

Ju mera således djuret förmår uttrycka detta mikrokosmiska lif, desto högre är ock dess esthetiska betydelse. Främst bland djurarterna stå i detta afseende de, som sluta sig till menniskan och, vare sig till följd af uppfostran eller naturinstinkt, underordna sig hennes vilja, såsom de ädlare husdjuren, hästen och hunden. Grunden till ett sådant underordnande synes vara djurets instinktmässiga känsla deraf, att det sjelft saknar personlighet, och dess dunkla behof att söka en ersättning för denna brist hos menniskan i hennes personlighet och deri komplettera sin egen varelse. Dessa djur framställas derföre också af konsten såsom en omgifning åt menniskan, såsom delaktiga af hennes mikrokosmiska tillvarelse, såsom hennes kära sällskap, hvilket hon älskar mindre för nyttans skull än för djurens egen inneboende ädelhet, deras frändskap med henne sjelf och deras deraf beroende förmåga att med eget intresse dela hennes sysselsättningar (jagt, ridkonst, krig). Den öfriga djurverlden deremot, såsom stående makrokosmen närmare, begagnar konsten gemenligen såsom staffage i makrokosmiska bilder (landskapsmålningar) eller framställer den såsom föremål för mensklig verksamhet i mikro-makrokosmiska bilder (jagtstycken).

De ädlare djurarterna stå med afseende på sina yttre gestalter på lagom afstånd från menniskan: de härma henne icke, de söka endast, hvar och en inom sin sfer, att nalkas henne, och tyda, utan att träda utom sin krets, på det högre mål, som de hos henne synas erkänna vara vunnet. Deras ödmjuka kärlek för menniskan är i hög grad rörande: den innebär erkännandet af den egna svagheten och behofvet af något högre, och utgör det högsta uttrycket af den «kreaturens suckan», om hvilken Skriften talar.

Men djurgestalten kan äfven på ett högst stötande och vidrigt sätt närma sig menniskogestalten. Detta är förhållandet med apan. Detta djur är så mycket fulare,

som det genom menniskolikheten af sin gestalt väcker fordran på tillvaron af ett andligt lif derinom, hvilket det likväl icke allenast helt och hållet saknar, utan till hvilket det mindrè än de flesta andra arter af däggande djur genom sina instinkter söker att höja sig. Man söker hos detta afskyvärda djur förgäfves de instinktmässiga sedliga egenskaper, den kärleksfulla lydnad och trohet, som höja de ädlare djuren till menniskans gemenskap. Apans hela varelse är en lättfärdig och karikatyrartad härmning af menniskokroppens utseende och åtbörder, och detta vämjeliga djur synes enkom vara af naturen frambragt till menniskans förödmjukelse. Ej nog att det på ett sätt, som är för vidrigt att vara komiskt, eftergör menniskans likgiltigaste handlingar: det har äfven den ohyggliga instinkten att imitera och karikera hennes vederstyggligaste oarter och laster.

Af allt det föregående följer såsom slutligt resultat, att menniskan är den högsta och egentliga mikrokosmen, och att den högsta och egentliga mikrokosmiska skönheten är den menskliga. Denna menskliga skönhet, för att vara rent mikrokosmisk, måste dock framställas såsom helt och hållet individuell och handlingslös. Inom konsten tillhörer den företrädesvis skulpturen och porträttmålningen, hvarom mera framdeles.

Till klassen af det naturskönas mikro-makrokosmiska eller historiska uppenbarelser höra alla företeelser af det mikrokosmiska, enkannerligen det menskliga lifvet, följaktligen individualitetens alla utvecklingsmomenter, alla tankar, känslor och sträfvanden, så vida de uppenbara sig i ord eller handling, alla utvecklingar af karakteren, alla akter af det personliga, husliga, sociala, politiska och religiösa lifvet — kortligen alla handlingar och tilldragelser, sådana som de framställa sig i oändlig mångfald efter de olika personligheterna, nationaliteterna, historiska tillstånden o. s. v. *).

*) Zeising, Aesth. Forsch. sid. 153.

Denna krets omfattar således verksamhetens och handlingens hela rika verld, från och med djuret, som bygger sitt bo*) och fostrar sina ungar, till och med den menskliga individen, som omkring sig skapar sitt hem, och de menskliga familjerna, som sammansluta sig till samhällen. Detta område är så mycket mera tilldragande för mensklig betraktelse och eftertanke, som det esthetiska intresset här blandas med det ethiska, eller rättare så införlifvas dermed, att ju högre en handling gäller ur det godas synpunkt, desto högre gäller den äfven ur det skönas. Inom djurverlden t. ex. utspänner spindeln sin väf i det rofgiriga ändamålet att deri fånga svagare varelser för sin föda, insekten och fogeln bygga bo i den egoistiska afsigten att bereda skydd åt sig sjelf och sitt yngel. Sådana verksamhetsdrifter äro så väl för den esthetiska som den moraliska betraktelsen dels vidriga, dels likgiltiga, och kunna endast hafva vetenskapligt intresse. Långt högre visar sig de ädlare djurens verksamhetsdrift: lejonets hjeltemod, som gör dess styrka än fruktansvärdare, dess ädelmod, då det, såsom det säges, stundom skonar sitt svagare offer; hundens trohet, då han med uppoffring af sitt eget lif söker rädda sin herres; hästens ridderliga stolthet, då han, oaktadt sin naturliga skygghet, delar krigarens alla mödor och faror, liksom om han äfven delade dennes pligtkänsla: sådana drag af verksamhet, ehuru visserligen instinktmässiga, utgöra likväl **moraliska** instinkter, och ega derigenom äfven sin högre esthetiska betydelse. Och ju högre man inom menniskoverlden uppstiger på den moraliska handlingens skala, ju mera den goda handlingen blifver beroende af medveten sjelfbestämning,

---

*) Att den instinktmässiga konst- och byggnadsdriften hos vissa lägre djurarter, företrädesvis insekter och foglar, likväl icke är af särdeles hög betydelse, har Vischer ådagalagt. De ädlare djurarterna bygga dels icke egentliga bon, dels (husdjuren) mottaga de sina bostäder af menniskans hand. Vischer, Aesth. § 289. Anm. 2. Jfr §§ 303, 307. Anm. 2.

af pligt och dygd, desto högre blifver äfven graden af handlingens skönhet. — De konstarter, som framställa denna mikro-makrokosmiska eller historiska skönhet — den sköna handlingen — äro företrädesvis målarkonsten (historiemålningen) och poesien (i alla sina arter, och i synnerhet i dramat).

I dessa tre manifestationssätt är naturen i stånd att uppenbara alla arter af skönhet: det rent sköna, det komiska och det tragiska, jemte deras mellanmodifikationer. Det rent sköna, som väl egentligen har sitt uttryck inom mikrokosmen (menniskogestalten såsom sådan), återfinnes likväl äfven inom makrokosmen i det sköna landskapet med dess hvilande staffage, och äfven inom handlingens område, när denna handling är ansträngningslös och harmonisk. Det komiska tillhör väl äfven företrädesvis naturens mikrokosmiska och historiska bilder, äfven inom djurverlden (ekorren, som makligt sittande på en gren spisar den frukt, som han håller i framtassarne, björnen, som, rest på sina bakben, mejar sädesfältet, kattungen, som springer efter sin egen svans); men äfven dess makrokosmiska lif är icke alldeles främmande för det komiska, ehuru det der är sällsynt. Så ser man stundom berg och klippor antaga utseendet af groteska fysiognomier, långa näsor o. s. v. Det tragiska tillhör egentligen handlingens sfer; likväl kunna makrokosmiska utsigter och gestalter och mikrokosmiska bilder ofta väcka en tragisk känsla. Ett töckenhöljdt, ödsligt landskap, den nedblåsta eller afbrunna skogen, den kulna höstnatten med sin mellan tunga skyar sväfvande bleka måne, som kastar sitt matta sken öfver vissnade ängar och gulnade lundar, framkallar hos betraktaren föreställningen om förgängelse och död. Äfven den enskilda (mikrokosmiska) gestalten, till och med den djuriska, förmår göra tragiska intryck, t. ex. den ålderstigne mannen, hvars anletsdrag uttrycka brottslighet och ånger, hunden som lagt sig att dö på sin

herres graf, hästen, som står sörjande vid den fallne krigarens lik. — För det sublima finnes det rikaste fält inom den makrokosmiska naturen. Vi behöfva ej påminna om det mäktiga intrycket af storartade fjelltrakter, af det vida, brusande hafvet, af den stormande luften, af vådelden, åskan, soluppgången o. s. v. Djur- och menniskogestalten är äfven delaktig af det sublima, när den visar sig majestätisk eller fruktansvärd (lejonet, mannen i uttrycket af sin kraft eller sin vrede, eller sitt tålamod och sin själsstyrka). Här kan äfven det fula ega esthetisk betydelse: det vidrigaste djur kan imponera genom sin storlek, sin styrka och sin grymhet. Inom det historiska området gör sig det sublima gällande såsom en öfver det vanliga måttet upphöjd kraft i handling eller i försakelse och uppoffring. Hit höra mensklighetens största hjeltar och välgörare, i synnerhet de som varit stora i uppoffring och lidande, de tusende som gått en frivillig död till mötes för fäderneslandets, frihetens eller sanningens sak, alla dessa martyrer, som aktat lif och välfärd ringa i det gudomligas tjenst, och främst bland alla Han, som utan egen skuld gaf sitt lif för hela menskligheten *). — Ännu en annan modifikation af det sköna uppenbarar sig i mångfaldiga skiftningar i det naturliga lifvet, nemligen det sensuellt sköna, det som företrädesvis på ett angenämt sätt tilltalar sinnena, det retande. Denna qvalitet ega inom de makrokosmiska företelserna ljusets brytningar, de mångfaldiga färgskiftningar, som fröjda ögat, de ljumma sunnanvindarne, som smeka känseln, de angenäma dofter från träd och blomster, som på ett så behagligt sätt reta luktsinnet o. s. v. Först inom denna art af det

*) Vi utesluta de stora eröfrarne från detta område. De tillhöra nästan alla det tragiska, ty de hafva i allmänhet fallit för egna brott och felsteg: så Alexander, så Cæsar, så Napoleon, så Carl XII. Men Gustaf II Adolfs gestalt är rent sublim. Också var eröfringen såsom sådan icke hans hufvudsyfte.

sköna är det som de lägre sinnena, känseln och lukten, till och med smaken, erhålla giltighet. Man kan ej frånkänna den välluktande och välsmakande frukten ett visst esthetiskt värde på grund äfven af dess vällukt och smaklighet. Inom det mikrokosmiska och mikromakrokosmiska lifvet blifver denna art af skönhet ännu mera betydelsefull. Den tillhör egentligen den ungdomliga individen, det unga, lekfulla djuret, det täcka, naiva barnet, som ännu fortlefver hos ynglingen och flickan. Detta slags skönhet betecknas med ordet gratie, är i högsta grad lockande och fängslande och är det som väsentligen med välbehag fäster det gamla slägtet vid det unga och de unga individerna vid hvarandra. Men vi stå här vid det skönas gräns. Det välbehag, som det retande väcker, är nog benäget att blifva stoffartadt, att slå öfver till längtan efter njutning och besittning: man nöjer sig ofta ej längre med den theoretiska åskådningen; man erfar det praktiska begäret, och det sköna föremålet har upphört att vara blott skönt. Den fina gränsen mellan det sensuellt sköna, det gratiösa, och det vällustiga öfverskrides nog ofta så i det naturliga lifvet som i konsten. Vi behöfva knappt tillägga att denna art af skönhet icke kan uppenbara sig i den mogna, manliga gestalten, men väl i den qvinliga, så vida den icke är ålderstigen, äfvensom hos ynglingen och barnet*).

*) Den äldre ädla grekiska skulpturen bildade endast manliga gestalter, eller matronlika qvinliga. (Den olympiske Jupiter, Penelope, Pallas.) Först med den yngre skolans ynglinga- och flickgestalter kom gratien in i den bildande konsten. (Apollo, Venus, Amor.) Den öfvergick slutligen till koketteri och vällust. (Venus Kallipygos, Hermafroditen.)

3.

Sist skulle vi besvara den frågan: huru det naturskönа förhåller sig till det konstsköna?

Det natursköna är det konstskönas prototyp eller förebild. Vi hafva på ett annat ställe i denna uppsats talat derom och hänvisa nu dertill. Vi yttrade der, att naturen visserligen icke såsom sådan är skön, utan uppenbarelserna af den ande, som genomtränger naturen såsom universi utsida, utgöra det sköna i naturen. Det är således det andliga i naturen, som är dess skönhet.

Likaledes hafva vi förut vidrört det faktiska förhållande, att hvarje konstnär, oberoende af alla theorier, med uppmärksam betraktelse studerar naturen såsom förebild, och han gör det med desto skarpare och finare iakttagelse, ju större kostnär han är. Skulptören måste för sin konst egna studium åt menniskokroppens och äfven vissa djurkroppars anatomi, så vida den har afseende på dessa kroppars yta (osteologi, myologi); detta studium får ej heller vara alldeles främmande för målaren, så vida han sysselsätter sig med framställningen af menskliga och djuriska gestalter, och landskapsmålaren underlåter ej att af det naturliga ljuset lära sig blanda och välja sina färger, af det naturliga landskapet att gruppera de särskilda partierna deri, af den naturliga växten, trädet eller blomman, att framställa den i den skepnad, som den i sammanhang med det öfriga bör framvisa. Poesien meddelar mera en totalåskådning af naturföremålen, men äfven denna grundar sig på en sinnrik och sympathisk betraktelse af naturföremålens allmänna lif och dess yttringar, ehuru den ej behöfver sträcka sig ned till detaljerna af deras yttre tillvarelse. Då konstnärens förfaringssätt med afseende på naturen är sådant — och ingen verklig konstnär har annorlunda förfarit — så följer äfven, att det icke finnes någon stor

skapelse af konsten, för hvilken icke naturen tjenat till modell, vare sig naturen såsom yttre natur, eller naturen såsom naturlig ande i det menskliga lifvet, historien. — Man får häraf dock icke draga den slutsatsen, att naturen, emedan den är konstens modell, äfven måste vara det högsta sköna, hvilket konsten, i detta fall temligen ändamålslöst, endast skulle slafviskt återgifva. Det natursköna är icke det högsta sköna, ty det är icke blott skönt. Det är det, som det först under konstens behandling blifver.

Då det naturliga såsom sådant icke är skönt utan det andliga, ideella i naturen, så består konstens uppgift deri, att från det sköna naturföremålet afsöndra det blott naturliga och deraf tillegna sig endast det, som uttrycker det andliga eller idéen. Detta kallas att idealisera. Den sköna menniskogestalten, som tjenar till modell för den bildande konstnären, lånar åt denne endast sin allmänna form, sin färg och sitt uttryck, allt sådant som från gestaltens inre själiska lif utstrålar på dess yta; hvad som för öfrigt ligger inom denna yta gömmer den såsom blott naturligt, såsom främmande för det sköna eller stridande deremot. Men icke heller allt, som ligger på gestaltens yta, kan tjena konstens ändamål. För att icke tala om sjukliga bildningar såsom hudfläckar, vårtor o. d., hvilka såsom blotta tillfälligheter måste uteslutas, så finnas äfven normala partier, tillvarande för blott naturliga ändamål, som konstbehandligen endast svagt antyder eller förminskar och öfverskyler. Qvinnogestalten behöfver i detta afseende en högst grannlaga behandling, då de rent naturliga ändamålen i densamma långt starkare förråda sig än i den manliga. Framställd i jungfrulig nakenhet, är derföre qvinnogestalten oftare retande och behagfull än ädelt skön, äfven under antika mästares händer (de antika Venusbilderna). Framställd i mogen nakenhet utan minskning eller idealisering af de partier, som utgöra

organer för rent naturliga funktioner, hörande till qvinnans könslif (brösten, bäckenet o. s. v.), blifver den lätt vidrig (Michel-Angelos qvinnobilder i marmor, Rubens' Flamandska skönheter). — En liknande sofrings- och idealiseringsuppgift har konsten äfven i afseende på djur- och växtverlden och hela den oorganiska naturen. Hårbeklädnaden på djurets hud gör dess yta svårare åtkomlig för skulpturen, i synnerhet i marmor: färgen underlättar framställningen af djurbilden, hvarföre skulpturen helst väljer bronsen såsom material för en *statue equestre*. Målarkonsten behandlar redan djurgestalten med större lätthet, då den med den allmänna färgen förmår öfverskyla mängden af tillfälliga detaljer. Landskapet, sedt på afstånd, synes erbjuda en bild af renare skönhet, då detaljerna här mera försvinna i det hela. Men äfven här förekomma partier, som måste undanrödjas för att icke störa det sköna intrycket af det hela, torfmossar, samlingar af orenlighet, risbråtar, stenrösen o. s. v., hvilka, om de höra till det naturliga landskapets förgrund och der äfven bibehållas i landskapsstycket, ovilkorligen, såsom blotta tillfälligheter i naturens allmänna lif, skulle visa sig såsom osköna och stötande.

Äfven till den naturliga anden, menniskolifvets, historiens område sträcker sig konstens idealiseringsuppgift. Mycket i det menskliga lifvet — vi mena den bildade menniskans, icke vildens lif, som står djurlifvet närmare — måste af konsten bortskrädas, så vida den vill framställa en skön bild deraf. Såsom vi redan förut anmärkt, tangerar det sköna här det goda, och det goda förmår här antaga skönhetens gestalt. Det sedliga tillståndet, den sedliga handlingen framställer sig här såsom skön företeelse. Den så beskaffade sköna företeelsen tillhör likväl mera poesiens än den bildande konstens område; ehuru äfven denna, såsom målarkonst, från sådana företeelser kan hemta ypperliga motiver för tragiska, sublima och komiska framställningar. Den sed-

liga handlingen, då konsten tillegnat sig densamma, förändrar nemligen så till vida sin ursprungliga beskaffenhet, att den nu, skådad från det skönas synpunkt, blifver skön handling, d. v. s. tragisk eller komisk eller sublim eller rent skön (ädel), d. v. s. den faller här under det skönas egna modifikationer. Men endast den menskliga handling, som innebär någon sådan modifikation af skönhet, kan ega ett esthetiskt intresse. Det förekommer inom det menskliga lifvet tillstånd och tilldragelser, som måste förblifva ur det skönas synpunkt likgiltiga, emedan de äro helt prosaiska, t. ex. den familjeotrefnad, som har sin grund i småaktiga och gräliga lynnen, hvilka väcka kif endast för kifvets skull o. s. v. Sådana tillstånd kunna endast då vinna esthetisk betydelse, när de framkalla sköna handlingar af själsstyrka, tålamod och försonlighet. Och i allmänhet torde den s. k. prosan i det vanliga lifvet vara mera sällsynt än det raffinerade s. k. skönhetssinnet vanligen antager: det beror ofta på betraktarens öga att upptäcka det skönas gnista under prosans mullvadshög, och på konstnärens snille att tända den till ett ljus, som förmår att låna sitt sken åt hela hvardagshemmet. Den ädla husmodren, som sysslar med de mest materiella bestyr inom hushållet, den unga flickan, som spinner sitt garn eller räfsar sitt hö, meddela genom sin andliga individualitet äfven en andlig betydelse åt allt hvad de hafva för handen, och hafva mer än en gång lånat förträffliga motiver åt konstnären till täcka, eller komiska, eller rörande framställningar. Sådana hvardagstaflor, som den i Werthers Lidande, der Lotta utdelar aftonvard åt sina små syskon, eller de i the Vicar of Wakefield, i hvilka Mr Burchell delar den fattiga prestfamiljens små sysslor, bekymmer och förströelser, har ännu ingen föraktat.

Det menskliga lifvets allmänna utveckling inom staten, den historiska handlingen, undergår äfven en

idealisering af konsten. Hufvudsaken är här att sammanfatta den i en enda fullt öfverskådlig bild, vare sig att den framställes endast såsom en afsluten serie af sammanhängande yttre tilldragelser, såsom i det egentliga epos och novellen, eller såsom sjelfbestämd handling med redogörelse för de handlandes alla, af deras individuella karakterer beroende, motiver, såsom i dramat och den egentliga romanen. Det historiska tidskifte, som omfattar en mer eller mindre vigtig period af det allmänna menskliga lifvets fortgång, har, såsom ett skifte af den naturliga andens utveckling till rent andlig frihet och sjelfständighet, ännu, till följd af sitt beroende af naturens vilkor, det gemensamt med naturen, att det är uppfylldt af tillfälligheter, för hvilka anden är mer eller mindre främmande. Den stora historiska tilldragelsen är genomflätad af en mängd oväsentliga, episodiska händelser, beroende af yttre omständigheter, individers nycker, oförstånd och vrånghet, hvilka hvarken väsentligen bidragit till eller väsentligen förhindrat realisationen af den hufvudsakliga idé, som ligger till grund för den historiska handlingen. Sådana episodiska tillfälligheter stå qvar inom häfdateckningen, ehuru de äfven der kunna och böra träda i skuggan; för konsten deremot, som icke afser tilldragelsens sanning, utan företeelsens skönhet, äro de icke allenast oanvändbara utan rent af hinderliga, då de endast bidraga att fördunkla, förvirra och nedtynga den idéens totalbild, som den har för ändamål att framställa. Alla hjeltedikter, som sökt att steg för steg med häfdatecknarens trohet följa krigshändelsernas gång, hafva misslyckats; Homerus och Tasso hafva förfarit på annat sätt: de hafva begränsat och rensat sitt ämne. Aristoteles har i sin poetik yttrat förträffliga tankar öfver denna fråga.

Oss återstår ännu att besvara den frågan, huru konsten genom sina särskilda arter förmår göra sig till godo den naturliga skönheten i dess särskilda manifesta-

tioner såsom makrokosmisk, mikrokosmisk och historisk skönhet? Vi taga här endast de bildande konsterna samt poesien i betraktande. Musiken lemna vi af helt enskilda skäl å sido. Icke derföre att vi ej tro att äfven den kan få rum vid den allmänna fördelningen, men vi känna den alltför otillräckligt för att våga anvisa den en bestämd plats. Vi förmoda dock, att den, såsom väsentligen ett uttryck af subjektiv känsla, måste taga sin egentliga plats jemte den lyriska poesien på det mikrokosmiska området, ehuru den, liksom lyriken, väl torde sträcka sig derutöfver *).

Bland de bildande konsterna är arkitekturen företrädesvis den makrokosmiska konsten. Den har universum sjelft till sitt ideal, nemligen universum så vidt det gudomliga innebor detsamma. Konstnärens iakttagelse öfver makrokosmen gifver honom vid handen att inom verlden finnes mycket, som synes oregelbundet och tillfälligt, och som följaktligen icke kan stå i harmoni med den gudomliga anden i universum. Han bortser då ifrån detta och uppsöker det, som står i öfverensstämmelse med hans eget förnuft, hvilket måste vara likartadt med det allmänna (gudomliga) förnuftet i universum. Detta förnuftmässiga i universum är hvad han tillegnar sig: han tillegnar sig de allmänna lagar, som göra sig gällande i universum, och tillämpar dem i

*) Zeisings uppställning af konstarterna ur denna synpunkt är för oss ej rätt klar (Zeising, § 503). En väsentlig invändning torde kunna göras emot det, att han räknat poesien bland de blott akustiska konstarterna. Den verkar visserligen till en viss grad genom språkets välljud för örat, men den verkar väsentligen genom de bilder, som den frammanar för föreställningen, hvilka rätt väl kunna vara af optisk eller mimisk art. Det är den konstart, som ej omedelbart påverkar det yttre sinnet. Den är till den grad litet akustisk, att äfven den döfve kan njuta den. Ej heller hörer den uteslutande till de historiska konstarterna, ty den är i stånd att framställa både makrokosmisk och mikrokosmisk skönhet, hvilket vi skola söka att visa.

sin konst (enhet i mångfald, symmetri, proportionalitet o. s. v.).

Inom makrokosmen återfinner man förebilderna för arkitektens skapelser. Himlahvalfvet efterbildas genom takets kupoler, skogen genom pelare- och kolonnraderna med deras palmlika utbredning mot höjden eller deras löfverk; golfvets mosaikprydnader synas ofta ämnade att återgifva en bild af markens blomstermatta. En sådan efterbildning finner man visserligen endast i den högre byggnadskonsten, i synnerhet tempelbyggnaden; den lägre nöjer sig med tillämpningen af universi allmänna abstrakta lagar.

Den makrokosmiska skönheten kan äfven framställas af målarkonsten genom sjö- och landskapsstycket, då detta åsyftar att återgifva naturens elementariska lif i ljuset, luften, vattnet, elden, jordbildningen och jordens alster. Vi hafva redan vidrört denna punkt och sett, att landskapsstycket stundom kan vara af så helt och hållet makrokosmisk beskaffenhet, att det kan umbära djuriskt och menskligt staffage. Att arkitekturmålningen företrädesvis hör hit faller af sig sjelft. Äfven poesien kan, såsom beskrifvande, uttrycka denna art af skönhet.

Bland de bildande konsterna är skulpturen företrädesvis den mikrokosmiska konsten. Menniskan, såsom den högsta mikrokosmen, är dess egentliga förebild, och dess uppgift är att framställa den menskliga individualiteten såsom skön individualitet. Skulpturen skapar också gemenligen blott enstaka bilder. När den frambringar grupper, gör den det vanligen för arkitektoniska ändamål till prydnader i frontonfält, nischer, altaren o. s. v. I haut- och basreliefen går den utom sin egentliga sfer och nalkas målarkonsten. — Jemte den menskliga gestalten är det endast de ädlare djurgestalterna, som kunna blifva föremål för skulpturens behandling. Så är hästen menniskogestalten följaktig i

en *statue equestre.* Fristående djurgestalter, såsom t. ex. det här ofta förekommande lejonet, tjenar vanligen makrokosmiska ändamål såsom arkitektoniska ornamenter. (Lejonen vid slottet i Stockholm, lejonen på det påfliga grafmonumentet i St. Peter, de Byzantinska hästarne i Venedig, metallsvinet i Florens o. s. v.) Lägre djurarter nedsjunka här till blotta attributer eller symboler. (Ormen kring Hermes staf, ödlan på den Mediceiska Venusbildens fotställning o. s. v.)

Äfven denna art af skönhet förmår målarkonsten tillegna sig, då den i porträttmålningen framställer den enskilda menskliga individualiteten såsom sådan, såsom handlingslös och hvilande i sig sjelf. — Stillebens-stycket, frukt- och blomstermålningen sväfva på gränsen mellan makrokosm och mikrokosm, och torde, efter sin särskilda beskaffenhet i hvarje särskildt fall, kunna hänföras till den ena eller andra arten af det skönas manifestationer. — Äfven för poesien är detta område icke alldeles främmande. Lyriken kan, såsom subjektiv känsloutgjutning, såsom yttre återklang af individens inre lif, stundom lifligen uttrycka det sköna i den mikrokosmiska tillvarelsen.

Bland de bildande konsterna är målarkonsten företrädesvis den historiska. Af dess arter höra hit genremålningen, jagtstycket, bataljstycket, och i allmänhet hvad som kallas historiemålning, såsom framställningen af mensklig handling vare sig på lek eller allvar. Det är här mindre fråga om att framställa det sköna i individualiteten, än det sköna i situation, i kollision, i handling, det karakteristiska och uttrycksfulla så i grupper som i individer. Här kunna det komiska och det tragiska jemte det rent sköna göra sig väsentligen gällande. Såsom exempel på det rent sköna i den historiska målarkonstens framställningar kunna anföras Transfigurationen, Sixtinska Madonnan; såsom exempel på det tragiska: S. Lorenzo, S. Sebastian och andra martyrier;

på det sublima: Yttersta Domen i Sixtinska kapellet; på det komiska: Teniers bonddansar och andra nederländska genrestycken o. s. v. Alla modifikationer af det sköna göra sig gällande på detta rika fält.

Här är också det egentliga fältet för poesiens verksamhet. Då tiden är den tillvarelseform, i hvilken poesien väsentligen rörer sig, så följer att handlingen och successionen af handlingar är det egentliga föremålet för poesiens behandling. Epos och dramat röra sig, det sistnämnda uteslutande, med menskliga handlingar; men äfven lyriken bemäktigar sig dessa handlingar och bearbetar dem på sitt sätt för känslans uppfattning af dem eller förståndets reflexion öfver dem. — Såsom vi förut yttrat, söker äfven understundom skulpturen att återgifva den historiska skönheten genom gruppen och reliefen, men den gör det blott ofullständigt, då den, bunden af det tunga och färglösa materialet, blott svagt kan uttrycka det inre själslif, som är handlingens källa och grund.

På sådant sätt nalkas konsten öfverallt naturen för att idealisera den. Det gifves intet skönt naturföremål, som konsten icke kan ytterligare försköna, då den derifrån frånsöndrar det som icke är skönt deri och endast behåller dess skönhet, det sköna skenet för sig; men så finnes å andra sidan ej heller någon konstskapelse, som konsten icke lånat från naturen, såsom förebild, antingen såsom yttre natur eller såsom den naturliga andens utvecklingshistoria. Till den grad är konsten beroende af naturen, den rent andliga skaparkraften hos menniskan af den naturliga, redan förhandenvarande skapelsen. Den idé, efter hvilken konstnären bildar sitt verk, är icke blott hans egen, den tillhör universum, och har redan der varit formbildande, innan konstnären der upptäcker och igenkänner den. Den är allmän: den lefver

i universum och i alla förnuftiga varelser, hos verldsanden och den individuella anden. Konstnärens uppgift är blott den, att framställa den i dess renhet, så mycket som möjligt befriad från all materie och från den yttre naturliga tillvarelsens oväsentligheter, tillfälligheter och brister.

Den sköna konstskapelsen blifver derigenom på en gång renare och varaktigare än den sköna naturföreteelsen. Fullkomligt ren och evigt varaktig kan den likväl icke blifva. Ty den enhet af idé och yttre företeelse i ett enstaka föremål, som det sköna konststycket skall innehålla, innebär i grunden en motsägelse, som omsider öfvergår till förstörelse: den är blott skenbar, är ett sken. I det sköna naturföremålet, der den yttre företeelsen ännu har fullt sjelfständig existens, är enheten långt lösare och vanskligare än i det konstsköna. På en förändring i belysningen kan ett helt landskaps skönhet bero. Växtrikets skönhet beror af årstiderna, den djuriska och menskliga verldens på ungdom och ålderdom, helsa och sjukdom, lif och död. Men äfven det konstsköna delar till en viss grad denna förgänglighet, så vida det behöfver ett material för att deri uppenbara sig, hvilket måste vara underkastadt materiens allmänna förgängelse. Detta gäller i synnerhet den bildande konstens alster. Den präktiga tempel- eller slottsbyggnaden frätes småningom af tidens tand, faller i ruiner, öfverdrager sin ålderdomsbräcklighet med en ungdomlig och frisk vegetation och faller tillbaka till naturens makrokosmiska lif, inom hvilket den i det naturliga eller konstgjorda landskapet gör ett sorgset, ett tragiskt intryck — tills den slutligen sammanfaller till en betydelselös grushög. — Den plastiska gudabilden vittrar efterhand genom seklerna och återgår till den blotta materien; den sköna målningen mörknar med hvarje år, till dess slutligen gestalterna upplösa sig till en oredig massa, som intet öga urskiljer. Färgmaterien förduustar,

linneduken multnar. — Men äfven vitterheten, så evinnerlig den kan synas, har dock sina naturvilkor, hvaraf den är beroende. Språket, dess material, ehuru ideellt det är, kan förändras, så att det efter tusental af år med svårighet, stundom icke alls, begripes af efterverlden; det kan till och med utplånas från jorden. Äfven de olika opinionerna, den olika smaken under århundradens lopp kunna bestämma öfver ett poetiskt konststyckes varaktighet eller vanskiighet. Öfver denna det enskilda sköna föremålets förgänglighet får man trösta sig med evigheten af det sköna sjelft, af idéen, som aldrig skall upphöra att frambringa evigt nya gestalter.

NÅGRA DRAG

TILL BESTÄMMANDE AF

DEN MODERNA ROMANENS KARAKTER.

(UR «INTELLIGENSBLADET», 1844.)

Romanen är, har man sagt, vår tids epos. Det är, plägar man tillägga, också ett epos derefter. Romanen är emellertid det slags poesi, som i våra dagar möter den största uppmärksamhet: nästan ser det ut som om menniskoslägtet ledsnat vid den formstränghet i konst, som utmärker antiken och som ännu till en viss grad bibehåller sig inom poesiens öfriga delar. Den yttre harmoni, som utmärker ett genomarbetadt konststycke, eger i sig något idealiskt, som afskräcker massan att med förtrolighet närma sig detsamma. Romanen deremot med sin obundna form är ett slags medelväsende mellan prosa och poesi, låter lifvets yttre verklighet bibehålla sin giltighet såsom existerande, äfven i de fall, då den fiendtligt riktar sig emot dess berättigande, tager realiteten såsom den är, äfven der den tenderar att upphäfva densamma, är, om så får sägas, ej konstaristokratisk nog att icke såsom en jemnlike inträda uti och känna igen sig bland lifvets vanliga förhållanden. Derföre tilltalar den äfven allmänheten på ett mera familjärt sätt och blifver snarare dess gunstling, än dessa renare konstgestalter, hvilkas strängt förnäma drag man snarare beundrar än fattar tycke för.

Man säge om romanen hvad man behagar — och man säger och skrifver ofantligt mycket derom — den är en makt i tiden. Den kan blifva fruktansvärd såsom alla makter: hvilket beror på i hvad riktning den företager sig att verka. Huru den blifvit en sådan makt, derom kunde mycket ordas: huru den, ifrån att hafva varit en ultraaristokrat, nu kommit att nedlåta sig ända till att drifva sitt spel bland populacen, och ej sällan

inlåta sig till och med i «*demagogische Umtriebe*», detta förklaras måhända enligt samma lagar, som chevaleriet, dess gamla grundmotiv, i sin egen upplösning följt; huru den slutligen tillvunnit sig en så oemotståndlig inflytelse på *profanum vulgus*, att den efter behag, som en fulländad demagog, både väcker och stillar deras känslor, dertill hitta vi i hast icke på en bättre grund än den borgerliga uppsyn, hvarmed den uppträder i lifvets alla hvardagskretsar. Det faktiska är emellertid att romanen nu med sina tusende läse- och lånbibliotheter, sina tusen sinom tusen volumer kastat sig öfver den bildade verlden med en eröfrares hela energie. Om det är en Attilas eller Alexanders, derom äro meningarna ännu icke ense.

Ingenting är vanligare än att man skrattar åt, förlöjligar romanerna — dock är det ännu vanligare att man läser dem. Man protesterar mot romanens herravälde och underkastar sig det i tysthet. Man erkänner icke längre de motiver, som drifva det romantiska konsthjulet: kärleken, äran, den subjektiva sjelfständigheten o. s. v.; men man kan ändock icke neka dem ett lifligt intresse. Visserligen gifvas menniskor som aldrig läsa romaner; men dessa äro som oftast så radikala, att de förakta allt hvad konst heter och göra följaktligen just genom sin ensidighet denna sin protest vanmäktig: de skola icke förmå att rubba tron på romanens gudomliga natur ens hos den menlösaste kammarjungfru. Dem kunna vi således lemna ur spelet. Och de öfriga klandrarne — de läsa ju tillika och upphäfva derigenom all kraft och verkan af sitt klander. Skrattarne äro farligare — och vi skola i sinom tid söka att — åtminstone i vissa fall — taga damernas käraste tidsfördrif i försvar mot deras anfall. Det vore illa om detta det täcka könets mest allmänna — ej blott förströelse utan äfven — «bildningsmedel» skulle kunna rättvisligen dömas till pris åt sarkasmen.

Romanen saknar icke anor. Den älskvärda romanläsande allmänheten torde icke hafva tänkt på att verkligen en viss gemensamhet förefinnes mellan den bildade sysslolöshetens gudomlighet, romanen, och något så pedantiskt, som latinskt språk och romersk litteratur. Detta gemensamma är dock nästan ingenting annat än namnet. Beklagligen kunna vi ej neka att benämningen roman verkligen härleder sig af Roma. Romanens ålder går nemligen tillbaka ända till den tid, då de ny-romaniska språken ännu voro inbegripna i mödan att arbeta sig lösa ur det klassiska tungomålet. «*Lingua Romana*», mellanlänken mellan de moderna Sydeuropeiska och det forn-romerska språket, var romanens första tungomål, — så vida man nemligen icke vill upptaga de milesiska fablerna med i romanlitteraturens stamträd. Som bekant är visade den fornklassiska litteraturens epigoner vägen för de nyare till detta slags dikt. De allraförsta romanerna skrefvos väl, så vidt man känner, på grekiska språket, och den byzantiska litteraturen saknar icke dylika konstalster af temmeligt värde. *Heliodorus* eger ännu beundrare, och framkallade på sin tid en mängd imitatorer på samma sätt som ännu i våra dagar plägar tillgå. Men dessa grekiska fabelberättare rörde sig inom en sfer, som snart förlorade sitt intresse, tillhörde en verldsåskådning, som, uppgången ur den antika, väl närmade sig det kommande tidehvarfvets, men dock snarare kan betraktas såsom en aftonrodnad af det fordna, än en gryning till det blifvande. Kärleken spelar i dessa berättelser visserligen sin roll, dock icke i den sublimerade gestalt, hvartill den genom chevaleriet framdeles lyftades. Detta chevaleri, denna ridderlighet, denna abstrakta ära, denna verldstrotsande och verldsstormande sjelfständighetslystnad, i den besynnerligaste förening med en lika flack och halsstarrig trohet och *loyauté*, denna vidunderliga äfventyrlighet utgör medeltids-romanens — den egent-

liga romanens — lifselementer. I dessa elementer röra sig alla de vidunderliga berättelserna om **Carl** den store och **Haimoniderna, Konung Artus** och **Riddarne af Runda Bordet, Robert le Diable** och **Richard sans peur,** — dessa elementer äro de, som omsider funno sin upplösning i *Ariosto's* och *Cervantes'* djupa ironi och *Shakspeare's* haltfulla humor.

Romanen, sade vi, är den nyare tidens epos. Under medeltiden bibehöll den äfven länge genom sin bundna form en erinring om den antika hjeltedikten. I likhet med denna torde den äfven ofta háfva blifvit föredragen med sång och musik. Det var först senare som den emanciperade sig till den friare gestalt, som den prosaiska formen erbjuder. Romanen var under sin egentliga blomstring ett nationalepos, lefde på folkets läppar och upptog dess hela intresse, så vida folket den tiden hufvudsakligen utgjordes af ridderskapet och deras krigiska följen, och tidens intresse då hufvudsakligen låg i det ridderliga äfventyret. Det var en tid af oro och oreda: det var den nya samhällsförfattningens, den moderna verldsåskådningens våldsamma genesis. Ett samhälle, grundadt på principen af den förnuftiga varelsens frihet endast för dess förnuftighets skull, var för de gamla lika okändt, som begreppen om personlig ära, uteslutande kärlek, ridderlig tapperhet och tro. Medvetandet om dessa föremål utvecklades ur kristendomen, och gör sig i sin första ensidighet gällande under de tidehvarf, hvilkas poetiska häfdateckning riddar-romanen är. Med chevaleriets upplösning återfördes alla dessa motiver till sitt sanna väsende, tillbakavisades från sin äfventyrliga excentricitet: de hade vunnit sin seger och sitt erkännande, och med detsamma aftog deras öfverretade energie: de måste jemte sig upptaga och tolerera andra och lika berättigade makter. Det objektiva i samhället, det utmärkande för den antika verlden, började, hittills undertryckt, återtaga sin rätt, och upptog

så småningom i sig chevaleriet, betydligt modifieradt, såsom ett ännu vigtigt, likväl ej undertryckande moment — och grundlade gemensamt med detta den moderna verlden. Romanen var emellertid beröfvad sitt fordna innehåll.

Grunddraget i all episk dikt, följaktligen äfven i romanen, är heroism. Dennas väsende är en viss sjelftillräcklighet. Den tillhör all ynglingaålder så i slägtets som i individens lif. Man hörer ofta omtalas, huru hjelten sjelf «skapar sin verld» «med sin Norna och sitt goda svärd», och vår förståndiga tid kan ej skratta sig mätt åt dylika slyngelårs-fantasier. De ega ändock sitt alltför vigtiga innehåll, och den yngling, som icke haft sådana sanndrömmar, blef aldrig en fullfärdig man, lika litet som det folk, hvilket icke genomgått sin heroiska uppfostringskurs, någonsin grundlade en mäktig stat. För utvecklingen af det heroiska hos individen måste dock förutsättas sådana förhållanden, som lemna tillräckligt utrymme åt hans sjelfständighets-, frihets- och skaparbegär: heroismen rymmes icke inom det ordnade samhällets fasta, en gång för alla bestämda gränser. Derföre kastade de antika skalder, som tillhörde den utbildade republikens period, sin diktande fantasi tillbaka på sagohjeltarnes tidehvarf, — derföre känner sig äfven i våra dagar den romantiska dikten så hemmastadd bland medeltidens oregelbundna, fria, fantastiska skepnader. — Men här kan frågas: först, om heroismen verkligen är och måste vara romanens grundväsende äfven i vår tid, och sedan, om verkligen denna heroism icke kan ega sin plats inom nutidens förhållanden?

Att det slags heroism, som låg till grund för Achillevs' långvariga vrede emot sin förman, emedan denne undanhöll honom hans rättmätiga segerbyte, hans älskade slafvinna, — eller den heroism, som fordom dref den äfventyr-sökande riddaren kring land och rike för att strida för sin älskarinnas skönhet, utan annat ända-

mål än ådagaläggelsen af den egna chevalereska tapperheten och styrkan, icke längre kan utgöra ett giltigt motiv för den poetiska handlingen i våra dagar, är lika säkert som att vår tid icke mera frambringar en Iliad eller en Amadis af Gallien. Men heroismen kan tagas mera vidsträckt, mera humant. I romanen är handlingen en hufvudsak, för att ej säga hufvudsaken, och till densamma hörer, så vida den skall hafva esthetiskt intresse, en viss grad af individuell sjelfständighet — den skall vara en fri produkt af ett så eller så karakteristiskt bestämdt subjekt. Denna subjektets sjelfständighet, som i handling górer sig gällande, är den heroism, som återstår och väl alltid måste återstå romanen. Det är visserligen nu icke längre fråga om att ur eget bröst, ur eget godtycke skapa sin verld, och beherrska sitt öde, utan frågan är om det nästan ännu mera intresserika att bland samtidens alla fixerade förhållanden tillkämpa sig en plats för sin egen öfvertygelse, sin egen inre verld, sitt eget ideal, dock så att de förra icke derigenom rubbas — det vill med andra ord säga: att småningom så utveckla sitt ideal, att det låter sig inpassa uti det förhandvarande, hvilket åter ingenting annat är än att underordna sig det förnuftiga bestående. Detta underordnande går icke på en gång, det eger sina grader, blifver blott småningom en insedd och godkänd nödvändighet, och utgör med sin steg för steg försiggående utveckling individens uppfostran för verlden, för tiden och evigheten. Ehuru producerande sig genom handling, är det dock en öfvervägande passiv heroism, som ligger häri. Den slutar med subjektets besegrande — men det är tillika i detta nederlag, som subjektet finner sitt sanna sjelf, sin sanna frihet. De idealer, med hvilka ynglingen gick ut i verlden, och för hvilka han der ville kämpa, hafva icke gått förlorade: han har endast jemte dem erhållit något annat, som han från början försmådde, han har emottagit i konkret, lefvande

gestalt hvad han medförde såsom en abstrakt, innehållslös töckenbild: han har medtagit sina idealer in i lifvet, d. v. s. han har gifvit dem lif och verklighet. — Det gifves i allmänhet ingenting ytligare än denna reflexionsdryga, hjernlösa vishet, som förlöjligar ungdomens idealer, hvilka dock i sjelfva verket ega ett vida förnuftigare innehåll än hela denna anspråksfulla vishet. Dessa idealer skola nog småningom finna en verklighet att göra lefvande: men denna vishet, denna prosaiska klokskap, denna hvardagsverklighet eller verkliga hvardaglighet, hvarom den platta erfarenheten vet så mycket att förmäla, saknar hvarje flägt af den anda, utan hvilket intet lif gifves.

Ty denna förståndighet har i sjelfva verket endast sett den flacka utsidan af lifvet, hvilken den fattat såsom det hela. Det är derföre i sanning en lycka att ungdomen så sällan följer de råd, som denna erfarenhet så frikostigt erbjuder densamma. Det lider intet tvifvel, att meranämnda verldserfarenhet till punkt och pricka känner huru det tillgår i verlden, att dess förhållanden äro så och så beskaffade; men frågan hvarföre — och detta är ju all ungdoms fråga — lemnar den, såsom öfverflödig, obesvarad, och desto säkrare, ju djupare syftningen med denna fråga går. En erfaren man har en son, som använder tid och penningar heldre på nöjen, esthetiska och andra grillfängerier, än på inhemtandet af «nyttiga» och «solida» kunskaper: den erfarne mannen förehåller honom detta och söker på grund af sin erfarenhet inpregla i honom, att han på det sättet aldrig kommer fram i verlden, ingenting kommer att blifva, ingenting att ega. Att detta blifver följden, det vet den erfarne — men hvarföre det med rätta blifver så, derom gifver han ett för ynglingen alltid otillfredsställande besked. Att han med denna predikan ingenting skall uträtta blifver slutligen för den erfarne mannen en ny erfarenhet att lägga till de öfriga. Han är

olycklig nog att ega en son, som slår sig på poesi: hvad skall den arme erfarne mannen göra? Han vet mycket väl att poesien till ingenting duger, är ett tomt munväder, som på sin höjd har liten framgång hos småmamsellerna i staden och på landet; han ser tydligen att hans son på den dieten skall komma att svälta ihjel. Han har sagt honom det så säkert hundra gånger som en; men utan påföljd. Den unga mannen tänker hvarken på embete eller mat, han låter sig icke afskräcka af utsigterna till lönlöshet och hunger. Och det är ju naturligt. Han förstår sig icke på sådana argumenter. De ligga icke inom hans tankekrets. Men tänk, om den erfarne hade haft en erfarenhet, nog djup, för att angripa honom med hans egna vapen, ingå på hans idealer och hålla dem i lefvande afskräckande gestalt för hans ögon. Om han stegrat hans böjelse genom att visa honom poesiens gudom i hela dess kolossala skönhet, och dymedelst tvingat honom till en ansträngning, hvarigenom han antingen svingat sig upp till dess höjd och blifvit åtminstone stor i sin olycka, eller fallit tillbaka i stoftet med full insigt om otillräckligheten af sina krafter? — En erfaren man är vän till en yngling, som är lycklig i sin första kärlek. Den erfarne skrattar naturligtvis deråt. Han har gudbevars sjelf, för många år sedan, genomgått denna skärseld: han känner den första kärleken och vet att den icke leder till något mål: han känner qvinnorna och vet om dem en hel hop saker, hvaråt han endast egnar ett hemlighetsfullt löje. Evig kärlek! Qvinnodygd! hvilka barnsligheter! — Vi afundas den erfarne denna sjelftillförsigt, som dock måste vara en lycka att ega. Hans vän, ynglingen, tror honom kanske — eller tror honom icke, hvilket ändå är mycket bättre. Ty ynglingen känner inom sig, hvad den erfarne mannen icke anar, en visshet derom, att hans idé om menniskodygd — låt vara att den icke funnes till i vida verlden — hans tro på den första kär-

leken — låt vara att den icke slutar med äktenskap — ändock är af en långt högre realitet än den förståndige vännens alla iakttagelser på den menskliga svaghetens gebit.

Ja, den vanliga verldserfarenheten är den mest prosaiska prosa i lifvet. Den tror sig hafva gripit verkligheten, hafva genomträngt tingens väsende, derföre att den står der med verklighetens kadaver, med tingens tomma skal i sin hand. Den har med sin grofva vidröring klämt anden ur lifvets mångfärgade colibri, och afplockar dess fjädrar för att kunna berömma sig af att hafva grundligen studerat hemligheten af deras färgspel. Den har med våldsam manipulation dödat menniskohjertats blyga sensitiva, och påstår med orubblig tillförsigt att, vissnad såsom den nu är, den företer sin verkliga gestalt. Sådana halfmenniskor hafva intet öga för konstens skönhet, intet öra för diktens ljud, — de hata det romantiska, ehvar det finnes: de äro inga hjeltar hvarken för dikten eller lifvet.

Men hafva då dessa verldskloke orätt i allt? Långt derifrån. De hafva rätt, så till vida som de kämpa för verklighetens sak; ty idealet utan verklighet är, såsom de riktigt anmärka, ett hjernspöke. Men de hafva orätt deri, att de uppställa en abstrakt, en falsk verklighet mot idealet, en ensidighet och dertill en lägre ensidighet mot ensidighet, att de förneka idealets verklighet och verklighetens idealitet; att de i idealet icke förmå att skönja en verklighet, lika litet som i verkligheten en idealitet. De taga de båda sidorna särskildt, förklara den ena för en dröm och den andra för uteslutande giltig; likasom ungdomen å sin sida, ehuru reflexionslöst, äfven skiljer dem, dock med bibehållande af öfvertygelsen om möjligheten att dem förena. Båda dessa ståndpunkter äro abstrakta, falska och ensidiga: dock med den väsentliga skillnad, att den ena, ungdomens, idealernas, känner behofvet af konkretion, af

sann, lefvande verklighet; den andra, erfarenhetens, reflexionens deremot känner sig fullkomligt *à son aise* med det platta förhandvarande. Så mycket om ungdomens idealer och deras vedersakare.

Den moderna heroismen är, såsom sagdt, af en öfvervägande passiv karakter. Den är i de flesta fall ett underordnande. Ynglingen inträder med sina idealer i verlden, d. v. s. han uppträder mot verlden med en negation — en negation af dess bestämda, först i ögonen fallande positiva makter. Det är hans rätt såsom förnuftigt väsende; ty han har icke lärt sig inse deras giltighet och utan denna insigt behöfver han icke erkänna dem. Slutet blifver oftast att han måste underkasta sig dem, icke tvingad såsom slafven, ty slafven är ingen heros, och slafvens underkastelse är ingen heroism, utan såsom den frie mannen, med en efter genomgångna strider, segrar och nederlag dyrköpt insigt af det förnuftiga, som ligger i verkligheten, och det nödvändiga, som ingår i friheten. Detta är hans sjelfgjorda uppfostran: hans till medvetande mognade vetande. Det ligger i detta ungdomsäfventyr — och hvarje bättre begåfvad individ har i mer eller mindre mån genomgått det — rikt ämne för konstnärlig behandling. Frågan är endast att äfventyret uppfattas i sin sanna betydelse, att kollisionerna framställas mellan verkligt berättigade makter, att det slutliga resultatet otvunget följer ur karakterernas och handlingarnas förutsättningar. Öfver slutet af ett dylikt äfventyr kommer som oftast följaktligen ett flor af resignation att utbreda sig; — hjelten finner sig i sitt öde, blifver såsom andra menniskor och uppgifver, såsom det heter, sina idealer. Af hvad beskaffenhet i sjelfva verket detta uppgifvande är, hafva vi i det föregående visat. Vi skulle tro, att en hufvudsaklig svaghet hos den nyare romanen just ligger i den skefva och abstrakta uppfattning af idealet, hvarigenom detta göres till en luftbild, som ingen verklighet förmår

att vinna, till en godtycklig tankegestalt, hvilken, lik arfsynden, åtföljer all ungdom och slutligen, lik en Ganymedes, ryckes ur dess armar upp till Olympen. Deraf ock hela detta resignationsväsende, denna gråtfärdiga betryckthet i många af den romantiska fantasiens bilder. Men sådant är icke idealets väsende, rätt fattadt, och det enda äfventyr, som numera anstår detsamma, är det slags kollision med verkligheten, hvarigenom de ömsesidigt foga sig efter hvarandra. Ty det verkliga, i sin sanning, är väl ändock till slut det förnuftiga, och det förnuftiga är, från konstens sida, ideal. — Men verklighet har en vidsträckt betydelse, och om det tages, såsom ofta sker, i samma mening som det bestående, det tillvarande, så bekänna vi oss vara långt ifrån att tillerkänna detsamma uteslutande förnuftighet. I sina kollisioner med den förnuftiga verkligheten, d. v. s. med det förnuftiga i det bestående, är den romantiska heroismen öfvervägande passiv; — men den kan äfven antaga en aktiv karakter, när den nemligen riktar sig emot det blott och bart och utan förnuftig giltighet bestående.

Med denna falska verklighet, denna förnuftslösa realitet kolliderar den romantiska heroismen på ett öfvervägande aktivt sätt. Det är då icke längre fråga om ett underordnande, utan intresset hänger nu vid den framgång, hvarmed den subjektiva viljan förmår att göra sig gällande emot de hinder, som en vrång verklighet lägger i dess väg. Det är, säger man, förnuft i verkligheten; men icke subjektivt utan objektivt. Der detta objektiva förnuft förefinnes, der måste det subjektiva foga sig derefter, men der föråldrade missbruk, häfdvunnen osedlighet, laggiltigt betryck intagit det förnuftigas plats och tillegnat sig dess anspråk, der uppträda idealerna fiendtligt, offensivt, reformatoriskt emot den andelösa yttre tillvaron, den sanna verkligheten emot det falska skenet. Äfven här kan utgången lända

till det beståendes seger; men man finner att den poetiska handlingen i detta fall, den må nu vara tecknad med aldrig så stor konstnärlig talang, likväl faller inom prosans och det vanliga hvardagslifvets område, och följaktligen, med allt sitt intresse för öfrigt, likväl måste sakna det esthetiska intresse, som är oskiljaktigt från hvarje sannt konstverk. Sådana skildringar, särledes under tider af inre gäsning, äro icke ovanliga. Man finner en grym njutning uti att bevittna huru den mäktige förtryckaren skons- och strafflöst våldför den värnlösa oskulden, det dygdiga armodet, hvarvid dessa ingen annan tillflykt ega, än hoppet på en hämnande och belönande försyn i en kommande verld. Men dessa sedemålningar, dessa «Så går det till i verlden», äro endast sönderslitande, vidriga och tråkiga daguerrotyp-bilder af den prosaiska verkligheten, utan inre lif och ändamål, utan esthetisk färg och must. Härmed är dock icke sagdt att hvardagslifvet måste bannlysas från konstens gebit; men det måste der framstå i en annan dager, hvarom vi snart skola tala.

Af ofvannämnde reformatoriska tendens äro de romaner, hvilka i våra dagar väcka det största uppseendet och utan tvifvel äfven förtjena en öfvervägande uppmärksamhet. Till dem räkna vi de flesta arbeten af den nya fransyska skolan; *Dickens'* samt andra engelska romaner höra äfven dit. Romanen har blifvit ett fält, på hvilket man tagit sig före att ikläda samhällets, kyrkans, sedlighetens, religionens vitalfrågor den romantiska torneringskostymen, för att låta dem der utkämpa sina strider. Tiden låter sig icke längre nöja med herdars och herdinnors kärleksjoller, rika arftagares och fattiga prestdöttrars grymma anfäktelser och alla de öfriga gamla roman-stereotyperna; ja, den historiska romanens ridderliga äfventyr hafva äfven förlorat sitt behag. *W. Scott* läses snart nog lika litet som *Aug. Lafontaine.* Emellertid har man en gång fått smak på

både ridderlighet och äfventyr; — men det är i samtiden, midt i det civiliserade tidehvarfvets ordnade förhållanden, som man vill se bedrifterna utföras. Tidens «stora frågor» hafva till den grad bemäktigat sig alla sinnen, att äfven de åt förströelsen, åt den esthetiska njutningen egnade stunderna måste tillbringas bland deras i konstens färger uppdragna bilder. Man har sin förnöjelse att se huru en *Eugène Sue* reorganiserar samhället och spelar försyn bland dess missförhållanden, huru en *George Sand* paralyserar familjen och spelar rollen af den moderna äktenskapsdjefvulen. Visserligen tycker man att mycket af detta slag kan vara förfärligt, hemskt och omoraliskt, emellertid läser man och lefver med hela sitt intresse inom kretsen af dessa frågor.

Man kan här tveka, huruvida icke konsten vid behandlingen af sådana ämnen trädt utom sin egen sfer, fallit vetenskapen i embetet, och blifvit prosaisk. Deremot kan anmärkas först och främst att vetenskap väl icke så alldeles är prosa — såvida med prosa menas idealets raka motsats —, ehuru visserligen derföre icke poesi, och vidare att poesiens sfer är nog rymlig för att i sig upptaga alla ämnen, som ega en substantiell halt. Det är endast nödigt att detta innehåll genomtränges af ande, idealiseras och hufvudsakligen uppfattas med afseende på dess skönhet eller icke-skönhet, hvarförutan det icke låter sig mätas med esthetisk måttstock. Nu eger likväl, såsom vi i det föregående yttrat, romanen den egenskap att liksom medla emellan prosan och poesien, hvarföre man icke torde alltför strägt få tillämpa konstens grundsatser på densamma. Romanen, i sin närvarande betydelse, torde snarast kunna anses såsom en i fantasien vunnen reflex af verklighetens bilder. Den afser icke att, i likhet med filosofien, uppvisa den rena tanken i dem, ej heller, att, såsom konsten i strängare mening, ur fritt skapande fantasi framställa rena skönhetstyper. Den gifver i de flesta fall verklig-

heten sådan den är, dock med den skillnad, att dess företeelser sammanställas till en organisk helhet, hvars enande centrum är ett lefvande subjekt och dess ändamål. Den sammanfattar i en bild den förnuftsnödvändighet, som endast delvis och fragmentariskt framträder i den hvardagliga verkligheten. Rätt fattad eger den endast de yttre gestalterna gemensamma med den yttre verkligheten, hvardagslifvet, hvaremot dessas innehåll och inbördes sammanhang blifver mera ideelt. Bilderna sammanhållas här af ett medvetande, då detta deremot i det yttre lifvet är splittradt på tusende händer; och det der sammanhållande är den för mängden omedvetna gemensamheten af förnuftiga ändamål. Då det förnuftiga i verkligheten framträder såsom objektivt, nödvändigt, ja tvingande, fatalistiskt; så visar det sig deremot i dikten såsom subjektivt, fritt, ja godtyckligt, fantastiskt, dock är det samma förnuftighet, den der i tanken sammanfaller till en. Romanen, såsom produkt af tänkande fantasi, är ett bemedlingsförsök mellan idéens och realitetens verld, ett försök att kasta idealet midt in i verkligheten eller att göra verkligheten ideell: deraf också den förtrolighet, hvarmed den närmar sig lifvets prosa. Romanen eger väl detta på sätt och vis gemensamt med poesien i allmänhet, ehuru dennas öfriga arter hålla sig mera strängt till idealet.

När således poesien i allmänhet och romanen i synnerhet till behandling upptager hvardagslifvets förhållanden, är det endast för att underlägga dem en andlig betydelse, göra dem genomskinliga genom idéens ljus. De blifva följaktligen såsom blott yttre företeelser upphäfda och ega sin giltighet endast såsom medel för yttringen af ett andligt lif. Detta tillgår antingen på ett positivt eller negativt sätt. På ett positivt sätt, när genom dem, med bibehållande af deras värde, konstnären uttrycker en subjektiv sinnesstämning af glädje, sorg, kärlek, frid o. s. v., såsom uti landskaps- och

genremålningen, samt den beskrifvande dikten; på ett negativt sätt, när i trots af dem, med totalt upphäfvande af deras sjelfbestånd, konstnären leker med sin subjektiva frihet och i dess öfvermod låter verklighetens företeelser tumla om hvarandra, endast för att producera sig sjelf med alla sina tillfälliga eller djupare sidor; såsom uti den humoristiska konstframställningen.

Inom denna krets rörer sig flertalet af de nyare romanerna, företrädesvis de, som tillhöra vårt eget fäderneslands litteratur. Vi hafva «Teckningar ur Hvardagslifvet», «Genremålningar» och en mängd titlar, som antyda en humoristisk behandling af det gifna ämnet; hvaremot riktningen till den ofvannämnda moderna heroismen hos oss ännu är ny och främmande. Af hvad värde dessa våra inhemska genreteckningar äro, hafva vi icke här att afgöra. Vi hafva endast velat ådagalägga att genren såsom sådan väl låter försvara sig; men att — då den är af öfvervägande subjektiv art — dess värde också hufvudsakligen måste bero mindre af det valda ämnets beskaffenhet än af konstnärens egendomliga sätt att uppfatta och behandla detsamma, hvarvid äfven hans större eller mindre talang kommer att blifva mera framstående än eljest. Men just i följd af den subjektivitet, som karakteriserar hela denna konstart, lemnas också ett fritt spelrum åt de så kallade sympathierna, åt den oresonerade fördomen mot eller med hos publiken, som finner konstverket för «skönt», för «snillrikt», eller för «gement», för «ohyggligt», utan att derför gifva annat skäl än att den tycker så; likasom konstnären å sin sida af den subjektiva riktningen kan förledas till en virtuositet, hvilken, som man vet, i våra dagar möter en hyllning, föga förmånligt vittnande om de respektiva allmänheternas sunda smak. Ty det är, i korthet sagt, virtuositetens karakter att sätta sig sjelf i första rummet, och konsten i det andra, se i sig sjelf ändamålet och i konsten medlet, underordna

det substantiella under det accidentella, ehuru grundsatsen för all verklig konst bjuder raka motsatsen. Virtuoserna äro i konsten, hvad Stuartarna och Bourbonerna voro i politiken: de representera konstens upp- och nedvändning och hafva till valspråk: «konsten, det är jag». Man har anmärkt att denna åsigt af konsten konseqvent leder till dårhuset, likasom den motsvarande politiska till guillotinen.

Vidare kan tilläggas en anmärkning, som visserligen konseqvent följer ur det föregående, men som dock torde tåla att närmare belysas. När konsten tecknar den s. k. verkligheten, gör den det icke för att framställa den sådan den är, eller för dess egen skull. Konsten skulle i det fallet göra sig ett alltför onödigt besvär, alldenstund enhvar har denna verklighet för sina egna ögon, och det i rikare gestalt än någon konst kan frambringa. Gör konsten det ändock, så afstår den ifrån allt annat intresse än det som fäster sig vid konstnärens tekniska talang. När konstnären således tager sig före att teckna ett landskap, så kan han visserligen hafva för afsigt att gifva en bild af verkligheten, välkommen för den, som icke haft tillfälle att se originalet: ofta finner man dock att de bästa landskapsstycken icke fullkomligt likna sina originaler och i synnerhet ofta ega ett uttryck, som man ej är i stånd att återfinna hos dessa. Detta kommer deraf att målningarna tillika och hufvudsakligen, de må nu vara kopior af verkligheten eller icke, framställa ett andeligt intresse, en sinnesstämning, en karakter. Trädet på detta landskapsstycke har icke rätt sin like i hela naturen: löfvets färg är för mörk, grenarnas ställning för fantastisk: det är som om der gömde sig en dryad under dess bark: — detta allt kommer sig deraf, att det icke står der för att föreställa ett träd, utan för att uttrycka en nyans af känsla, af andligt lif. Träd, såsom träd, ser man tillräckligt i skogen. — Detta porträtt föreställer ju den

och den store mannen. Men han har onekligen i verkligheten en vårta på näsan, som icke finnes på porträttet, och en vida grumligare hy än porträttet visar. Ja, så se då på den store mannens vårta, när ni råkar honom, och tag då en nöjaktig öfversigt af hans grumliga hy. Men uttrycket! Det är en tanke som ger dager åt bilden; man ser tydligen att porträttet tänker, och på samma sätt tänker äfven originalet. Det är obeskrifligen likt. Men förskönande, såsom alla porträtter. Och porträtterna göra alldeles rätt i att försköna. Det är just det som konsten har att göra. — Så förhåller det sig med alla teckningar af den hvardagliga verkligheten: denna eger för sig sjelf intet esthetiskt värde, utan erhåller det först genom det andliga skönhetslif, som talar genom den. På detta sätt kan konsten framställa hvardaglighetens mest burleska gestalter, endast den vet att framhålla den sida af skönhet, som äfven dessa ega.

ÄR VÅR TID POETISK?

(UR «TIDSKRIFT FÖR LITTERATUR». 1852.)

Ingen karakter är mera betecknande för den nyare fosterländska vitterheten än dess medelmåtta. Ingenting är också vanligare än att den kritik, som vill vara på en gång grundlig och sträng, vänder denna medelmåttighet till en förebråelse. Målsmännen för denna kritik äro ofta unga män, som icke sakna sina anspråk, men som göra sig skyldiga till det förhastandet, att i främsta rummet rikta dessa anspråk på andra. I sjelfva verket är det dervid oftast fallet, att den ena medelmåttan förebrår den andra dess medelmåttighet, allt i det tysta hopp, att den sjelf intager eller en gång skall komma att intaga en högre plats än medelmåttornas parterr. Vi neka ej att förebråelsen är grundad, vi tvifla endast på att den är förtjent. Visserligen heter det, att konsten ej tål någon medelmåtta, och theorien godkänner till en viss grad denna stränga regel. Men hvad säger vitterhetens historia derom? Den säger, att konsten, liksom all annan andlig verksamhet, tålt medelmåttan det ena århundradet efter det andra intill våra dagar, hvaraf man kan draga den slutsatsen, att den väl äfven framgent skall ådagalägga samma lofvärda tolerans. Sannt är, att medelmåttan icke plägar gå till odödligheten, att glömskan är dess svurne fiende, som förr eller senare söker och träffar sitt offer; men emellertid kan den stundom lefva länge nog och, hvad mera är, behandlas med en viss aktning af den litterära häfdateckningen. Men finner efterverlden sig hafva skäl att visa en så vacker tålsamhet — och den gör det ej af blott ädelmod eller vördnad för den gamla — så är det ju ingenting som hindrar samtiden att äfven gifva medel-

måttan dess rätt. Ty medelmåttan har nemligen en rätt äfven inom konsten, hvilket vi nu ej gifva oss tid att bevisa med annat än historiens vittnesbörd, som väl måste gälla, eftersom det står der såsom ett oafvisligt faktum. Konstens häfder minnas ej allenast Mich. Ang. Buonaroti, utan äfven Mich. Ang. Caravaggio, ej allenast Shakspeare, utan äfven Ben Jonson, ej allenast Bellman, utan äfven Wadman.

Vår mening är denna: att man kan erkänna medelmåttans tillvaro i vitterheten i allmänhet eller hos en vitter författare i synnerhet, utan att dermed mena en förebråelse, som man vant sig att anse esthetiskt mördande. Man bör kunna göra detta så mycket hellre, som en långvarigare erfarenhet och sjelfpröfning sällan förfelar att meddela äfven den anspråksfullaste den öfvertygelsen, att den ofta alltför fina, för oinvigda ögon knappt märkbara linie, som skiljer den utbildade talangen från det naturliga snillet, för den förra är, alla ansträngningar oaktadt, omöjlig att öfverstiga, då deremot det senare omedelbarligen och utan att sjelf veta deraf med ens befinner sig derinom. Man gör orätt att på talangen yttra anspråk, som den med bästa vilja i verlden icke kan uppfylla. Man bör ej fordra af den att den skall vara snille; ty den blifver det aldrig. Men, säger man, den kan då upphöra med sin verksamhet. Utan tvifvel kan den det, men saken är, att den ej behöfver det och följaktligen ej heller gör det. Det vackra bemödandet, den bildade smaken, den omdömesfulla eklekticismen hafva äfven sin rätt inom konsten, hvilket, såsom vi sagdt, konstens historia tillräckligt bevisar, och den sköna talangen har sin publik, som med bifall mottager dess alster. Sannt är, att den blotta talangens skapelser icke såsom snillets plötsligen såsom elektriska slag drabba hela nationer med hänförelse; deremot är det utmärkande för den sanna talangen att den, vanligen anslutande sig till de stora

snillena, kring hvilka derigenom skolor, cykler, bilda sig, på ett välgörande sätt bidrager att underhålla den särskilda esthetiska — och med detsamma äfven den ethiska och politiska — stämning, som nämnda snillen grundlagt. Under sådana epoker, då de skapande snillena äro sällsynta, bör man således vara tacksam för den efterskörd af konstnjutning, som talangerna erbjuda, och de sjelfva kunna gerna trösta sig öfver sin jemförelsevis underordnade ställning med sitt medvetande att inom det skönas område bidraga att i de stora föregångarnes spår utvidga gränsorna för den andliga frihet, utom hvilken all kultur är ett ord utan innehåll. Och pekar man fingret åt dem derföre, att de i sin flygt ej nå sångens höga svanor, så kunna de med herr Silfverstolpe gerna utbrista åt fingerpekarne sjelfva, de kritiska medelmåttorna*):

Och om vi ej få svanehull,
Confratres, Consorores!
Så bli vi gäss för nyttans skull,
Och sången klinge ur vår mull:
«Interstrepit anser olores!»

Men äfven utom detta skäl till skonsamhet mot den aktningsvärda medelmåttan (— det gifves nemligen äfven en, som icke är aktningsvärd och som af detta skäl egentligen icke förtjenar det hederliga namnet medelmåtta, men om denna tala vi ej nu) — utom detta skäl, som är af mera subjektiv beskaffenhet och hufvudsakligen hvilar på den vackra sjelfbekännelsen: «*homo sum, nihil humani*» o. s. v., gifves det ännu ett annat, som är objektivt och derigenom ännu mera bindande, nemligen detta: att det, enligt historiens intyg, finnas epoker i nationernas kulturutveckling, hvilka inom konsten icke förmå frambringa annat än det medelmåttiga. Att utreda orsakerna till en sådan företeelse och ådaga-

*) Dikter af G. L. Silfverstolpe, Stockh., 1851.

lägga, att vårt fäderneslaud just nu upplefver en sådan epok af esthetisk sterilitet och hvarföre det det gör, är det hufvudsakliga ändamålet med denna uppsats. Men innan vi företaga dessa hufvudfrågor till behandling, skola vi præliminariter — eftersom vi en gång kommit att ikläda oss skepnaden af riddare för den förföljda oskulden — undersöka halten af en annan förebråelse, som man gjort vår tids esthetiska riktning, men som mindre drabbar konstnärerna sjelfva än det konstnjutande publikum — nemligen just den, att det företrädesvis vill vara konstnjutande, och att den allmänna bildningen, synnerligen den som faller på den, efter samtidens begrepp, väluppfostrade qvinnans lott, är alltför uteslutande esthetisk. Att denna förebråelse första gången uttalades i denna tidskrift *), bör ej hindra oss att skärskåda de grunder, på hvilka den kan eller vill stödja sig.

En blick på de bildade klassernas uppfostran synes gifva föga stöd åt besagda förebråelse, synnerligen i våra dagar, då naturvetenskaperna och de realistiska studierna med hvar dag mer och mer återtaga sin länge misskända rätt vid den offentliga undervisningen. Men det var måhända mot den qvinliga uppfostran, som beskyllningen närmast var riktad. Utan att kunna berömma oss af en alltför noggrann detaljkännedom om våra flickskolors inrättning, tro vi oss dock veta, att bland dithörande undervisningsämnen intet annat än musiken med något skäl kan företrädesvis räknas till esthetiska kunskapsarter, så vida man ej lägger alltför mycken vigt på det öfvertag, som det fina broderiets esthetiska konstrikhet hotar att vinna på bekostnad af den simpla slätsömmens förståndiga prosa. Hvad nu musiken angår, så vilja vi gerna medgifva, att en inskränkning af dess meddelande, så att den endast kom afgjorda na-

*) Om medelklassen och den allmänna bildningen. Af C. F. Bergstedt. 1851, 1 häft.

turliga anlag till godo, skulle spara månget ömtåligt öra obehaget af det eviga mer och mindre disharmoniska eller blott mekaniska fortepianoskrammel, som nu för tiden störer den tysta trefnaden i de flesta bildade familjekretsar. Emellertid finna vi denna esthetiska synd af samtidens qvinnliga uppfostran vara af en temligen lätt beskaffenhet.

Likväl qvarstår såsom ett onekligt faktum — vare sig att det kan förklaras genom beskaffenheten af den tidigare uppfostran eller genom nycken af ett tillfälligt mod eller genom något annat, hvartill vi straxt skola komma — den öfvervägande esthetiska riktningen af de vanliga samtalsämnena, de käraste tidsfördrifven inom de bildade kretsar, hvilkas lyckliga eller åtminstone afundade lott det är att i nöjet ega sitt egentliga arbete, och till hvilka man ser äfven sådana personer, som kunna från arbetet spara några stunder åt nöjet, med så mycken esthetiskt-aristokratisk nitälskan sluta sig. Man lärer i sådana kretsar hellre sysselsätta sig med den sista operan eller den sista romanen, än med Louis Bonapartes statskupp eller Faraday's naturvetenskapliga upptäckter, och Verdi och de Musset lära hos denna esthetiska nobless vara bättre anskrifna än Humboldt och Oersted. Sådant är utan fråga ganska betänkligt: åtminstone är det en sak att tänka öfver.

Hvad som genast möter den tanke, som fäster sig vid detta föremål, är att denna de bildade klassernas förkärlek för esthetiska tidsfördrif eller allvarligare esthetiska betraktelser icke är så ny som klandret deraf. Man är benägen att skylla denna esthetiska riktning på Goethe, hvars lott det blifvit att få bära skulden för många af samtidens förvillelser, förmodligen emedan man ej haft en beqvämare syndabock till hands än den inflytelserika fritänkaren, hvilken redan såsom sådan borde vara fridlös, redan såsom sådan borde på förhand kännas skyldig till alla ogerningar, som man kan finna

för godt att lägga honom till last. Att en esthetisk riktning inom Europas bildade klasser var gifven redan genom Ludvig XIV:s tidehvarf och Frankrikes *«bureaux d'esprit»* långt innan Goethe sett dagens ljus, — att det esthetiska tidehvarfvet *par préférence* dagats för vårt fäderneslan genom Gustaf III och hans spirituella omgifning, medan Goethe hos oss ännu omtalades såsom en half barbar — detta tänker man ej på, i fall man verkligen vet det. Goethe är och förblifver skulden till den esthetiska förnämheten, den esthetiska indolensen — med ett ord, till alla de synder, som nu skrifvas på räkningen af den konstande, som är lika gammal som menskligheten kultur.

Men det är förmodligen icke konstanden såsom sådan, som väckt detta skri emot sig, det är dess ensidiga tillämpning på småaktiga föremål — det är jollret med ämnen, som skola vara allvarliga för att vara aktningsvärda, — det är urartandet af en af menniskans ädlaste andliga instinkter till ett artigt medel för sysslolösa menniskors tidsfördrif på bekostnad af värdigare föremål för menskligt vetande, det är detta som med allt skäl klandras. Välan, vi misskänna icke rättvisan af detta tadel; men vår öfvertygelse är, att det med fullt fog icke kan drabba hvarken konstnärerna eller den konstnjutande allmänheten, och att de brister, som läggas den esthetiska bildningen till last, utgöra oundvikliga följder af tidehvarfvets beskaffenhet. Det oaktadt — oaktadt den fullkomligt klara insigten af det vanmäktiga i samtidens esthetiska sträfvanden — skall ändock hvarje uppmaningsrop till de bildade klasserna att derifrån afstå, förblifva lika vanmäktigt, och det af det enkla skäl, att den esthetiska betraktelsen för den bildade menniskan är ett oafvisligt behof, hvilket just starkast gör sig gällande hos den delen af nämnda samhällsklasser, som företrädesvis fått emottaga uppmaningen, den företrädesvis fantasi- och känslobegåfvade, den

hvars hela andliga bildning företrädesvis bryter sig genom fantasien och känslan såsom media, af hvilka den emottager sin färg — den qvinnliga. Den bildade qvinnan och alla med hennes likartade andliga organismer af det andra könet skola envisas att i konstens idealer söka den ersättning för verklighetens nöd och motsägelser, som vetenskapen i de flesta fall ej kan och den statskyrkliga religionen ej mer än till en viss grad vill unna dem. De skola fortfara att göra det i trots af det klaraste medvetande om underhaltigheten af den esthetiska njutning, som bjudes dem, och hvars ringhet de kunna beklaga utan att ändock kunna umbära den.

Man uppmanar de bildade klasserna att utbyta sina esthetiska njutningar emot naturvetenskapliga studier, ty naturvetenskaperna äro nu på väg att blifva den modsak, som skall utttränga den gamla. Man har i sammanhang härmed omsjungit den gamla visan om det poetiska i naturen, liksom för att trösta de svaga öfver den konstpoesi, som de nu skola gå att öfvergifva. Utan att lägga alltför mycken vigt derpå, att man ej kan tala om en poesi i naturföremålen utan genom ett missbruk af ordet, då «poesi» just innebär något af menniskan «gjordt», hvilket naturen icke är, — utan att vilja tala om att naturen icke egentligen kan kallas skön, emedan den tillfälliga och fragmentariska skönhet, som der möter, icke är till såsom skön, utan af det åskådande subjektets egen fantasi dels indiktas i densamma, dels på mångfaldigt sätt renas och kompletteras genom en verksamhet, som liknar den konstbildande fantasiens, — utan att, ej heller, vilja fästa oss vid den motsägelsen, att man i sitt antiesthetiska nit sjelf begår den inkonseqvensen attt förorda naturstudiet ur esthetisk synpunkt, hvarigenom man skulle komma till en esthetisk naturbetraktelse, hvilket just icke heller är något nytt, såsom bekant är — utan att, såsom sagdt är, nagelfara med dessa alltför vanliga oegentligheter

genom tillämpning af vetenskapliga bestämningar, som för hvar och en, som är bekant med esthetikens grundlinier, icke utgöra några nyheter, vilja vi endast väcka uppmärksamheten på vådan af att genom slika uppmaningar leda dilettantismen från föremål af populär art, sådana som konstens, till föremål, som i sjelfva verket äro i sitt djup och sin sanning tillgängliga endast för den strängt vetenskapliga bildningen. Konstens dilettanter äro i allmänhet ej blott oskadliga, de kunna inom denna sfer förvärfva en verklig bildning utan den ansträngning, som man ej vill eller kan fordra af en viss klass menniskor, af *le beau monde* i allmänhet; vetenskapens dilettanter deremot måste enligt sakens natur stanna vid ytan, vid de allmänna resultaterna, vid de populära rönen, och kunna blifva långt ifrån oskadliga just genom ytlighetens, halfvetandets, fördomarnes, den blinda doktrinens anspråk. Mannen, och mannen allena, är redan genom sin naturliga bestämdhet hänvisad till vetenskapen, liksom till staten: om qvinnan någonsin inom dessa kretsar kan befinnas tjenlig att med eftertryck verka, så är det endast undantagsvis och med uppoffring af sin qvinnlighet. Visserligen hafva vi hört talas om nationalekonomer i kjortel, men vi tvifla på, att ens antiesthetici skulle vilja räkna dem bland de älskvärda af sitt kön. Och om en esthetiskt naturkunnig dam skulle stanna med sublim häpnad inför den ledsamma och enformiga oändligheten af verldssystemerna, som, sanningen att säga, icke kan hafva verkligt intresse för någon annan än kalkylatören och ur esthetisk synpunkt är af långt mindre värde än en enda Rafaelisk madonna; — så är häpnaden just icke den vanliga yttringen af esthetiskt välbehag, utan delas äfven af Indianen, som med vildens stupor betraktar en ångmaschin, hvars mekanik han ej begriper.

Hufvudsaken är dock den, att det esthetiska intresset ej låter sig uttrångas, ehuru det väl kan anses

tillräckligt tolerant att bredvid sig tåla andra andliga intressen, hvilka åter å sin sida borde kunna visa samma tålsamhet. Det är den väl uppfostrade qvinnan, af hvars sympathier riktningen af den bildade sammanlefnadens andliga sysselsättningar hufvudsakligen beror. Men vi hafva redan antydt, att qvinnan genom sjelfva sin naturbestämdhet företrädesvis är hänvisad till känslans och fantasiens verld, såsom fält för sina andliga sträfvanden. Det är för den bildade menniskan ett behof, lika oemotståndligt som naturens, att ifrån det verkliga lifvet med dess tillfälligheter och inskränkningar bereda sin odödliga ande en tillflykt på områden, der den känner sig fri inom sitt eget element, obesvärad af andra begränsningar än dem han sjelf utstakar, oqvald af andra bojor än sin egen förnuftiga sjelfbestämning. Till dessa områden hörer konsten, och just fantasien är den vinge, som lyfter menniskoanden inom dess gränsor. Man eger ingen rätt att stäcka denna vinge der den finnes; ty, om den kan föra vilse, så kan den också bära anden till ett mål af oförgänglig sällhet. Man eger ingen rätt att tillstänga konstens portar; ty derinnanföre gjorde menskligheten sin uppfostran till frihet och förnuftighet: der mottages ännu af milda och vårdande makter den menniskoande, som af menskligheten ungdom ännu eger dess varma känsla, dess lifliga inbillning, dess naiva oskuld, och öfver ingången till konstens paradis strålar ännu i gyllene skrift: «*Et heic Dii sunt*». Det gudomliga tilltalar inom konsten menniskan på det menskligaste sätt, och det vore en grymhet att neka henne att der söka det, i fall det nemligen vore en möjlighet. Men, säger man, hon eger att söka gudomen, der den i en renare form går henne till mötes, och der den sjelf företrädesvis sagt sig vilja möta henne — i religionen. Ja, — men man bör ej med alltför mycken stränghet inskränka henne dertill, på samma gång som man söker bevisa, att statskyrkan — och det

är ju dess religion, som är den enda berättigade — med sina stränga, sina oföränderliga, sina otålsamma dogmer endast lockar menniskoanden in i ett fängelse med löftet om en himmel.

Den manliga krets, som i det bildade umgänget omgifver qvinnan, ställer sig på hennes bildningslinie. Mannens intressen kunna vara af högre andlig art än hennes: de kunna äfven vara af lägre, och detta senare torde oftast vara fallet; men han söker i sitt förhållande till henne att dela hennes. Ty hon är i den danade sammanlefnaden den bestämmande makten, åtminstone i afseende på arten af de ämnen, som der kunna afhandlas. Det måste således finnas ett intresse, som är företrädesvis gemensamt för den bildade mannen och den bildade qvinnan, och detta är närmast just det esthetiska. Det religiösa kan väl äfven med allt skäl sägas vara gemensamt, men detta omgifves af en helighetsgloria, som förbjuder alla profana kretsar att nalkas detsamma, äfven om konventikel-plakatet icke skulle göra det. Det är förbehållet åt predikstolen och den theologiska kathedern och derjemte, tyvärr kanske blott undantagsvis, åt den ensliga bönkammarn. Men hvarföre kunna icke vetenskapen eller politiken eller det praktiska lifvets nyttiga insigter utgöra sådana beröringspunkter i de båda könens bildade umgänge? Hvad först vetenskapen angår, så är den, man säge hvad man vill, icke qvinnans sak och blifver det aldrig, så länge hon icke förändrar sin natur: dertill fordras en öfvervigt på abstraktionens och spekulationens sida, som sällan faller på hennes lott, och utan hvilken ingen sann vetenskaplighet är tänkbar. Vetenskapens allmänna resultater stå qvinnan öppna att inhemta och verka välgörande på hennes allmänna andliga utveckling; dock på helt annat sätt än de äro tillgängliga för mannen. Äfven här förblifver qvinnan konseqvent. Hon tänker mindre än hon skådar, känner och fantiserar inom ve-

tenskapens område. Det kommer här alltid att återstå ett djup, dit hon ej nedtränger, och som för henne är afskräckande. Envisas hon att gå öfver den gräns, som är satt för hennes qvinnliga natur, så blifver hon mystiker. Men vetenskapen vill ej hafva någon mystik. Politiken åter är och förblifver för henne så mycket mera främmande, som hon ej omedelbarligen tillhörer staten, utan i första rummet familjen, hvars begränsningar också naturligen äro hennes. Hvad slutligen beträffar det praktiska lifvets angelägenheter, den enskilda ekonomien, spannmåls- och öfriga varupriser, ladugårdsafkastningen och kronoutskylderna, köket och barnkammaren o. s. v., så omfattas härunder visserligen rätt aktningsvärda föremål för menskligt deltagande, men som dock för något hvar utgöra en hvardagsbörda, som man i umgängeslifvet gerna för en stund afkastar, utan att derföre i den dagliga lefnaden hvarken hata eller förakta dem. De äro nemligen yttringar af denna den prosaiska verklighetens nöd, hvarifrån man känner sig berättigad att i vissa ögonblick göra sig fri genom att fästa tanken på högre föremål. Och vill man söka en sådan lindring från hvardagslifvets nöd och bekymmer i ett utbyte af tankar med menniskor eller i ensliga sysselsättningar, som afse dessa högre föremål, så inse vi icke hvad ondt deri kan ligga. Det är här som konsten eller poesien ofta bjuder en räddande hand. Hvarför försmå den? Kanske derför att den under vissa perioder visar sig vara blott en ovärdig tolk af det eviga och gudomliga, derför att den förvekligats till en artig leksak, eller såsom i vår tid urartat än till en cynisk frivolitet, än till en slapp sentimentalitet? Tyvärr måste man, under sådana perioder, hålla den till godo, sådan den är, och endast tillse, att man genom ett omdömesfullt urval undviker det rentaf förderfliga. Det är här som kritiken eger att gå allmänheten tillhanda genom att söka leda dess esthetiska smak, icke tillintet-

göra den. Emellertid uppstå under sådana tidpunkter — vi medgifva det — åtskilliga vidriga yttringar af esthetisk gourmandise; men ser man nogare på saken, så skall man finna, att denna andliga sjuklighet vidlåder icke ensamt det esthetiska området. Är det endast der som frivoliteten och sentimentaliteten räcka hvarandra vanmäktiga händer? Är vår tids esthetiska sentimentalitet eller frivolitet blötare eller vämjeligare än t. ex. dess politiskt-filantropiska? Är det sannt hvad man talar om vetenskapens jätteframsteg i vår tid? Är det ej i allmänhet endast pygméerna som äro sysselsatta att hamra ut trådar af de block, som de hädangångna giganterna lösbrutit och smält? Mängden af de vetenskapliga heroer, som vår samtid skryter öfver, — tillhöra de ej en föregående generation, som de öfverlefvat?

Dessa frågor leda oss till vårt egentliga ämne.

Sjelfva den uppmaning till de bildade klasserna, att uppoffra sina esthetiska böjelser för angelägnare föremål — så vida den icke är en enstaka röst, utan en yttring af en mer eller mindre allmän opinion — är ett bevis på att vår samtid icke är en period för konsten. Konstproducerande tidehvarf sätta icke den esthetiska bildningens giltighet i fråga. Under de tidpunkter åter, som föregå och förbereda stora verldshistoriska epoker, då samhällena arbeta på sin grundläggning eller sin ombildning, äro menniskornas tankar så uteslutande eller så företrädesvis fästade på lifvets praktiska angelägenheter, att andens absoluta intressen antaga det illusoriska skenet af att vara underordnade, ovigtiga, rentaf föraktliga. Religionen skyddas ofta och i det längsta af häfdvunna och sega institutioner och af den vördnad, som århundraden inpreglat och ögonblickets revolutionära yra ej alltid förmår utplåna ur menniskosinnet; men äfven den kan slutligen trampas under fötterna, sedan den länge varit föremål för smädelser, som efter-

hand tilltagit i bitterhet, såsom adertonde seklets historia visar. Den rena vetenskapen — allt vetande, som vill söka ett annat fotfäste än erfarenheten och ett annat föremål än naturen och menskligheten såsom empiriskt kunskapsämne — föraktas såsom en tom och gagnlös «ideologi», hvilket den franska revolutionens senare historia ådagalägger. Konsten delar bådas öde: den är under sådana tidpunkter van att betraktas antingen såsom en barnslig leksak, som får passera för sin oskadlighets skull, eller såsom ett medel att befordra företrädesvis politiska eller moraliska ändamål, eller slutligen såsom en förförelse till liknöjdhet och indolens med afseende på de stora samhällsbehof, som anses vara de för menskligheten angelägnaste i allmänhet, derföre att de för tillfället råka att vara de mest trängande.

Den konstbildande verksamhetens tidpunkt är den, då efter en mödosamt och ärorikt tillkämpad yttre eller inre förkofran, nationerna sorglöst njuta hela lyckan af sin tillvaro i frihet, i odling, i välmåga, och älska att se detta sitt fosterländska välbefinnande förevigadt under konstens händer. De Homeriska sångerna diktades sedan de grekiska stammarnes heroiska vandringar upphört och samhällena börjat byggas: de helleniska skalderna, arkitekterna, skulptörerna odödliggjorde i sina mästerverk sitt fäderneslands glada och modiga tillvarelse, dess trygga och hoppfulla sjelfkänsla, dess andliga och materiella öfverlägsenhet efter det persiska krigets blodiga strider, genom hvilka nationen vann sin politiska myndighet: engelsmännen sågo sin dramatiska konst plötsligen uppstiga till en höjd, som intet annat folk uppnått, sedan de genom en lycklig strid med Europas då mäktigaste monark vunnit medvetande om sin nationella kraft och den lyckliga sjelfkänslan af ett folk, som sjelft bestämmer måttet af sin frihet: och holländarne gingo att grundlägga ett nytt tidehvarf i konstens historia, sedan de genom den politiska odlingens

oemotståndliga energi, riktad emot en fanatisk förtryckares «gudomliga rättigheter», grundlagt ett nytt tidehvarf i menskligbetens. — Sjelfva Italien egde sin lysande konstperiod under ett tidehvarf, då den politiska storhet och sjelfständighet, hvarefter detta olyckliga folk i så många sekler förgäfves suckat, ännu icke var en blott dröm. Dess konst, liksom dess industri och dess bildning i allmänhet, uppblomstrade ur de små samhällenas lyckliga strider med de tyska kejsarnes eröfrande horder.

All odling är frihetens dotter och konsten ej minst. Den är städse uttrycket af ett folks sjelfbehag antingen öfver sjelfförvärfvad inre trygghet genom fria samhällsinrättningar, eller yttre sjelfständighet och makt mot mäktiga grannar; — hvarvid man endast har att anmärka, att den blott krigiska äran i förening med inre förtryck, såsom under Ludvig XIV, eller ombytet af en form af förtryck till en annan, i förening med fördelen af relativ säkerhet till person och egendom, såsom under Gustaf III, ofta kunna för skaldens fantasi antaga skenet af verklig nationell frihet. Derigenom förklaras möjligheten af s. k. Augustiska tidehvarf i kulturhistorien, vid hvilka man är benägen att på vissa håll fästa en långt större vigt, än de i sjelfva verket ega. Sanningen att säga, ser man rätt väl på den Augustiska vitterheten, på vitterheten af «*le siècle de Louis XIV*», på den Gustavianska poesien, så vida den är uttryckligen Gustaviansk, liksom på all «protegerad» konst — man ser på denna vitterhet, att det icke är friheten, icke är det nationella medvetandet af andlig värdighet och kraft, som uppdrifvit dess ofta praktfulla blomma. Det är med den, som med allt, som despotismens hand berör: den aftynar snart och förvissnar. Den färgprakt, hvarmed den till en början och på afstånd bländar, eger ingen mjukhet och saft, den är en kall fernissa, som ej framflödat ur växtens inre organiska lif, utan är af orangö-

ren på ett konstigt sätt ditsatt och kallas konvenans. Hvad är det som fattas den? Luften, dess lifsluft: friheten.

Är nu det tidehvarf, i hvilket vi lefva, ett sådant, som, enligt hvad vi ofvan yttrat, skulle företrädesvis egna sig för konsten? Ega vi den lugna tillfredsställelsen af inre trygghet under utvecklingen af fria institutioner? Eller ega vi den af yttre makt mot anspråksfulla grannar? Eller ega vi ens det blotta sken af yttre frihet och styrka, som kallas krigisk ära? Vi hafva ej hjerta att besvara de två sista frågorna med annat än en ny: är vår historia sedan etthundrafemtio år annat än en fortsatt kedja af nationella förödmjukelser? Den första frågan åter besvarar pluraliteten af Sveriges folk med nej. Det är oss likgiltigt ur vår synpunkt om de göra det med rätt eller icke; ty vi fordra för vårt ändamål ej blott frihet, utan äfven det erkända medvetandet deraf. För konsten är nemligen till och med illusionen af frihet, det falska skenet deraf, fördelaktigare än förnekelsen af friheten der den verkligen finnes. Vi skola just nu utveckla skälet.

En tid, som saknar eller tror sig sakna friheten eller några af dess fördelar, är en tid af bekymmer och strider, en tid af gränslösa förhoppningar och ofantliga ansträngningar såsom nyss, eller, under trötthetens mellanskof, af ängslig oro och djup nedslagenhet, såsom nu. Men de sträfvanden, som under sådana tider ofta utan klart uppfattadt mål korsa hvarandra i menniskornas sinnen, äro för konstanden främmande — icke i följd af någon konstnärens förnämhet eller liknöjdhet för menskligheten väl, såsom man ibland vill låta påskina, utan endast af det skäl, att dessa sträfvanden såsom sträfvanden äro abstrakta, äro idéer, som söka sin verklighet, och som måste finna den först, innan konsten kan göra sig den till godo. Hvad konsten söker, är just harmoni mellan idé och verklighet, och der

denna ej finnes, finnes ej heller föremål för konstens behandling. Framför de ethiska och politiska idéerna, låt vara att de med de mest kolossala ansträngningar söka att arbeta sig fram till realitet, står konsten med fallna händer: hon vet ej hvad hon med dem skall företaga. Men låt dem blott hafva gjort sig i verkligheten gällande: då kommer hennes tur att tillegna sig dem och att i renad gestalt återgifva dem för åskådningen, befriade från all den tillfällighet, den inskränkning, det onödvändiga slagg, som åtföljer all verkliggörelse af idéen i det yttre lifvet och dess begränsande förhållanden. Den skall då under konstens hand framvisa den oändlighet, som undanskymmes och orenas under dess uppenbarelse i verldens yttre verklighet. Detta är konstens stora uppgift och dess enda. Hon går de stora ethiska och politiska rörelserna i spåren; hon följer dem, men på afstånd, hon går efter utan att behöfva frukta att komma för sent. Konsten griper icke sina föremål ur luften; tidsidéerna kan hon ej upptaga till behandling annat än inom sin sfer och efter sin method, och denna består deri, att hon inom den naturliga eller historiska verkligheten tillegnar sig ett ämne, som redan i sin yttre tillvaro innebär möjligheten af den rena sammanslutenhet och harmoni af idé och yttre sinnlig och individuell gestalt, hvarifrån hon icke kan afstå utan att upphöra att vara konst, utan att blifva en svag afart af sig sjelf. Der denna möjlighet af harmoni, som alltid ger sig tillkänna genom en mer eller mindre ofullständig verklighet i den yttre existensen, icke finnes, är således konsten i sjelfva verket vanmäktig. Hit hörer det ethiska området, inom hvilket det moraliska blotta imperativet, den aldrig uppfyllda fordran af en enhet mellan det godas idé och dess verklighet i mensklig handling, utgör det högsta hvartill man kommer, och som väl kan anses realiserad till en viss grad i det allmänna verldsloppet, men icke inom individens en-

skilda tillvaro, inom hvilken allena det är, som konsten söker verkliggörelsen af sin idé. Den enhet, som konsten söker, är nemligen icke den som blifver, utan den som redan är verklig i en individuell existens. Ty det är först denna enhet som är skönhet. Konsten har följaktligen inom det ethiska området intet att skaffa. Man känner det underordnade värde, som tillkommer lärodikten. — Dit hörer äfven politikens sfer: denna är en historia i görningen, som har allt i beredskap, ingenting färdigt, tusende sträfvanden, intet mål, som är vunnet. Der har konsten lika litet att uträtta. Tendensromanen är en låg afart af poesien, liksom lärodikten och af samma skäl. Men låt ett tidehvarf af storartade politiska bemödanden lyckligen hafva fört dessa till ett storartadt resultat, låt dessa politiska idéer hafva sammanslutit sig till en historisk verklighet af lefvande, åskådlig sanning: då är konstens tid inne: då skall hon omsmälta dem i sin degel till gestalter af oförgänglig skönhet. Men dittills må man upphöra att knota öfver hennes vanmakt, hennes liknöjdhet, hennes förnämhet. Hon gör allt hvad hon kan göra: hon riktar sina blickar mot det förflutna, ty det är hennes verld, under det att hon bidar sin tid. Att hon dröjer är ej hennes fel. Hon har med det tillkommande intet, alls intet att skaffa.

En sådan tid af strid och bekymmer, af hopp och ansträngning, af oro och nedslagenhet, är just den, i hvilken vi lefva. Den eger icke ens de fördelar, som en naiv politisk omyndighet, öfver hvilken ingen klagar, emedan ingen ännu är väckt till ett förödmjukande medvetande derom, kan tillskynda konsten och den esthetiska bildningen. Och detta gäller icke allenast vårt fäderneslând, utan hela Europa; och detta tillstånd är ej heller nytt: det har med kortare eller längre mellantider af skenbar belåtenhet fortfarit alltsedan förra seklets stora revolution, som först på fullt allvar väckte de

stora samhällsfrågor, som ännu sysselsätta allas sinnen. En sådan mellantid af lugn inträffade efter restaurationen och räckte till år 1830. Man hade undanskjutit revolutionens stora problem, som man förgäfves sökt att afhugga först med guillotinen, sedan med svärdet; man hade undanskjutit dess stora problem, sedan man tillegnat sig några af dess välgerningar. Man inbillade sig stå vid slutet af det stora dramat, sedan man jemt och rätt utspelat den första akten. Den hvilans sjelfnjutning, som efter de sista ansträngningarna för fosterländskt sjelfbestånd utbredde sig i sinnena, den förhoppning om frihet, som de stora och slutligen lyckliga striderna medfört och som, medan faran ännu varade, i det längsta underhållits af höga löften, som folken ännu icke lärt sig att misstro, det stolta medvetandet att hafva gjort sin pligt till fäderneslandets räddning och grundläggning af en ny och bättre sakernas ordning — denna allmänna lyckliga stämning hos Europas bildade folk såg ut att öppna en produktiv period för konsten. Också vidtog nu den romantiska skolans blomstringsperiod. Men redan en hastig blick på denna skolas verksamhet förråder, att den berodde på en grym illusion, — ett blott sken af samhällelig storhet och lycka i stället för verkligheten deraf. Denna skolas konstproduktion var i sjelfva verket lika eklektisk och konstlad som de Augustiska tidehvarfvens, endast i en annan riktning. Den vände sig till det förflutna såsom all konst; men icke för att söka ämnen, utan för att söka mönster, icke för att genom det förflutna bekräfta och rättfärdiga det närvarande, utan för att derigenom vederlägga och upphäfva det. Besagda skola kastade sig med ett språng utom hela serien af sin samtids intressen tillbaka till en kulturperiod, hvarmed den närvarande bildningen endast har det väsentliga sammanhang, att den utgör dess lefvande historiska vederläggning. Men det är icke så som den sanna konsten begagnar historien. Den

hänförer sina ur ett historiskt förflutet hemtade skapelser städse likväl till ett närvarande, som den derigenom bidrager att förherrliga. Ett sådant närvarande fanns för den romantiska skolan i sjelfva verket icke, så vida man icke såsom ett sådant vill anse reaktionens bemödanden, hvilka visserligen i ett närvarande tidsmoment äro verksamma, men endast för att återföra detta närvarande till ett förgånget. All reaktion rörer sig i en motsatt riktning emot konsten, hvilken följer kulturens rörelser. Reaktionen utgår från det närvarande och söker ett förflutet: konsten utgår från det förflutna för att framtränga till det närvarande. Men all konstriktning, som följer reaktionens rörelselagar, är falsk: och en sådan var, för att säga ut sanningen, den romantiska skolans.

Vi tala om denna skolas riktning i allmänhet, och vilja ej bestrida enskilda af dess medlemmar förtjensten af att hafva arbetat i sin tids sanna anda, lika litet som vi vilja förneka de enstaka storheter, som, utan att tillhöra skolan, likväl måste räknas till skolans period, liksom de i många fall verkat i en gemensamt riktning med denna. Framför allt böra vi erkänna, att vårt eget fädernesland under denna tid upplefde en konstperiod af oförgänglig ära, som likväl skulle hafva varit ännu kraftigare och varaktigare, om den nationella lycka, hvarpå den grundade sig, i mindre grad varit en blott illusion än den verkligen var.

Med 1830 års politiska rörelser inträdde den forna oron åter i sinnena och har sedan dess hålljit dem i en jemn spänning. Sagda år lofvade en bättre framtid åt den bildade menskligheten, som onekligen år efter år sakta men märkbart framskred i frihet. Man spelade temligen passionslöst, men icke utan intresse, på andra akten af det stora verldsdramat, som — vi önska det till Gud — icke måtte komma att ega mera än tre akter, såsom det spanska. En katastrof syntes nalkas år

1848. Den vansinniga öfverdriften hos en del af frihetens anhängare, den deraf uppkomna försagdheten hos de öfriga, samt trolösheten hos frihetens fiender gjorde ännu en gång de stora ansträngningarne om intet. Åter vidtog en ny reaktion, som liknade den gamla i feghet och förslagenhet under faran, i käckhet och öfvermod under framgången. Den nya revolutionen var olik den gamla deruti, att friheten denna gång icke reste några guillotiner, vare sig af ädelmod eller obeslutsamhet; förtrycket deremot i sin tid byggde galgar, vare sig af ordningskärlek eller hämdlystnad. Den moraliska öfvervigten stannar således denna gång på frihetens sida. Den enda vinst, som Europa emellertid hittills hemtat af 1848 års hvälfningar, är det trygga medvetandet att, såsom det heter, se sin kultur skyddas af, vi veta ej huru många millioner beväpnade män, hvilka — då soldaten fordom hade den medborgerligt enkla uppgiften att offra lif och blod för fäderneslandets frihet och sjelfbestånd — nu deremot hafva det högre lefnadsmål, att i ledet dresseras till blinda verktyg åt en mer eller mindre godtycklig polismakt. En värdig bestämmelse för den förnuftiga varelsen! Kan man ej hoppas, att den mekaniska vetenskapen med sina «jätteframsteg» en gång skall kunna ersätta dessa lefvande maschiner med döda, som med fördelen af att hvarken behöfva födas eller klädas äfven förena den att hvarken ledsna eller knota, hvarken tänka eller känna, utan att enkom behöfva vänjas derifrån?

Hvad har konsten att hoppas under ett sådant tidehvarf? Den har allt att hoppas, men ej stort att göra. Den synes ändtligen hafva fått sina ögon öppna för sitt sanna mål, och det vill ej lyckas den nya reaktionen i likhet med den gamla att uppdraga en ny romantisk skola till förherrligande af sina odödliga bragder. Konsten har ej lust att ännu en gång krypa i kräftgång

tillbaka till medeltiden. Den inser redan. att den icke eger mer än en väg: den allmänna kulturens, och att det endast är friheten, som förmår bryta denna väg.

Visserligen har man lofvat att taga den europeiska kulturen i sina bajonetters ädelmodiga beskydd. Säkert känner sig menskligheten djupt tacksam för den byzantinskt-kinesiska odling, som man unnar henne efter århundraden af blod och tårar, genomkämpade i frihetens tjenst. Utan tvifvel skulle detta slags kultur blifva högst stillsam och beqväm för alla «gudomliga rättigheter», synnerligen som den utan all fråga efter några sekler af ärevördig aftyning skulle dö den blidaste strådöd. Emellertid har man nog allvar med sitt löfte. Liksom man i Guds namn och till hans ära kallar sina halfvilda slafvar till vapen emot mensklighetens frihet, som lärer erkänna en annan gudomlighet, än den hvars autokratiska beläte trälarna tillbedja, så lofvar man äfven att i trots af friheten och just emot dess intrång, de bildades åtgärd förutan, taga bildningen i sin faderliga vård, utan att med det förra mena en hädelse, den gröfsta, som ännu slungats mot en tålig Försyn, eller med det senare en lögn, den oförskämdaste, som ännu kastats historien i ansigtet. Den tid kan dock komma, då menskligheten icke allenast ej längre tror på sådana förespeglingar, utan äfven känner sig nog stark att bestraffa deras förmätenhet. Då är frihetens, då är kulturens tid inne: då nalkas äfven den nya konstens. Men kommer denna tid aldrig för det gamla Europa — och vi neka ej att det är en möjlighet — då är också dess odling förbi; och hvad som ännu återstår af dess frihet, får på andra sidan oceanen söka tak öfver sitt hufvud och platser för nya tempel åt sin vetenskap och konst, under det att kosacker och tartarer beta sina hästar på den grund, der de förra stodo.

Emellertid kan lätt hända, att, äfven under sådana opoetiska, okonstnärliga tidehvarf som vårt, böjelsen för

konstproduktion och konstnjutning ändock kan fortlefva och göra sig gällande, emedan denna böjelse hufvudsakligen beror på en naturbestämdhet hos individerna, hvilken tidsförhållandena visserligen kunna bidraga att göra i större eller mindre mån andligen fruktbärande, men som de icke kunna fullkomligt förqväfva. Under sådana tider är dock det allmänna konstsinnet matt och blaseradt: den konstbildande fantasien förhåller sig hufvudsakligen eklektiskt och imitatoriskt utan enthusiasm och originalitet, eller fördjupar den sig i den tröstlösa åskådningen af sin samtids elände, eller delar den intresset för dess praktiska syften och urartar till tendens och didaktik. En blick på den närvarande vitterheten skulle bekräfta detta. Vi ega poetiska konststycken af erkändt värde, särdeles från de nästförflutna decennierna, som likväl företrädesvis falla under den förstnämnda kategorien af eklekticism och imitation. Mängden af det lyriska smågods, som vanligen uppenbarar sig mot julարne, tillhör dels samma kategori, dels — i fall den utgått från en djupare känsla och ett grundligare tidsmedvetande — den andra, den af klagande sentimentalitet. Och allmänhetens mest omtyckta esthetiska tidsfördrif, romanerna, bära nästan utan undantag pregeln af tidstendens — från och med de inhemska familjemålningarne till och med de importerade stora samhällstaflorna. Men oaktadt rättvisan af allt det klander, som denna moderna vitterhet får uppbära, kan man likväl ej neka den dess rätt att göra sig hörd, och i sjelfva verket är sedlighetens måttstock under sådana förhållanden den enda, hvarmed man för den allmänna moralens trygghet har att mäta den. Den är i sjelfva verket ur esthetisk synpunkt så god eller, om man vill, så dålig den kan vara, och den esthetiska kritiken har under sådana tider af konstens vanmakt ingen kraft att på det förhandenvarande tillämpa sina principer.

De poetiska samlingar, hvilkas titlar åtfölja öfverskriften på denna uppsats *), höra till det bättre, som en tid af allmän poetisk medelmåtta kan frambringa. Herr Kullberg har mer än någon annan samtida i vårt fädernesland i sin fantasi afspeglat sin tids allmänna sönderslitenhet — skuggsidan af dess tillvarelse, dess hopplöshet, dess förtviflan. Han eger dervid den förtjensten, att åtminstone icke ännu genom sin tröstlösa tidsuppfattning hafva blifvit blaserad. Han har ännu icke råkat in i den slappa sinnesstämning, som i så hög grad utmärker H. Heine och i ännu högre grad hans imitatörer — i förbigående sagdt, den vämjeligaste af alla vår vitterhets förvillelser och svagheter. Den väg, herr Kullberg beträdt, är just den rätta vägen till poesiens framtid — ehuru den ännu, otrampad och obanad såsom den är, är inhöljd i spekulationens mystiska töcken, hvilka det likväl, såsom vi ofvan antydt, icke i första rummet tillhörer konsten att skingra. All framtid är en vederläggning af det närvarande på samma gång som den är en utveckling deraf, och den konstverksamhet, som direkte eller indirekte angriper ett uselt närvarande, bygger ofta i sjelfva verket på ett tillkommande, och tjenar ej sällan hoppet, äfven under det att den tror sig inspirerad af förtviflan. — Herr Silfverstolpes dikter ega en helt annan karakter, på samma gång som de i grunden visa sig vara barn af samma tidsförhållanden. Författaren är en i ej vanlig grad talangfull eklektiker. Det bästa af antik och modern vitterhet har tjenat honom till mönster. Också är han mer än vanligt korrekt **), elegant, qvick och fyndig:

*) Dessa voro: Dikter af C. A. Kullberg, Stockh., 1850, och Dikter af Gudmund Leonh. Silfverstolpe, Stockh., 1851. Utg. anm.

**) Derifrån måste vi dock uttryckligen undantaga författarens afskyvärda daktyler i de versmått, der sådana förekomma. t. ex. sid. 24 o. f., bōrtmŭltnăr, härpŭkăn, stålărmĕn, strīdshästĕn o. s. v. — Sådana qvantitetsfel, som Aigiălos i stället för Aigiālos, Alphĕus i stället för Alphēus i

han rörer sig med ledighet inom lätta former, han eger stundom poetiska, oftare rhetoriska, alltid smakfulla vändningar till hands i sitt gentleman-lika sätt att uttrycka sig. Hans poetiska känsla är oftare klarare och renare än herr Kullbergs, men sällan så djup och varm som dennes. Deremot är han i uttryckets konst herr Kullbergs mästare. Oss vill synas att han bör vara eller kunna blifva en utmärkt lycklig prosatör. Och månne man ännu har tillräckligt eftersinnat den stora vigt, som just i sådana tidehvarf som vårt den sköna prosan måste ega? Månne man inser, att en tid af öfvervägande prosaiska sträfvanden just är en tid för det prosaiska föredragets utbildning till högsta möjliga fullkomlighet? Med dessa frågor, hvilka erfarenheten redan på sätt och vis besvarat, sluta vi en uppsats, som redan blifvit längre än vi ämnat.

---

det prisbelönta stycket «Segerkronan», kunna ej heller undgå att stöta det klassiskt bildade örat.

HURULEDES POESIEN FLYTT UR LIFVET.

(UR «INTELLIGENSBLADET». 1845.)

Det är onekligen en ledsam sak att blifva gammal, i synnerhet då man icke i förväg iakttagit vilkoren att kunna åldras med tillfredsställelse, värdighet och behag. Det gifves menniskor, hvilka icke kunnat förskaffa sitt lif ett innehåll; menniskor, hvilkas hela sträfvan är så blott och bart formel, att deras hela existens kan kallas en formsak. Att dessas eget lif är rätt olyckligt, derom är ingen fråga; och att lifvet i allmänhet för deras ögon förmörkas af det egna lifvets skugga, är en iakttagelse, som man under afhörandet af jemmerropen för dagen har tillfälle att stundligen göra. En bland de mest karakteristiska yttringar af dessa menniskors oroliga och vanmäktiga åflan här i lifvet är deras besynnerliga lystnad efter högtidligheter: och när dessa — hvilket som oftast inträffar — misslyckas för dem, så äro de så mycket mera beklagansvärda, som de då känna sig uppmanade att till sina öfriga plågoandar äfven påkalla hatets — hatets emot en tid, som gått ifrån dem, mot en generation, som står utan sammanhang med dem. Dessa menniskor behöfva icke vara så lastgamla; deras underligheter äro ingalunda något gemensamt kännetecken på ålderdom; tvärtom står denna som oftast, genom efterkommande fästad vid närtidens rörelser, i det förtroligaste förhållande till lifvet: nej, de hafva sjelfva uteslutit sig från de lefvandes gemenskap, åldras hastigt i sin ensamhet och skylla på menniskornas och tidens ondska den platthet, tråkighet och sterilitet, hvaraf deras eget lif är uppfyldt, och som endast är en följd af deras egen, sjelfvalda ställning.

Att poesien flytt ur lifvet är ett af dessa menniskors vanliga klagorop; ty de äro, kantänka, stora vänner af poesi. När de tala om poesien i lifvet, mena de icke den, som gömmer sig under hvardaglighetens trefna bestyr, och som genomtränger hvarje frisk och sann menniskas handling — ty derom hafva de ingen erfarenhet; utan de mena dermed något enkom med pomp och ståt framspringande, som under massornas jubelrop förkunnar sig vara en inkarnation af diktens gudom, en reflex af det himmelska ljuset. När de nu sakna sin älskade poesi uti lifvet, så kommer det helt enkelt deraf, att de icke söka den uti lifvet, utan såsom något särskildt och enkom, bredvid och jemte lifvet, det vill säga: inom samma abstrakta sfer, der de sjelfva äro olyckliga nog att befinna sig. Det är också naturligt, att de just der söka och sakna den; ty hvad som finnes eller icke finnes i lifvet, hafva de ingen känning af. De hafva rätt, då de säga sig sväfva i högre regioner: och det är ifrån detta svindlande afstånd som de betrakta lifvet i ett fogelperspektiv, hvilket ej tillåter dem att urskilja den fina väfnad af poesi, som i sjelfva verket sammanbinder de menskliga tingen, men som endast har realitet för den verkliga, den inom lifvet lefvande menniskan.

Det är anmärkningsvärdt, att af hela denna syndaflod af tårar öfver den flyktade poesien minsta delen härflyter från ungdomen. Den synes icke sakna någon poesi. Är den måhända, tvärtemot ungdomens art, så införlifvad med prosan, att den finner sig belåten i dess ofruktbara famn? eller är den kanske utrustad med det öga för lifvets poesi, hvilket egentligen är det, som de saknande sakna? — Vare härmed huru som helst: säkert är, att antingen är verlden upp-och-nedvänd, då de gamla numera, i motsats mot fordom, kunna anklaga de unga för brist på sinne för det poetiska i lifvet, eller hafva de gamla i ordet poesi funnit ett nytt

namn för någon ganska gammal sak, hvilken fordom var känd under en helt annan benämning.

Det finnes åtskilliga häfdvunna former, som äro temligen gamla, — som måhända äfven varit temligen vackra, och mot hvilka man nu icke heller har annat att anmärka, än att de så småningom förlorat sitt innehåll. Ty det innehåll, som en eller annan af de ofvannämnda «saknande» tänkt eller drömt in i dessa former, behöfver icke vara — och är icke heller — deras motsvariga innehåll. Till exempel: om någon med pomp och ståt, under kanoners dån och trumpeters skall, utropas för mästare och emottager sitt mästarebref; så är han naturligtvis antingen en mästare eller är hela den poetiska ceremonien en poetisk lögn af det mest prosaiska slag, hvilken icke upphjelpes dermed, att man lappar på den diverse godtyckliga uttydningar, som ursprungligen icke tillhöra saken. Ty saken är dock poesiens kärna, och der denna blifvit anfrätt, är det också klokast att ej alltför mycket vilja briljera med skalet. Men det gifves menniskor, som med all Gewalt vilja bibehålla, upputsa och förgylla detta skal — hvilket med ett vanligt uttryck heter: «sauvera apparencerna». Hvarföre? Emedan det är poetiskt. Arma poesi!

Det gifves ett slags poesi, som icke är poesi, emedan den är falsk —, en poesi, som med skimrande bilder och blomsterrika talesätt, eller med hemlighetsfulla antydningar och konstlade fraser — efter omständigheterna — fladdrar eller våndas kring antingen allsintet eller ett alltför lumpet innehåll. Att det äfven gifves ett sådant slags vältalighet, behöfva vi icke erinra. De menniskor, som behaga sig i detta slag af poesi, äro dilettanter i ordets lägsta mening, äfven om de egde de högsta anspråk, ja äfven om samhället skulle hafva sanktionerat dessa anspråk — och om sådana dyrkare kan poesien med skäl säga: Gud bevare mig för mina

vänner. Dessa poesiens dyrkare — tomma, fåfänga formalister — äro äfven som oftast de varmaste beundrare af det blott formelt poetiska: den pikanta frasen, den innehållslösa bilden, den tvungna enthusiasmen, den tomma ceremonien, med ett ord allt, som bärer pregeln af den poetiska frihet — i detta hänseende älska de äfven friheten — som är blott formel, friheten från allt förnuftigt och verkligt innehåll. De äro formalister — icke i den gamla, stränga meningen, att de underordna innehållet under formens regelriktighet, utan i den mera moderna, att de lägga all vigt vid formen och göra sig oberoende af allt innehåll.

Det är en tacklös möda att besvära sig med dessa menniskors förnuftiggörelse, särdeles som de ofta gå ända derhän i sitt fantasteri, att de förakta och öppet uttala sitt förakt för allt förnuft och all förnuftighet. I motsats mot detta innehåll uppställa de en viss form, som de kalla auktoritet, och som i deras ögon gäller vida mera — ja allt. Det är dem härvid likgiltigt, hvad som är auktoriseradt: frågan är endast att något — likamycket hvilket: lögnen, okunnigheten, förtrycket — har auktoritet, helst en flerhundraårig, för sig. Menskligetens hjeltar erkännas af dem — icke derföre att de kämpat för sanningens sak, utan — derföre att resultatet af deras verksamhet gjort sig gällande såsom ett historiskt faktum. Hade icke reformationen segrat genom Luther, så skulle, enligt nämnda princip, aldrig Huss hafva kommit till heders bland den religiösa frihetens martyrer. Han hade i den händelsen varit ännu, hvad han för sin samtid var: en kättare, rättvisligen hemfallen åt lågorna. Och vi tvifla icke att mången storinqvisitor till och med äfven funnit poesi uti autodaféens hungriga, hväsande flamma, helst om han kände sig öfvertygad att den steg mot himmelens höjd med den heliga ångan af ett försoningsoffer för villfarelserna i en tid, hvars riktning var «djupt falsk och hednisk»;

och det är, från vissa ömmande ståndpunkter, att beklaga, det äfven detta poetiska flytt ur lifvet.

Saken är den, att tiden fordrar ett förnuftigt innehåll äfven i det poetiska, så vida detta skall erkännas vara något annat än ett fantastiskt gyckel, hvarmed man roar barnsliga naturer och sysslolösa hjernor. Detta är tidens beryktade prosa. Den skulle med ett bättre namn kunna kallas allvar. Ty allvarsam är vår tid, och man har icke utan skäl anmärkt, att ungdomen icke är så glad som förr. Detta åter behöfver ingenting annat betyda, än att den icke är så tanklös som förr. Den vill hafva innehåll — nemligen ett förnuftigt innehåll — i de häfdvunna formerna, eller också blifva qvitt dessa senare såsom tomma, betydelselösa, besvärande. Den är nog fallen för skepticism, för att icke låta sig bedraga i afseende på detta äskade innehåll, och den är nog frimodig att uttala sina dubier. Ty den är ännu tillräckligt ung för att icke vara hycklare. Den har fått andra idéer, rika på sanning och storhet, och den har åt dem lånat hela färgprakten af sin friska, kraftfulla fantasi. Men dessa idéer gripa direkte in i lifvet: de ställa sig icke fram till åskådning såsom något enkom och blott och bart poetiskt; tvärtom arbeta de ofta i djupet; men när de stundom, stjernskottlika, stiga emot höjden, lysa de äfven med den koncentrerade eld, som är sann poesi, utan att veta eller bekymra sig om att det gör ondt i ett eller annat betraktande öga. Denna poesi rår icke för att den icke märkes, när den verkar i lifvets tysta kretsar, lika litet som den rår för att styrkan af dess eld, när den träder i dagen, skrämmer svaga hufvuden till afgrunden för att der söka dess ursprung. Poesien har icke flytt ur lifvet: den har tvärtom dragit sig in i lifvet. Den har öfvergifvit sina pompösa tempel, den har blifvit spetsborgerlig, har nedlåtit sig till hyddorna, folket, hvardagligheten. Dess forna praktfulla boningar skola icke störtas: man skall

icke vidröra dem: — men det är deras öde, att småningom, af menniskorna öfvergifna, i stolt ensamhet förvittra och ramla såsom Venedigs palatser, af sorg öfver sin ödsliga ändamålslösa storhet.

FRÅGAN OM MAGISTER-PROMOTIONEN.

(UR «INTELLIGENSBLADET», 1845.)

Ibland de många frågor, som i vår frågorika tid fästa allmänhetens uppmärksamhet, är den nyligen åter på allvar väckta om promotionernas afskaffande en, som påkallar det lifligaste deltagande hos universitetets medlemmar och dem, som intressera sig för den vetenskapliga utvecklingens öden. Som bekant är, föranleddes denna allmännare frågas behandling af en, sistlidne höst, utaf en mängd filosofie studiosi till kongl. maj:t ingifven underdånig ansökan om befrielse från skyldigheten att promoveras. Då nämnda ansökan af kongl. maj:t remitterades till consistorium academicum, togo sig såväl dess som särskildt filosofiska fakultetens ledamöter deraf anledning att i sammanhang dermed diskutera frågan om promotionernas vigt och värde i allmänhet, och gåfvo dermed åt den väckta frågan en utsträckning, som måhända hvarken kongl. maj:t eller petitionärerna afsett . . . .

Att nämnda petition borde af consistorium academicum hafva blifvit tillstyrkt, ehvad åsigt än consistorii pluralitet må hysa med afseende på promotionsfesten i allmänhet; detta skall väl ingen lugn och opartisk betraktare af ärendets gång kunna bestrida. Först, emedan det är obilligt att neka vissa enskilda en förmån, som man mer än en gång, utan särdeles svårighet, be-

viljat andra; för det andra, emedan det är oförnuftigt att söka truga religiösa eller blott och bart ceremoniösa fester «på menniskor, som icke hafva något sinne för den väckelse, som från dem utgår», såsom prof. Hvasser riktigt anmärkt; slutligen för det tredje — och detta borde consistorium framförallt hafva besinnat — emedan det är oklokt att söka använda tvång i de fall, då man ändock icke kan få full makt med den enskilda viljan, då — efter all möjlig kraftansträngning — alltid en oåtkomlig återstod af frihet måste stanna i den kufvades egen hand. Så kan visserligen en kunglig resolution, med stöd af consistorii utlåtande, ålägga de sökande att promoveras, såvida de vilja åtnjuta de rättigheter, som åtfölja doktorsgraden; men kan den äfven ålägga dem att med sin personliga närvaro illustrera sin egen promotion? Kan man icke tänka sig möjligheten af en promotionsakt utan en enda promovendus närvarande? Eller låter det icke tänka sig, att äfven unga personer kunna å sin sida visa lika entêtement för sin sak, som vissa gamla ofta ådagalägga för sin? Om så skulle inträffa, hvad hafva promotionens vänner vunnit? En karikatyr på promotion i stället för allsingen. Allt detta ofvanstående hafva vi yttrat oberoende af vår enskilda åsigt af promotionens betydelse i allmänhet. Vore vi än aldrig så enthusiastiskt gripna af dennas höga vigt, så skulle vi icke hafva kunnat yttra oss annorlunda i förevarande fall. Återstår nu, att, med anledning af consistorii offentliggjorda protokoller, taga i närmare betraktande promotionen i allmänhet och dess närvarande betydelse.

Man finner vid granskningen af nämnda handlingar hos consistorii ledamöter två rakt motsatta åsigter, af hvilka den ena, tillhörig pluraliteten, i promotionerna ser högtider af stor betydelse, den andra, tillhörig consistorii minoritet och pluraliteten af filosofiska fakulteten, i desamma ser endast en mer eller mindre oväsent-

lig ceremoni. Att kalla den en blott ceremoni, är att utsäga, hvad den blifvit; att kalla den en religiös akt, är att utsäga, hvad den varit. Detta kan visserligen vara bedröfligt; men det är nu en gång så, vi kunna icke hjelpa det. Värdet af en symbol ligger i det innehåll, som derigenom föreställes: d. ä. den föreställning, som ligger derunder. Man får icke undra på, om i våra dagar, då — med hvad rätt, hör icke hit att undersöka — vetenskapen en gång för alla uppsagt sin tjenst såsom en *ancilla fidei*, den äfven med liknöjdhet, att icke säga afsmak, underkastar sig en högtidlig «invigning», hvarigenom den, åtminstone i mångens ögon, ödmjukar sig under kyrkan. Detta kan synas vara ett vågadt tal; men vi upprepa ännu en gång: det är så, vi kunna ej hjelpa det. Man har så länge theoretiskt tvistat om vetenskapens och religionens ömsesidiga förhållande: man har så länge åtminstone theoretiskt varit ense om deras ömsesidiga oberoende af hvarandra, eller «att de icke hafva med hvarandra att göra», hvilket just theologerna stundom höras yrka, — att ingen bör undra, om äfven praktiska resultater börja visa sig af denna söndring. Står vetenskapen, såsom theologerna mena, för sig och religionen för sig, — hvad skola de då med hvarandras salvelse? — Skulle man åter med d:r Fahlcrantz i promotionen se en «allmän hyllning åt vetenskap och studier», så hafva vi visserligen ingenting emot att vetenskapen åtminstone på det sättet hyllades i vårt kära fädernesland. Men vi tillägga, att vetenskapen säkerligen vill hyllas på helt annat sätt än genom kanondunder, lagerkröning och gästabud hvart tredje år, — att den «verkande bekantskap» med vetenskapen, som hos «nationen» dermed väckes, ingalunda är den bekantskap, som vetenskapen afser att förvärfva; ty den sköter i allmänhet icke om ytliga bekantskaper: och slutligen att, om vetenskaperna eller dess representanter, fakulteterna, ändå anse slika vetenskapliga messor nöd-

vändiga för sitt anseende och erkännande, de då må ställa så till, att de kunna firas på ett sätt, hvarigenom vetenskapens ämnessvenner icke behöfva mot sin vilja tvingas att dervid såsom chorgossar tillhandagå. Af den sortens hyllning kan vetenskapen emellertid, efter så många promotioner, anse sig hafva nog.

Till denna religiösa betydelse af promotionen har äfven en och annan consistorii ledamot tillagt en annan, som i våra ögon visar sig vigtigare, emedan den i sjelfva verket mera synes ligga uti saken, nemligen den nationella. Promotionsfesterna hafva verkligen under den senare tiden antagit det vackra utseendet af nationalfester, och hafva derigenom blifvit dyrbara för mången, som eljest måhända icke skulle hafva särdeles högt uppskattat deras värde. De äro, såsom prof. Fries uttrycker sig, «vårt lands vackraste vår- och ungdomsfester». Och vi medgifva, att det verkligen kostar på oss att nödgas erkänna, att vi icke en gång i detta betraktelsesätt kunna se ett tillräckligt kraftigt räddningsmedel för promotionen. Ty det nationala häruti är en bisak, en af omständigheterna föranledd tillfällig bisak, som icke utan våld kan göras till hufvudsak, och som måste förflyttas till sin egen grund, för att vinna giltighet. Promotionen är en akademisk, en vetenskaplig fest till sin rot och ursprung och kan icke blifva annat: det symboliserade kan icke ryckas ur symbolen, och något annat insmygas deri, utan att det hela sönderfaller. Promotionen synes vara en nationalfest, men är det icke: den angår icke och kan icke angå nationen i dess allmänlighet, — hvilket den såsom egentlig nationalfest skulle göra: den är icke tillgänglig och njutbar för andra än en större eller mindre mängd deri för tillfället intresserade: kanondundret, processionen, lagerkröningen blir i mer än en mening främmande för den stora massa, som i mer än en mening stannar utanför templet. Så-

som folkfest betraktad är promotionen af alltför exklusiv art, för att kunna blifva nationen kär och dyrbar.

Den synpunkt, som vid betraktande af förevarande fråga obestridligen är den riktiga, nemligen promotionens inflytande på det akademiska studiet, har företrädesvis blifvit fasthållen å ena sidan af prof. Boström, å andra af prof. E. A. Schröder. Prof. Palmblad i sin reservation mot filosofiska fakultetens beslut har äfven på ett sätt, som förtjenar särskild uppmärksamhet, tagit denna punkt i betraktande. Prof. Boström har utförligen framställt sin åsigt af saken, har på ett, som vi tro, ovederläggligt sätt ådagalagt olämpligheten af den hittills följda studii-methoden för filosofiska graden, äfven då detta studium, såsom nu, närmast och hufvudsakligen afser examen, och har derjemte, då han talar om den studerandes «lugna och grundliga utbildning, hvilken bör vara hans hufvudsyftemål», antydt sitt erkännande af ett högre studiernas mål än examen; hvilket i denna diskussion är att betrakta såsom något eget i sitt slag. I afseende på examen anmärker professorn, att de treåriga promotionerna lika mycket föranleda till maklighet och söl den ena gången, som till brådska och slarf den andra, hvilket hvarje examinators erfarenhet måste tillräckligt intyga. — Prof. E. A. Schröder har icke velat ingå i någon egentlig diskussion, utan hänvisar till något sitt yttrande för åtta år sedan; emellertid har han äfven här på ett afgörande sätt utlåtit sig öfver frågans hufvudpunkter. Professorn nekar icke den påskyndande inflytelse, som promotionerna utöfva på studiernas gång; men han ser deruti ingenting ondt, utan endast «en ganska verksam eggelse till afslutande af kursen». Så länge examensväsendet spelar en så stor och vigtig roll vid universitetet, får man icke undra på, att de med studierna sammanhängande frågorna till en hufvudsaklig del äfven betraktas ur examens-synpunkten; och så länge må då äfven slika resonnemanger för och mot gälla,

hvad de kunna gälla. Men om man en gång skulle blifva ense om, hvad man redan, att döma af tydliga tecken, börjat misstänka: att studierna hafva ett helt annat och högre mål än stora examensmeriter, och att de följaktligen måste inrättas efter detta hittills icke erkända mål, nemligen menniskans grundliga och harmoniska bildning och utveckling till sann humanitet, så lärer väl ofvannämnda examenskonsiderationer komma att visa sig temligen ovigtiga. Att de dock under närvarande förhållande icke kunna frånkännas all vigt, vilja vi icke bestrida; men de, som på promotionernas påskyndande inflytelse i och för kursens afslutande hafva ansett sig kunna grunda ett votum för promotionernas bibehållande, hafva dock sett något väsentligt i det tillfälliga; såvida ännu, hvilket vi hoppas, universitetsstudiernas närvarande urartning får anses såsom något tillfälligt, hvilket kan och bör undanrödjas.

Denna urartning består i ingenting annat än den öfverhandtagande lexläsningen — ett för detta blad icke alldeles nytt ämne. Särskild anledning att ånyo upptaga det erbjuder oss prof. Palmblads ofvannämnda reservation, hvars innehåll är af en hittills nästan oerhörd märkvärdighet. Vi kunna icke upptaga det till granskning utan att på dess författare tillbakaböja den kompliment, som han sjelf gifvit den filosofiska fakultetens «tillfälliga» pluralitet: att hans yttrande synes oss «så oformligt, så öfveriladt, så ologiskt, att vi sakna ord att deröfver uttrycka vår förundran». «Hvarje examen», så utlåter sig professorn, «ifrån och med studentexamen upp till theologiæ licentiaturen (således hvarje akademisk examen) är ett förhör, hvaruti examinanden skall redovisa för ett visst mått kunskaper. Examinator och examinandus stå derunder i förhållande till hvarandra som mästare och lärjunge: examinator fordrar att examinanden skall redogöra för, ja, adoptera hans system, hans åsigter. Alla studier, som hafva ett

förhör i sigte, äro således en tvångsläsning, en ofri verksamhet, en lexläsning. Detta ligger i sakens natur och hvarken kan eller bör annorlunda vara.» Man vill knappast tro sina ögon, då man ser en sådan uppfattning af det akademiska studiet på allvar och offentligen bekännas af en universitetets professor.. Det fattas blott, att man äfven fått höra talas om akademisk vexelundervisning med monitörer. Det kan möjligen så vara, att en och annan universitets-man i tysthet hyllat, eller åtminstone i praktiskt hänseende halft omedvetet följt den nu gifna regeln: öppet uttala den, har hittills ingen vågat. Man har underkännt den i och med detsamma, som man mer än en gång uttalat sin missbelåtenhet med resultaterna af sin verksamhet för ungdomens sak och varit betänkt på andra methoder. Det är prof. Palmblad ensam förbehållet att med en makalös naivetet hafva uppställt undantaget såsom regel, hafva postulerat den tillfälliga afvikelsen såsom det väsentliga målet. Vi lemna derhän, om den åsigt, som han här vill göra gällande i afseende på det akademiska studiet, möjligen kan med vissa inskränkningar ega sin tillämpning på elementar-undervisningen; säkert är, att en falskare och råare uppfattning af universitetets verksamhet aldrig varit hörd. Det är nu ett halft sekel, sedan Schelling framställde det akademiska studiets method; och redan några år hafva förflutit, sedan Snellman på ett förträffligt sätt behandlade samma ämne på svenska språket. Skall man ännu en gång behöfva diskutera den frågan, som — åtminstone bland universitetsmännen — för länge sedan borde vara afgjord? Att minnet är en *conditio sine qua non* för allt inhemtande af kunskaper, faller oss icke in att neka: att minnets verksamhet således ingår såsom ett väsentligt moment i allt studium, bestrida vi ej heller; men att det blotta minnets verk — hvilket heter lexa — skall utgöra sjelfva höjdpunkten af det högsta studium, och detta är just det akademiska, — är

en orimlighet, som man borde akta sig att uttala, äfven om man, i saknad af det sjelfstudium, som leder till insigt om arten och väsendet af allt studium, skulle känna sig frestad att för sin egen räkning, i brist på bättre, «adoptera» en slik åsigt. Prof. Palmblads med så mycken ifver omfattade studii-method skall frambringa i stället för bildade menniskor endast kringvandrande konversations-lexika, i hvilka individualiteten inskränker sig till den omslutande permen och hela innehållet är en främmande egendom. Det synes af prof. Palmblads hela anförande, att han i det akademiska studiet icke ser annat än ett medel för yttre ändamål: hans «vetenskapliga sinne», för att begagna hans egna ord, har väl ännu icke kunnat höja honom till begreppet af sjelfändamål. Han skulle eljest icke hafva tillåtit sig den filister-artade diatriben om de filosofie magistrar, som «gå ut i läroverket och i det presterliga ståndet». Han skulle eljest hafva insett, att det är för det akademiska studiet likgiltigt, hvart dess idkare «utgå»; att det alldeles icke är till för den eller den samhällsinrättningens skull: och i alla händelser borde han hafva vetat, att den filosofiska graden icke är och aldrig har varit en «embetsexamen»: och att samhället för sina praktiska behof dels redan eger, dels må se till att det skaffar sig erforderliga pröfningskontroller. Ty det är en väsentlig skillnad emellan det akademiska studiet i och för sig och det exercitium, hvarigenom dess praktiska tillämpning inläres: det hafva dock båda gemensamt, att de icke hvila på lexläsningens döda mekanism, utan på vetandets lefvande ande. — «Nio tiondedelar af dem, som promoveras», säger professorn, «äro sådana, som aldrig kunna åstadkomma ett någorlunda försvarligt specimen.» Det är ett hårdt vittnesbörd; och vi anse oss ännu, gudi lof, kunna tillägga: det är ett orättvist. Säkert är åtminstone att det är ett obevisadt, och vi skulle beklaga icke blott universitetet i allmänhet, utan

dess filosofiska fakultet i synnerhet, om det vore bevisligt att så förhölle sig. För att utröna detta, erfordras blott att fakulteten behandlar specimen icke såsom en bisak, hvarpå ingen vigt lägges, utan såsom en hufvudsak, hvarpå den speciminerandes akademiska anseende hänger, och att man fördenskull förunnar honom den tid, som han för dess utarbetande behöfver. Ty om verkligen nio tiondedelar af de promoverade vore oförmögna att inom en efter deras egen beqvämlighet lämpad tidsrymd prestera ett försvarligt specimen, huru kunde då åtminstone hälften af dem till hvarje promotion uppvisa ett godkändt — på några timmars tid författadt — gradualskriptum? Att vidare fördjupa sig i prof. Palmblads här yttrade åsigter är emellertid hvarken båtande eller nöjsamt. Ty att vederlägga — och vederlägga är ju en gång ordet — en thes, som för många år sedan vederlagt sig sjelf, är en öfverflödig möda, och att dissekera ett opus, som vill icke öfverskyla, utan rättfärdiga och derigenom underhålla universitetets tillfälliga förnedring, och som med allt detta utgått från universitetet sjelft, erbjuder en i högsta måtto glädjelös syn.

Sammanlagda resultatet af allt det ofvanstående lärer emellertid vara detta: för det egentliga akademiska studiet, rätt fattadt, är all den betydelse, som kan tilläggas promotionen, fullkomligt främmande; hvaraf också följer, att denna högtidlighet, såsom en för saken helt och hållet yttre, kan och, under närvarande omständigheter, äfven bör bortfalla. Hvilken dom gäller icke allenast de treåriga utan alla promotionsakter. Då vissa consistorii ledamöter vid denna ceremoni ändock ansett sig kunna fästa den vigt, att de aktat det blotta deltagandet deri i och för sig allena förtjena att belönas med vissa företräden, hafva de satt kronan på sitt verk. Från sin förut intagna höga ståndpunkt hafva de derigenom med ens nedstigit ända derhän att väga promo-

tionens rent ideala dignitet mot den plumpt reala equivalensen af — tre prestår. Hvarföre icke så gerna ett eller tio? Det är tillräckligt karakteristiskt för promotionsfrågans närvarande ställning. Vi bjuda emellertid denna fråga farväl med prof. Tullbergs ord: «af alla tecken kan man med temlig sannolikhet sluta, att promotionerna, oberoende af komitéers och auktoriteters beslut, med snabba steg skynda sin sjelfupplösning till mötes».

PÖBEL OCH PÖBEL.

(UR «INTELLIGENSBLADET», 1845.)

I.

Det gifves vissa talesätt, vissa allmänna fraser, som man dagligen begagnar, som gjort sig oumbärliga i litteraturen och konversationen för dagen, som passa på mycket, emedan deras omfång är obestämdt, och öfver hvilkas rätta innehåll man ej gör sig någon särdeles reda. Bland dessa allmänna termer hafva vi fäst särskildt uppmärksamhet vid ordet pöbel. Hvilken «bildad» person gifves, som icke dagligen och stundligen bär detta kraftord i munnen, färdigt att likt en bannstråle slungas ut till höger eller venster, hvarhelst man förnimmer något, som icke öfverensstämmer med ens eget begrepp om god ton? «Det är en pöbeltidning», «det är en pöbelpjes», — «det passar för pöbeln»; «det är egnadt att väcka pöbelsympathier» o. s. v. — så låter det oupphörligen ofvanifrån. Men detta ofvanifrån är något ganska relativt; och säkert är, att månget kotteri, som ser idel pöbel under sig, sjelft i sin ordning ofvanefter betraktas såsom pöbel. På sådant sätt blir hvar och en herre öfver sin stackare, ifrån norrbro-eleganten ned till hamnbusen, och slutet blir att vi alla äro pöbel inför vår herre, hvilken väl ändå är i besittning af den allrahögsta synpunkten. — Men vi kunna icke låta oss nöja med så relativa bestämningar: vi måste hafva en pöbel *par préférence*, en absolut pöbel, som är ohjelpligen isolerad och såsom sådan fogelfri på civilisationens gebit. Ty, då vi bildade en gång kommit öfverens om

vår obestridliga rätt att hugga efter pöbeln, att med ord och tankar *«sabrer la canaille»*, så är det af vigt att noga utröna, hvar vi hafva vår fiende, på det att vi icke måtte hugga i luften, eller, hvad än värre är, i vår blinda ifver löpa fara att anställa blodiga nederlag i våra egna leder.

«Vi bildade!» Vi hafva begagnat ett vågadt uttryck, vi medgifva det. Men vi skola förklara oss. Vi hafva dermed icke velat säga, att vi äro i besittning af en absolut bildning, utan helt simpelt, att det sannolikt finnes menniskor med mindre bildning än vi, och som således i våra ögon måste — enligt den vanliga beräkningen — gå och gälla såsom pöbel, och mot hvilka vi återgälda det hat, som vi hafva att uppbära af dem, hvilka äro befogade att betrakta oss såsom pöbel. Vi kunna ju hvar i sin stad trösta oss dermed, att vi alla ega en gemensam *souffre-douleur* i de arma trashankar, som äro kända under den omfattande benämningen packet. Och dessa åter — stå icke de i sin tur på en vida högre utvecklingsgrad än Samojeder och Eskimåer, hvilka således torde vara den rätta oförfalskade pöbeln i sista instans? Men hvartill tjenar att kriga med Eskimåer? För att sedan hvar i sin ordning uppfrätas af de allt högre och högre bildade? Menskligheten uthärdar icke ett sådant utrotningskrig. Men som vi en gång blifvit fattade af det grymmaste hat mot pöbeln, så låtom oss uppsöka en spritt ny pöbel, på hvilken vi kunna uttömma hela öfverflödet af vår oförsonliga bitterhet.

Då enligt ofvannämnda beräkning hela menskligheten blifver en stor pöbel, inom hvilken således på sätt och vis den ena är lika god som den andra, hvarigenom en jemnlikhet skulle uppstå, som uteslöte all pöbel; men då vi tillika icke kunna bortresonnera «pöbeln», emedan det är ett ögonskenligt faktum att den finnes, så måste vi försöka en mera tillfredsställande

beräkning. Hvad som är pöbel eller icke är det, kan icke afgöras genom att mäta det större eller mindre mått af bildning, som tillhörer en gifven menniskoklass, utan måste bestämmas af det större eller mindre allvar, som en menniska gör af sin bildning. När vi vilja rekrytera vår pöbelhop, hålla vi oss icke till genus utan till individerna. En viss grad af bildning tillkommer alla klasser i ett ordnadt samhälle: den särskilda bildningsgraden är, så att säga, den yttre gemensamma uniformen för hvarje särskild klass: detta yttre tecken måste ega en inre motsvarighet: der denna finnes, finnes ingen pöbel, der den fattas, träffas pöbeln. Med pöbel mena vi således de slags menniskor, som förneka den bildning dem tillkommer, som göra den yttre större eller mindre hyfsningen till en lögn, — som icke lefva i och genom det vetande de ega, och som följaktligen genom förnekande af sin egen bildning framstå såsom rebeller emot den allmänna bildningens heliga makt. Sådana rebeller finnas inom alla stånd. De äro den verkliga pöbeln: de sakna icke, men de förakta civilisationen. De äro fogelfria; ty de äro hela menskligbetens fiender. Halshuggas kunna de väl icke; ty dertill är deras förbrytelse af alltför andlig art; men att andligen decapitera dem är också endast att öfva rättvisa i menskligbetens namn.

Att i våra dagar söka belysa detta slags pöbel, är att göra en sak i sinom tid. Ty denna pöbel har visserligen funnits i alla tider, hvarom den gamla komedien bär vittne; men den har i vår tid vunnit ett slags anseende och auktoritet. Att förneka sin bildning, faktiskt naturligtvis, och genom ord endast så vida som dessa äro att betrakta såsom fakta — ty i orden gör man nog anspråk på bildning — detta är i sjelfva verket en af vår generations svagheter. Man kan härvid lägga hufvudaccenten på hvilketdera som helst af de båda orden: sin bildning, satsen blifver i alla fall densamma.

De menniskor, som förneka sin *bildning,* stiga utföre, ställa sig under sig sjelfva och sina anspråk, och blifva pöbel: de menniskor åter, som förneka *sin* bildning, sitt mått af bildning, sträfva högre i dålig mening, ställa sig öfver sig sjelfva och — blifva jemväl pöbel. De förra kunde kallas pöbel i nedstigande linie och äro af aristokratisk descendens, de senare i uppstigande linie och af borgerlig adscendens. De hafva gemensamt det, att de underskatta sin ställning i lifvet, att de icke veta sin plats i samhället, att de sakna den dygd, som Plato fordrade äfven af de lägsta medborgare i sin stat: sofrosyne. Thyvärr kunna vi icke öfversätta detta gyllene ord på svenska: omskrifvet med ett gängse, ehuru illalåtande verb, skulle det likväl blott ungefärligen betyda: «veta hut». — Vore vi fransmän, skulle vi söka att grundligen utveckla detta intressanta ämne i en «*Physiologie de la Canaille*», samlande våra materialier bland «*la Canaille*» i alla samhällsklasser: nu inskränka vi oss till att taga i ytterligare betraktande hufvudsakligen den sida af ämnet, som låter mäta sig med esthetisk mattstock, — ur synpunkten af skönt och oskönt. Men innan vi springa öfver dit, böra vi komma dem till hjelp, som måhända undra, hvad som menas med pöbel i uppstigande linie; ty den nedstigande eller förnäma pöbeln är i ögonen fallande. Med förstnämnda pöbel menas, i korthet sagdt, «den politiske Kandestöber», den theaterrecenserande kryddkrämarn, med ett ord, skomakarn, som icke förstår regeln: «*ne sutor ultra crepidam*». Tenngjutaren hör icke till pöbeln, så länge han stöper kannor; kryddkrämarn icke, så länge han säljer peppar; skomakarn icke heller, så länge han gör skor; ej heller tillhöra de pöbeln, så länge de sysselsätta sig äfven med annat, som ligger inom omfånget af deras vetande, ej heller, om de söka att äfven på andra områden uppodla detta vetande; men så snart de storma in på områden, som de icke förut andligen, och derigenom lag-

ligen, tillegnat sig och hvarpå de erhållit insigternas fasta, visa de att de äro barbarer och hemfalla till pöbeln.

För att kunna betrakta denna pöbel ur esthetisk synpunkt, har man blott att aktgifva på den allmänna sammanlefnaden och det offentliga lifvet. Det påstås att hvarje engelsman, som tillhör det sanna *high life*, eger ett så godt väderkorn, att han vid första påseende kan igenkänna den rätta gentlemannen äfven under den loggslitna fracken och pöbelmannen äfven under den fashionablaste drägt. Det är ett slags det fina vettets frimureri, som förenar den högre societetens alla medlemmar. Utan att vara i besittning af denna aristokratiska hemlighet, har man likväl med ett öfvadt öga icke svårt att snart nog afsöndra den rätta pöbeln från den rätta bildningen. Det pöbelaktiga röjer sig nemligen genast för den yttre betraktelsen genom något disharmoniskt i det yttre skicket, en följd af den inre motsägelse, hvarom vi talat. När t. ex. en bonde lufsar landsvägen framåt bredvid sitt lass, så gifver hans tunga och klumpiga gång ändock ingen föreställning om pöbelaktighet: man ser det utan att gifva akt derpå — det är i sin ordning; men när en gardeslöjtnant begagnar sig af samma sätt att fortröra sig, visar han dermed genast en bestämd böjelse för det pöbelaktiga; ty det är hans pligt att kunna gå. När en s. k. bildad person tillåter sig att begagna de obildades språk, har han just genom frivilligheten häri nedstigit till pöbeln, likasom tvärtom en man af folket, som, utan insigt af betydelsen af de bildades uttryckssätt, usurperar dessa, på sitt vis uppstiger till pöbeln. Man förstår i båda fallen icke att synas vara hvad man är. Man är gentleman och ändock icke gentleman, man är bonde och ändock icke bonde. För dessa förnekare af sin bättre menniska har man upplåtit pöbelns allmänning. — Men vi erkänna, att ofvan angifna yttre tecken stundom kunna bedraga, och

medgifva, att ehuru de nästan utan undantag göra pöbelmannen skäligen misstänkt, de likväl icke alltid tillfullo öfverbevisa honom. Skulle man således någon gång tveka i sin dom, så har man endast att besinna, att det esthetiska här noga sammanhänger med det moraliska. Man behöfver således endast något litet granska innehållet af de nämnda yttre formerna, för att veta hvar man har sin man.

Det tvungna och disharmoniska i det yttre skicket kan äfven ofta vara en följd af oblida naturanlag, inbiten vana eller, kanske rättare, ovana. Men så snart i dessa rörelser röjer sig den minsta oanständighet, den finaste soupçon af indecorum, så är pöbelmannen gripen på bar gerning. Månne sådana upptäckter skulle i våra dagar vara sällsynta? Vi tro det tyvärr knappast. Må man endast icke låta narra sig att anse det disharmoniska skicket för ledigt och naturligt, derföre att det blifvit på konstmessigt sätt inöfvadt och derföre icke precist knarrar vid hvarje rörelse. Då misstänka vi, att ett skarpt öga skall urskilja pöbel, der man ej drömmer derom. Dessutom kan man med beqvämlighet stadga sitt omdöme genom att aktgifva på den misstänktes ord och handling inom särskilda kretsar och bland särskilda slags menniskor. Man skall då finna, att pöbelmannens hufvudsakliga brist är bristen på ett sedligt centrum. Vi hafva någorstädes läst, att den sanna älskvärdheten i umgänge hvilar på sedlighetens basis, och att all annan «hygglighet» eller «intressanthet» eller hvad det må heta är en illusion, som förr eller senare måste förråda sig. Säkert är att bästa uppfostran till ett godt skick i sammanlefnaden är en uppfostran i sedliga grundsatser. Sammanlefnadens yttre former behöfva icke särskildt — åtminstone icke theoretiskt — inläras: de resultera sjelfmant ur en förutgående inre hyfsning och skola med denna mer och mer utveckla och fullkomna sig, så vida de få göra det med frihet. De respektive upp-

fostrarne behöfva icke så mycket bekymra sig om de yttre rörelserna; dessas högsta grace består ändå i motsvarigheten mot ett godt och bildadt hjertas rörelser. Denna sats är sann, derom äro vi alldeles öfvertygade. Vi veta väl, att vi skulle hafva kunnat göra den mera bindande genom ett strängare resonnemang; men vi hafva här enkom för afsigt att tala ett så populärt språk som möjligt.

Det gifves en raffinerad pöbel, som åtminstone tidtals kan dåra den esthetiska blicken, men som blottas för densamma, så snart den — och det dröjer vanligen ej länge — fastnat på sedlighetens, eller rättare osedlighetens, krok. Denna pöbel förstår att gifva sig ett elegant yttre, har inlärt ett städadt skick och ett bildadt språk, och eftersökes stundom såsom umgängeslifvets dyrbaraste krydda. Utan att ega god ton hafva dessa menniskor dock tillegnat sig en den goda tonens *routine*. Ja de drifva ofta illusionen ända derhän, att man skyller äfven deras laster, när de upptäckas, på räkningen af deras sangviniska natur, deras älskvärda lättsinne. Inlåter man sig med dessa och förstår att blotta deras inre, så skall man vinna en erfarenhet, för hvilken man fasar. Det är hopplöst, förtviflansfullt: en bottenlös depravation, en sedlig excentricitet, en andlig bankrutt, som i sina strängaste konseqvenser måste leda till fängelset eller dårhuset. Hela deras varelse är en lögn, deras lif ett ändamålslöst sväfvande i det tomma. Bland civilisationens fogelfria äro dessa att betrakta såsom sjelfva högdjuren. Men vi lemna dem: de hafva fått sin dom.

Vi nämnde den goda tonen; vi stanna vid den. Hvad denna ton är, vet den bildade mannen och förfelar den icke; föröfrigt tillhörer den den bildade sammanlefnadens mysterier och låter sig ej utläras. Men äfven den hvilar på sedlig grund, den utgår af hjertat, är det odlade vettets vana och är så mycket sannare,

ju varmare den är. Ty äfven den kan stundom förblandas med en yttre *routine*. Ett bland de pålitligaste kännetecken på den verkligt goda tonen är, att den icke slår öfver och förlorar sig, att den iakttages alltid och emot alla. Den är, som sagdt, en yttre vana, grundad på en inre bestämdhet, och kan således, der den verkligen finnes, svårligen förnekas. Den sannt bildade är icke brutal mot sina underhafvande, under det att han visar vördnad för sina öfverordnade; den rätta gentlemannen behandlar icke tjenstflickan med grofhet, på samma gång som han slösar de finaste artigheter på hennes fru eller fröken. Ty den goda tonen är icke en blott godtycklig form, som man efter omständigheterna på- och afkläder, utan den är en genom den andliga riktningen gifven yttre naturbestämdhet, som antager skepnaden af nödvändighet. Också är denna goda ton pöbelaktiga menniskors farligaste pröfvosten, enär det gifves så många tillfällen i lifvet, då det icke är så lätt att icke falla ur tonen, om den är usurperad. För att öfvertyga sig derom, behöfver man icke intränga på familjens fridlysta område: man besöke endast offentliga ställen, restaurationer, allmänna baler, spektakler, promenader, och man skall se huruledes råheten uppenbarar sig i mångfaldiga skepnader, bland hvilka en alltför vanlig består i missaktningen för andras rätt och andras personer. Och likväl är just aktningen för andra en bland den goda tonens första och oeftergifligaste fordringar. Utan att tala om de mångfaldiga kollisioner emellan män, som inom vissa små samhällen tillhöra ordningen för dagen, såsom att personer, hvilka nog tro sig ega god ton, trotsa vedertagna vanor och bruk för att väcka andras — icke åtlöje, hvilket de förtjena — utan förargelse, hvilken de sannerligen icke förtjena; utan att tala derom, vilja vi endast fästa uppmärksamheten på det sätt, hvarpå mången s. k. gentleman anser sig berättigad att bemöta fruntimmer, hvilka icke ega

ungdom, rang eller skönhet, och som af detta skäl endast i en tillfällig bekantskap och de förbindelser, den ålägger, måste söka ett *prekärt* skydd mot den missaktning, eller en tvungen godtgörelse för det vårdslösande, hvaröfver den goda tonens riddare icke anse dem redan genom sitt kön upphöjda. Detta förhållande strider emot god ton, om icke för annat, derföre att det är hjertlöst. — I afseende på detta slags pöbelaktighet skulle vi kunna fördjupa oss i oräkneliga detaljer, hvilka vi dock hellre lemna åt den intresserade att sjelf undersöka. Hvad han dervid snart skall utröna är, att pöbel i vanlig mening icke alltid är pöbel i egentlig: men deremot att den egentliga pöbeln rätt ofta rekryterar sina skaror ur de s. k. bildade klassernas leder.

Det behöfver icke tilläggas, att det gifves pöbel i många riktningar, att det finnes en politisk pöbel, en vetenskaplig pöbel, en bellettristisk pöbel, en bigott pöbel, en rationalistisk pöbel, ja till och med en sentimental pöbel. Till den fraktion deraf, som lefver grassatim på litteraturens och konstens område, skola vi vid ett annat tillfälle återkomma, då det är den, med hvilken vi hafva hufvudsakligen att skaffa. Vi skola behandla den i sammanhang med hela den klass, som vi togo oss friheten att kalla pöbel i uppstigande linie, och som förtjenar att ytterligare skärskådas. Dem, som emellertid önska att börja en närmare bekantskap med detta slags folk, hänvisa vi till en artikel om «Cafékritiken», som nyligen stod att läsa i den Konstitutionelle, och som med få men skarpa och träffande drag tecknar den barbarism, som *per fas et nefas* söker att bemäktiga sig ordet i den fosterländska konstens angelägenheter.

Denna uppsats hotar att växa öfver sina gränsor. Vi pausera för denna gång. Vår afsigt är emellertid redan till en del vunnen, om vi härmed kunnat gifva

en och annan s. k. «bildad» en vink om hvad som egentligen förstås med pöbel.

II.

Ehuru vi i vår förra artikel med denna öfverskrift lofvade att återkomma till samma ämne, hade vi dock — vi erkänna det uppriktigt — endast ett halft allvar med detta löfte. Ty fastän vårt ämne är tillräckligen rikt, är det dock en nogsamt känd och erkänd sak, att en «beskedlig» Upsala-litteratör omöjligen kan ega den erfarenhet, som erfordras för att med sakkännedom behandla detsamma, likasom man äfven på goda grunder tager för gifvet, att den talang, som ensam förmår gifva *haut gout* åt en litterär anrättning, ej gerna träffas annorstädes än i hufvudstaden, endast undantagsvis i de större köpstäderna och högst sällan i grannskapet af Universitetet. Om vi hade gjort vår uppfostran på ett kontor eller i ett embetsverk, skulle vi tilltro oss allt: nu deremot, då vi känna oss uteslutna från alla anspråk på talang med hvad dertill hörer, är det icke utan en viss försynthet, som vi åter gripa verket an. Och vi skulle näppeligen hafva vågat det, om vi icke förra gången blifvit öfverraskade af en viss uppmuntran — så öfverraskade, att vi för hela veckor förstummats.

Om våra läsare mena, att det finnes någon plan uti denna «afhandling», bedraga de sig fullkomligt. Aldrig har en pennfjäder inlåtit sig i ett mera systemlöst företag. Det är likgiltigt, om den slutar sitt verk på denna sida eller fortsätter sina öfningar på hundrade. Det gifver en försmak af oändligheten, att så der skizzera och konturera på fri hand, och en eftersmak af den njutning vi erfarit vid genomläsningen af vissa ge-

nialiska damers arbeten. Det är ej hêller utan, att vi med en viss fröjdfull bäfvan föreställa oss den möjligheten, att således äfven vi skulle kunna lyckas tillvinna oss publikens gunst; ty vi känna djupt, huru väl vi behöfva den, och erkänna i ödmjukhet vår skyldighet att förvärfva den. Vi fasa för den tanken, att någon illasinnad kunde på ett vrångt sätt uttyda våra pöbelartiklar. Derföre böra vi högtidligen försäkra, att vi med våra yttranden om allahanda pöbel aldrig alluderat på den resp. publiken, och att vi — i likhet med andra hederliga publicister — städse äro redebogna att ligga på knä för högstdensamma. Denna försäkran utsträcka vi äfven till hvad som komma skall: ingen läsare, vare sig i första eller andra hand, finnes, som icke tryggt kan våga svärja på, att hvad han läser icke angår honom sjelf.

Då vi, såsom sagdt är, icke känna oss bundna af någon plan, kunna vi hugga oss in på hvilken punkt som helst af det föregående, för att dervid fästa fortsättningen af våra undersökningar. Vi uppradade för oss åtskilligt slags folk, som vi togo oss friheten att subsumera under den gemensamma genus-benämningen «Pöbel», utan att taga dem närmare i betraktande. Ur denna legion uttaga vi nu företrädesvis till mönstring den kohort, som vi kallade politisk pöbel.

Vi känna ett stort intresse för denna afdelning, emedan dess fysiognomi i närvarande ögonblick företer de mest karakteristiska drag, dess skaplynne är mest utbildadt och bestämdt, och framför allt dess styrka och auktoritet af stor betydenhet.

Det är en gammal grym regel, som förbjuder folk att tala om saker, som man icke förstår. Lyckligtvis är den, jemte andra pedagogiska omenskligheter, för länge sedan antiquerad. Ty att tala om en sak är ofta ett ganska godt medel att komma till förstånd om densamma; ja, ofta ett bättre medel än att läsa om den.

Att skrifva om den är redan betänkligare; dock, äfven här yrka vi på toleranta grundsatser; ty — i värsta händelse — hvem ville kasta första stenen? Hufvudsaken är i alla fall till slut, huru man talar, och huru man skrifver. Vi för vår del se och höra långt heldre den politiske nybörjaren diskussionsvis tala och skrifva om statens högsta angelägenheter, äfven om hans insigt i desamma skulle visa sig mera potentiel än aktuel, endast han dervid ådagalägger den «sofrosyne», som anstår hans ställning till sitt föremål, och den ärliga sträfvan till det sanna, som en gång leder till sanning, — vi se och höra detta långt heldre, än vi se och höra våra «lärda» fruntimmer jollra om logiska kategorier, hvilket likväl nu synes höra till tonen. Ty i förra fallet inse vi möjligheten af ett förnuftigt resultat, i det senare icke. Men det är just det ofvannämnda huru, som i denna fråga gifver utslaget. Så ser man ofta det halkigaste politiska föremål tjena till stödjepunkt för de anspråksfullaste stilistiska konstsprång. Icke som skulle föremålet i och för sig vara så halkigt; men det har dock gång efter annan, ja, kanske en gång för alla, halkat undan equilibristens fattning, trotsat hans ansträngningar och gäckat hans pathos. Den enkla orsaken till all sådan löjlig misslyckning är ingen annan än den, att föremålet icke begripes, innan det gripes, och att den politiska tironen anser sig berättigad att uppställa sin döda dogm mot rörelserna i en organism, hvars väsende och lagar ofta erfordrat den bäst använda menniskoålders vackraste ansträngningar för att redas och upplysas. Emellertid är det obegripligt, med hvilken snabbhet man i våra dagar orienterar sig på dessa områden, och för huru godt köp man uppstiger till rang, heder och värdighet af en politisk notabilitet. Då det inom samhällen med mera utbildadt politiskt lif erfordras en viss lärokurs för den offentlige mannen, gör det hos oss som oftast tillfyllest att med sega hän-

der hänga sig fast vid manteln af någon opinion för dagen. Derigenom inträffar, hvad som ofta är händelsen inom unga samhällen, eller gamla samhällen med nya institutioner, att hvad som borde vara den klarsynta och lugna diskussionens sak, blifver det blinda och hetsiga partisinnets. Det är också derföre man städse vid afgörandet af vissa vigtigare samhällsfrågor får höra talas om, att statens väl står på spel; likasom om staten skulle ramla i och med den eller den fixa samhällstheorien. Samhället är ingen mekanism, som sönderfaller eller afstannar i följd af den minsta yttre åverkan, utan en organism, som med sig assimilerar allehanda näringsämnen, och med hvilken det icke är så farligt att varsamt experimentera. Den erfarne statsmannen skulle draga på munnen åt slika högtrafvande hotelser; hvaremot det är halfbildningens och ytlighetens förnämsta kännetecken, att den, af obekantskap med saken i dess helhet och konkretion, kastar sig öfver den enda sida, den ensidighet deraf, hvarvid den från begynnelsen mången gång helt slumpvis fästat sig, och gör denna allena och dess modifikationer till vilkor för *salus publica.* Att emellertid en slik ytlig ensidighet så ofta träffas, härrörer deraf, att den politiska uppfostran (vi mena här ingen skoluppfostran) befinner sig på så klena fötter, att politiska insigter äro så långt ifrån att vara allmänna. Detta åter kommer af skäl, som vi nu skola framställa.

Politiken delar i viss mening öde med filosofien. Ingen är, som icke tilltror sig att så godt som *a priori* begripa och bedöma dessa vetenskaper. Det är ju naturligt, att om man förstår svenska, franska eller tyska, så måste man väl äfven kunna ega anspråk på att förstå, hvad som är skrifvet eller taladt på det ena eller andra af dessa språk. Ingendera af dessa vetenskaper har rätt att vara en svår vetenskap, ja politiken torde till och med icke hafva lof att vara ens en vetenskap. Hvem

skulle icke ega insigt i samhällets angelägenheter, i afseende på hvilka alla fria medborgare förbehålla sig sin röst, ifrån och med den, som opinerar med voteringssedeln, till och med den, som opinerar med knifven och stenen? Dock inträffa icke sällan vissa knorror, som sjelfmant hänvisa på vetenskapliga principer, utan hvilka de icke låta sig lösas. Sådant är dock ett empiriskt bevis för politikens vetenskapliga värdighet, hvarmed vi också här låta oss nöja. Att ett samhälles reorganisation icke låter sig verkställa utan efter en vetenskaplig grundläggning, är också en erfarenhet, som franska revolutionens män redan på sin tid gjorde; hvarom diskussionerna i nationalförsamlingen tillräckligen vittna. Men äfven folken glömma hvad de lära. Och det ligger i passionens intresse, att skjuta den lugna eftertanken åsido.

Det har emellertid blifvit en dogm, en fördom, att intet egentligt studium tarfvas i och för en politisk verksamhet; ja, att lärdom i allmänhet är någonting rentaf menligt och förvillande vid utredande af politiska frågor. I dess ställe skall man hafva *sens commun*, sundt förnuft, kärlek för framåtskridandets sak eller vördnad för fäderneärfda institutioner, och hvad alla dessa sväfvande bestämningar månde heta. Med så utmärkta egenskaper kommer den offentlige mannen likväl svårligen ur fläcken. Ty om vi erkänna, att det sunda förnuftet visserligen alltid är godt att kännas vid, helst för en politisk storhet, så hafva vi dock svårt att begripa, hvad politiken har att skaffa med vördnad och kärlek; likasom vi i allmänhet äro föga belåtna med den feminina ovanan, att kasta tankens angelägenheter in på affektionernas område. Att äfven den offentlige mannen såsom enskild person hyser kärlek och vördnad för det eller det, är godt och vackert: såsom offentlig talar och handlar han i samhällets namn och har följaktligen att förhålla sig objektivt, sak-kraftigt, fördoms-

och affektions-löst, såsom samhället sjelft. Men politiken har äfven, Gud bättre, sina sentimentalister, och om äfven koryfæerna bland dem måste räknas bland de insigtsfullare, så ha de dock omkring sig samlat en skara af — pöbel, som finner ingenting i verlden lättare än att deklamera i stället för bevisa, och gråta — ja, gråta, såsom det heter, «på fäderneslandets ruiner».

Ingenting är lättare, sade vi, än att vara sentimental: dertill fordras i sanning inga insigter; men ofta äro tiderna sådana, att det medförer utsigter. Vi hafva i det föregående nämnt en sentimental pöbel: i sjelfva verket äro denna och den politiska två cirklar, som skära hvarandra och hafva ett godt stycke gemensamt. Och särdeles stort blifver detta stycke, om man med sentimentalt folk menar sådana, som stödja sina åsigter icke på insigt, utan på en sentiment, ett tycke, en nyck, med ett ord, något rätt i grunden sjelfsvåldigt och lösligt. Nu är det visserligen obestridligt, att hvar och en kan hafva rätt att ega sina tycken, liksom den enskilde i allmänhet med skäl gör anspråk på en ganska vidsträckt krets af oantastliga rättigheter; ja vi gå ända derhän, att vi medgifva honom rätt att icke blott ega tycken, utan äfven ega dem i fred, endast han aktar sig för att såsom offentlig person uppställa dem såsom principer, efter hvilka samhället skall rätta sina rörelser. Ty samhället är något oändligt högre än den enskilde och hans allravackraste tycken; hvarföre det också är dennes pligt att söka afkläda sina tycken deras enskilda natur och upphöja dem till allmänna sanningar, hvilket just icke är detsamma som dogmatiska satser. Men sådant låter sig icke göra med alla tycken. Derföre hafva vi ännu en så stor mängd af oförädlade tycken att bekämpa. Den politiska pöbeln är tyckets eller godtyckets menniskor: ett politiskt folk är frihetens. Den förras statsform är envälde eller allvälde: det se-

nares samhällets välde. Den förras högsta kategori är den blotta personligheten såsom sådan: det senares medborgerligheten.

Personligheten! så hafva vi då vidrört samtidens ömma sida. Ja, en dess bulnad! Vi hafva vidrört den, och lemna åt framtiden att krama sönder den, såsom sista lemningen af den sentimentala spetälska, hvarmed en falsk samhällslära hotat att i grund förgifta folkens lifsfunktioner.

Om vi fästa oss vid en bestämning i vår föregående pöbel-artikel, så kunna vi underordna vår politiska pöbel under den hufvudafdelning, som kallades pöbel i «uppstigande linie», såsom den der på ett minimum af bildning grundar ett maximum af anspråk. Att sådant nödvändigt till slut skall bära öfver ända, är lätt att inse. Det är också till en hufvudsaklig del derföre, som den vigtigaste af våra samhällsinstitutioner nu nalkas sin ruin; och det icke blott ofvanifrån, utan äfven nedifrån.

Det skall sannolikt icke dröja länge, innan man lärer sig inse vigten af en politisk uppfostran för dem, som på ett eller annat sätt taga statens angelägenheter om hand. Denna insigt skall komma, när samhället sjelft hunnit till en viss punkt af sin egen uppfostran. Ty det gäller om staterna, hvad som gäller om individerna, att de fortgå i utveckling. Vi hafva ju fria stater, mycket fria, så att de till och med citeras såsom mönster för oss sjelfva — stater, inom hvilka likväl nämnda uppfostran i allmänhet ännu icke hunnit undangöra humaniora, och inom hvilka institutionernas virke, så att säga, ännu är odrägligt rått. Vi neka icke, att det går oss till sinnes, när vi — ehuruväl vi icke anse oss sjelfva stå särdeles högt — likväl ställas i jemförelse med dessa, för att, kantänka, lära oss erkänna vår underlägsenhet, — med dessa halfherrar, vi mena dessa, som endast äro till hälften herrar öfver sina egna nya

former och skicka sig uti dem, såsom öfvermodiga bonddrängar, framlunsande i frackar och långbyxor. De nya formerna i och för sig kunna vara ganska förträffliga; men det behöfves ofta en viss tid, innan man lärer sig de fasoner, som passa till dem, och den taktfulla säkerhet, som individer och folk hemta från den lugna insigten om sin ställning; dessförinnan — upptäcker man en kontrast, en omotsvarighet, som ej är mindre pöbelaktig derföre, att den är populär. Deremot hafva vi också stater, som tillryggalaggt en lång lärokurs, oaktadt deras former måhända icke hunnit blifva på långt när så goda, som månget splitternytt samhälles. De förra hafva dock den fördelen, att de hunnit blifva fullkomligt hemmastadda med sina former under den långa tid de slitit ut dem, att de hunnit riktigt grundligen ledsna vid dem, och för denna sin ledsnad förmå att gifva bättre skäl än de andra för sin enthusiastiska kärlek. Men det är en gammal regel, att ju mera man lärer, desto mera behöfver man lära; så har det samhälle, som erfarit mycket, ännu icke erfarit allt, och ett godt stycke kan ännu återstå af dess uppfostran.

Och vi äro icke heller fullt uppfostrade. Vårt samhälle, såväl som vår skola, tänker som bäst på nya methoder. Man skall mer och mer inse, att det är insigter, som hufvudsakligen behöfvas, och att bildningen är ett intresse, som öfverväger alla andra intressen, emedan det är samhällets eget, då de öfriga mer och mindre äro fästade vid individen eller korporationen. Samhället skall ej länge känna sig betjenadt hvarken af de offentliga män, som endast genom en mekanisk ostracism visa sitt deltagande för de frågor, hvilkas vigt och betydelse för det allmänna de väl icke fatta, men vid hvilka de af ett tillfälligt enskildt intresse känna sig fästade — skulle äfven deras anor uppstiga bland fäderneslandets ärorikaste minnen; ej heller af sådana, som i en ton af tillförsigt, hvilken kan narra sjelfva

flugorna att skratta, tillegna sig domsrätt i mål, som påtagligen ligga utom omfånget af deras insigter och erfarenhet — skulle äfven mången särskild kommun bland dem räkna sina aktningsvärdaste medlemmar. Man påminne sig t. ex. en viss offentlig diskussion rörande de egyptiska fornlemningarnes konstvärde. — Skall man tveka att räkna sådana offentliga män, åtminstone stundtals, till den politiska pöbeln?

Om ett sådant sätt att se saker och förhållanden är rätt liberalt? Allt som man tager det. Hufvudsaken är, att det är riktigt och sannt. Vi sjelfva kunna dessutom icke tänka oss mera frisinnade åsigter, än dem vi dels uttalat, dels ämna uttala; men liberalitet är nu en ganska relativ bestämning, och andra kunna se saken i en annan dager. Vi älska emellertid ingenting högre än friheten och afsky ingenting djupare än godtycket. Men hvad är frihet, hvad är godtycke? Detta hafva vi hittills endast kunnat antyda.

